

Hanseaticar.
Specialis
pars. 2.

29

n

IOHAN. ANGELII
WERDENHAGEN,
I.C.C.
De
REBUSPUBLICIS
HANSEATICIS,
Specialis Tractatus pars posterior & alias quarta.

TRACTATVS SPECIALIS
De
CIVITATVM
HANSEATICARVM

Antiquo celeberrimoque Fœdere, eius consociatione, articulis & fundamentali constitutione,

PARS POSTERIOR, *alias respectu antecedentium* QVARTA.

CAPVT PRIMVM.

De secunda Fœderis Hanseatici universalis regione, & eius quarta Metropoli, videlicet Colonia Agrippina, deque huius origine; & quomodo caput fuerit fœderis in altera parte Societatis suæ pristinæ: cum civitatibus VVestphaleæ, Cliviæ, Geldriæ, Brabantiæ, & Frisiæ utriusque, &c.

QVod Fœdus Hanseaticum, propter membrorum suorum nimis amplam & admodum diffusam extensionem, prius in duas, & hinc in qua-

tuor partes principales, sive sectiones, quarum unaquæque suam habet Metropolin, dirimatur dividaturve, id aliquoties iam dictum est. De tribus vero ex posteriori divisione, quas Saxones orientales cum Vandalicis civitatibus constituunt, & earum principales sive Metropolicos locos, quales sunt Lubecca, Brunsviga, & Dantiscum sive Gedanum, quomodoque suo ambitu ultra 46. urbes eiusmodi complectuntur, huc usque egimus. Restat igitur, ut, priusquam de Emporiis totidem quatuor universalibus earũ quid subnectamus, pauca etiam nonnulla de reliquis membris eiusdem nobilis & antiquæ societatis connotemus. Nec patitur tempus pluribus omnia explicare, quum confœderationum notulæ simul huc referendæ sunt. Numerus autem reliquarum non minor est 32. quarum caput est Colonia ad Rhenum. Atque quum amplissimum in hoc fœdere obtineat locum, merito de ea primo loco agitur. Eandem vero cursus methodum in hac recensione retinebimus, quæ observata fuit superius in enumeratione civitatum & portuum maris Baltici, ubi à Lubecca versus orrum usque ad Novogardiam progressi sumus. A civitatibus autem & origine gentium Saxonicarum

rum initium sumere coacti sumus, quum fœderis Hanseatici non tantum origo ab earum incunabulis profluxerit, sed etiam ipsi populi Saxonici usque adeo coloniis suis Vandalos & Sclavos, suis propriis in sedibus, pedetentim tali commerciorum confœderatione & statutis sive pactis ad suppressionem tacitam ita insensibiliter redegerint, ut ipsæ quoque Vandalicæ civitates, ceu hodie simul nomen illud frustra gestant, ex Saxonum completione & informatione suas adornarint passim Respublicas. Occulta fuit ratio omnium; ita & occulto modo suam accepit confectionem. Atque hæc causa fuit potissima, quur altius nonnihil & indagine perfectiori id perscrutari & percensere coacti simus. Ita quoque ab altera hac parte Westphalorum Saxonum, populi, ceu nec minus acuti & ingeniosi celebrantur homines, id perfecerunt, ut ita ex longinquo illud ad consummationem perductum sit fœdus Hansæ. Simile quid in ipsa Coloniæ Agrippinæ constitutione cernere est, ut mox patebit. Ideoque etiam ex hac ratione primum hæc urbs meretur locum, ut alias brevitatis causa prætereamus.

Colonia autem multiformes habet eo

eo nomine appellationes, ut dicatur Colonia Agrippinensis, Colonia Vbiorum Agrippinensium, Coloniæ Agrippinæ Vbiorum, vel etiam simpliciter Coloniæ; quum antea Vbiorum civitas dicta fuerit. Istis enim nominibus indicare voluerunt scriptores & incolæ loci illius, ortum tam nobilis urbis duplicem aut triplicem. Nimirum quos in origine sua gestet auctores, & qui populi ibi habitarint, ac qua occasione exstructa ac restaurata urbs sit: ubi simul etiam temporis ratio includitur, ut non frustra factum sit, quod Colonienses olim quoque se Agrippinenses dixerint: quamvis Hadrian. Iun. in hist. Batav. ex Tacito referat, pag. 41. Batavos pessime accepisse Vbios, velut levitatis nomen in iis ultos, qui Germanica origine erubescentes, eiurata patria (quod nimis audacter prolatum est,) Agrippinenses vocari prætulissent: An quis propterea patriam continuo eiurat, si simul auctoris urbici nomen in honorem memoriæ gratæ protrahat? Constat autem hoc ex historiis, quod ante Christum natum Vbiorum sedes in terris illis fuerit, & quod eorum metropolis caput Vbiorum dicta fuerit. Quum enim Vbii huius urbis prima iecissent fundamenta, vo-

cata tunc fuit Vbiopolis: Longe postea vero appellata fuit Agrippina, à Marco Agrippa, qui eam suo modo restauravit, fuitque is Augusti Cæsaris gener. Quod etiam civitas ante Agrippam hæc fuerit, ipse confitetur *Iul. Cæs. lib. 4. de Bell. Gall.*, ubi hæc eius sunt verba: Ad alteram partem succedunt Vbii, quorum fuit civitas ampla atque florens, ut est captio Germanorum, & paullo, qui sunt eiusdem generis, etiam cæteris humaniores, propterea quod Rhenum attingunt, multique ad eos mercatores ventitant, & ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus adsuefacti. Hos quum Suevi, multis sæpe bellis experti, propter amplitudinem gravitatemque civitatis finibus expellere non potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt; ac multo humiliores infirmioresque redegerunt. In eadem causa fuerunt Vsipetes, & Tenchtheri, quos supra diximus, qui, quum plures annos Suevorum vim sustinuerint, ad extremum tamen agris expulsi, & multis locis Germaniæ triennium vagati, ad Rhenum pervenerunt. &c. *Hadr. Iunius in hist. Bat. sua pag.* 368, huic loco addit, inquiens. Horum (Vbiorum) sedes fuere trans Rhenum ditione Marchia Clivensis Principis pro-

pria: Sed à M. Agrippa in citeriorem ripam traductos ad victoris arbitrium, ex Strabone constat. Quo nomine miror, Volaterranum non puduisse Vbiis sedes assignare in Marchia Badensi, quæ ad Helvetios est. Verisimile sit, nominis vestigium servari in pago Coloniæ obiecto, quem *Tuÿsch* vulgus nominat, olim fortasse *Te Vbisch*, & contracte *Tubisch*, atque inde *Tuisch*, ubi nobile extat & vetustum cœnobium, olim præsidiarium mumimentum à Flav. Constantino constructum, Divitense nuncupatum, quod fortassis ab Heriberto Præsule Coloniensi ad pios fuit usus commutatum. &c.

Iulius Cæsar duas affert caussas, quur ex ea parte in Germaniam expeditionem susceperit; quod Vbiorum natura præ cæteris populis fuerit humanior, & quod propter Suevorum infestationes violentiores legatos ad se miserint, & datis obsidibus non solum amicitiam cum eo fecerint, sed etiam auxilium adversus potentiorem hostē petierint. *Bert. in Com. rer. Germ, l.3.* putat Suevos fuisse Cattos: sed frustra. Etenim de Suevis hoc itidē verum est, quod *Had. Iun. in Bat. sua pag. 68.* de Francis prædicat, gentem nimirum fuisse nunquam limitibus suis contentam, & alieni appetentem, quæ dominan-

minandi libidine concitata longa lateque finium suorum pomœria propagare studuerit; velut etiam in Burgundionum intentione id clarũ est, quomodo inde suum nomen, quum ex Suevonum finibus Progressi ad Rhenum terras occupare & arces condere inciperent, sortiti fuerint, *ut sup. part.* 2. c. 3. dictum est. Sæpius apud Vbios stationes suas invenere Romani, & quum locus atque gens illa arrideret ipsis, quumque inde commodæ occasiones in Germaniam ulteriorem excurrendi paterent, toties Cæsaris viam illuc repetivere. Quum igitur Agrippa Vbiorum gentem Rhenum transgressam in fidem suam accepisset Agrippina hæc urbs dicta fuit, quod nomẽ eo magis ibi confirmatum fuit, quum neptis eius Agrippina Cæsaris Germanici filia genita fuerit. In quam postea Claudio Cæsare marito auctore colonias veteranorum eo deduxit; & eo utramque nomen civitati impositum est. Auctor ille, qui Sanctæ Coloniæ Chronicon conscripsit, idemque usque ad *annum Chr.* 1496. Alexandri 6. 225. Pap. ac Hermanni 4. Arch. 61, quem pacificum dixere, tempora deduxit, quinque recenset opiniones, de Origine huius urbis; quarum tamen ipse tres priores fabulosas sta-

 tuit

tuit rectissime; inprimis eam maxime, quam ex Trevirense historico de Trebata Semiramidis filio, & eius fuga per mare, propter vitationem incestatum nuptiarum, & concubitus cum matre; atque sic per Rhenum in Mosellam conscenderit, ibique urbem Trevirensem condiderit ; & novam linguam Germanicam invenerit : velut etiam inde tantus exortus sit gentium confluxus, ut vicos pagosque cum s. civitatibus Coloniensi, Moguntina, Wormatia &c. Argentoratum usque & Basilæam ad Rhenum in continua serie erexerint. Sed quum ipse auctor Chronici Colon., talia ex futilitate sua reiiciat, non opus est, pluribus hæc examinare. At Colonia, eo à Romanis perducta, per aliquot sæcula sub illorum potestate mansit: velut etiam Vitellius apud hanc urbem ad Imperium electione militum *An. Chr.* 68. evectus, & Cæsar proclamatus fuit ; Sic & Traianus in eadem imperii insignia accepit, quæ ipsi *Anno Christ.* 97. à Cocceio Nerva istuc missa sunt. Etenim Traianus Imp. non tantum urbem hanc Romano more ædificari fecit? Sed etiam iure Rom. & privilegiis eam donavit. Imo & in absentia sua pleni potentiarios eos fecit, quis ius condendi leges haberent. *Chr. Col. pag.* 58, Quum

58, Quum vicinorum incursionibus tot impetuosis urbs hæc obiecta esset, pridem ædificationem trans Rhenum incolæ tulerunt. Etenim Frisis, Tenchteri, Vsipetes cum Sicambris admodum infensi illis erant, quod tam constanter fidem Romanam conservarent, velut & Tenchteri hoc postularunt sæpius, ut Vbii Romanos advenas trucidarent; quod tamen callide declinarunt pro viribus. At Franciæ gentis, quæ sub Gallieno Imp. *Anno Chr.* 261. nomine florere suo cœpit, & sub Constantio Cæsare *Anno* 270. Bataviam occuparat, quum inde iterum usque ad Amasim & Visurgim erumperet, & toties repelleretur, tandem horum marginibus (*ait Hadr. Iun. in Bat. sua pag.* 68.) contineri non potuit indomitus ille furor, quin ad Albim usque se extenderet, atque inde digressus ceu continenti incendio in viciniæ penetraret viscera: ac primum in Vbios profecta hæc gens, mox superata Rheni ripa Coloniam Agrippinam opulentissimam munitissimamque urbem, gravi obsidione pressam captamque delevit, Ammiano teste. Iuliani vero Cæs. principatus *Anno Chr.* 362. adeo felix fuit, ut firmata cum Francis pace eam receperit. Nihilominus quum varias iterum Franci debelassent usque

que ad Alpes & inde digrediendo felici successu ad Bizantzium terribile suum nomen protulissent, quod regnum ad fœdus suum commoverant, atque redeundo transito Rheno iterum per Toxandrios Nerviorum & Trevirorum agros cultoribus vacuos ob vastitatem occisorum occupassent, circa *Annum Chr.* 377. Imper. Gratiano & Valentiniano rursus Coloniam in suam redegerunt possessionem. Unde in magnis semper vixerunt turbis & cladibus, donec circa *Annum* 472, attritis ipsorum viribus ac debilitatis, Franci ductore rege suo 4. Childerico, qui redux ex exilio suum hostem & interregem Virodomarium in eam urbem confugientem persequebatur, vi denuo occuparunt, & ad Ottonis I. usque tempora ultra 4. seculorum spacium moderati sunt, qui eam *Anno* 949. Romano Imperio restituendo liberam fecit, privilegiisque suis ornavit. Antehac enim sæpius tributaria, sæpius plane in servum statum redacta fuerat, adeo ut etiam Insigne suum iuxta Dominorum nutum mutare cogeretur, *ut testatur Chron. Colon. scriptor pag.* 80. Quum vero Otto Magn. *Anno* 15. sui Imperii coronatus eam penitus Romano Imp. recuperasset, & tamen in Italia propter restitutionem sui
Leonis

Leonis Papæ, quem Romani, alium videlicet Benedictum 5. eligendo, reiecerant, abesse cogeretur, filio Ottoni 2. & fratri Brunoni Archiepiscopo Coloniensi totam rei summam præsertim Coloniæ conservationem ac defensionem concredidit. Iste Archiepis. pontem ex lapide arcuosum, qui urbem cum suburbio *Tuischo* coniungebat, iis temporibus ex iussu, ut aliqui volunt, Imperat. quod ibi varia noctu committerentur homicidia & rapinæ, planedisiecit cum fundamento suo: atque monasterium Panthaleonis Coloniæ ædificavit, urbemque Parisiensem cum arce, ubi à fratre Imperat. potestatem gladii impetraverat, ibidem expugnavit, & spolio hoc suum ditavit monasterium. *Chron. Col. pag.* 129. Auctor ille *Chron. Colon.* potius collectanea quam veram conscripsit historiam, quibus tamen plurima ex legendis submiscuit fabulosa & anilitates, præterquam, quod etiam semper temporum confusiones in principio convolvit, ut in pluribus exiguam mereatur fidem, velut etiam notabile quod *pag.* 137. omnibus Cæsaribus à Iulio Cæsare usque ad Ottonem contra omnem historiarum attestationem attribuat hæreditariam successionem, quum tamen constet notorie, quod

electio

electio ut plurimum prævaluerit. An vero Ottoni 3. ordinatio electorum competat, id in prooemio *huius tract. pag.* 70. ex parte declaratum est, & multo clarius indicat Diploma Magdeburgense Ottonis VI. sub dato *Anno* 978. superius *pag.* 124. positum, ubi verba expressa Electorum revocatione ad Pallantiam habentur. Quo etiam hoc referendum, quod inique origo huius status ipsi Carolo Magno adsignetur, velut *Leznerus in hist. Cur. Mog. cap.* 41. id plenius explicat, idem *Chron. Mansfeld. cap.* 86. *atque Erpol. fol.* 218. approbat. Recte tamen 90. civitates enumerat, quas Otto 3. in Comitiis publ. Imperat, *Anno* 995. Wormatiæ habitis, pro maiori stabilimento imperii, dignitate libertatis ceu membra imperii donavit ornavitque, ut in æternum ita essent privilegiatæ, nec alium nisi imperatorem aut eius præsidem in qualibet civitate agnoscerent iudicem, ac nec uspiam arresto detinerentur: Sed cives earum sint vasalli Imperii. Indequoque ad homagium immediate Imperatori præstandum tenentur, velut etiam originalia pacta Ottonis Rufi sive 2. adhuc secum Colonia adservat, quomodo Imperatori obligetur & è contra, qui etiam talia libertatis privi-

legia

legia in commerciorum libertate Coloniæ concessit, *ut supra cap. 4. de Magdeb. dictum est pag.* 124. velut etiam singularibus privilegiis donata est à regibus Britanniæ, & eiusmodi concessiones variis victoriis defendit, nec unquam claves portarum deposuit aut eripi sibi passa est, ut pluribus *ad Chron. Col. pag.* 164, *&* 165. *declarat* & 19. ipsi regalia attribuit, ubi ita demum concludit: Quodcunque laudabile & gloriosum de omnibus imperii liberis civitatibus scribi & prædicari poterit, & quodcunque illis concessum esse valet, hoc omne in una confluit nostra Colonia. Ideoque eam sanctam vocat urbem, quum nunquam sanguine Christianorum se polluerit, sed Christianæ pacis studiosissima fuerit, ut habent eius versus:

Sancta Colonia diceris hinc, quia sanguine tincta,
Sanctorum meritis, quorum stas undique cincta.

Vnde quoque eam supra Ierusalem, Romam, Constantinopolim, Trevirem & Moguntiam exaltatam valde prædicat, quod nullius sanguinis sanctorum facta noxia sit, *pag.* 145. Archiepiscopatum autem suum à Carolo Magno habet *Anno* 743. introductum, cuius primus præses fuit populatis

pularis eius Agilolphus. *Anno Chr.* 1054. orta est ibi magna discordia inter cives & 33. Episcopum Annonem 2. Quum enim ille cuidam mercatori cum vi navem auferre conaretur, cives commotus restitit pro virili sua Præsuli, & totam civitatem in suam ita pertraxit partem, ut inde anno 2. bellum concitaret, & cives misere trucidando urbem totam expoliaret; unde iterum à civibus expulsus fuit, donec transactio iuramento mutuo confirmata fuit. Habet autem sub se Archiepiscopus Coloniensis Episcopatus Monasteriensem, Traiectensem, Leodiensem sive Tungrensem, Mindensem, & Osnabrugensem: Ex altera parte ripæ Rheni, Divitiensem, Andernacensem oppidum possidet, item Bonnam, Sontinam, Bruelam & Nussiam sive Novesiam &c. Mira est legenda eius, quam de translatione corporum trium regum ex Mediolano expugnato *Anno* 1178. per curam Episcop. Rentholdi facta, habent nonnulli historici, de qua vide *Chron. Sax Pol.pag.* 279. quæ iam non proposito competunt.

Prima vero urbis forma, ut Romæ ipsius matris, quadrata fuit, cuius tamen adhuc muri, turres ac fossæ plærisque in locis videntur. Ac deinde *Anno Christ.* 1180. amplificata Lunæ dimi-

dimidiatæ faciem nunc repræsentat. Splendore & elegantia summa est, validissimis & armatis cingitur muris, qui turres opportunas ad defensionem 83. in circuitu colligunt. Duplici fossa utrinque muro vestita, lata atque præcipite multarum arborum umbra & proceritate iucunda cingitur, quæ gratiosam obambulatiunculæ, meditationibus & studiis commoditatem æstivo tempore præbet. Intra mœnia passim vineæ, pomi, aliæquę fructiferę arbores loca sua convestiunt; unde intus & extra Romæ quodammodo par & similis loci amœnitate, & populi frequentia, & dignitate magistratuum, amplitudine opum; & magnificentia ædium sacrarum & publicorum privatorumque operum splendore atque elegantia; denique sapientiæ ac virtutis bonarumque litterarum gloria. ut non immerito altera Germaniæ Roma appellari queat. Sacrarum enim ædium magnus est numerus. Templa plebanica 19. censentur: Collegia 10. Virorum Cœnobia 15. Virginum 22. Monialium & vetularum conventus 59. Sacella 30. Loca alia simul habet misericordiæ & pietati consecrata: Xenodochia 2. Nosocomia 2. Gerontrophia 8. Brephotrophium unum. Mente privatorum ergastulum unum. Curia &

ædes Prætoriæ ita mirifice ſunt extructæ, ut non ſine magna oblectatione adſpici queant. Etenim inter cætera præcelſam & rari operis ex quadratis & ad regulam formatis Saxis venuſte erectam oſtentat turrim, quæ artificioſiſſimis ſtatuarum, ac Cæſarum regumque imaginibus undique & undique decoratur, quarum ſummo in loco poſitæ ſupremæ proportioni tam affabre reſpondent, ut omnes eiuſdem appareant magnitudinis. Speculares in apice habet feneſtras, per quas viſus in omnes urbis panditur partes: ante annos aliquot hilarula mirifico opere conſtructa huic ædificio acceſſit. Ex oppoſito Sacellum illud, quod olim Iudæis Synagogam exhibuit, anno ſalutis 1426, B. Virgini conſecratum fuit. Ac ne quid deeſſet urbi, quod ad iuventutis Chriſtianam educationem & ſapientiæ culturam faceret Senatus ſuis ſumptibus *Anno* 1388. Academiam, privilegia ſuppeditante Vrbano 6. Pontif. introduci curavit, in qua docuere S. Gerardus Calcarienſis, Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Ioh. Scotus & alii. Forma regiminis huius urbis, uti Colonia merito dicitur Romanorum, ita quoque æmulam ſui ſe vivide exprimit: 6. Conſules, tamen 2. quotannis impræ-

ſenter,

fenter. Etenim quamvis fint 6. Confules, tàmen 2. quotannis imperium gerunt; 2. præfunt ærario publico, 2. vacant. Quando 2. regentes fafcibus cedunt, & ærarii adminiftrationem fubeunt, vacantes duo in eorum fuccedunt locum, ut ita vices, ordinem obfervent fuum. Sic fuos habent Proconfules, Prætores, Cenfores, Tribunos vigilum, Quæftores, Ædiles, Præfectos annonæ & alios; qui civium cauffas potiffimũ judicant, judicarive iubent. Præter hos funt alii duo magiftratus in urbe, quorum unus eft ampliffimi collegii facerdotalis; cuius fummus præfes atq; moderator eftPrinceps S. Imp. Elect. Archipif.: alter vero Acad. ipfiusRector, qui una cum 4. Decanis facultatum, veluti Cenforibus & Tribunis, privilegiorum confervator & iudex eft, omnemque in fuos habet iurifdictionem tam in criminalibus quam civilibus controverfiis. Matrem Acad. habet Lutetiam Parifiorum, filiam Lovanium Brabantiæ. Præter Acad. alia tria celebrantur Gymnafia publica, Montanum, Laurentianum, Cucanum; quippe Cornelianum 4. ante aliquot annos intercidit; præterea & aliæ fcholæ privatæ fupra 100. habentur. Civium autem tota multitudo & communitas *in* 22. *tribus* dividitur, qui Græcis φύλαι dicuntur,

Coloniensibus sunt *Gaffelen*, aliis civitatibus *Xunffte*, Magdeburg. *Innungen*. Collegiorum horum communium ea est solemnis constitutio, ut nemo sive sit nobilis aut ignobilis, doctus vel indoctus, civitatis iure donari possit, nisi ad aliquem Ordinem talem *Gaffelicum* sive tribum se conferat & ei nomen det. Status enim huius urbis quum sit popularis, inde magistratum eligi oportet; qui constat ex 49. personis. Qui vero in istis *tribubus* aut collegiis non sunt eiusdem artificii fratres, sed alterius conditionis viri, dicuntur *Adiurati* sive *Beygeschvvorne*. Singulis annis est solemnis conventus die Iohannis Baptistæ: tum per collectionem votorum creantur duo, tresve, iuxta collegii constitutionem, qui magistratui in Republ. subministrantur, nullo habito discrimine, cuius sint conditionis homines, modo de prudentia ipsorum, pietate & virtute quid certi constet, nec aliqua ignominia sint notati; unde fit, quod cives honestati in cunctis actionibus & negotiis supra modum sint addicti. Modificatio tamen votorum adiicitur in pluralitate, ut quibus potissima adistipulentur vota, ad Magistratus dignitatem evehantur, donec completus sit numerus 36. Senatorum ex tribu-

tribubus. Illi autem 36. alios tredecim ex numero tribuum iterum eligunt, donec numerus totius Magistratus 49. absolvatur. In quo actu iste processus adhibetur, ut 36. creati *à tribubus* in Curiam ducantur, & deposito fidelitatis iuramento, statim in supplementum Senatus ad vota & novam electionem 13. personarum, quæ adhuc desunt, properent, qui itidem tunc ex collegiis artificum evocantur. Atque hos 13. vocant *Gebrechs Herren*, quasi dicas in supplementum electos. Isti itaque 49. postea ex suo numero duos sibi creant Consules. Horum non vilis est auctoritas præsertim in secretioribus consiliis & arduis, ad quæ sibi Seniores ex Senatu seligunt, quos ob id *Ausschusz* nominant, quum ad talia sint sigillatim creati, atque cum iis de rebus agendis quid certi deliberent, exclusa reliqua Senatorum parte. Quamvis vero singulis annis nova fiat electio, tamen hoc cum grano salis est accipiendum, quod non facile reiiciantur, qui in antecedentibus fuerint annis. Etenim qui hoc fuerunt anno regentes superiores, secundo anno aliud remissius officium subeunt; tertio anno vocant, ac quarto demum anno iterum ad gubernationis statum revocantur per vota,

nisi, sint qui ingentem suspicionem in se concitarint, aut alia conspurcati viri macula vivant. Atque ita semper ferme unumquodque corpus ex 22. *tribubus* illis perpetuo 13. continet Senatores: accidit tamen, ut 10; aut 11. praeterea ex collegis talibus Senatoria dignitate sint praediti propter electionem illam alteram, quam diximus à Senatoribus fieri in supplementum in omnibus civibus, quum talis electio non sit collegiis certis alligata. Habent praeterea isti tribus nobilem & notabilem consuetudinem, ut in suis curiis aut aedificiis, collegio cuique destinatis, singula septimana ad confabulationem, amicitiae conservandae & coniunctionis animorum solide sustentandae causa, diebus solis conveniant; ubi iuxta ordinem fratri alicui competit, ut vel pernam vel tale quid cum haustu vini apponat. Sed modus heic certus est praescriptus quem certa sub fide observare cogitur, ne inde quid detrimenti facultatibus suis contrahat in negotiatione sua, quod iuxta seriem ita observatur, ut vix quinto aut sexto anno &c. talis commessatio adornanda eundem tangat. Dicuntur vero tales conventus, quem quaeque tribus celebrat in suo collegio, fraternae confabulationes, ceu & omnes

omnes fratres in eo tunc habentur ordine. Mos certe laudabilis, quo nihil excellentius pro constanti conservatione conglutinatorum animorum exerceri potest, ut in viriditate perpetua sua solida confirmetur & retineatur coniunctio interna cordium; nec facile admittuntur dissensiones, quæ juxta Statuta cuiusque collegii consopiuntur.

In caussis autem iustitiæ & iurisdictione exercenda diversa est ratio. Etenim est ibidem iudicium Electorale ex 10. personis constitutum, cui præsidet, quem Comitem iuxta antiquum Saxonum morem, ut supra ostensum est, *Graffen* dicunt, cui 9. adsident Scabini, qui omnes urbis Coloniensis non tantum sunt incolæ, sed necessum est, ut etiam immobilia in eadem possideant bona. Ab hoc iudicio plane quidem exclusus est Senatus tempore interregni post obitum Frid. 2, quum tota Germania per 23. annos pleno ferveret tumultu, & Archiep. Conradus Hoestendensis maxime sibi vigilandum putaret. *Chronici Colon. auctor pag.* 198. Ipse hic Archiepiscop. attribuit principalem omnis dissensionis caussam in Germania, quum tantæ auctoritatis apud Innocentium Papam fuerit, ut non solum

obtinuerit ab eodem, quod nulla Regis Romani coronatio & confirmatio valida esse debeat, nisi ab Electore Coloniensi in urbe Aquisgranensi perficiatur; sed etiam ceu principalis Elector & confirmator inde Regis Rom. tres Rom. reges, vid. Henricum Landgravium Hassiæ, & Marg. Thuringiæ, Wilhelmum Comitem Hollandiæ, & demum Richardum Cornubiensem regis Angliæ fratrem, quem ipse ex Anglia adduxit, elegerit. Eo tempore (*ait Chron. Colon. pag.* 199.) Principes & Domini terrarum nemini cedebant; sed quisque pro libidine sua tyrannidem in subditos exercebat. Idem quoque tentabat Episc. Conradus in Colonienses, & *Anno* 1240. arripiebat occasionem ex nova moneta corrupte cudenda: Quod quum ipsi inhiberent iuxta ordinem, præscriptum, quod tale jus non competeret Archiepiscopo, nisi tribus vicibus, quando in vestituram imperii, & deinde pallium obtinuisset, & tertio cum Cæsare Romanum iter trans Alpes confecisset; inde bis Coloniam obsidione acri cinxit. Donec Herman à Vitinghoven demonstraret Episcopo, quod Colonia esset inexpugnabilis, quam diu concorditer inter sese cohærerent cives. Vnde confecta prius pace, confœdera-
tio-

tionem cum Magiſtratu & Scabinis ambire cœpit; in hoc vero quum repulſam tuliſſet, ſumpſit inde anſam, ut cives in ſuam pertraheret partem: Quos ita promiſſis ſpecioſis immunitatum ita dementavit ſimul, ut ſalvis privilegiis ipſi præſtiterint homagium. Atque ſic, *ait Chr. pag.* 203. ex hac ſeparatione civium vicit penitus ſubiugando Senatum & Scabinos, atque in ſe omne tranſtulit ius monetam cudendi, quum præfectos eius, qui dicebantur Huiſgenoſſen, per publicam quaſi iuſtitiæ ſententiam in Palantia Colon. 9. *Calend. April. Anno Dom.* 1258. ubi pars & iudex erat, condemnari curaret ad deponendum officium, & ſimul Scabinos cum inſignibus ſuis removeret, novos ſubſtituendo, qui variis cives emungebant contributionibus. Ob talem libertatis amiſſionem, quam ex mutua ſibi contraxerant diſcordia, miri erant motus per integrum decennium: Et quum aliqui cives honeſtioris animi recuperare ſtuderent libertatem civitatis, contra datam fidem Epiſcop. Conradus biennio ante mortem captivos abduci curavit in arcem Airam, & totam adeo occupavit civitatem, ut etiam claves portarum ſecum adſervaret. Eius ſucceſſor Engelbertus Valkenbur-

gicus *Anno* 1261. idem continuavit dominium plenum, & quum turribus castella aliquod munivisset, novas urbi exactiones imponebat in publico civium conventu 8. *Iunij Anno Dom.* 1262. Verum cives inde commoti statim concurrebant ad arma, & revocari iubebant ob patriæ libertatem exsulantes ex Wyero proximo oppido: 14. portas uno die denuo in suam redegerunt potestatem, & duo confregerunt castella; turrim autem Beyensem in victoriæ huius memoriam non confregerunt, ut novæ confœderationis inter magistratum & cives esset testis æternus. Licet vero urbs esset libertati suæ ut plurimum restituta; tamen vindicem strenuum se exerebat Episcop. Engelbertus, nec poterat ullis emolliri animo rationibus, donec ex instinctu Vittingovii Episcop. Lurtichensis Heinricus & frater eius Otto Comes Geldrensis ab obsidione urbis ad persuasionem pacis fictæ eum reducerunt. Proverbium hoc ipsi sedulo inculcarunt notabile: Qui temporis consilio utitur, hunc pœnitentiæ dolor non sequitur.

Der goiden rait volget in de zyet.
He blift gerne achter ruwes quyet.
Qui bene consilijs in tempore porrigit aures,

Nec

Nec dolor à tergo corripit hunc ſtimu-mulans.

Inde tam Epiſcop. quam civitas ſe ſubmittebat dictis his amicis, & Wilhelmo Comiti Iuliacenſi ita, ut 6000. marcas argenti ſolveret urbs, & captivi utrimque relaxarentur, urbique manerent privilegia ſalva cum Scabinatu & iuriſdictione, nec quid Bonnæ ac Noviſſæ vectigalis loco ſolverent amplius. Licet vero tranſactio talis mutuo iuramento in æternum eſſet confirmata; tamen Epiſcopus ſtatim non tantum Conſulem Hermannum Grynæum Leoni ſuo obiici per Monachos, qui in porta Papienſi ob factum hoc ſuſpendebantur, curabat; *Anno eodem* 1262: ſed etiam à Pontif. Clemente 4. per falſa narrata contra datam fidem obtinebat banni litteras, quas conſopiebant 700. marcis. Nihilominus novas inſidias intentabat Colonienſibus, ut ſe uſque in tertium diem in palatio ſuo contineret, & ſic clancularie ſicarios cogeret per fratrem Theodoricum, tertioque die iudiciali inermem obrueret populum. Verum clandeſtinitas talis ipſum & fratrem in cuſtodiam coniecit ex vigilantia magiſtratus. Quamvis Epiſcopus eſſet homo, cui vix trium dierum fides iurata conſtaret, ut *ait Chron. Col. pag.* 219; tamen vicini

vicini Episcop. Luttichianus Fraterque eius Otto Geldrensis, Comes Lovaniensis, & Com. Engelhardus Marchensis ita efflagitabantur, ut utraque pars se submitteret arbitrio horum, qui æternam iterum constituerunt quidem pacis transactionem; verum quum vi se in inferiorem agnosceret Episcopus, ad imitationem Antecessoris & consilii Vitingoviani per emissarium Anshelmum à Iustien discordia tantas inter cives & magistratum concitavit, ut ternis vicibus sanguinolentissimo inter sese coirent conflictu, (dum interea quoque incendium ordinaret Episcopus) & sic obrueret civitatem exercitu suo. Sed quum hoc non succederet, & discordia continuaret malum civitatis, augeretque interno odio, novum iniit consilium Episcopus, ut cum primatibus per 2. Monachos *Anno* 1266. iniret fœdus contra cives. Adeo occœcarat omnes incolas urbis invidia, & intestinū odium, ut nil nisi vindictam inter se appeterent: Atque quum interim Episcopo per fœdus novum pateret securus in civitatem aditus, ille denuo cives in suum singulari strategemate pertraxit favorem; unde tam funestus exortus est concursus armorum, ut diu consopiri non potuerit, donec enervati cives vici-

vicinis quatuor Comitibus Geldrensi, Iuliacensi, Bergensi & Catzenelbogensi singulari fœdere civitatem concrederent : quod usque adeo commovit Episcop. Engelbertum, ut Comiti Iuliacensi totam ditionem suam expoliaret, à quo tamen paulo post *Anno* 1297. die Lucę Nideccam captivus abducebatur. Inde vero per 4. annos urbs banno condemnata vixit. Et quamvis *Anno* 1270. *die* 14. *post festum Paschatos* per Albertum Magn. Episcop. Ratisbonensem æterna pacificatio ad petitum Episcopi captivi publicata fuerit, & quod urbi privilegia salva manere deberent, tamen hostis urbis Episcopus *Anno* 1272. mortuus, nec à banno contra datam fidem absolvere cives voluit. Sucessorem habuit Sivertum Westerburgensem 52. Archiep. , qui non minori violentia supprimere studuit urbem, donec in capturam septennalem. Comites Adolphi Bergensis incideret , & pro redemptione cum consensu capituli totam ditionem Binsbergicam eum Dusseldorpiana aliisque pagis & arcibus ultra Syburgum solveret ; ex banno quoque liberaret urbem Coloniensem. Vbi sibi simul Comes Everhardus Marckzochensis Ducatum Angariæ vendicabat. Quod bello non poterat Sivertus con-

tra hanc urbem obtinere, id alia via in aula Imperat. Rudolphi Habſpurg. perſequi ſatagebat, ut ſuo hanc iugo addictam haberet. Verum ut eo citius lis dirimeretur, ſententia utrique parti tandem *Anno* 1297. tempore Adolfi Imp. Naſſovienſis, lata eſt, ut claves portarum ad 2. milliaria ab urbe exportarentur, atque ibi conflictu coirent, & cui parti cederet victoria, ea quoque plenum poſſideret urbis dominium, & ſibi ita in perpetuum reſervaret eandem. Verum cives, ut fortitudinem ſuam cum animoſitate conſtanti demonſtrarent, nimis vicinum putabant locum ſibi: Ideoque uſque in Ducatum Brabantiæ ad Woringam curru claves portarum exportari curarunt, atque quam forti manu & belli mutuo conflictu ibi tales ſalvaſſent; inde perpetuam ſibi denuo acquiſiverunt poſſeſſionem urbis cum Dominio iuriſdictionis: In cuius rei æternam memoriam templum Bonifacianum in platea Severiana erexerunt, in quo ab *Anno Domini* 1298. huius victoriæ feſtum quotannis cum pompa ſingulari Senatus totus celebrare ſolitus eſt. *Chron. Col. pag.* 241. Hinc quum faventem experti fuiſſent Colonienſes Imperat. Albertum Auſtriacum, ſedulo ſe ipſi ſubmiſerunt

adeo,

adeo, ut etiam eius opem contra Wigboldum 53. Episcop., hoc eos infestante, salutarem implorarint. Hic enim Imperator non tantum confirmavit iis privilegia & tutela sua defendit, sed etiam transactionem inter Episcop. & urbem composuit æternam, atque sibi Cæsaris Werdam, Synzingam & Aram fl. & Zulphiam recuperavit. *Anno* 1369. exigebat Senatus à Canonicis accisam frumentorum & vini, & vectigal depositariorum, inhibendo simul, ne ipsi ænopolio uterentur, quod male ita habebat omnes, ut per biennium excederent ex urbe. Atque quum Senatus Clericis exclusionem æternam meditaretur, eo maturius redierein gratiam cum civitatensibus his. Verum *Anno* 1372. textores ingentem concitabant motum, & non tantum separabant Scabinos à Magistratu, sed etiam duæ constituebant Senatus partes, unam ex familiis, quam arctiorem vocabant, & alteram ex tribubus in numero 50. personarum, quam magnum dicebant Senatus ordinem. Hoc quum morderet veteres Senatores, ingens odium creabant apud confraternitates civium textorum ordini variis accusationibus, ut inde intestino bello misere se conficerent: & quamvis veteres Senatores pote-

poteftatem fuam cum auctoritate aliquo modo recuperarent ; tamen fecit eorum infolentia & novarum impofitionum crebra repetitio, ut novum in fefe concitarent odium. Tum quoque Scabini iurifdictionem fuam extendere fupra Confules ftudebant, unde motus & feparatio tanta exoriebatur, ut Scabini ad Epifcop. Fridericum 3. Sarwerdenum confugiendo, ipfi fecreta iura detegererent, & Scabinatum fimul offerrent, quem vi quoque bellica fibi vendicare non verebatur. Verum quum proditores ex urbe eiicerentur, cum iifdem ad Imperat. Carol. 4. profectus eft, & falfis querimoniis excommunicationem obtinuit. Colonienfes licet toties cognitionem cauffę peterent, tamen audiri minime potuerunt. Proinde confugiebant ad Papam, & ibi impetrabant contrarium in Epifcop. bannum. Varia quidem tentabat Archiepifc., tamen ex interpofitione Archiepifc. Trevirenfis diffidium aliquo modo componebatur, ut duos reciperent nomine Epifcopi Scabinos.

Anno 1392. quum fufpectus effet Senatus, pridie S. Laurentii Confules & Scabini ex officio detrudebantur, & ex numero Senatorum fubftituebantur alii. Sequenti vero *Anno* Comes Fideric. de Moers, & Dn. Fideric. de Ton-

Tonberch & Landskrone se interponebant, ut nova inter Archiepiscopum & urbem transactio conficeretur, de iurisdictione officialis, & aliis regalibus, in quibus multa remittebantur è parte civitatis, &, quum inde increscerer novum intestinum inter Magistratum atque cives odium, *Anno* 1396. rerno concurrebant inter se crudeli admodum conflictu, & duo decollabantur principales Magistratus, reliqui in carceres primitus, postea ex urbe in exilium eiiciebantur omnes, & cives planenovum creabant Magistratum, novaque forma totam induebant communitatem. Etenim tunc demum à potestate tali exclusæ sunt familiæ veterum, quæ huc usque dominationem inter se diviserant; sed etiam confraternitates priscæ civium & multitudinis universæ in ordines 22. *tribuum* distributæ & cuique eorum sua domus conventuum destinata est, ut sic cuique civium filiis posterorum omnium via aperta & tuta iuxta virtutis & prudentiæ studium ad Magistratum pateret, quæ huc usque propter familiarum conspirationes nimis ambitiose singulis præclusa fuerat. Atque ne quid vistigii ex prisca convolutione superesset, & ostenderent planitus, quod libera esset civi-

tas & liberior ſtatus regiminis, vete-rum curiam prorſus deſolatam reddi-dere,& civium ædes hoc nomine affe-cerunt, ac maiori ſplendore exædifica-runt. Tum quoque ut huius mutatio-nis perpetua eſſet memoria apud poſte-ros, atque illi agnoſcerent maiorum ſanctam intentionem, & labores pro tanta libertate adſiduos, ex publica in-ſtitutione ita decretum hoc eſt, ut ſin-gulis annis uſque in perpetuum ma-nus ille fœderis æterni contractus cir-ca feſtum Iohannis in qualibet tribu publice prælegatur omnibus. Totius univerſitatis Ordines 41. conſtituti ſunt cum tribubus, ut ita ſingulis à maximo ad minimum ſua conſtet ra-tio & auctoritas officii, ſimulque in iure civitatis æqualis paritas, ut om-ni invidiæ & æmulationi abſcinde-retur occaſio nec nova diſcordia fa-cile quid interturbare valeret, ubi eam adiecerunt conſuetudinem ſin-gularis prudentiæ, quæ ſingulis ſepti-manis, colloquio amicabili in con-ventibus ordinariis renovet animo-rum coniunctiones firmiorique vin-culo connectat, ut ſupra dictum eſt, Similis quondam forma fuit quo-que præ cunctis civitatibus Reipubl. Magdeburgenſi, qua meliorem nun-quam habuit. Sed quum tribus 16.
illæ,

illæ, in quas universitas distributa fuit, quæque hodie *Iunungen* dicuntur, negligentiores in publico conservando statu invenirentur, atque potius commessationibus inde præter honestatis rationem indulgerent; quam quod sui conservationem status in fundamento meditarentur rite, constrictione sua nimia hoc effecerunt, ut aliis civibus suæ tribus occluderent fores; nec principale arcanum illud in quotannali & solemni prælectione fœderis sui publici observare diu potuerint. Hoc quoque adeo gaudio fuit iis, qui prærogativam ex familiis sibi semper adscribebant, & omnem regiminis auctoritatem in sese derivabant, ut pedetentim Iunungenses supplantare cœperint; illis persuadendo, quod talia arcana merito in secreto conservari deberent, quum ignominiosum sit Reipubl. quod *Anno* 1333. per motum seditionis talis facta fuerit mutatio gubernationis. Ideo satis diu in eo desudatum clam fuit, quomodo commode libertas & auctoritas tribubus ac populo omni posset surripi, ac in paucos Senatores, qui perpetuam talis dignitatis retinerent possessionem, conferri valeret. Ita fit, ut facile incautiores in retia incidant, si ea sibi arcana persuaderi pa-

tiantur, quæ minus sunt arcana, & in eo magnum crimen latere putent, si acta maiora, quæ fundamentum negotiis & Reipubl. supponunt; nimis congrue in vicibus quotannalibus & crebra repetitione percen seantur posteris. An hoc vitium, aut arcani proditio sit, si noscam: quam ob caussam maiores cum tanto vitæ periculo novam Reipublicæ patriæque introduxerint formam! An non potius inde hoc concludi debeat, quod experientia patres nostros ipsa edocuerit, minus commodam fuisse eam administrationem Reipubl., quam aliquot paucæ familiæ, agnati, & affines aut amici inter se diviserunt? An non ita libertas, virtus eruditio & prudentia à reliquis in populo potius exclusa manet, quibus hoc merito præmii loco attribui debebat? Sed certe hoc ipsum est verum illis arcanum, qui tam arcano modo primatum gubernationis ambire non desinunt; & tamen aliud libertatis signum incautioribus persuadent. Quæso, an tales pauci semper in tam felici virtutis instillatione & constellatione nascantur, ut absque ineptitudine nascantur idonei ad statum regiminis; an potius ex omnium & totius multitudinis selectione aptior videri potest applicatio?

tio? An ibi verior libertatis imago appareat, ubi omnibus uia patet ad eius fruitionem? An vero ubi paucorum potestati alligata hæret, & cunctis aliis suam imponit servitutem? Videant igitur, quam turpiter se dederint ii, aut quam fallacibus blandimentis se circumduci passi sint, qui communem libertatem in omni populo potentialiter dispersam paucorum æstimio includunt, semetipsos à tali statu excludendo. Nam Democratiæ inprimis natura ea est propria, ut æqualitatem requirat, unde nihil integrius, eandem conservat, quam mutua obediendi & vicissim imperandi ratio, velut id recte cum Sanioribus Politicis statuit *Koning. part. pol. cap.* 15. & maxime Dauth. in discursu super hanc quæst. Omnium tamen optimus, doctor Experientia. Plurima vidi & ipse subivi in Rebuspubl. ut explorata haberem ingenia & naturas talium. Quantas semper deprehenderim technas arcanorum, memini, adeo ab omnibus absuit integritas, quam amor sui cunctos adeo nimium seducat; nec sit, qui ex amore sui in Amorem Dei & proximi egredi vel saltem cogitet, nedum quod usquam inveniatur, qui id studiose cupiat. Proximus usque sibi quisque domi in car-

 ne sua

ne sua habitat, ut Bonum publicum nullum noscat, licet perpetua laude id altitonans os toties & plenis clangat buccis. Novi, qui dicere solebat; Diabolus illud Bonum perdat publicum funditus, quod mihi non in privato prius inserviat: Vir is erat summus, & summi officii. Quare nihil rectius talibus civitatum Rebuspub. competit & quadrat, quam æqualis libertas & libera æqualitas. Sic enim vinculo constantiori omnia ibi constringuntur, si absit invidia, & ὁμόνοια mutui studii conservet animos integritat addictos. *Vide Bod. de rep. c. 2. n. 418. Heid. vero in Pol. c. p. 379.* nimis fluctuantem invenies, quum saltem in speculatione semper, & nuspiam in praxi vixerit, sicut & Piccart. Regula tamen eius firma est, quod res invidiæ plena sit, semper aliis præesse, & subesse nunquam. Namque *ait Lucret lib. 5.*

Invidia quoniam ceu fulmine summa vaporant
Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cunque.

Pudorem igitur suum apud posteros sentient cum detestatione, qui nō adeo nuper sibi meliorem subverti siverunt eam fucatis persuasionibus Statū Reipubl. & turpiter exuerunt libertatem à maioribus acquisitam non sine sanguine. Quantum aliæ civitates ad Colonien-

Ioniensium libertatis adspirent imitationem, id toties auditum est: & plurimus est civium passim numerus, qui talem expetat sortem, quum solidus & syncerus verusque amor, qui Platonicæ Reipubl. fundamentum vividum substernit, adeo prorsus è mundo & corde hominum sit expulsus. Sed nec Coloniensib. sine diuturnis & longis laboribus periculisque constitit talis Reipubl. salutaris formatio, ceu supra dictum est, quanto cum sanguine *Anno Chr.* 1372, textores talem introduxerint primus mutationem. *Anno vero* 1397: hoc pedetentim adsueti meliori experientia in tali proba & examine edocti omni sese integritate & fide coniunxere, atque propterea litteris confœderatoriis sese mutuo constrinxere, quas etiam in constantiorem fidelitatem iuramento sancto confirmarunt, ut *ait Chron, Col. pag.* 284. *Anno* 1400, quum propter socordiam nimiam Imp. Wenceslaus ab Electoribus depositus esset, Coloniæ 6. Jan. Rupertus Bavarus Palatinus Imperator coronatus fuit, denegantibus id Aquisgranensibus. Velut & *an.* 1402. ibidem Imper. Rupert. filii Ludovici nuptias cum Blanca Reg. Britan. Henrici filia celebravit. Fructum tantæ æqualitatis inter cives *Anno* 1416:

ſtatim perceperunt, ut ſeditionem ingentem civium quiſque Senatorum in ſuo collegio apud conſocios conſopiret, paucis adhortationibus addditis, quibus protenus ſe præbuerunt audientes, quum omnis invidia & ſuſpicio mala abeſſet, & confidentius ad invicem agere poſſent. Sic etiam licet *Anno* 1408, Archiepiſcopus Diericus variis modis illis ſua privilegia infringere, & penitus eos ſubiugare ſtuderet adeo, ut ſimul vicinos electores & Principes ad Rhenum in obſidionem urbis ſecum adduceret; tamen fecit ipſorum prudens concordia, quod inani opera retro cedere coacti ſint. Quanta fuerit Scabinorum auctoritas & quomodo Carolus Mag. eos ſanctos fecerit, id ſuperius in Magd. civitatis conditione, & alias de iure Væmico, eiuſque iudicio præpoſtero explicatum eſt. In eadem vigebant ab hac parte Scabini Colonienſes, utpote quibus tamquam ſacerdotibus iuſtitiæ plena comiſſa erat eius facultas iuriſdicundi, ſicut etiam tempore Friderici I I. Imp. Archiepiſcopus Conradus iudicii huius poteſtatem in ſeſe tranſtulerat. Verum quum *Anno* 1428. hæc ab illis in abuſum talem abriperetur, ut Advocatum quendam nomine Henricum Theveſium propter nimis apertum

tum veritatis os & amorem, noctu incarcerassent, ut statim postero die capite plecteretur; atque is forte ex fenestra custodiæ prætereuntes inclamasset Senatores, atque ad ius civium provocasset, ne incognita causa è medio turpiter tolleretur, Statim summo mane concursum fuit ad Curiam, ubi decretum Senatus hoc tulit, ut audiretur, & inhibitio fieret Scabinis cum Comite Præside: quod etiam factum est, & invento hoc innoxio; ac in pudorem reductis Scabinis, ne illi removerentur ab officio, aut cum ignominia deportarentur, per transactionem æternam hoc obtentum fuit ut nullum amplius ius apprehensionis ad incarcerandnm quempiam haberent; sed in perpetuum hoc esset & maneret in arbitrio Senatus Coloniensis. Velut etiam iste mos adhuc præcise in viridi observantia manet nec Comes aut Scabini quemquam incarcerare valent, nisi ex iussu Senatus id fiat per urbis lictores. *Anno* 1430. Archiepisc. Ditericus vectigal equorum Koningsdorpii institutum exauxit, ut 5. Albos pro quolibet capite esset solvendum, atque ut id perficeret, diu præclusit mercium commeatum urbi: sed *ann.* 1437. cum Scabinatu talis transactio est instituta, ut posthac nemo ci-

vium concivem suum extra civitatem coram ullo iudicio alio conveniret, sub pœna periurii; sicut etiam iuramento decretum hoc confirmatum est, & ut una quotannis cum fœdere tribunitico publice prælegeretur. Quávis autem iurisdictio passa & alta sit translata, ut antea dictum est; tamen regalia reliqua urbi ab Imperatore plane dependent, ut etiam ius possessionis & proprietatis Cæsari semper maneat; velut id actu solemni quoque Fridericus 3. Austriacus Imperat. *Anno Chr.* 1442. confirmavit. Etenim quum 15. *Iunij* Aquisgranii coronatus esset, 26. *eiusdem* propterea venit Coloniam, ut homagium acciperet: quod etiam non solum mutua vice præstitit ipsi urbi; sed etiam confirmavit eidem simul more solito privilegia cuncta. Forte *Anno* 1446. lis inter ipsos oriebatur Scabinos. Conspirabant enim cæteri in caput unius Sivarti Hirtzelin, quem Schyfartum dicebant. Quumque hunc propria auctoritate sub specie falso conceptæ sententiæ, in qua partes & iudices fuerant, honore suo privarentur; is appellabat ad Archiep., ubi quoque obtinebat victoriam caussæ: Inde executio sententiæ iuxta stilum demandabatur Senatui. Is igitur, quum iuberet, ut

ut sub pœna Scabini suum reciperent collegam, illi vero repugnarent atrocius, sub iuramento carceris mansionem iisdem denunciari curavit; quod quidem obedienter præstitere exceptis duobus, qui ex urbe ad Imperatorem confugiebant: Sed quum citatus Senatus ibidem obtinuisset caussam, remissio facta est ad iudicem à quo, ut loquuntur ICti; & publicabatur Coloniæ præsente Senatu sententia in aula Episcopali contra Scabinos, qui suo privabantur officio dignitatis. Vnde ita renovabantur Scabinatus *Anno* 1446. postero conversionis Pauli die, Archiepiscopus Ditericus 14. cum Præside ordinarit Scabinos ex numero civium iuxta novum pactum, quum antehac 15. familiæ in successionem sibi acquivisiissent huius iudicii statum. *Anno* 1469. aliquo usque in bello Burgundico se continebat Coloniæ Frider. 3. Imperator. quem quum Colonienses splendide excepissent, & omnia necessaria cotidie sugessissent, Cæsar pluribus privilegiis & beneficiis præsertim] iure monetæ, æquales ut essent in hoc Electoribus ipsis, & æquali cum Bonniensi vectigali eos donavit contra invidiam Principum. Non enim deerant, qui assiduo conatu insidias il-
lis

lis necterent, quod etiam in proprio Archiep. Ruperto Bava. Palatino iterum experti sunt. Namque is cum Carolo Burgundo inierat pactionem, ut ille se venditaret Prefectum prætorio Coloniensi; unde is non solum publico id diplomate in urbe perfecialem affigi curavit, sed etiam intimavit Senatui, à quo sic volebat agnosci & excipi, mandando simul, ut plenam Archiepiscopo præstarent obedientiam. Quod tunc ita gratiose agebat quum Adolphus Gelriæ Dux à parente, quem turpiter captivum duxerat, esset exhæredatus, & Carolus, tanquam institutus hæres à Friderico Imperat. Treviri investitus, propter defectionem Geldrensium, qui ultra 30. *Annos* denegarant Cæsari obedientiam *Chron. Colon. pag.* 322. Quæ insolentia coegit Colonienses, ut militem conscriberent pro libertate tuenda, & quod Carolus Novesium oppugnaret, ac Coloniensibus incumberet gravius: donec quoque Cæsar Frid. 3. propter nimiam violentiam Burgundi redderetur hostis. Hoc ex optato accidit Coloniensibus, quodque tunc omnes Statu Imperii & præsertim civitates Hanseaticæ prope cunctæ opem præstarent Cæsari; unde etiam victoriam admodum gloriosam obtinuit. Postea Redux

in Coloniam cum suis, adsistentes omnes *die Petri Pauli Anno* 1475. dimisit cum pace. Colonienses vero tunc novum vectigal ob perpessum damnum & sumptuosam opem Cęsari præstitam cum gratia magna obtinuerunt. Familiæ vero aliquot nondum concoquere poterant veterem erga Magistratum rancorem, proinde præstolabantur occasionem; atque *Anno* 1481. accidebat, quod mutatio monetæ incideret, ut Albi 12. nummorũ reducerentur ad undecim; unde novi cuderentur Albi; Tum quoque novum vectigal mercium ordinabatur: quod non tantum cives mordebat; sed etiam patritii, aliquot *ex tribubus* ad se pertrahentes, ita instigabant communitatem, ut ultra 1000. in Curiam confluerent, gravaminaque exhibendo flagitarent cum minis restitutionem monetæ, & vectigalis abrogationem. Senatus cedens furori vulgi per collegas ex tribubus sibi adjunctos prudenter motum consopiebat. Nihilominus de novo seditio à plebe concitabatur, expetens sibi rationem expensarum, cui se iterum Senatus paratum submittebat: atque nihil deprehendebatur, nisi quod nimis liberales dicebantur in bello Novesianico. Quamvis autem iustificare pos-

possent sumptus ingentes bono publico civitatis erogatos; tamen *an.* 1481. in festo Bacchanaliorũ furentis vulgi concursus erat in Curia, & Consules cum Senatoribus captivos se dedere cogebantur, distribuebanturque in turribus urbis incarcerati. Postero die sese colligebant tribus, ignominiam hanc urbi & posteris avertentes, & cum honore restituebant singulos officio suo Magistratus sancti sub ea conditione, ut statim factionum capita, quorum 14. inveniebantur, conspirantibus abscinderentur: quam executionem tamen contra voluntatem Magistratus perficere coactus est ex voluntate tribuum & collegiorum. Inde eo gratior & gravior Senatus fuit auctoritas, ceu Cominæus recte statuit, *Com. rer. Gall. lib.* 5. *pag. m.* 476. Interveniente, inquit, populi voluntate & adsensu crescit robur & potentia regum & Magistratus, & maior est ipsorum authoritas, & feliciores progressus: Velut quoque id evenit. Etenim quum Maximilianus petente parte in Comitiis Francofurtensibus *Anno* 1486. 16. *Febr.* Rex Rom. proclamatus fuisset, & *April.* Aquisgrani coronatus, venit inde Imperator cum rege filio Coloniam, atque statim in ingressu ad portam mutuo iura-

iuramento Rex cum civitate sese obligabant. Multæ ibi peragebantur lætitiarum festivitates, & Coloniensibus non tantum gratiose omnia confirmabantur ab Imperatore privilegia, sed etiam in ipsorum favorem retractabatur grave vectigal ad Rhenum Lustorpianum, quod Imperator Duci Montano tunc concesserat. Sic idem Imperator Frider. postquam filium Max. regem ex custodia Bruggensi *Anno* 1488. liberasset, magno exercitu reversus est Coloniam, & iudicium publicum ibi exercuit ad instantiam aliquot invidorum contra Senatum; verum res ita composita fuit, ut non sine probro discederent, qui patriæ propriæ insidias turpiter struxerant; ut notat *Chron. Col. p.* 335. *Anno* 1493. ingens quidem confusio in moneta iterum orta est, ut Rhenanus florenus ab 26. Albis, usque ad 40. accresceret in valore; attamen, ne denuo in difficultates Magistratus detruderetur, ita sapienter lites composuit, ut inde vicini omnes exemplum sumpserint. *Anno* 1494. Maxim. Imperator in præsentia coniugis Ducissæ Mediolanensis in magna & singulari solemnitate Coloniensibus iuramentum erectis digitis præstitit, ad manum Archiep. Moguntinensis, pridie D. Petri & Pau-

li, at-

li, atque è contra nomine civitatis totius regens Consul debitum, Homagium prælegit à superiori parte Consuli alteri, qui convocato populo in foro præerat; atque iste in inferiori loco stans prælegenti ad singula distincte reddebat eadem verba iuratoria; cui actui confirmatio privilegiorum protenus subiungebatur.

Verba Homagij Coloniensis ciuitatis, quod præstitit ea Imperatori Maximiliano Anno 1494. pridie D. Pet. & Pauli hæc sunt:

HOc die & isto die in universum, atq; ex hoc die porro homagium præstamus nos liberi cives Colonienses Domino nostro Maximil. &c. Regi Romano, quod eidem devoti & fideles simus mansuri, reservando nobis uxoribus & nostris posteris civitatis nostræ Coloniensis omnia privilegia, litteras, gratias & beneficia, ordinationes & investituras, quascunque à beatis Romanis Cæsaribus & Regibus eorum maioribus secundum iura, privilegia, bonas consuetudines & antiquas deductiones hucusque obtinuimus, & ab ijsdem investitura accepimus: In hoc constanter perseverabimus ipsi, & in eo nos confirmati manebimus absque dolo, sicut nos Deus iuvet atque Sancti eius, &c.

Con-

Confirmatio Imperatoris Maximiliani I, quam Colonienſibus largitus fuit;

Ita ſe habet in Copia iuxta auct. Chron. Colon.

IN Nomine Domini & Sanctæ individuæ Trinitatis feliciter: Amen, &c. Nos Dei gratia N. Romanus Rex omni tempore Auguſtus Imperij, Hungariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, &c. Rex. In æternam rerum memoriam, & velut regiæ liberalitatis innata dignitas id exigit eandemque decet, omnis & ſingulis ſubditis & fidelibus Romano Imperio ſubiectis ex interno amore præſidium benevole præſtare, prætereaque etiam fructuoſam gratiam pro ſingulari receptaculo nobis comperit conſervare, & iis maxime, qui Sacri Romani Imperij gloriam & commodum, curioſis excubiis & debitis ſervitiis, fidelique diligentia, adſidua intentione animi unice quæſiverunt, &c. Quando proinde Conſules & Magiſtratus noſtræ civitatis Colon. dilecti & fideles noſtri Reg. Mai. noſtram ſubmiſſe rogarunt, ut illis cuncta privilegia, litteras, beneficia, gratias, ordinationes & inveſtituras, quas à beatis Roman. Cæſaribus & regibus noſtris anteceſſoribus in Sacro Imp. Rom. ad omnia & ſingula iura ipſorum, privilegia

gia & consuetudines &c. atq; eorum pacta confirmare, renovare, & corrobare, nec non ex nostra regia gratia de novo eos ad investituram dignari velimus. Propterea nos nostrorum maiorum vestigia observare cupimus, & oculis nostræ mentis prudenter adspeciemus iam dictam civitatem, quomodo præ reliquis in Germania longe nobilius fundata, & variis privilegiis donata, nec non supra omnes multimode ornata sit: & præsertim non tantum quod nos benemeritis auxilii gratitudine digni & indesinenti fide constantiæ, & officii, quo dicti cives & eorum civitas nos & Sac. Imper. Romanum ardenti animo observarunt: sed etiam propterea, quum petitum eorum ex fonte honestatis profluat. Ac quoniam honesta petitio non est deneganda. Ideoque nos bene prædeliberato consilio, & libera animi affectione, omnia eorum privilegia, & litteras, quas ipsis pro iure suæ civitatis, in possessione tenent, item, bona, dominia, exemptiones & consuetudines, aulicam iurisdictionem & iudicii executionem, vectigalia, leges & nundinas & privilegia concessa, portoria, ius monetarium, reditus, proventus, & quod aliud interesse, ac quomodocunque appellari, talia aut nominari & excogitari queant, uti à Divis Imperatoribus Romanis possident, & regibus maioribus nostris, & à Rom. Imp. ac Archiepiscopis Colon. hucusque conservarunt, in

omni eorum tenore, articulis, punctis, & clausulis, non aliter, ac si de verbo ad verbum huc scripta essent, & quasi in cunctu his posita haberentur, &c. ex potestate Regia Mai. Rom. confirmamus, investimus, renovamus & de novo conferimus, & ex pracipua nostra gratia liberali atque Rom. regia plenipotentia simul has litteras iis confirmamus. Quapropter nemini competit, hanc nostram corroborationem, investituram, renovationem, & confirmationem infringere, aut petulantia aliqua impugnare: si quis id tentet: ille in nostram gravem indignantiam & pœnam 100. *marcarum puri auri, pro dimidia parte civibus & civitati Coloniensi statim solvenda se incidisse noscat. In cuius rei testimonium nostra Cæsareæ Maiestatis Sigillum appendi curavimus &c. Datum Colon. &c. ut supra.*

Ex his satis apparet quantis laboribus conservatio privilegiorum constiterit Magistratui urbico Coloniæ, quod se in tali conservare statu libero Imperii potuerint. Magnum ipsi fulcrum subministrant tribus 22. & quod adeo sedulo antiquatum consuetudinum rationes in confirmationibus observent. Non enim leves ipsis obiicit difficultates tam multiformis iurisdictionis involutio, veluti ibi fieri solet, ubi

ubi tam varia habetur eius Regalitatis dispersio: optimum tamen est, quod ius apprehensionis ita sibi ex supradicto casu acquisierint; nec in criminibus executio possit fieri à Præside Scabinatus, nisi prius ad noctis spacium, priusquam ad mortem delinquentes condemnentur in publico iudicio, Comiti Neonordensis iurisdictioni tradantur. Comitum enim Neonardensium ius id hæreditarium competebat, ut prætor esset hæreditarius urbis ex fundo loci, ubi extensio civitatis facta est. Inde habebat privilegiatam iurisdictionem in aliquot partes, quæ olim suburbanæ fuerant, & postea ex ipsius concessione per pacta singularia muris simul inclusæ sunt. Ideoque in civilibus quoque communicatam iurisdictionem exercet cum Magistratu urbico. Locum etiam & potestatem incarceracionis, in quem ob delicta flagitati & convicti coniiciuntur, habet quod Comiti non competit; sed tenetur in propriis ædibus fovere carceratos, ubi & torquetur, in præsentia 2. Scabinorum & Secretarii, quibus & Senatus duos adiungit, si sit necessum. Quum vero familia Neonardensium in Adolpho ultimo Comitum illorum expirarit, ex successione idem ius nunc obtinent Comites Bentheymen-

menses, quum hæredes illorum ex eo tempore extiterint, ceu ipsi Plenipotentiarium in urbe propterea constituere suum. Præses autem Electoralis summi iudicii non alium carceris obtinet locum in urbe, quam in ædibus, quas ipse officii ratione inhabitat; Atque licet Comes ille reos capitalis criminis factos examinare variis modis etiam per torturam possit; tamen in examinandis lamiis tres Senatores iussu & permissu Electoris certis de caussis ipsi adiunguntur, & tunc de re cognita iudicant & pronunciant, pronunciatumque executioni dant, observato prius respectu Comitum Bentheymensium in privilegio iuris hæreditarii dicto. Simplex vero sive civilis iurisdictio communicata est ex parte. Pignora enim à civibus caussa cadentibus capere in possessionem bonorum propter debita & iniurias Comes cum scabinis potest, uti id *ex articulo 9. & 10. transactionis de Anno* 1506. manifestum est: nec debet etiam, aut potest Senatus aliquem impedire, quo minus litem quis coram Comite & Scabinis adversario suo posset intentare aut persequi, uti *in art. 11. eiusd. transact.* id habetur: Sed tamen ista adiecta est exceptio, si qualitatem eam caussa habeat, quæ Senatus

quoque concernat interesse. Praeterea hoc constat, quod Senatui de vi sive privata sive publica sit, cognoscendi potestas non competat. Ita coram Praetoribus qui dicuntur *Gevvaltrichters*, si alicui civi aut studioso gladiis aut ictibus vis inferatur, litigandum est. Sed tamen pœna corporalis delinquenti aut violatori infligi non potest. Virgis quidem cædi quis potest; verum non nisi in carcere privatim, & hoc non alio modo, quam ut rei absque carnifice semet invicem, altera manu coronæ alligati, castigent. Est Quoque iudex Ecclesiasticus, qui officialis dicitur, atq; is potestatem omnem ab Electore tum ex privilegiis Abbatiarum & monasteriorum templorumque huius urbis habet. Eaque ille, quæ ad clericos Ecclesiasticosque & eorum res spectant, ex auctoritate Electoris cognoscit & diiudicat. Quum vero iudicium hoc à petulantibus ante seculum ferme in abusum civitati & Magistratui maxime noxium retractum fuisset, dum litigantes solebant secularia iudicia per inhibitionem apud Officialem obtentam elusoria reddere: proinde *Anno Chr.* 1506. mediante hanc ita controversiam Landgravio Hassiæ, transactio talis est instituta, ut Officialis non amplius iudiciis litibusque

ad secularia pertinentibus se immisceret: sicut etiam pœna gravissima iis denunciata est, qui modo cunque ex civibus, lite cum aliquo coram Senatu aut alio iudicio civili contestata, inhibitionem ab Officiali denuo impetrare & iudicia sic temere involvere studuerint. Nec minus certa pœna illi dictata est, qui in secularibus caussis aliquem ad Officialem aut magistratum Ecclesiasticum citari curet. Atque sic partim statuta, & transactiones in sua conformitate conservant Rempubl., partim tribuum virides observantiæ consociationes, ubi animadversio sedula honestatis in omnibus attenditur. Namque unumquodque tribuum collegium in ordinis sui continetur iusta dispositione adeo, ut etiam magistratui urbis fundamenta solidi regiminis supponat. Quippe propterea quæque tribus suum habet signiferum, sive notationum præfectum, quem *Bannerbern* dicunt. Illorum quilibet clavem adservat ad conclave civitatis, in quo privilegia & archivæ conclusæ iacent: Sic etiam ærarii publicii claves iis concreduntur, ut quovis tempore, si forte necessitas requirat, aut suspicio nonnulla sese exerat, noctu dieque visitatio insti-

tui, & inde relatio tribubus syncera fieri possit. Velut nil in Colonia frustra ordinatum invenitur; sed omnia ex ipsa profluxerunt experientia, ita quoque hæc inventionis institutio suam fovet caussam. Etenim *Anno* 1513. accidit, quod Consules illius temporis inciderint in suspicionem talem quasi, contra fundamentales Reipubl. leges & privilegia, ex consulatu & ordine Senatorio perpetuæ Successionis hæreditarium sibi ius conficere studerent; vel ad minimum eiusmodi expeterent formam; velut non tantum in superioribus Germaniæ urbibus, ceu, est Norinbergæ, ac in pluribus Hanseaticis, Brema, Hamburgo, &c. reperitur, ut ita denuo ad paucas familias & earum affines propinquos rediret abrogata pridem consuetudo. Inde tribuum collegia ingentem concitarant ita tumultus motum, ut Magistratum non tantum loco suo moverint; sed etiam Consules aliquot, in quos culpa redundabat, per lictorem civitatis capite plecti curaverint. Novo deinde Magistratu electo, in curiamque introducto, æternum denuo pepigere cum eodem pactum. At inter tribus confœderatio, sub iuramenti fide perpetua, talis firma & solida confecta est, quod cum sanguinis effusione

ne ſemper eſſent conſervaturi & defenſuri privilegia civitatis. Huius fœderis tot originalia habentur, quot ſunt Tribus, & quotannis inter reliqua principaliter in quavis electione non tantum prælegitur pactum publice in rei memoriam, ſed etiam ſemper renovatur pro maiori confirmatione mutuæ conſolidationis. Inter omnes adeo Reſpubl. Germaniæ nulla eſt, quæ melius conſtituta in omnibus viget, iuxta eam diſpoſitionem fundamentalem in ſtatu populari, & ubi gratior viget æqualiter inter cives diſperſa libertas; ſi ita floreret in plena iuriſdictionis facultate, quæ apud alias perfectior perſpicitur. Formam enim vere Romanam in hac parte repræſentat. Proinde quoque accuratiſſimam Impendit curam commercio, ut in ſuo vigore ſtatum conſervaret ſuum & proximarum civitatum: atque propterea ante aliquot ſecula fidum-fœdus pridem cum vicinis civitatibus Weſtphaliæ Iuliaci Ducatus, Cliviæ, & Geldriæ, coluit, quam ſimul protectione ſua in commerciis ſæpius eas forti manu defenderit, velut in Noveſio, Suſato & aliis exempla clara ſunt. Sic Coloniæ plane alia ratione auctoritas accrevit ſua, quam Hamburgo. Etenim Colonia pro maxima hoc obſervarat,

quod nunquam rectius florere posset, nisi simul quoque florerent vicini. Ideoque sicuti hæc urbs cum proximarum promotione & commodo, ita Hamburgum cum suppressione & damno vicinorum accrescere studebat, uti ex antecedentibus relatum est. Quoties opus fuit, etiam se coniunxit fœdere cum vicinis Principibus & Comitibus propter libertatem commerciorum, ut securitate tali mercatores fruerentur. Velut etiam proprio facto sæpius defensionem commerciorum suscepit, quod *Anno* 1418. Damianus ab Vdesheym satis acriter expertus est, quum spoliis mercium sub connivenția Archiepiscopi nimium indulgeret. Inde quoque ante illa tempora pridem ab aliquot seculis in fœdere & correspondentia vixerunt principales Brabantiæ, Flandriæ & Frisiæ civitates, ut commune Emporium Bruggis, & in Anglia Londini coluerint: velut supra indicatum est, quod Colonienses singulari privilegio donati fuerint in Anglia, propter commerciorum mutuam traiectionem. Quum vero civitates Saxonicę & Vandalicæ ita inter sese fœdere Hanseatico coirent, ut superius in *anteriori tractatu cap.*23. de Megapol. urb. ostensum fuit, statim Colonienses cum suis confœderatis

ratis iisdem sese adsociarunt, ceu id ex Recessu Hanseatico de *Anno* 1369. *art.* 1. satis clare apparet, ubi Coloniensibus singulare fœdus non tantum cum suis sociis urbibus attribuitur, sed etiam tanta iisdem prærogativa decreta fuit, ut omne, quodcunque civitates eæ, quæ in Coloniensium confœderatione comprehensæ fuerint, decrevissent, omnes & singulæ reliquæ civitates totius Hansæ observare teneantur. Quod ita expresse tunc ab omnibus in eo conventu Lubeccensi conclusum fuit, uti verba id luculenta exprimunt. Quare admodum graviter lapsus est *Matth. Dresserus in Millen. suo sexto Hist. part. 2. pag.* 79. dum frustra quoque sequitur in errore suo *Chytræum Saxon. Chr. lib.* 3. *pag.* 82. ubi ponit, quod Colonia *Anno* 1481. demum in numerum Hanseaticarum civitatum pervenerit, atque ita vix 150. in ea confœderatione compleverit. Longe rectius quid statuit *Bertius in Com. rer. Germ. part.* 3. *c. hoc.* ubi sic ait: Paulo ante tempora Friderici 2. Imperat. *sub Annum Christi* 1201. socia facta est (Colonia) Hansæ Teutonicæ. Etenim, quod fœdus hoc nobile Hanseaticum sub Friderico 1. Barbar. *Anno* 1169, quum in anno antecedenti Rostochium, ante annos 8. à Pri-

Primiſlao Heneto ædificatum, ab eodem Imperat. privilegia accepiſſet, maximas inchoamenti vires ſortitum ſit, ſupra ſatis clare explicatum eſt. Imo ſi Dreſſerus ſaltem reſpexiſſet ad Crantzium, & eum *lib. 7. Dan. c. 39.* conſuluiſſet, inveniſſet ſatis abunde expreſſum, quod eo tempore, quo Woldemarus 4. Daniæ rex infenſiorem hoſtem civitatibus Hanſeaticis agebat, & inſolentiori crudelitate libera diſturbabat omnibus confœderatis commercia per aliquot annos, ut etiam crebriori potiſſimum Vandalicæ civitates conflictu cum ipſo in mari colerint, *circa Annum Chriſti* 1358. Coloniæ publicus Hanſeaticarum civitatum conventus fuerit habitus: ubi conclufum eſt, ut ad urbem Campenſem civitatum Hanſeaticarum huius partis naves confluerent; & inde impreſſionem in Daniam etiam Vandalicæ ab altera parte facerent; quod adeo feliciter quoque perfecerunt, ut non tantum totum Helleſpontum Danicum occuparint, ſed etiam proceres Regni, quibus in hoc non conveniebat cum Rege Wald. ſuo, quod tam diuturno bello exagitaſſet civitates Hanſeaticas, cum illis tantam tranſactionem inire coacti fuerint, qualis vix unquam aliis audita fuit in locis; nec facile ſimile

in

in Historiis inveniatur exemplum. Etenim, ut regnum salvarent, & ne civitates penitus aut id vastarent aut in suam redigerent potestatem, quod facile terra marique perficere potuissent tanta potentia, præsertim quum rex penitus ab iis esset eiectus atque in exilium quasi detrusus, non destiterunt supplici modo hoc ab Hansis obtinere, ut pignoris loco acciperent totam Scandiam. Quippe erat in tantas res redacta difficultates, ut civitates non possent complacari, nisi damnum, illis ex mera protervia contra publicam fidem & manifestas obligationes libertatemque communibus commerciis debitam caussatum, resarciretur. Ideoque proceres cum Hansis, quarum metu rex se in fugam converterat, ut eum restituerent sibi, ita pactum pepigere, ut loco damnorum, & in compensationem eorum, per 16. annos Scaniam possiderent. Sic demum controversia & belli Hanseatici vis composita fuit: Atque, ut civitates fidem integram erga regnum Daniæ declararent, annis illis completis, non regi, sed proceribus regni, cum quibus contractum fecerant, Scandiam tum restituere; veluti supra *tract.* 3. *c.* 16. *pag.* 377. id relatum est. Quamvis hæc satis sint cognita; miror, quod

tamen

tamen *Bertius* idem adeo sui sit ignarus, quod *in Com. rer. Germ. lib.* 3. *c.* 4. forte seductus auctoritate Chytræi, sibi ita sit contradictorius, ut ibi ponat, quod Colonia Agrippinensis *An.* 1481 urbium Anzeaticarum numero iuncta sit; qui sane error sive lapsus adeo absurdus est, ut vix gratiam excusationis mereri queat, nisi ex fide ficta aliorum hæc protulerit. Sed tamen *ex Chron. Celon. pag.* 318. ipsi quoque hoc constare potuisset, quod tam Chytræus quam Dresserus ex errore opinionis falso conceptæ hoc scripserint de coniunctione Coloniensium cum Hansis, quum historicus ibi mentionem litis & dissidii faciat, quod civitatibus Hanseaticis cum Britannis intercesserit. Verba eius hæc sunt: In eodem anno (videlicet *An. Chr.* 1465.) post diem S. Remari damnum in commerciis tulerant Anglicani, & querelam hanc ad cunctas Hanseaticas dirigebant civitates; inde hoc per omnes regiones ad longum latumque litteris suis dissipabant, ut ita omnes civitates Hansæ Hamburgum convocarentur. Tum quoque rex Angliæ publicis litteris divulgatum id cupiebat per omnes terras, ut, quicunque ex civitatibus ibi comparere vellet, sub salvo conductu regis illuc pro-

proficisci posset, uti quoque factum est. Proinde etiam Senatus Coloniensis circa festum omnium sanctorum aliquot Senatores ex Colonia Hamburgum misit 16. equis ad hunc conventum. Verum quum ex conventu hoc domum equites reverterentur, & pervenirent in terram Episcopi Monasteriensis, à Comite Tecklenburgensi circumdabantur, & captivi abducebantur, sub ipso salvo conductu illius Episcopi. In ipsa obruitione autem unusquis Coloniensium perforabatur gladio. Comes ille cives hos Colonienses, ob Episcopi & Capituli Coloniensis debita (velut ipse confitebatur) 6000. florenorum, quibus illi obligati tenebantur, in captivitatem suam Tecklenburg. abduxerat. Dux Montanus vero sese interponebat & exoriendo caussam ad agnatum suum Tecklenburgensem scribebat, ut lis ista posset componi præsenter; quoniam nomine Capituli Coloniensis expetebat, ut amicabilis conventus Dusseldorpii posset haberi. Ad quod respondebat Tecklenburgensis: quod cives non dimittere cogitaret, nisi dictam prius pecuniam à Capitulo accepisset, cuius debitum fuisset tam diuturnum: Præterea Comes assecurationem postulabat, ne civitates Hanseaticæ,

ticæ, nec Principes propter quenquam civium neque ob interfectum ab ulla suorum aut eius propria persona vindictam sumere vellent. &c. Hactenus Chronicon ; Ex quibus constat, quod tum pridem Colonienses principales inter Hanseaticam civitatem fuerint, & quam reverenter Principes Imperii exterique reges Fœdus hoc civitatum habuerint; unde nil magis quoque Comes Tenklenburgensis timuit, quam quod etiam Principes in favorem huius fœderis contra eum tentare quid gravius possent, præsertim si accederet Hansæ rancor aut vindicta severior. Quare noluit prius se penitus explicare, donec securitatem cum amnestia totali impetrasset.

Verum quum *heic auctor Chr. vet. Col.* nonnihil quid Veritati contrarium subvertere videretur, illud heic monendum est, quod quidem Colonienses seduli fuerint Fœderis Hanseatici Orientalis observatores, quum caput Occidentalis referrent, ut supra dictum est. Sed veluti nulla amicitia ita firma & constans potest consolidari, quin aliquid patiatur dispendii, præsertim si proprii commodi iactura amici caussa sit subeunda ; ita quoque in hoc Anglorum casu id demonstrarunt satis luculenter Coloni-

enses,

enſes, ut non ſemper iidem fuerint firmiter: Vnde *Crantz. ait*, quod Colonienſes iure incerta amici parum certi ſociis fuerint circa ea tempora diſſidii Anglicani, quum illi ſua privilegia magis, quæ in Anglia habebant, propria, obſervarent, quam communia. Hiſtoriam hanc inde ita involute recenſet *Chron. Col.*, quam longe rectius explicat *Crantz. lib. 13. Vand. cap. 12.* quum occaſionẽ omnem enarret cum circumſtantiis, & quomodo hac vacillantia fidei excluſi fuerint ex fœdere, in quod nec prius recipi potuere, niſi præſtitiſſent debitam pœnitentiam: Ac licet multi principes, ipſe Imperator quoque intercesſerit pro iis, tamen adimplere prius coacti ſunt ea, quæ mulctæ loco fuerunt iis impoſita, quum cernerent civitates Hanſæ, quod Colonienſes ſaltem rebus ſecundioribus recipi in ſocietatem, & non ex vero animo, ſaltem ob lucrum ſuum, poſtularent, ut *ait Crantz.* cujus quoque relatio ita ſe habet: *Anno* 1468. Vandalicæ urbes quatuor Lubecca, Hamburgum, Lunæburgum, Wiſmaria, quæ uno pondere à longa memoria monetam habuere, anno octavo & ſexageſimo, pauliſper levato malleo: (quod auri nova pondera depoſcebant:) novum inſtituunt cudere

Fff nu-

numiſma, groſſos (noſtri ſolidos vocant:) ad differentiam minoris numiſmatis, quod Cavum dicitur. Sed non poterant occurrere malis quæ prævenire cupiebant: nam minores ſemper fuere in vicinis Provinciis argentei nummi. Vnde factum eſt, ut improbi mercatores (peculatores dicam) de numiſmate mercem facerent, devehentes, ubi in conflatorio ipſi ſua lucra cum publico detrimento facerent. Res procul dubio magni momenti ſi bene penſetur. Nam ille ſolidus nummus, quãto ante annos centum fuerit quam nunc melior, incredibile eſt memoratu: ut intelligant quid amiſerint, qui annuos cenſus vel principes in tributis, vel privati haberent in redditu, ſic ſemper rebus comparatis, ut cum numiſmate & omnis mercatura & ſucceſſus in quæſtu ſingulorum decreſcerent, inviſibiliter evaneſcentibus de manu, quæ ante tenebantur. Res procul dubio magna de moneta conſtituere fæliciter, & quæ iam tum Romanos rerum Dominos fatigavit. Mercatoribus ea tempeſtate Wandalicarum urbium, & quæ ſuæ ſunt communionis civitatum, magno provenerat incommodo, quod rex Daniæ Chriſtianus, circa feſtum Iohannis Baptiſtæ, quatuor Anglicorum

naves,

naves, de Prussia navigantes cum rebus non paucis, in suo iussit teneri & diripi: quod proximo anno Angelici in Islandia regis præfectum occidissent. Id factum Angelici detorquere conati in mercatores Orientales, magnis clamoribus apud regem suum Eduardum instabant, ut quomodo Angelici generaliter pro Anglis aliis tenerentur ab Rege Danorum, Orientales omnes pro Orientalibus & ipso Dano Rege, tenerentur: adiicientes, nostros occulta cum Rege Danorum machinatione id procurasse, ut Anglicæ naves caperentur. Nec poterat prodesse quod aliena erat mercatoribus nostris caussa pro qua tenerentur, alienus princeps qui teneret. *Effecere* per importunitatem, ut nostri mercatores in Anglia corpore & rebus capti tenerentur. *Tum* vero egregia fide Colonienses in prosperis consortes, in *adversis se* fecere *nostris* alienos: Curantes ut tum ipsi, nostris captis, immunes essent captivitatis. In eam rem multi scripsere Principes Regi Angliæ seculares & Ecclesiastici, ut immunes essent, laxatique mercatores. *Nihil* omnium profuerunt: donec intentatis & frustratis viis omnibus in apertum bellum res exiret. Tum prospera nostris in mari fuere omnia. *Facile* in

mari pugnantes cum Anglicis transegerunt. Ea perfecit res, ut aliquando in æquas conditiones Angli cum nostris descenderent, passi rem æqualiter terminari: quod dicemus. Interim statim Lubeccenses suis præscripserunt civibus, quod nulla navis ex portu Lubeccensi post festum amplius Martini in Livoniam & alias Septentrionis partes navigare deberet, propter infestam tempestatem, quum exemplum in nave Revaliam missa haberent, cum qua 200. homines perierant. Interea quoque, quum bellum inter Hansas & Anglicanos vigeret, *Anno* 1472. & merces suas Lubeccenses per mare in Flandriam mitterent, tres insignes naves ad pugnam instructas milite compleverunt, ut securitatem suis præberent. verum præfecti, dum in portubus terram ingressi desidebant, liquere naves incustoditas, quarum Anglici duas secum abduxere in Angliam, maiori tamen combusta. Inde belli & odii fervor magis increscebat cotidie, quod Coloniensibus & aliis Occidentalis Fœderis Hansæ sociis magno fuit commodo. Quare aliud inierunt consilium Hanseatici Orientales, & *Anno* 1473. cum Rege Galliæ pepigere, fœdus, quod expectatissimum tunc accidit Gallo, qui nuncios Hanseaticos &

eorum oratores benigniſſime excepit. Verum Angli, ne duabus extremitatibus intercluderentur, ſtatim quoque tractabiliores ſeſe Hanſeaticis obtulerunt pacem ambiendo; permiſſumque eſt regio mandato, ut in compenſationem damni mercatoribus Hanſeaticis in captivitate ſua irrogati, decem millia talentorum ex Sterlingis colligerent, de vectigalibus regi debitis; & inde compenſarent ſuorum damna. Vnde in formam veterum obſervantiarum res omnis eſt redacta. Summa autem fuit ſexaginta millium aureorum Rhenanicorum, quum talentum Sterlingorum 6. valeat aureos. Colonienſes igitur quum etiam ſoli relinquerentur in ſuis viribus, Archiepiſ. quoque Robertus temporis obſervavit commoditatem, & miro ſtratagemate per Carolum Burgundum eos divexavit, ut magnos conſumerent inutiliter ſumptus. Ac quamvis Imperatorem Fridericum implorarent; tamen ita diu diſtulit adventum ille, ut prope in extremis hærerent. Nihilominus Lubecenſes, cum reliquis civitatibus ſociis Imperatori ſplendidum miſere ſuccurſum, ne plane Colonia periret, aut Hanſæ diſmembraretur, quamvis ipſi ſe à fœdere Hanſeatico tam diu ſeparaſſent. Hinc, quum pax eſſet conſtituta

inter Imperatorem, & Burgundum; atque Colonienses se cernerent fide exuperatos à sociis Hansæ, pudore affecti sunt, & Intercessoribus usi sunt multis, adeoque ipso Imperatore. More igitur solito, quum conventus Lubeccæ haberetur *Anno* 1475. in communione Hansæ, se quoque Colonienses supplices tunc obtulerunt, deprecantes culpam, quod ingenuitatis est. Ibi Colonienses (*ait Crantz. in Vand, lib.* 13.*c.* 12.) iam se ante ab reliquis segregantes in Anglia, ad eam redire communionem manibus pedibusque contenderunt; alioqui non usuri in Anglia immunitatibus, ab olim indultis. Diu reluctatum est: Ostensæ sunt crebræ illorum in socios communionis tergiversationes. Scripsere pro *illis* Imperator & Archiepiscopus Colon. Sed quum diu *illis* pernegata esset reconciliatio, satisfactione permissa, passi sunt redire in idipsum.

Tanta fuit semper huius fœderis auctoritas, ut eius disciplina in commerciis à regibus & Imperatore fuerit approbata. *Anno* 1505. Maximilianus Imp. frequentissimum Coloniæ celebravit Statuum omnium Imp. conventum, ubi Fridericus Elect. Sax. ausus est Collegam olim suum Philippum Palatin. ad Imperat. adducere,

ducere, ut supplex absolutionem à proscriptione publica & pacem ab eo peteret, quam etiam impetravit una cum ditionibus, quæ adhuc supersunt. Post hoc tempus iterum Lubeccensibus cum Dano rege bellum maritimum fuit ineundum, licetque Socios invocassent, tamen soli relicti ferme sunt cum paucis, quum rex Hollandos in auxilium advocasset, & ipsorum uterentur navibus; quibus tamen potitis *Anno* 1511. pacem cum rege fecerunt, Suecis exclusis: ubi rursus Colonienses acquievere. *Anno vero* 1512. Comitia Coloniæ celebrata sunt, ubi distributio 10. Circulorum facta est, ut contributio eo rectius posset observari, & deliberatio Cameræ plenius consolidari. &c. Annus proxime sequens perquam luctuosus fuit Coloniensibus, ex seditione superius dicta, de qua vide *Chyt. lib.6. Chr. Sax. circa fin.*

Quum autem Colonia Hanseatici fœderis in Occidentali civitatum parte caput sit, & plurimas Belgicas sub se contineat, propterea quoque & ex eo respectu *An.* 1579. tractatio pacis ibi, ordinante id ita Imperatore Rodolpho in gratiam fratris Matthiæ, qui tunc Gubernatorem Hispan. agebat in Provinciis illis Instituta est: Sed quum

liberum religionis exercitium obtineri nequiret, labor in vanum abiit.

Fœderi autem isti Hansæ, de quo nobis sermo est, in hac principali Coloniensium regione civitates quas sibi hæc Metropolis habet adsociatas, non incongrue accensentur, primo in Ducatu Iuliacense, & Clivense sive Markense, Duisburgum, Vesalia, Embricum, Warburgum, Vnna, Hamma: secundo in Westphalia Monasterium, Minda, Osnabrugga, Tremonia, Susatum, Herfordia, Padeborna, Lemgovia, Bilfeldia, Lipstadium, Warberga, Cosfeldia: Tertio in Ducatu Geldriæ Noviomagum, Zutphania, Rurmunda, Arnhemium, Venloa, Thiela, Bommelia, Elburgum, Hardervicum: Quarto in Brabantiæ Ducatu Antwerpia, Traiectumque ad Mosam, sive Mastrichk: Quinto in Flandriæ Comitatu Bruggæ. &c. Sexto in Transyselania Daventria, Campetum, Zwolla: Octavo in Hollandia Briela, Dordracum, Enckhusa, & Wieringia: Nono in Frisia Septentrionali Groninga, Bolswerdia, Stavera, Gorcum, Hinlopia: in Frisia Orientali Embda, &c. Decimo in Zeelandia, Middelburgum, Zirickzæa. &c. De quibus nunc in sequentibus nonnihil nobis erit agendum; sed non

pote-

poterit ita plene fieri, ut necessitas requireret, velut nec mihi in hac exilii atrocitate sat fieri poterit, quum plurima surrepta sint, quæ ad negocii maiorem facerent illustrationē. Quare sequentia ita sufficiant, quando etiam mox subnectenda sunt ipsæ confœderationes. Elegans est laus interim clypei & carmen, illud, quod Nicol. Reusnerus I. C. in insigne Coloniensium composuit, quumque hoc rectius intellectum trium coronarum explicet, quam vulgus figmentis suis venditare solet, id nunc subiiciendum putavi:

Quæ tres ostentat Clypeo Regina Coronas
Tot urbium Colonia:
Tresne potestates notat, & quibus eminet ipsa,
Tres dignitates maximas?
Principis una sacri, magnique secunda Senatus,
Academiaque tertia.
Felix Vrbs, in qua Pietas, sapientia, Virtus
Cives coronat splendidos!
Funiculus triplex haut rumpitur: incluta semper
Vrbis Corona quæ triplex

Fulgeat: & totum radijs illuminet urbem,
Concordia nodus facit.

CAP. II.

De civitatibus aliquot Clivia ad Rhenum & Geldria ad Mosam, fœderi Hanseatico devinctis.

VT de hinc inceptum, quem supra monstravimus, pergamus rite currere ex voto tramitem, Colonia ad primam, quæ inde progrediendo iuxta Rhenum cum secundo flumine sequitur, nobis urbem deveniendum erit, quam Duysburgum exhibet. Sed interim, in ipso itinere Rheni, quum à Colonia sita est. occurrit Novesium, aliis Novesum, Nivesum, Ptolomæo Nussia Ammiano Nivesium, vulgo Nuys, insigne Diœcesios Coloniæ oppidum, cui ultra Rhenum Dusseldorpium è regione prope respondet. Quod propterea heic silentio non est prætereundem, quum ob varios casus clarissimũ apud Historicos sortitum sit pridem nomen, & Colonienses quoque commercium eius sæpius in suam pertraxerint urbem. Inprimis Tacitus crebram eius

facit

facit mentionem, & Chronicon Coloniense varium eius explicat fatum, atque quam fideli ope usum sit Coloniensium. Vrbs autem hæc à primordio secundis Rheni fluctibus irrigata, sinistrum situ latus eius illustravit, donec fortuna aut tempestas minus propitia, alveum Rheni immutans, urbemq; non longo spacio adspiciens, brachium eius usibus saltem reliquerit, ut mediæ horæ itinere nunc à Rheno distet. Alias ad orientalem portam amnis Erpia præterfluit, ibidemque à Rheni brachio absorbetur. De antiquis rebus quid notavit *in Bata. hist. sua Hadr. Iun. pag.* 156. & 165. qui ibi consulatur. Fuit alias urbs satis pacifica, & Dominis suis addicta: at tempore Brunonis Archiep. Colon. *Anno Chr.* 1205. Philip. 2. Imperat. ut suo priori hero Archiepiscopo Adolpho I. Altenaviensi restitueret, eam cœpit. Quum etiam privilegiis suis nonnihil constantius inniteretur, non caruit periculis, & præsertim proditionibus suis ceu tempore Diterici II. Episcop. 59, *an.* 1435. factum quum nollet graviori se submittere contributioni. Sic & *An.* 1472. tempore Ruperti Archiepisc. factum est. Verum singulari vigilantia id præcavere adeo, ut tamen pro redimenda vexa solvere quid

quid cogerentur. *Anno vero* 1474. quum ingens inter Archiep. Rupertum Bavarum & capitulum Coloniense ferveret discordia, & Carolus Burgund. Dux requisitus tutari vellet partes eius, sperans hac ratione, ut ipse confitetur *Cominaus lib.* 5, *Com.*, se posse quædam iis locis occupare: ideoque circumsedit Novesium. Vno eodemque tempore conficiebat res maximas, sed oneri succubuit. Colonienses enim, singulis mensibus in hoc bellum centena millia aureorum impendebant, &, inito fœdere cum aliis ad Rhenum positis civitatibus exercitum cogebant ad 15. mill. hominum, qui tormentis aliisque rebus instructi, positis castris ex adverso Caroli ad Rhenum, impediebant, ne quid adverso flumine ex Geldria supportaretur ad hostem. Deinde Frider. 3. Cæsar & imperii Principes, convocato consilio, decernebant oppidanis auxilia, quod etiam ita perfectum est. Inde Carolus solutis castris cedere coactus est. Hanc civium virtutem præmio cohonestaturus Imperator, varias ipsis prærogativas & privilegia indulsit. Immunitatem dedit telonii in Rheno amne, ius cudendæ monetæ, Aquilæ aureæ insigne in clypeo nigro, facultatem obsignandi litteras in Cera rubra

rubra &c. Noſtris vero temporibus miſeras ſenſit calamitates incendio, & nunc Schenkii occupatione, nunc Ducis Parmenſis obruitione *Anno* 1586. Nihilominus cum civitatibus Weſtphaliæ libertatem ſuam tuetur, quam ex Friderici 3. Imper. conceſſione habet. Velut etiam adhuc numerantur 13. liberæ civitates, ut ſunt Colonia, Aquiſgranum, Veſalia inferior, Marcodurum (Duren) Cameracum, Tremonia, (Dortmund) Suſarum, Duysburgum, Hervordia, Brakel, Wartburg, Lemgovia, Werdena.

Iam ſi ſecundo flumine pergatur verſus Belgium 4. milliaribus à Noveſio ad dextram, Duysburgum ibi ſe offert, ubi Rura fluvius in Rhenum undas ſuas devolvere tendit. Eſt autem Duysburgum, ſive Teutoburgum, veteris Germaniæ oppidum, ad ripam olim fluminis Rheni inter Ruram & Angram amnes ſitum, inde nomen gerens, quod Teutonis, qui alias Pomp. Melæ, Ptolomæo, aliiſque Teutones dicuntur, originem ſuam debeat, non tantum ab eo tempore, quum hi à littore Baltico, ubi ſedes eorum antiquiſſimas Ptolomæus collocat, cum Cimbris in Galliam tendere cœperint, quod ibi ſibi firmum locarint præſidii ſuccurſum in eo burgo; ſed etiam, ut paulo

paulo post retexemus, quod Germani ibi cum Romanis ingenti prælio coierint. Clarum proinde semper fuisse, cum ædificia, tum Historiarum etiam monumenta declarant. Ob nundinas etiam celebres negotiationesque frequentatum fuisse, indicant non tantum rerum Flandricarum scriptores, sed etiam maxime apparet ex eo quod se à principio cum Coloniensibus fœdere tali coniunxerit, quo Hansæ se quoque *circa annum* 1401. cum aliis destinavit: Tum etiam Tentoburgii hi *vicini fuerunt* illis qui Vbiis mixti olim vixerunt: unde alii volunt, quod in suburbio Coloniensi consederint, & inde *Tuitsch* vocatum fuerit: quam tamen opinionem *Chron. Colon. auct. pag.* 176. plane cum austeritate reiicit, nec vult, quod *Duytch* suburbium, quod *Anno* 1376. in pagum redactum, nomen ex Germanico obtinet, sed à Latino, ut sit quasi Tuitium & protectorium aut appendiculum præsidiale dictum; quod tamen alii aliter statuunt, ut supra indicatum est in præcedenti cap. Notandũ tamen venit heic etiam, quod alias quædam nomine isti admodum cognato sit altera adhuc civitas, quam Duysburgum quoque, nonnulli tamẽ ad distinctionem manifestiorem Doesburgum re-
ctius

ctius dicunt: quamvis & hoc admodum sit corrupte pronunciatum, *iuxta Hadria. Iun. in hist. Bat pag.* 19. quum auctorem sui nominis Drusoburgum sapere maxime exprimereque debeat; (licet frustra & absque ulla ratione *Cluverius in lib. de trib. Ostijs Rheni* id in odium Iunii prorsus & cum indignatione urget) ubi Franci olim circa Rhenum habitarunt, & huic adiacentes incoluerunt terras. Quod certo certius est, inquit *Hadrian. Iun. Batav. hist.* 91. Quandoquidem Rheni brachium à Druso fossum, & in Salam amnem corrivatum apud Drusoburgum, (Rhenus quum sit) adoptivo tamen nomine decurrit in Oceanum, ripaque dextra Transysalanam veræ Franciæ initium alluit, ut Strabonis & Taciti auctoritate clarissime docuimus, &c;

Memorabile hoc quum sit præ reliquis notationibus ad Drusi facta, & simul ad pleniorem facit intellectum huius explicationis, audiendus heic porro est Iunius in eo, quæ isti loco adsignat *in d. hist. Bat. pag.* 60. *&* 16. Sed ad rem, inquit. Antequam Arenacum usque descendat Rhenus ad duo passuum millia, fossa novi & immensi operis incipit continua, militari opere, ne virtus otio relanguesceret per Drusum facta, cui Drusianæ nomen

men fuit teste Tacito, manetque nomen in hodiernum diem; quam Germanicus Cæsar ingressus cum Classe mille navium, post vota Druso patri facta, lacus inde Rheni in Oceanum ad Amisiam usque flumen præcipiti alveo & secunda navigatione usus, pervectus fuit, ut ille scribit. Eam aggere quoque munivit anno à condita urbe septingentesimo quadragesimo sexto, sed inchoatum illud opus sexagesimo tertio post anno absolvit Paulinus Pompeius qui Exercitibus in Belgio Neronis principatu præfuit. quem aggerem putatur Tacitus appellare Drusi molem (à qua diversa est nihilque commune habet Drusi moles quæ Magontiaci extat vulgo dicta *die Eichelsteyn*) ubi narrat Civilem quum in Bataviam se recepisset, diruisse molem, à Druso Germanico factam, & Rhenum prone alveo in Galliam ruentem disiectis quæ morabantur effudisse. Ea fossa continuat ad duo aut tria milliaria, Rhenumque novo Iselæ nomine donatum deducit præter Doesburgum oppidulum forte à Drusi nomine dictum, quasi Drusoburgum; quod falso à quibusdam, qui scholia otiosa Taciti libris illeverunt, creditum fuit esse Asceburgum, quod in Ripa Rheni situm, monumentum Vlys-

sis

fis errorum esse volunt, & ab illo dictum Ἀσυπύργιον. & quamvis extare non procul Xantho in Clivia Aschelbergum nomine assonahs pagus dicatur, alii tamen Teutoburgo sive Duisburgo vicinum Asciburgum verius monstrant, qua olim Rheni alveus fluxerit. Vbi Iselam veterem, cuius in Westphalia fontes sunt, & in cuius nomen hic adoptatus est, accipit: inde Bronchorstum prætetlabens, & Zutphaniam urbem copiosam & Comitatus titulo honoratam, quam ego Vsiperum civitatem esse autumo, ut vocis vestigiis adhuc insibilantia auribus indicant. Hinc Daventriam petit amnis cursus, Ansuariorum civitatem, unde manet notum illud omnibus & lippis & tonsoribus, Ansenstadt, quæ urbs rerum omnium copia circumfluit, opulenta & beata ac valide munita; de qua plura ubi de Ansariis loquendum erit. &c. Sed ad Teutoburgum nostrum revertimur. Locus est admodum commode situs in amœnitate Sylvæ, quæ etiamnum à Rura fluv. usque ad Angermundam prope se extendens à civitate nomen retinuit, quemadmodum olim Teutoburgensis saltus non longe à Rheno fuisse describitur, ubi Arminius Germanorum Dux Quintilium Varum cum

duabus legionibus fudit, signaque Romana sub terram defodit. Exinde merito locus Teutonicis præsidiarius, & adhuc *Deutschburg*, *Dewsburg* vocitatur. Rura fluv. non exiguum ipsi fert commodum ex viciniscivitatibus Brokii comitatus, Styramió, Kerwigio, Werdenio abbatiæ, Haltingo & Blanckensteynió, quæ oppida fluvius ille attingit, atque ubi se Rheno adsociat in augulo ultimo post tergum quasi Duysburgii, abluit oppidum dictum Rurottium quasi ipsum angulum acutum ad Rhenum constitueret. Nostris temporibus *Anno* 1614, quum Reg. Hispan. Gen. Spinola Vesaliam caperet, hanc quoque urbem Don. Luis de Velasco primitus aliquo milite tentavit. Sed quum cives resisterent, & submissionem penitus negarent, imo quoque cernerent, quod milites civitatis cum illis facerent, qui adducebantur, disarmarunt eos. Verũ Don. de Velasco statim fortiori heic aderat cum manu & tormentis bellicis, ut cogerentur præsidiarium recipere militem; unde diu exhaustæ sunt civibus facultates. E regione huius civitatis haud procul ab altera parte Rheni iuxta sinistrum latus civitas Mœrs sita est, quæ toti Comitatui illius loci nomen imponit.

Hinc

Hinc proxime sequitur Vesalia. Sed quum duæ sint urbes eiusdem nominis, dicitur hæc inferior. Superior enim Vesalia in diœcesi Trevirensi ad lævam Rheni ripam Bingio secundo amni descendentibus inter Bacchiaram & vicum S. Geari medio spacio occurrit, quæ alias Vesavia veteribus vocata fuit. Et quamvis antehac Comitis Lutzenburgici fuerit oppidum, tamen Henricus 7. Imperator, electus hanc Vesaliam & Bodobrigam Balduino fratri suo Archiepisc. Trevirensi oppignoravit pro certa pecuniæ summa, quum copias conscriberet, quibus ad componendas *Anno Chr.* 1252. in Italia Guelphorum & Guibellinorum factiones usurus esset. Ita ergo factum, ut Vesalia sic ex eo tempore pareat Archiepiscopo Trevirensi. At Vesalia inferior nostra sive Clivorum, sita est in ripa Rheni dextera, sive Germanica non procul ab angulo eo, ubi Lippia cum Rheno confluit, qua se minor amnis in maiorem exonerat, cuius frequens fit mentio apud Tacitum, sicut & tangis *Vell. Paterculus*, ubi prolixe describit cladem Romanorum, antea ad saltum Teutoburgensem indicatam. Est autem urbs elegans, olim quoque ab Ottone 3. Imperat. in Comitiis Wormaciensibus *Anno* 1495.

 privi-

privilegiis libertatis Imperialis in 90. civitates donata, ut in antecedenti cap. dictum est. Ac quum ob commodissimum situm semper floruerit in commerciis, ingenti ex vicinis agris rerum incremento potens & dives facta est, unde nec minus munita & populosa aquis, propugnaculis & valido murorum ambitu adeo instructa, magnos ut spiritus incolis gignat: situ ad Negotiationem opportuno excellit: unde Magnis & operosis ædificiis, opum affluentia, mercatura celebri, cæterisque fortunæ bonis, maiorum nostrorum & nostra memoria mirandum in modum excrevit, ad alterius superioris differentiam, quæ tamen iisdem tum ab Imperatore Ottone 3. Imperialis nominis privilegiis cum hac ornata fuit. Ex præterfluente autem Lippia fluvio commoditates, haud pænitendas ista percipit, qui sinistrum eius latus alluens statim Rheno consociatur. Clivicam porro hanc Wesaliam Duces sui variis diverso tempore ornamentis, animis Heroicis exornarunt: Eberhardus Comes Cliviæ & Teisterbanciæ nonus (hic enim Teisterbantiæ comitatus ad Clivenses pertinebat, cuius termini erant totum id quod inter Mosam, Vahalim atque Rhenum situm est, ubi hodie insignia

gnia sunt dominia) pius & iustus Princeps Collegium Wesaliense fundavit *Anno* 1225. Sub Arnoldo II. decimo septimo Comite Cliviæ, Godefridus & Otto 3. Comites Cappenbergenses monasterium Wesaliense Virginum extra muros fundarunt. Theodoricus octavus, Cliviæ Comes vigesimus quartus Rudolpho Habsburgensi Imperat. militavit contra Imperii hostes, cui Cæsar cum uxore dotem dedit Wesaliam urbem, & castrum, cum præfectura Ringlenbergh & villis adiacentibus. Prodiit ex hac urbe Arnoldus ille Wesaliensis, Græcus, Poëta & Historicus egregius; Sic etiam nostro seculo Tilemannus Heshusius insignis Theologus, qui in plurimis locis & Academiis, ut Regiomontana Borussiæ, ubi Episcopum egit, Ienensi, Magdeburgi, & demum in Acad. Helmestadiana, ubi quoque sepultus est, multa quidem creavit commoda Ecclesiæ: verum, quum formulæ concordiæ subscribere nollet, eamque Iacobi Andreæ superbam importunamque progeniem vocitaret, Ecclesiæ scandalosam poëtriam magis, quam proficuam, atque sic etiam nonnihil acrius procerum aliquot vitia & flagitia taxaret, odio fuit pluribus, sicuti accidere solet iis, qui iuxta D. Pau-

li præceptum veritatis professionem absque personarum respectu cuivis inculcare debite ex conscientiæ stimulo iubentur; inde coactus est plurimū de loco in locum cedere furori: ceu quoque malevoli in illum hoc distichon Ovidianum contorquere solebant, per paraphrasin:

Queritur Heshusius quur sexta pulsus ab urbe?
In promptu causa est, relligiosus erat.

Quod alii ad seditionem ipsi convertebant, quos morsus agitabat conscientiæ. Sed Dux Brunsvicensis Iulius, quem pacificum dicere solebant docti, cum gaudio eum excipiebat, quum Parthenopolitani iniquiori odio & sibimetipsis ignominiose illum persequerentur, quem etiam quasi parentis loco observabat, quam diu vixit. Ita illum inter bene meritos de Ecclesia Christi cum Daniele Hoffmanno semper referebat. Vesalia autem fideli vigilantia diu se in suo statu conservavit usque ad hæc tempora, donec *Anno* 1614. in discordia Principum, qui propter successionem in his ducatibus litigia fovebant, cum reliquis aliquot civitatibus, in duram hanc incidit fortunam & adversitatem. Quamvis enim tum neutralitatem ambire videretur;

retur; 7. *September* Dux Gen. Reg. Hiſpan. obſidione eam cingebat; unde certis pactis & conditionibus in deditionem ſui abiebat, quum ſe imparem reſiſtentiæ putaret, nec cerneret ſuccurſum Belgicum. Numerati tunc ſunt 6000. cives, & 80. tormenta bellica vallo impoſita, ut mirum fuerit, quod tam incogitanter ſe præcipitarint, ait *Meteran. part. 2. hiſt. Belg. lib.* 31. Princeps Aur. Mauritius quidem Veſalienſes liberare ab hac obſidione ſtuduerat magno exercitu; Sed nimis ſero id tentabatur: attamen promiſſio facta eſt, quod, ſi caſtrum Iuliacenſe in priſtinum reſtitueretur à Dn. Staticis ſtatum, quod etiam tunc libertati ſuæ reddi deberet Veſalia. Verum poſtea perpetuæ auditæ ſunt querelæ à Senatu & civibus, quod omni ſpe excidiſſent libertatis recuperandæ; nec defuerunt varii motus, ceu anno eodem in publica accidit concione; & 10. *Decemb.* coacti ſunt 2000. adhuc recipere in civitatem milites. Vixerunt in his anguſtiis per 15. *Annos*, donec ſtratagemate magno tres illi liberarunt cives, de quo alibi plenius.

Embrica hinc ſequitur, quam alii Aſciburgium à Tacito dictum voluerunt. Sed quiſnam error in eo committatur, id ſuperius ex Iunio expli-

catum est, quum potius sit Aspurgum in comitatu Moersensi. Nihilominus Embricæ remotissima est memoria in historia Suniberti: ubi narratur, cum Archiepiscopo Willebrordo adventanti obviam Durostadio processisse Embricam usque, temporibus regis Franciæ & Pipini Ducis; *sub annum Chr. 696.* Est illa itaque urbs satis antiqua, in loco perquam amœno, ubi se Rhenus quasi in semicirculum incipit sinuare, dum quasi monticulis in clivo sylvosis aliquousque cedere cupit: unde & Embrica, aut Embricam, quasi *Ambriegk*, velut clivulos respiciens nomen accepisse fertur. A Ducatus Clivensis incolis admodum frequentatur, qui à dextera hac parte Rheni undequaque huc confluere solebant, atque commercia sua huc transportare, ut inde in alios aveherentur locos: unde & ædificiorum pulcritudine & politia bona floruit semper, ante mutationem temporum horum bellicosorum; fovit quoque Collegium Canonicorum & scholam satis celebrem. Verum postea diu dubia admodum sorte iactata fuit, dum bellum hoc Belgicum viguit, quod vicinitas loci fecit, ut victrici parti aliquoties cedere coacta fuerit, modo occupata à Belgis, modo iterum ab

Hispa-

Hispanis. Etenim utraque pars, ob egregium loci situm, urbem hanc, ad res suas rectius tutandas, multum momenti allaturam arbitrabatur. *Anno Chr.* 1600. quum illam Hispanis ereptam Ord. Belg. tenerent, missis legatis, Cæsar Rodolph. 2. postulavit, ut Imperio Rom. debite redderetur. Variis deliberationibus res deliberata fuit, nec tandem id Ord. Belg. displicuit, modo Bercka, quam Hispanus Coloniensi Episcop. eripuerat, imperio similiter restitueretur, nec inde quid periculi unitis provinciis caussaretur. Postquam utrimque consensum est; deseruerunt præsidiarii Ord. Belg. Embrikam: sed Hispanus Berkam deserere noluit; quæ res multis suspicionem iniecit, non sincere à legatis tunc actum esse, quasi potius Hispani partibus quam ipsi negotio pertractato addicti fuissent: verum nonnulli id æquius censendum putarunt, quod ita à Principibus ipsis actum sit, ad minuendam potentiam surgentium Belgarum. Ast Ord. Belg. & Princeps Mauritius id memori mente tam diu secum coquerunt, donec *Anno* 1614. novam occasionem sibi aucuparentur. Etenim quum Hispanus tum Vesaliam occuparet, & frustra laborem succursus ibi suscepissent, converte-

runt se non tantum ad Embricam, sed etiam simul uno eodemque actu usque Reesiam civitatem, ad invium in eodem latere Rheni juxta situm optime correspondentes, progressi sunt, & utramque in suam redegerunt potestatem. In tempore ventum tunc fuit, alias Hispanus civium animos pactis mollibus & promissis blandis, in suam pertraxisset in Reesia partem. Quamvis autem Bisselichæ & Xantinæ hinc tractatus bis susciperentur, num aliquod intermedium consilium controvertentibus Principibus de his Iuliacensi & Clivensi Ducatibus inveniri posset; tamen frustraneus fuit labor omnis. Interim Ord. Belg. & Princeps Mauritius 6. Castellis Embricam fortiter muniri fecit, sicut & Reesiæ. Xantæ tamen quoddã pactum fuerat confectum postea; verum quum *Anno* 1616. animadverterent Ord. Belg., quod novæ interfererentur & consuerentur difficultates, pleniori munimento utramque hanc obseperunt civitatem, ut exinde continuum huc usque præsidiarium aluerint militem. De Vnna, Hama & Warburgo postea agemus in conclusione huius circuitus; iam nos ad Gelriæ Ducatus urbes nobis convertimus, quorum numerus est plenior.

Ruremundæ igitur, propter situm loci, primas adtribuere cogimur partes ordinis causa, quum superioris, Gelriæ principaliorem dignitatem mereatur. Etenim in Gelria 22. urbes egregiæ numerantur, quarum præcipuæ sunt Noviomagum, Ruremunda, Zutphania & Arenacum, quod hodie Arnheimum vocant: Sed hæ iterum suas habent dispositiones, ut aliquæ præeminentiā habeant quasi capita, quædam subsint. Namque Gelria, quum amplissima inter 4. Ducatus septemdecim Belgicæ Germaniæ provinciarum sit, inde in superiorem & inferiorem Gelriam antehac divisa fuit; priusquam in hoc bello Belgico disruptio accidit. Inhabitarunt olim huius provinciæ terram Menapii, & partim Sicambri, partim quoque Batavi, & à fluminis Rheni bicorni cursu media fere intersecatur, unde quoque dicta divisio profluxit. Attamen quum proximi Vbiis scribantur Sicambri, inde totius provinciæ tractus iisdem attribuitur ab Historicis. Habet autem provincia sive Ducatus iste nomen à Gelre arce sive castro, quod Wigandus à Ponthe loci primus præfectus una cum fratre Lupoldo ædificasse fertur: proinde adhuc urbs Geldria est, quæ nomen Ducatus huius conservat

fervat ad Nerium five Nierfiam flu. fibi in fuperiori Geldria fita, ubi Wyā in fe recipit, ac indè Goch Cliviæ civitatem alluens ac Gennepiam tendens, ibidem fe cum Mofa coniungit.

Ruremunda vero fuperioris Gelriæ caput eft, quæ habet fub fe Venloam, Geldriam, Vagediam, Stralam, Wachtendonkium, Erkelenfium, Montfortum, Echtium, Neoftadium, Keffelium, Midlariam & Grieckenbeciam. Vrbs hæc, iuxta communem iftorum hominum confuetudinem, nomen fumit ab oftio fluminis Ruræ, quod ad ipfam urbem in Mofam aquas fuas præcipitat. Oftium enim five eos Teutonicis dicitur *Mundo*, à quo vocabulo & nomine fluminis, urbis appellationem compofitam perhibent, quod in aliis quoque Belgicis oppidis obfervatur, ut antehac monita funt eius data. Diftat hæc urbs à Venloa itinere trium leucarum, eftque & civibus frequens, & divitiis admodum potens, tum ædificiis quoque concinna, & fitu ac mœnibus valida. Primarium eius templum Spiritui fancto dedicatum, quod nufpiam alias ita invenitur, ubi fancti potiori habentur in loco. Ager Ruræmundenfis longe lateque porrectus, ceu folum totius ferme Geldriæ planum & parum

mon-

montosum, sub amœnis admodum, & fructuosis nemoribus densum: sic & hæc terra omnigenæ segetis & in primis tritici feracissima est, frugumque & fructuum perfertilis; Unde occasione sic ferente, exercituum eo solemmis confluxus, & velut stativa quædam castra; ut satis inde constet, quot in fœdere Hanseatico olim colendo tam adsidui eius fuerint cives. Velut etiam viros doctos procreavit, qualis inter cæteros fuit, Dionysius Richelius antistes, qui magna sua cum laude multa edidit scripta, & Theodorus Gramineus, artium Mathematicarum professor egregius. In Ecclesiasticis hic quadrant Geldriæ pars Episcopum Leodicensem agnoscit. Velut autem hodie per bellum Belgicum disruptæ sunt ditiones illius loci, ita quoque accidit *Anno* 1572. quod Wilhelm. Princeps Auragniæ 4. *Aug.* tempore Ducis Albaniæ Ruræmundam quidem vi occuparit, & inde ulterius in Brabantiam irruptionem varias perfecerit; sed tamen postea repulsus, & omnia iterum cedere coactus est, unde nunc à principali loco separata manet.

Venloa sive, ut ab aliis appellatur, Venlona est proxima Ruræmundæ urbs ad Mosam itidem in dextro latere 6.

re 6. milliaribus inde diſtans, ſi ſecundo flumine iſtuc proficiſcatur. Nomen à geminis in vicinia paludibus habet, quum *veen* aut *vehen* idem ſit, quod locus paludoſus eſt, quorum extrema pars iuxta monticulos eam concernit, & ultra Moſam in altero latere Keſſeliæ ditionem, vel, ut volunt, Caſtelli pagum ampliſſimum complectitur, hunc regendo, uſque ad Ruræmundam fines ſuos extendit, ceu quoque peculiarem olim habuit toparcham, quum eſſet regiuncula regiæ ditionis. Namque fuit antiquis temporibus iuxta *Hubertum Thomam*, magni in primis momenti ac celeberrimi nominis oppidum illud, ex quo præfectura Keſſeliana nomen gerit, ceu Ptolomæus idipſum Caſtellum appellat Menapiorum Metropolin. Verſus ortum vero Venloa Stralam ſeſquileuca tantum à ſe abiunctam habet: urbs certe perquam bona & commercijs propter ſitum aptiſſima olim fuit, quum fidas civitates liberiores inter ſeſe colerent eo nomine confœderationes; nec minus & valida eſt tam ex natura loci, quam munimentis ipſi additis, quum duplici foſſa incluſa ſit, quas Moſa irrigat prætertlabendo. Ex hac urbe Adolphus *Anno* 1462. patrem Arnoldum Ducem Geld.

Geld. & Comit. Egmondan. oppugnavit, & Ruræmundanos, deficere nolentes. Sed ibidem filius à patre obsessus, opera patrui Guilielmi Reguli Egmondæ, pace facta, in gratiam receptus est, urbemque Neomagensem à patre dono accepit, unde carcerem huius ope, patri postea confecit pessime. Factum *Anno quoque* 1542. ut agenti tunc in Hispania Cæsari, Galliæ rex Franciscus, & Guilielmus Cliviæ Dux, inito inter se fœdere, acre intulerint bellum, ut eo commodius terræ hæ Gallicano imperio possent subiici, quod provinciales status antea metuerant. Inde proximo statim anno, comitante ingenti exercitu, in has oras delatus Cæsar redux, & Ducatum ipsum & Ducem sibi subditum reddidit. Verum ne in graviora longe incideret mala, hoc tam infausto Successu tamque potenti hoste perculsus Dux, magis se huic submittere studuit, ut Imperatorem penitus complacaret. Ideoque *Anno* 1543. conventus fuit in urbe hac Venloa, ubi Dux Iohan. Guilielmus Carolo 5. non tantum sese dedidit, sed etiam in maiorem rei fidem subsecuta est ibidem inter utrumque certa pactio, ut Dux rationes omnes & iura, quæ in hasce Provincias quomodocunq; prætenderet,

ter, Imperatori pleno consilio cederet; quod ipsum & Ordines Geldriæ, certis quibusdam legibus, in ipso pacti contractu expressis, suffragio suo comprobarunt: Ac sic demum Ducatus Geldriæ, Comitatusque Zutphaniæ, in Austriacæ gentis, & Caroli 5. Imper., ceu legitimi Principis sui, potestatem reversæ sunt. Quare & Ordines utriusque Provinciæ *Anno Chr.* 1549. communi consensu filium eius Philippum, in verum atque legitimum Principem susceperunt, præstito ei solemni fidelitatis & obsequii sacramento. Verum quum pacta inverterentur; & bellum insequeretur atrocissimum, quod adhuc durat, Venloenses quoque novis se adsociarunt tunc fœderatis. Proinde *Anno* 1586, Dux Parmensis, quum urbem Graviam occupasset una cum Magio & Battenburgo, statim obsidione cinxit hanc urbem, & totum adduxit huc exercitum, maximam tamen partem circa Stralam habuit, reliquam trans Mosam locando in præfectura Kesseliana. In obsessa hac urbe tunc se Martini Schenkii coniux continebat, & eius soror cum tota familia; sicut & Schenkius 700. ibi habebat præsidiarios; inde singulare specimen audaciæ suæ ostendebat hosti, ut noctu cum 100. equitibus invasionem facerct

ret in castra eius, & prope ad Principis Parmensis castellam pervenisset, nisi diei & multitudini irruentium cedere coactus fuisset. Amisit circa 40. Equites, & ex frustraneo hoc conatu reversus est Wachtendunkium. Venloenses forti manu primitus quidem resistebant, insulam quoque in Mosa urbi proximam bene munitam reddebant: verum, quum castello navali eam expugnaret occuparetque simul, cives animis confracti milites suos repulere à defensione; & quum inciperent cum Principe transigere, prorsus resistentes eiecerunt. Ideoque 28. *Iunij* sub conditionibus certis urbs se ipsi dedidit ita, ut Schenkii coniux liberè quoque cum suis absque ulla violatione sit dimissa. Ac licet Princeps Auragniensis *Anno* 1592. eam stratagemate aliquo recuperare studeret; tamen sors voto non respondit. Vrbs quoque usque *ad Annum* 1602. dominium in præsidiarios gesserat: sed Archidux Aust. Albertus artificioso tum stratagemate satis magno numero peditum equitumq; præsidium suum augebat; unde non potuere amplius resilire, ut nunc cum reliquis in separatione Ducatus vivant. Tantum quoque de his urbibus Hanseaticis; nunc nobis ad Rhenum recurrendum erit.

CAP. III.

De civitatibus Hanseaticis Geldria ad Vahalim, item Hollandiæ & Zelandiæ.

POst Coloniam potiſſimas in hac confœderationis Hanſiacæ parte ſuſtinet Noviomagum, quum non tantum ſit inferioris Gelriæ caput, ſed etiam urbs Imperialis, & tantæ dignitatis, ut regia fuerit Batavorum ſedes, velut multa quis encomia protinus complectitur, ſi ſaltem eius efferat nomen, ita palatio publico quoque Francorum regum nota fuit, inquit *Iun in Bat. ſua pag.* 51. qui ita ſimul in deſcriptione tam nobilis urbis *pag.* 124 & 145. ſic pergit, ceu propter ſelectiora verba illum heic lubet loquentem patum introducere: Neomagum igitur, (ait) ſive Noviomagum: (utranque enim ſcripturam invenio in hoc nomine, quo extitiſſe & alia præſidiaria oppida, ut in itinere Argentoratum, Neomagum hodie Vdenheym dictum, & alterum Noviomagum infra Auguſtam Trevirorum, & tertium Ingelheymium hac ætate vocatum, Caroli Magni natalibus clarum, inter Ambianos & Sueſſiones lego:) Batavorum

vorum caput ſedeſque regia omnium conſenſu creditur: nam præterquam quod vero ſit ſimile, Batonem indomitæ inſulæ poſſeſſionem aditurum, locum quo perfugium ſibi pateret, extra inſulam muniviſſe, ſedemque principalis fortunæ conſtituiſſe, deinde Iulium quoque Cæſ. præſidium illud ſibi legiſſe, ac Romanos præſidiarum illic legionē adverſum Germanos, continuiſſe, certo certius eſt, Palatio publico Francorum Regum exornatum. Reginonis enim auctoritate ſi ſtabimus, Carolus cognomento Magnus Imp. tria regnis ſuis palatia primaria conſtituit; Neomagum, Aquiſgranum, & Divodurum ſeu Theodonis Villam. Idem ædiculam (quam Gerardus Neomagus Diis Manibus conſecratā fuiſſe autumat, (quum fuerit monumentum Iulio Pudenti aliiſque hæredibus factum) Chriſto Servatori ſolemni religione dedicaſſe, arcem collabeſcentem reparaſſe, eamque editione tribunali, in quo ſæpe ius dixerit, condecoraſſe memoratur. Vrbs vero ipſa ſitu atque opere præmunita eſt, prædives, rerumque omnium affluens, qua Clivenſem ditionem propinquam reſpicit, in arduum collem aſſurgit, cum vetuſtiſſima arce, Iuliano, ut vulgo creditur, opere, à qua parte nemoroſis monti-

bus & frequentibus fontium scatebris amœna regionis facies se aperit: diversa urbis ora in paludes depressior sidit; reliquum solum tumulo ferme perpetuo acclive est. Hanc ante annos trecentos vicenos, Guilhelmum Hollandiæ Principem iam Cæsarei tituli insigni donatum, tradunt Annales pignori opposuisse Otthoni Gelrio, cui certis nominibus grandem pecuniam debebat, ea lege ut nisi definito tempore repræsentata foret, ius deinceps omne Gelrio posterisque cederet. Huic natales suos debuit Franciscus Craneveldius Iurisconsultus primi nominis, Mechlinæ Præses, scriptis illustris: debet & Gerardus Falckenbergius Neomagus, iuvenis eloquentiæ & doctrinę omnigenæ gloria cumulatissimus, qui non ita pridem in obscurissimo, Nonni Dionysiacωn opere, iudicii peracris & firmi periculum cum laude adiit. Eandem patriam agnovit & Gerardus Neomagus, vir non indoctus, qui rhapsodiam Batavіæ historiæ consuit & publicavit: &c. Hactenus Iunius. Quod vero ille à principio induxit de hac urbe, quasi ea regni titulo, sicut & pedis Imperii nomine insignita fuerit, certe non frustra est. Etenim in eo consentiunt historici, quod Carolus Magnus eam unam è tribus in hisce

Pro-

Provinciis Imperii sedem constituerit, quarum primaria quidem Aquisgrani, tertia vero Divoduri, sive Theodonis Villæ, in terra Lucenburgensi est. Quod vero ad etymon attinet, Geldenhaurius opidi civis in historia sua Batavica primum eius conditorem asserit Magum fuisse, potentissimum Regem Gallorum, & Ditis filium: qui de suo ipsius nomine Magam eam vocaverit. Sed venisse postea in has oras Batonem Regem Cattorum, qui & amænitate situs & loci antiquitate delectatus, oppidum iussierit instaurari, & pomærium eius proferri, adeoque triplici mœnium ambitu circumvallari: atque ab hac instauratione Noviomagum appellaverit, voce idem prorsus valente, quod istorum vocabulum *Nieume-ghen*, vel molliori pronunciatu *Nimmeghen* est.

Addit insuper, Hessium dicti Batonis filium, excoluisse hoc oppidum utpote patriam suam, atque inde inferiorem opidi partem, Montem Hessium dici, denique constitutum fuisse communi Batavorum consensu, ut haberetur pro urbe regia, & totius terræ metropoli. Verum utcumque sese habeat res, illud quidem aperte constat, urbem esse per antiquam, & adiacere ei Rheni fluminis alveo, qui

Vahalis dicitur, vasto inibi, atque multum profundo: distare porro ab Ravensteinio duarum leucarum itinere. Vrbem equidem pulchram, potentem, validam, ac non civibus minus quam opibus affluentem. quæ postquam parere cæpit genti Austriacæ, cives militiæ magis, quam pacis artibus prius intenti, Mercurio postea & Minervæ facti sunt consecranei. Etsi tamen nec vetustis temporibus defuerint urbi viri illustres, & scriptis clarissimi: inter quos Theodoricus Bornius, Ioannes Henricius, & Ioannes Bronchorstius. Varia in hac urbe sunt templa & pietati dicata ædificia. Inter quæ insignis illa Collegiata, quam vocant, Ecclesia Divi Stephani protomartyris Neomagensis. Inter *alia* vero urbis ornamenta excellit potissimum antiquissima illa & pulcherrima arx, monti inædificata & supra reliquam urbem prominens: quam conditam asserunt, vel instauratam saltem ab Iulio Cæsare, finitimis urbi locis coërcendis, ac detegendis. Et profecto si verum amamus, non temere ullum in tota hac Belgica locum invenias, qui vel egregium magis vel ampliorem hoc nostro reddat agrorum & fluminum, item urbium atque pagorum prospectum. Inventa sunt in hac urbe &

be & suburbano tractu monumenta compluria veterum Romanorum, puta nummi quam plurimi & sumptuosorum operum tumulorumque lapides. quorum hodieque adfatim invenitur.

Ioannes Falckenbergius civis Neomagensis, summus virtutum & antiquitatum æstimator, domi suæ adservat unum & item alterum è nobilibus hisce lapidibus, qui veterum aliquot ducum aliorumq; virorum illustrium titulos & effigies præferunt. Effoderunt præterea varias antiquitates Romanas ad eam Vahalis ripam, in qua olim creduntur egisse ordinaria Romanorum præsidia. unde & ipse locus urbi pœne contiguus, hodieque Teutonico idiomate audit *den Roomshen voet*, id est, Pes Romanus, extantibus hac de re & lapidibus, voces quasdam latinas præ se ferentibus, & primariæ urbis portæ, vulgo *Desselpoort*, insertis. voces quas dixi eccistæ: Hic pes Romani Imperii: hucusque ius stauriæ. Ex quibus nonnulli conantur colligere, Stauriam, non incelebre quondam & latissimi territorii Frisiæ opidum, Noviomagum olim appellasse. Sed referri etiam posset, amplissimum Stauriæ territorium iurisdictionem suam Noviomagum usque produxisse. In-

venerunt etiam annis superioribus sub terra in cæmeterio ædis prædictæ Divi Stephani lapidem quendam prægrandem, muro ipsius cæmeterii è regione crucis Iesu Christi hodieque insertum, cui vetustis admodum Characteribus insculpti sunt isti versiculi:

Anno milleno postquam salus est data sæclo
Centeno iuncto quinquageno quoque quinto
Cæsar in orbe situs Fridericus, pacis amicus,
Lapsum confractum vetus in nihil ante redactum
Arte nitore pari reparavit opus Noviomagi.
Iulius in primo tamen extitit eius origo
Impar Pacifico reparatori Frederico.

Gaudet Neomagum titulo Vice-Comitatus, estque feudum, & opidum Sacri Romani Imperii. Cui sicut & cæteris liberis urbibus, monetæ pro arbitratu cudendæ ius est. unde nec appellatur istinc ad Cancellariam Geldriæ, sed recta tenditur Aquis grani. Nec propterea tamen urbs Imperio manet obnoxia: nisi quod solenni quodam ritu, & velut in agnitionem immunitatis, mittat Aquisgrani quo-

quotannis, idque per hominem certum, pipere plenam chirotecham. At Regi Philippo, quatenus Duci Geldriæ, suum quoque in urbem hancce imperium, suaque est iurisdictio. quare & ipse cudi hic facit monetam eadem, qua in cæteris urbibus suis, mixtura, eiusdem formæ & pretii. In spiritualibus autem Noviomagum subest Archiepiscopo Coloniensi. Est hoc oppidum universi Ducatus sui Metropolis, speciatim vero primi ac præcipui eius quadrantis caput. Sub quo continentur oppida, tum territoria præfectorum sequentium. & primo quidem Tila atque Bommelia, opida, muris circumdata: Genita autem, etsi mœnibus careat, opidi tamen privilegiis & immunitatibus fruitur: territoria denique, sive conventus iuridici, sunt inprimis illud Burchgravii, sive Vice-Comitis Neomagensis: deinde vero ea dictorum opidorum, Tilæ scilicet atque Bommeliæ, una cum Insula Bommeliana, vulgo *Bommelervveerdt*: atque hinc porro conventus superioris & inferioris Bethasiæ, vel, ut alii volunt Bataviæ, vulgo *de Betuvve*: Postremo territorium Interamnense, id est ager Mosæ & Vahali interiectus. Coniunctum fuit Neomagum cum reliqua principum Geldriæ ditione. *Anno*

Christi 1248. idque hoc pacto: mutuaverat Otho Secundus Geldriæ Princeps Romanorum Regi Guilielmo marcas semel & vicies mille argenti puri, ea quidem conditione, ut nisi intra constitutum tempus restitueretur idipsum argentum, opidum Neomagum Othoni ac ditioni eius accederet: quod pactum amplioribus postea conditionibus approbavit Romanorum Rex Rodolphus. Quoniam itaque vel principum eorundem incuria vel & impotentia forsitan, factum est, ut pecunia illa non fuerit reddita, coaluit iste status, certus quibusdam pactis, cum hoc ipso Ducatu.

Neque vero hic prætereundum est, quo tempore prodiit altera operis huius editio, post diutinas preces & gravissimas interpellationes, conclusum tandem, & speciali quodam privilegio certisque conditionibus, Regio nomine, concessum fuisse auctori Thomæ Gramaio, viro quovis honore & præmio digno, ut fieri posset, inde ab urbe Neomago, usq; ad Leucæ quadrantem prope Arnhemium, fossa quædam amplissima, & ab altero Rheni cornu usque ad alterum pertinens, at intra aggeres tamen, quos iustis de caussis nolunt perfringi, quod spatium erit duarum leucarum maiorum, bis mille

& octin-

& octingentas perticas, quarum singulis sedecim huius mensutæ pedes respondent, complectentium ita, ut magnitudine quidem nobili illi Drusianæ, supra ad alteram fluminis ripam nobis descriptæ, fossa ista non multum sit concessura. Opus revera heroicum, & in magnam utriusque opidi & finitimorum locorum commoditatem cessurum; quod tamen non propositum modo alias atque discussum, sed peculiari etiam privilegio huic tractui fuit indultum, ab Henrico Augusto, eius nominis septimo, ante annos præter ducentos & septuaginta.

Leucæ unius itinere Noviomago distat pagus Groesbeca, undem cognomẽ ducit nobilissima gens Groesbequia, loci ipsius domina, è qua gente natus est Gerardus ille Groesbequius, Antistes Leodicensis, cuius fusior alibi cum honore & laude fit mentio.

Duabus circiter Noviomago leucis, inter Mosam & Vahalim situm est Craneburgium, opidulum quidem exiguum, at Collegiata tamen ut vocant Ecclesia nobile: unde natus Theodorus Pulmanus, vir litteratissimus, qui conquisitis undique summa cum diligentia, nec minori amicorum opera atque impensa libris calamo

lamo exaratis, omnes fere Poëtas Latinos, magna sua cum laude & publica omnium gratia, castigavit & emendavit.

Neomagiensibus vero quanta fuerit gloria ab antiquis usque seculis patet, nec sequius illis quid foret detrahendum, nisi laudem suam facto illo propudioso *ad Annum* 1465, quo Adolphus Egmondanus Dux eorum impietate summa contra parentem se deformavit, nonnihil obscurassent. Namque collusionem tum instituerunt, ut eorum ope armata Grævæ noctu parentem in cubiculo seminudum cæperit, & nudatis pedibus usque Bueram in carcerem 6. annorum abripuerit. Nec facile flecti potuerunt, quum revocarentur ad munus, nisi tandem devicti à Caralo Burgundo, ubi vix vitam pacti sunt, intercedente pro iis Iohanne Cliviæ Duce, velut & Burgundo urbem intrante, viri fœminæque omnes in genua cadentes, gratiam, ne diriperentur, altis vocibus rogarunt; quod tandem â proceribus simul exoratus hac conditione admisit, ut solverent Iuliacensium Duci 80000. aureorum florenorum. Posthæc quum occupatis reliquis urbibus omnibus, ab Ordinibus cunctis receptus esset pro Duce, provinciale

Geldrii

Geldriis concilium dedit, cui Cancellarius præsideret, quemadmodum idem usque in hodiernum diem Arnhemii exercetur. Et quamvis hæc urbs in generali illa mutatione & defectione Belgii se 90. civitatibus, quæ Henrico IV. Galliæ Regi se in subjectionem *Anno* 1584. offerebant, adsociasset; tamen, capto ex insidiis Ducumboscho in vicinia, ex metu partim, & partim ex supplantatione Martini Schenkii se Principi Parmensi in deditionem contrarii sociis dederunt. Verum quum postea Schenkium facti statim pœniteret, & toties urbem, ad alteram concendendo partem, stratagemate iterum liberare, ex manu Hispanorum cum Comite Moers studeret *Anno* 1585, tandem *Anno* 1588. fortem impressionem aut explosionem urbi huic noctu meditatus est: ac licet jam occupassent S. Antonii portam & domum huic proximam; tamen quum propter matutinam lucem non posset ulterius perficere susceptum, & milites nimis acriter ex ædibus repellerentur, qui cumulatim naviculam eam, ex qua Schenkius omnia dirigebat, desuper saliebant, factum est, ut ille armatus & minus ad natandum aptus, cum plurimis submergeretur. Neomagenses ex hoc periculo liberati, in flumine

mine undique conquirebant ſpolia, & , quum inter alia quoque hunc Schenckium invenirent, cadaver eius nimium rigoroſe in 4. diſſecarunt partes, & caput ad S. Antonii portam ſpectaculo affixerunt; ex quo imprudenti facto ingentem ſuis civibus conciliarunt cladem, qui paſſim cædebantur ex huius rei odio. Vnde recollegere diſſectas partes & arcula incluſas, in turrique repoſitas conſervarunt: ubi poſtea mutilatum cadaver Princeps Aurag. invenit, quum *Anno* 1592. urbem per deditionem occupaſſet, atque illud honeſtiſſime in ſepulchrum Ducum Geldrenſium ad altare templi magni reponi curavit. Dedidit autem ſe tunc urbs 21. *Octobr.* ut ex eo tempore membrum præcipuum ſit unitatum provinciarum, iuxta ea pacta, quæ per conſules confecta fuerunt. Quamvis autem hæc urbs varias pertulerit vices; tamen ſedulo partes ſuas in fœdere Hanſeatico cum ſuis addictis ſociis conſervavit. Ac quoties convocatio hodie fit in communibus fœderis Hanſeatici negotiis, litteræ citationis ad eam cum articulis & materia deliberanda mittuntur, ut eo maturius cum reliquis huius Provinciæ civitatibus ſociis communicare talia, & de rebus neceſſariis cum iiſdem

iisdem in tempore deliberare, atque utilia monere queat. Quod si etiam hisce in locis quid tractandē aut conficiendum sit, quod ad corporis Hanseatici respectum & utilitatem faciat, huic committitur urbi; veluti memini, id aliquoties ante paucos adhuc annos factum esse, quod etiam fideliter præstitit. Etenim quum caput sit inferioris huius Geldriæ, & totius tractus, in quo reliquæ sitæ sunt urbes Hanseaticæ, vicario officio quoque post Colonienses id præstat, quod in usum civitatum Hanseaticarum communisque eius commercii, quoties ad hoc postulatur, cernere videt. Attamen egregie quoque & candide explicat, quæ forte præiudicium unitis queant parere Provinciis. Etenim memini, magistratum huius urbis *Anno* 1623. tale responsum dedisse Hanseaticis, quod ea saltem curare posset, quæ non confœderatis Belgis quid afferrent præiudicii; unde & in reliquis se excusatum haberi voluit. Quippe confœderatum Belgium, parem rationem habet cum Hanseaticis, nisi quod corpus Hansæ dispersim sua ex tot diversis regionibus recolligat membra, quæ heic in consolidata universitate communita cum integris habentur nervorum

vorum foventurque vitium connexitatibus, uti suo loco in comparatione utriusque corporis id tunc plenius pro nata occasione explicabimus, quum temporis ratio tale quid minus jam admittat.

Proinde nunc nos ad Tielam oppidum Hanseaticum convertemus: sed priusquam huc progrediamur pauca quædam de nominibus Rheni fluvii heic variantibus & eius cursu notanda veniunt, ut eo rectius situs reliquarum civitatum Hanseaticarum, quæ in sequentibus enumerandæ manent, percipi queant. Rhenus igitur, infra Embricam ad acum sive cornu insulæ Batavicæ, ut olim dicta fuit, ubi in ipso frontispicio munimentum fortissimum Schenkianum positum est, in duo se extendit brachia, unum ad dexterum, quod & septentrionale dicunt, alterum ad finistrum latus, quod meridionale faciunt. Dextrum vero quando fluvium suum exporrigit versus Arenacum, quæ nunc urbs Arnhæmia est, priusquam eo deveniat, retunditur ibi quasi ad cornu, ubi extructum hodie est castellum, quod Iselort dicunt, quum ibi Drusus olim alta fossa diremptionem Rheno constituerit novo molimine, & docuerit eum novum adsumere recursum, ut sic tertium

tium sortiretur brachium, quod in aliud inde flumen amplo cursu protendit, atque simul novum nomen Iselæ amnis, qui ex Westphaliæ ducatu per flexuosum decursum apud Boeckholdium & Dodechemium profluens ad Doesburgum brachium tertium Rheni, per Drusi fossum ingentē eousque deductum excipit, & postea Bronchorstium pergens ulterius ambage flexuosâ versus Zutphaniam defluit, donec se in sinum Austrium aut fretum Australe apud Campium, sive Campaniam, urbem similiter Hansæ effundat. Dextrum vero iterum Rheni brachium, ceu meritò à Schenkii munimento usque ad Drusianæ fossæ inchoamentum vocatur, & hinc omni iure fit Medium, versus Arnhæmium dimidiati fluminis undis se explicans primum, & mox Wageningam inclinans rursus, atque infra Rhenam oppidum ex incurvatione se rursus attollens, post formatum spacium molis Drusicæ ad Durostadium exiguo & humili alveo se à pleno fluvio (cui nomen Leccæ tunc à prisco amne additur) separari finit, proprium nomen Rheni retinens, atque hinc Traiectum, eo irrigando, Wordam, *quod Cluverius in lib. de trib. Ost Rhen. cap 6.* Vordam facit, Leydamq; devehitur, Cattwigiumque

quetangens maris excursum appetit, quum cursus violentiam iterum ibi ad tumulos Arenarum, quos vulgo *de Dunen* accolæ vocant, obstructo ostio amiserit, quæ vis ipsi quoque prope Durostadium adempta est. Namque illic civilis Batavus suis olim temporibus *circa annum* 13. post quam Paullinus Pompeius sub Nerone inferioris Germaniæ Proprætor aggerem Drusi perfecisset, rebellans Romanis novum alveum, in quem mole Drusiana diruta, Rhenus se effunderet, excavari curavit, ut in constrictori Insula Batavica contra Romanorum insecutionem attrociorem tutus esset: veluti quoque hoc facto præstitit, ut Rhenus mediam Insulam perforatam redderet. Inde Rhenus (*ceu recte ait Iun. in Bat. pag.* 54.) mutato nomine Lecca dici incipit ad Durostadium, quondam rivulus tenuis è fonte suo Rheno aquas trahens, elicis potius cognomento tunc dicendus, (nec enim aliud vox ipsa sonat) at nunc revera è rivo flumen factus, genitorem suum aquarum pabulo (ut ita loquar) intervertit, & ad se transtulit ac super illum animos extulit, navium patiens, præ illo arido atque exsucco; quod detrimentum incurrisse Rhenum, & Elici suo cedere coactum, fama

ma refert ad octingentesimum & sexagesimum annum, strage arbustorum infamem: Annalium monumentum quadringentesimo abhinc anno illud incommodum diluvio, quo universa prope Hollandia pelagi faciem repræsentarat, imputant & acceptum ferunt: eaque tempestate Rheni obturamentum incidisse & Leccæ alveum late se extendisse scribunt. Difficile est iudicium in tanto sæculorum decursu: itaque arbitrii incertus nihil definio. Sic alveum illi suffuratus, Traiectoque iniurius Lecca, Culenburgum prævehitur, trifidum oppidum: Exinde Vianam, præterlabitur, calamitosa Brederodiæ stirpis fama nuper inclytam: postea decurrit Schoonhoviam, cui oppido nomen factum ab hortorum & pomeriorum pulchritudine: demum in Nervam amnem priusquam Mosæ nomen induat, se effundit. Iam vero è regione Vianæ modo nominatæ, ducta est post obstructum Rhenum suum à Traiectensibus magno impendio fossa perpetua emissatium habens in Leccam, per quam lintribus, scaphis, minoribusque navibus important aut exportant merces suas; quæ initium est & fons Iselæ; ex ea namque quantumvis vadosa fossa, & aquarum inopi, hic amnis nascitur, tenui

ortu; primumque oppidum adit Iselsteynium, cui fœnerat nomen suum hæreditarium ornamentum ac Dominium inclytæ domus Iselsteyniæ, quæ nostro ævo Clarissimos duos Heroas & Comites, Florentium & Maximilianum, illum Fabii cunctatoris, hunc Achillis, æmulos tulit: inde Monfortium, à Traiectinis Præsulibus conditum, castellum in belli usum, nunc pacis & otii decore lætius: hinc Oudewateram oppidulum quæstuosum, Restionum & Schænoplorum genti officinam, decurrit: Exinde advenis aquis actus Goudam, non suo tantum nomine auream, sed cum suis copiis, tum portu opportuno opulentam perlabitur: denique cum aquis nomen in Mosa amittit.

Tertium autem Rheni brachium ex primo usque divortio ad lævam statim, ubi versus Mosam inclinare incipit, nomen suum eo ipso flexu perdit, & Vahalis dicitur. Appellatio autem unde huic Rheni brachio sit, licet adeo sit dubium, ut ipse Cluverius quid certi affirmare vereatur; tamen non incongrua loqui videtur *Iunius in Bat. sua pag.* 58. quando à subruffo colore arenæ, quo tingitur, nomen ipsi indicum putat, quem incolæ & Germani passum *Vael* ceu Valium, pronunciant; cui

cui effectus quoque facile talis annectitur, qui accuratam exigat vigilantiam, quum repletus amnis nimiis imbribus & aquis impetuosis usque exsurgere queat, ut aggeres & rura omnia ex intumescentia eius veluti concussa vacillent. Vnde reparatio aut cura provida ipsa docet incolas, quid *VVagen* aut *VVachen* pro damno avertendo sit. Sed sinister hic alveus, cognomento Vahalis, Noviomagum post duas incurvationes suas tangit, ut supra dictum est: inde tres ubi confecit sinuosos decursus ad ipsum cornu, quando ad primum attactum Mosæ vergere incipit versus munimentum S. Andræanum à dextro latere, alluit Thielam urbem Hanseaticam, & ubi tetigit tum Mosam, convertit se iterum per aliquot flexus ad Bommeliam urbem itidem Hanseaticam in ultima Geldriæ parte, & nomen iam dictum tunc perfert usque ad arcem Lovensteynium, in apice Insulæ Bommelianæ sitam, ubi non procul à Woricomio Mosam accipit.

Namque ibi à pago Bochovia manibus quondam mortalium fossa egesta fuit, ut docet *Cluv. pag.* 36. *d. l.* quæ Mosæ pariter aquas in Vahalis flumen invexit cum nomine, quod etiam nunc durat sub cognomento novi Mosæ.

Mox apud Goricomium copiosum oppidum Lingæ amnis, incredibili bonitate segnis, incremento auctus, Merovæ nomen quoque excipit, ut simul sit quasi novus Mosa, iuxta Cluverium; ubi arx tamen Merovæorum (quæ regia Francorum stirps fuit) à sinistra parte validis muris fluvio ceu nutans imminet ex insula sua oblonga, cuius marginem lævam lacus sive paludes quatiunt Gertrudebergam inter & Dordracum sparsæ; intercedentibus tamen parvulis quibusdam insulis pristinæ continentis terræ reliquiis; quas ubi preterierit cum novo cognomento in orientem nonnihil se convertens, ad fossam usque quæ abluto pago Hollandiæ Alblasserdamo, Leccæ flumini miscetur ad Crimpenum, & priusquam Roterodamum attingat, Iselam quasi surculum Rheni ex Lecca prope Vianam usque exortum recipit, & Iselmundam Merodani Dynastæ dominium (cui nomen dedit os Iselæ præterfluens, sub Rotterdamo Mosa iterum appellari incipit; donec inter duos insulares pagos Putte & Portegalium Vahalis nomen rursus obtineat; quod nomen servat, donec inter Geroflitum & Flardingam Mosæ flumini misceatur, cuius hinc immenso ore, Brielam piscatorum alecariæ nego-

negotiationis præcipuam sedem à læva prætercurrens, in Oceanum mox effunditur. Ad Geroflitam igitur olim, quum adhuc terra esset solida, fuisse Mosæ Vahalisque confluentes, certum est; *ait Cluv. pag.* 27. non vero ad Voricomium oppidum sive arcem Lovensteynium. Inde æuoque toties mutatis vicibus Rhenus Mosæ, Vahalisque nomen induit, & adoptivarum aquarum iniurias tot perferre coactus est.

Explicatis igitur istis Rheni tractibus, cum cognominibus eius, facile constabit cuiusq; civitatis Hanseaticæ in hisce terris positus, quum plurimæ heic concurrant. Etenim à Neomagio si versus Bomeliam ad VahalæumRheni tramitem iter in dextra parte suscipiatur, occurrit operibus munitissima urbs Tilæa, sive Tiela ut in Privilegio Ottonis Magni *Anno* 972. Magdeburg. concesso nominatur; quæ à Bomelia duobus leucis, à munimento vero S. Andreano ad dimidiam tantæ distantiæ partem abiungitur. Tantæ fuit pridem fortitudinis quum in loco undique bene septo situm sit, ut *Anno* 1528. à Burgundis obsessa, non modo acrem eam impetuositatem fortiter sustinuerit, sed etiam cum laude ab illa se liberaverit. Habet quoque imperium sive iurisdictionem in territorium, quod

se inter Buram oppidum stativum olim Antonini & Vahalim ultra Bomeliam extendit; unde & ab ipsa urbe nomen retinet, & vulgo *Tslervveerd* vocatur. Quod urbis huius magna sit antiquitas, & quod præ cæteris Germaniæ inferioris maxime floruerit in commerciis, id patet sat liquido ex privilegio Ottonis I. Magd. concesso, ubi Bardovico, Coloniæ & Moguntiæ æqualis censeretur in libertate commerciorum; ut merito nunc dolendum sit, quod iam non eiusdem famæ nomen habeat.

Hinc autem pergitur cum fluminis cursu Bomeliam, ac sinistram cum Neomagio Vahalis ripam locum suum habentem, & à Bura duabus miliaribus abiunctam. Est illa caput & Metropolis insulæ quam inter sese Rhenus & Mosa intercludendo efficiunt, Ampla elegansque certe & ædificiis sat commodis extructa est, quam etiam natura ipsa munivisse videtur, quum nullatenus cuniculis ullis aut subterraneis fossis subagitari queat; sicut etiam ab ipsis aquis crebra effusione defenditur. Sunt qui putant eam insulam proprie Batavorum à Cæsare vocari *; sed alii talem plane reiiciunt opinionem. Vulgo autem Bommelwerda appellatur, & pagos continet

quam

quamplurimos. *An.* 1599. nonnihil ferventius hunc situm loci ambire cœperunt Hispani, ut eo rectius utrumque flumen ibi occupare & in suam potestatem redigere possent. Ideoque prius Kesseliam ad Mosam plurimas naviculas convehi curabant, post 4. *Maij* pleno impetu Insulam obruerunt. Verum quum Princes Auragn. Mauritius in tempore Bommelianis succurreret, nil obtinere potuere Hispani, nisi quod totum æstivum tempus ibi frustra consumpserint non sine immensis sumptibus; velut etiam è contra Dn. Statici unitarum provinciarum adeo accuratam huic rei impendebant operam, ut aliquot ex eorum numero ibi viverent, & 280. navibus, 379. curribus, 356. equis cotidie uterentur, quibus necessaria ad singula momenta procurarent, ut ultra 1200000. flor. summa ibi consumpta perhibeatur. Quippe videbant, se fulcrum status in eo non rectius conservare potuisse, inde nunquam defatigati in adsiduo labore & sumptu faciendo videbantur. Nec minor erat vigilantia Princip. Maur., qui semper optimam quoque Tilæ curam gerebat, ut transcursum Wahalæ versus eum locum, quem unice intendebant Hispani, iis impediret; unde coacti sunt

ex obſidione cedere, & manſit urbs hæc ſplendida Hanſæ in ſtatu libero, atque ſuis addicta confœderatis, quibus tantum fidei addixerat connexionem.

Quum in actis Hanſeaticis quoque Dordracum ſive Durdrechtum, ut vulgo loquuntur, invenerim, urbs hæc ceu principalis & Hollandiæ ab antiquo uſque Metropolis certe præteriri nequit. Nomen huic urbi à Durero quodam & Teutonica voce *Drecht*; quæ, ut exiſtimat *Junius in hiſt. Bat. pag.* 246, Latinis forum, ab eo, quod ibi varia adferantur vel comportentur, dictum putat; quamvis alii, ut *in ſeq. cap.* ad Vocem *Utrecht* notabimus, pro Trajectu habeant, quum tamen quod ferendi & portandi internam ſignificationem res eodem recidat; impoſitum eſſe adſeverant; quaſi dicas Forum Dureri, itidem ut forum Sempronii, Cornelii, Iulii, &c. Eſt autem urbs huius provinciæ pervetuſta in ipſo Merva fl. Rheni Moſæque coniunctæ ſita. Quum ibi commixtio ſit 4. fluviorum, non deſunt, qui 4. eam adiacere fluminibus affirmarint, ut monet diſtichon illud, quod ingredienti eam urbem *Anno* 1549. Philippo Hiſpaniæ regi honoris & gratulationis ergo compoſitum fuit:

Me

Me Mosa & VValis cum Linga Mervaque cingunt:
Æternam Batavæ Virginis ecce fidem.

Ex aquis vero his *Anno* 1421. exæstuante Oceano & stagnante hæc flumina, redacta est hæc urbs cum particula terræ in insulam, ubi undarum gurges omnes simul vicinos cum plus centum hominum millibus absorberel pagos, quorum numerus 72. refertur. Vrbs hæc à Gauda 5. & Vltraiecto 7. milliaribus distat, & est pulchra, dives, potes amplisque & magnificis ædificiis exornata, in qua olim Comites inaugurari solebant, qui tanquam caput Provinciæ eam amplissimis hoc nomine donarunt privilegiis: velut inter alia, ut sit asylum ac tutum quoddam perfugium iis, qui violentia creditorũ oppressi, nomina sua nequeunt expedire, ac inde à carcere & arctiore vinculo sibi metuunt; his licitum est in hanc se recipere urbem, inibique tantisper libere agere, donec cum creditoribus transigere possint: Sic & ius cudendi monetam habet: Atque quum eorum omnium, quæ in annonæ reique alimentariæ usum venire atque expedire possint, locuples quoddam penu sit, fluminibus, vadoso mari, stagnisque incredibilem piscium volucrum-

luctumque fœturam & copiam subministrantibus, præ cunctis aliis ipsi ius stapulæ appositum est: tum etiam ob copiosam opulentiam. Vix etenim alia urbs in toto Hollandiæ tractu, præter Amstelrodamum, quæ nuperrimis annis usque adeo ex divitiis ultimæ terræ Indicæ accrevit, ubi magnificentiora & Venetianorum ferme æmula ædificia, quæ cœlum prope (ut dici solet) culminibus feriunt: hypopæa & cellæ vinariæ nunquam solem nocturnamve Lunæ facem admissura, arcuato opere fornicata sunt. Est præterea in hac urbe Emporium vel stapula vini Rhenensis: item grani, & frugum, quæ ex Geldria, Clivia, Iuliacensi ditione, aliisque *Provinciis* ubertim afferuntur, ut sic non una de caussa mercimoniis tot floreat, sitque amplum simul & civibus frequens. Ideoque, ut se in tali statu fundamentali conservet; ius stapulæ sibi *disputari* non sinit; sed si quid controversum & in eo litigiosum ipsi moveatur, firmissimis arietibus, totisque *viribus* nervum & adamantinum ipsius reipub. clavum urget. velut olim quoque Carolus Imperator arbiter & disceptator causæ eorum fuit, quum tale ius ipsis impugnaretur à vicinis. De *Stapulæ* iure, quid sit, supra in parte anteceden-

ti Cap.

ti *Cap.* 20. *pag.* 557. *seqq.* actum est, ubi monuimus, quomodo Hanseaticæ civitates sibi id proprium fecerint, ut Germani quoque hoc quasi genuinum suis adsumserint commerciis. Quum vero altiori origine id describat *Iunius in Bat. p.* 248, ipsius etiam mentem pro maiori elucidatione rei ex eiusdē verbis adducere libet: Stapula autem (ait) vox barbara, & Latinis auribus avia, pure [illegible]eque Gallicæ originis creditur, qua significetur privilegium beneficiariæ urbi collatum, sistendi & ab instituto cursu retrahendi merces exoticas, quas negotiator importat, ut nimirum eo loco stabulentur, (si ad vocis originem alludere licet) ac conquiescant, quo venum prostituantur quavis tandem conditione nisi damnosam venditionem causatus, vel meliorem aliunde lucri auram olfaciens institor rectorve malit recurrere, unde venerat & ubi domicilium habet; Quod illi integrum est & libere facere licet, etiam non persoluto stato portorio. Quod si emptæ illic merces alio devehendæ veniant, haud temere in alia quam popularia navigia merces recondi patitur civitatis ius. Simile exemplum stapulæ obtinet Atrebatum civitas in vina Francica, quæ plaustris importantur. Middelburgo quo-

quoque idem ius in vina Hiſpanienſia, Luſitanica & Gallicana conceſſum eſt. At Durdrechtum non in unum genus, vina nimirum Germanica, quæ ſecundo Rheno Moſaque deportantur; ſed in cerealia etiam quæcunque ſemina & lignorum arborumque ſtrues, & ſi quæ ſunt aliæ illius generis merces vectoriis navigiis è Gelris Cliviiſquè convehi ſolitæ, ius ſuum extendit. Alii quoque *Stapel* à *S[illegible]el baltz*, quod lignorum ſtruem ſeu acervum ſignificat, derivant; ut Stapelen ſit merces in unam ſtruem ſeu acervnm congerere. Sed iuris huius naturam, & quæ privilegia proprie exprimat, ſuperius ſatis *dicto loco* explicavimus, quod iis locis maxime accommodari debet, quibus quaſi regale à Principe ſupremo regni conceſſum eſt, ut abuſus eius, in quem ab iniquis ſupplantatoribus abripi ſolet, maxime prohibeatur. Quantas enim incommoditates ſubditis & populis totius regni ac imperii talis abuſus creare poſſit, vix quis credat, qui non interna eius rei arcana intelligit. Ipſas enervat vires regni, & perniciem cauſat incauto magiſtratui. Ideoque Belgis hodie pro ſummo eſt arcano adeo, ut omnes illos pro hoſtibus ſtatus ſui habeant, qui petulantius talia flagellare ſtudent. Sed de his alibi.

alibi: Durdrechtum vero quando à à continente terra sit avulsum (ut supra indicatum est) id expressit *Had. Iun.* eleganti disticho hoc annum denotāte,

DVrdreChto InCVbVIt VIs atroX InClta Ventis,
Vrbs qVa dIssIlVIt protInVs haVsta MarI.

Caussa tam immensæ calamitatis ex publica fama rustico alicui imputantur, qui vicini rebus invidens ex inimicitia, fundum illius aggeri maritimo subiectum eluitione maris abolere, aut saltem corrumpere cogitarat, ignarus secuturam, post semel mare admissum, aggeris perruptionem, multoque minus totalem terrarum submersionem. Itaque pessimo consilio pessimum perniciei facinus adiunxit. Fertur enim, effodisse scrobem, per quam, ceu colliquias, mare exæstuans, in fundum prædictum corriveretur, cuius impetus, quum nulla ope humana sisti iam amplius posset, latissimam terrarum hominumque stragem edidit. *Anno* 1572. prima ea urbs Hollandiæ fuit, quæ, post captam Brielam, Duci Albano se subduxit, unde etiam primū adhuc, quod alias quoque ipsi competebat, votum inter unitas Hollandiæ civitates in publicis obtinet, & quasi dire-

directorium gerit, cui Delphum se mox adsociavit.

Briela Insulæ Toxandrorum (si Cluverio fides rite constat) à sinistra parte Mosæ, ubi in Oceanum Germanicum se exonerat, unica urbs prope est, proxima tamen ab ea Geervlitum: Et vocatur Insula hæc Vorna Hollandiæ. Brielæ autem à spacioso liberoque alveo nomen videtur inditum, quo loco navale prælium inter Civilem Batavum & Romanam classem tentatum; sed æquo Marte diremptum fuisse conjectant. Nomen non abludit ab Helio Plinii, ait *Iun. in Bat. p.* 296, ut fortassis ob latitudinem ostii, Brehiela, tanquam latus Helius, vulgari voce corrupta appellatum sit. Oppidum istud cum Geervlito mediocri fortuna utitur, quum plerique incolæ piscatores sint, qui è mari victum quæritent. Ingens tamen cœlo gravitas est in ea Insula ob maris viciniam; unde magna & anniversaria morborum materia pullulat. Ager alioqui probissimum fert triticum, ita, ut commune hoc habeat cum Sardinia, de qua eadem pestiferi aëris, & terræ fœcundæ conditio prædicatur. Terram antehac talem non habuisse faciem, facile ex Cæsaris & Taciti scriptis colligi potest; sicut nec Plinius ullas heic recenset Insu-

Insulas: scilicet quia nullæ veræ erant insulæ, sed continens terra, æstuariis saltem ac fossis distincta, ut *ait Cluv. dict. l. p.* 15, quibus æstus exciperentur, ne agros satui præparatos superfluerent. Hinc vero postea factum, uti Oceanus Germanicus, quum in totum Germaniæ littus vehementius irrueret, facile etiam hoc solum latis atque altis fretis disciperet. Velut quoque communis vox populi id indicat, quod de Flevis aut Vlietis habetur. Quippe vocabulum hoc *Vliet* aut *Fliet* (seu incolis hujus regionis F. & V. idem sonat plurimum) nihil aliud significat ipsorum lingua, quam quod Latini æstuaria appellant, sive fluxus maris. Quoties enim mare accedente æstu in terras se recipit, easque operit, & (ut verbis utar Melæ) campos implet, vulgaris lingua id dicit, *Fleut*, id est, maris æstus increscit. Inde Flevum quoque originem ducere, & campos inde fuisse completos, ac fluitasse, atque inde paulatim crevisse vastitatem illam (quam hodie videmus) sinus Batavici, absumpto immenso terrarum spacio, intelligimus. Vocem quoque hanc *Vliet*, tum marinis undis, tum maritimis oppidis ac pagis affixam passim in hac reperias. Vndis, ut inter duas Hollandiæ Insulas, quæ uno eodemque voca-

bulo *Voorn* appellantur, ubi Euripus ille *Harinckvliet* vocatur; & in lacu seu sinu Batavico, iam dicto. Sic & in Insula *Voorn* altera urbs *Geervliet*, Zelandiaque *Biervliet* est, &c.

Briel autem quum Mosæ & Rheni ostium conservaret, atque prævaleret in piscatione halecum aliusque generis, inde Hanseatico fœderi, presertim ab hac parte, ubi Coloniense fœdus ita sancte celebratum fuit, ne piratarum vis gravior commercia supprimeret, eius cives se dedire, ut ibi concursus esset navium, & eadem securitas inde præstari posset navigantibus, quæ loci receptus caperet. *Situs* ipse facile demonstrat commoditates, quæ in commercia non solum, sed etiam in defensionis usum coverti valeant. Exemplum nobis Iohan. Comes Marchiæ, qui & Dynasta Lumæius, ex superioribus exhibet temporibus. An non etenim ille, quum ex Anglia cum suis sociis extorribus, quos contumelioso titulo Geusen Hispani tum vocitabant, à Regina ad instantiam Ducis Albani ciiceretur, quasi ex desperatione hanc urbem primus elegit, & insulam, ut ibi sibi sedem defensionis tanquam profugi figerent? Exigua erant initia, quum occupationem ibi *Anno* 1571. *ipsis Cal. April.* tentarent, quæ in tantum

tum excreverunt successum, ut profecto (*ait Guicciard, in Holland.*) in multos annos non tantum ipsi Regi luctuosum, sed & Belgicæ universæ gravissimarum calamitatum fuerit principium. Desciverunt enim paulo post simul Flissinga, Dordracum, Enchusa, Goricum & alia quædam oppida, dum Comes Montanus alter Zutphanicum, Dotechum, Doesburgum, Goor, Oldenzielam, Hattenum, Elborgum, & Hardervicum, nec minus Swollam, Campos, Hasseldium & Steynwigium occupabat *Anno* 1572. Et quum Gubernator Hispan. Comes de Bossu ad Brielam classe navali sua confunderetur, dissipareturque, navibus prope omnibus exustis, universa rerum & Status mutatio inde exordium sumsit, quæ horrenda in primis bella & extremas quasque miserias secum traxit, prout speciatim ex Meterano aliisque talia colligi poterunt, dum nos paululum ad Zelandiam interea propter duas civitates Hansæ Zirickſæam & Middelburgum convertere paucis cogimur.

Zirizæa urbs est in insula Zelandiæ Schawia sive Scaldia (à Scaldi fluvio propter vicinitatem ita dicta) versus Austrum sita, quæ omnium urbium universi Comitatus Zelandici anti-

quissima habetur, ut quam conditam narrant annales *Anno Chr.* 849. ab illustri quodam viro Ziringo sive Siringue, uti ab aliis vocatur: Ita quoque ex auctoris sui nomine adhuc claret. Fuit olim & fama simul & commerciis nobilissima, adeoque insignis & magni momenti res; quod pulcherrimum nempe & valde à mercatoribus frequentatum haberet portum: quem quum obstruxisset postea arenisque opplevisset Oceanus, maximum quidem civitati inflixit vulnus; sed non adeo tamen lethale, quin & mœnibus hodie munita, & cum domibus satis concinnis, tum & publicis ædificiis mediocriter sit exculta. Vnde Zelandiæ quidem universim acceptæ, secundum demum est oppidum; sed Orientalium eius insularum Metropolis. Neque vero extincta heic prorsus silent commercia; quæ si salem potissimum spectes & rubiam illam tinctorum, cuius Insula hæc præ cæteris ferax, magis magisque indies rursus evirescere iampridem cœpit, præsertim quum novum eruerint quoque portum. Tum etiam Dunkerkiani illis multum cum reliquis civitatibus vigilantiæ adiiciunt, ut nunc accuratius & potentius damna civibus suis perpessa recuperare queant; ceu multi

sunt,

sunt, quibus spoliantium dissipatio non exigua affert commoda, & divitiarum vires. Præterea gaudet opidum Zirizæa luculentissimis aliquot privilegiis: inter alia, ut qui civis ob facinus capitale in vitæ discrimen adductus sit, & vel capite luerit culpam, vel fuga saluti suæ consuluerit, multari non possit graviore, quam sexaginta librarum Parisiensium, id est florenorum triginta pecuniaria pœna. Item, quod magistratus urbanus non in urbem tantum eiusque districtum, sed in totam insuper Scaldiam, maxime quod ad rem agrariam pertinet, summam obtineat potestatem. Quæ exerceri solet ab altero Consulum urbanorum, pari fere (si parvis componere maxima fas est) quo apud Romanos olim Tribuni plebis auctoritate prædito, atque inde vulgariter dicto *Dergemeynte Borgemeester*, quasi dicas Consul communitatis: & septem præterea curatoribus aggerum, qui vulgo audiunt *Heymraden*, id est consultores domestici, sive communis terræ Consiliarii. Inter publica urbis ædificia eminet maxime templum illud quod vulgo audit *het Munster*, dedicatum alias Divo Lævino, primo, vel inter primos, Zelandiæ nostræ Apostolos. Pulcherrimum sane opus, bene & apte commensura-

 tum,

tum,ac multa luce undique collustratum. Cui non aliud usquam in tota Zelandia dederis simile. Etsi multum tamen de veteri illo splendore amiserit,cum de cælo tactum flagravit anno quem numeralis iste versiculus indicat: CRAS CANE *Terribilis. Non possum cur? Cadit ignis.* Quem ut melius capiat lector sciendum, istud incendium accidisse pridie festi dedicationis. Scilicet autem in ipso festo solere à sacerdotibus decantari tritum illud, *O quam terribilis est locus iste*, &c. Est ergo dialogismus, inter quemvis de populo & presbyterum institutus, quod in civium maxime gratiam qui Romanensium rerum rituumq; ignari, sententiam forte non assequuntur, adiicere debui. Mater fuit aut genitrix hæc urbs plurium eruditissimorum. ceu quoque inter doctos & scriptis illustres viros Ziritzæa oriundos merito recensetur peritissimus ille & celeberrimus medicus idemque dulcissimus vates: Iason, inquam, à Pratis, & Lev. Lemnius Reliqui ipsi passim in editis suis operibus sese ostendunt, quantæ fuerunt homines doctrinæ, & prudentiæ, quos ita quilibet rectius in scriptis suis consulere potest: Ingenia perspicacia deprehendet.

Capti sunt ante aliquot annos non pro-

procul ab hoc opido pisces quidam marini, horrifica plane & monstrosa corporis vastitate; qui cum cætera forma, tum per longis præsertim ore exertis dentibus, apro haud multum absimiles; verum corporis mole vel bis tanto maiores, ac longe magis terribiles. Convexerunt eorum nonnullos Antverpiam, ubi, ob earum suavitatem, care admodum venierunt. Et ad hoc quidem exemplum capiuntur subinde in hisce istorũ ac Batavorum etiam aquis, vasti quidam, horrendi & monstrosi pisces, qui ad coquendum potius oleum, quam in alios usus, expetuntur: nec tamen, utcumque res cedat, luendo sunt gravissimo illi detrimento, quod ordinariis illis piscibus assidue deprædandis, fugandisque & degluciendis, piscatoribus inferunt. Et tantum de hac urbe sufficiat modo.

In Walgria vero extrema occidentalis Zelandiæ insula quoque Hanseatico fœderi addicta fuit, membrumque eius nobile retulit, urbs Mittelburgensis. Cuius nomen inde factum est, quod in meditullio eius insulæ sita asit; quod ipsa Belgica testatur locutio: & distat Dordraco Batavorum metropoli 17. leucarum intervallo. Sunt quidam, qui Metelburgum à Metello consulari Romanorum viro

dictum velint ; sed nullo cum fundamento: alii à Matrione conditum, adseverare non verentur, quum Zelandi inde Mattiaci vocati fuerint. Sed *Cluverius in lib. suo de trib. Ost. Rheni cap. 1. pag. 3.* eos refutat, demonstrando, quod Zelandi nunquam illæ gentes fuerint: Sed an satis bona fide prolatum sit, dicant alii, quando ubique nimis confidenter agit. vrbs hæc certe inter cæteras Belgii uniti provincias quamvis opibus & potentia diu floruerit, tamen ex parvis initiis orta fertur, adeo, ut *Anno Dn.* 1121. temdore Godebaldi Episcopi Traiectensis nihil aliud quàm pagus fuerit, qui exul eo tum concesserat. Privilegia autem præcipua à Gulielmo rege Romanorum eam sua impetrasse, affirmatur, quum illis tale ius concesserit, ne alibi usquam in tota Occidentali Zelandia esset iudicium in supremà iustitia, de capitali delicto cognoscendo, quam in hac urbe: quo etiam rei in carcerem adduci deberent, & usque ad decisionem adservarier. Duplex urbi est alveus sive portus; uterque non procul ab Arnemunda in Oceanum influens; quorum alter est antiqui operis, alter recens effossus, & ea cum latitudine atque profunditate, ut supra 200. lastarum naves usque in urbem

urbem recipere possit, magna cum civium commoditate. Ipsa urbs luculenta in primis, amœna & cum firmis admodum mœnibus, tam latis quoque & altis fossis, alio rursus muro extrorsus cinctis, omni ex parte clausa; quæ omnia, ut examinanti liquet, prævalidam eam adversus violentos adsultus efficiunt. Vias habet quoque admodum elegantes, domos laxas & amplas. In templo magnifico D. Nicolai ibi conditus est Gulielmus Rex. Rom. cum coniuge Regina Isabella, quod *Anno* 1156. renovari curavit regie. Gaudet insuper urbs hæc stapula & iure emporii in vino è Gallia, Lusitania, Hispania, aliisque locis via maritima in has provincias apportato: quùmque navigationibus maxime, & negotiatione marina diu floruerit, Hansæ se tum addixit cum aliis vicinis sociis civitatibus, ut eo melius sua promoveret commoda. Etiam hodie varii generis variis commerciis suum conservat vigorem, quum non tantum huius Insulæ, sed quoque totius Comitatus Zelandiæ caput sit, ita potens, ac dives, ut ante aliquot tempora à Domino Arnemundano momentosum illud oppidum Arnemundam emerit, ut ibi capacem & tutam navium suarum haberet stationem.

Constantis sunt cives animositatis, quod etiam *Anno Chr.* 1574. egregie demonstrarunt, ut non potuerint vi adeo evinci, donec Princeps Aurag. Wilhelmus eos fame & extrema necessitate ad deditionem coëgerit. Verum quum iam libertatem pleniorem ita recuperassent, non minus quam Vlissenses in cura negotiationum maritimarum perrexerunt sedulo: ubi tum maximo illis hoc cessit commodo, quod Antwerpia subacta esset ab Hispanis. Namque commerciorum commeatus tunc penitus in eam commigravit urbem; unde quoque alia media plura negotiationum dispexere, ut ibi primum fundamentum iactum sit Collegii navigantium in Indiam Orientalem, ex qua inventione mire accrescere cœpit *Anno* 1590. Tum etiam alia ipsis adiecta est fortuna, ut Anglicani Mercatores, quos Adventurios in Germania dicebant, quum Stada ob dictas supra rationes & caussas monopolii, quod ipsis imputabatur, discedere iussu Imperatoris cogerentur, Middelburgum se converterint, ut ibi commercia pleniori vigore adaugerent. Ex quo se igitur singulari confœderatione mutuo devinxere Zelandi, comitia ibi sua ordinaria celebrant, & Cameram rationum rei maritimæ ibidem

dem

dem ſua diſpoſitione exercent, velut & officinam monetariam & ſimiles uſus exinde dirigunt. Spectabilis quoque eſt curia, atque faſtigium ſummæ urbis turri impoſitum, horologioque longe pulcherrimo exornatum. Sed nunc redeundum nobis eſt ad interiorem Bataviam.

CAP. IV.

De reliquis in Belgio Geldriæ Navalicæ civitatibus Hanſæ, cum Tranſyſalanis & Flevicis.

PRiuſquam ad reliquas Fœderis Hanſeatici in Ducatus Geldriæ tractu Rhenique trifidi revertamur civitates, occurrit nobis ipſo in itinere Vltraiectum, intra Hollandiam & Geldriæ terminos ſitum, de quo pauca quædam, ſaltem quoad nominis & ſitus rationem, nobis heic interſerenda ſunt, quum urbs hæc quoque nomen & officia ſua olim huic famoſiſſimo fœderi Hanſæ inter alias egregie præſtiterit. Principio enim heic notandum tamen, quod acrem ſatis pro more cenſuram Iunio heic iterum (*Cluver. de trib. alv. Rh. p.* 132. imponat; ut mox patebit, ubi neceſſario quid nobis de nomine

ipſius

ipſius & differentia Traiecti ad Moſam erit monendum. Varias autem hæc urbs pertulit ſortes : Sicut etiam propter excidium eius & Nortmannorum ex axe Boreali dirisſimas incurſiones civitas Hanſeatica Davantria olim ſedem eius Epiſcopalem recepit , & diu ſecum fovendo conſervavit , donec Baldericus in priſtinum locum reducendo eam reſtituerit. Nomen vero Vltraiecti unde ſit , id quidem apud multos in dubium vocari vult : ceu pluribus hoc *Iunius in Bat. Hiſt. p.* 127. *&* 128. ex aliorum opinionibus, plus tamen refutando , quam approbando recenſet. Ideo mirum, quod ita necquicquam virum de litteratura omni bene meritum acri ſtilo taxare voluerit, quum tamen idem ferme cum eodem affirmet ; licet ille nihil firmiter concludat , poſtquam opiniones aliorum recenſuerit ; ſed expreſſe proteſtationis loco ponat hæc verba *pag.* 129. Iſta mea eſt coniectura, quam profiteri viſum eſt, cum quadam ſtipulatiunculæ lege , quod Pyrrhonios hac in parte ſequar, & in tanta vetuſtatis obſcuritate atque ignoratione nihil adſeveratione velim affirmare.

Quod ſi igitur ex illis coniecturis veriorem ſibi ſelegerit hic ſententiam, nihil obeſt unio , qui propterea immeri-

merito culpatur. Rationes dubitandi illi proposuit suas, unde & eousque excusationem potius quam reprehensionem acerbiorem meretur. Sed tamen idem dixit, quod de Vultarum aut Wiltorum gente nomen deducatur, si Romanum illud Traiectum ipsi addatur, velut etiam hanc impositionem Dagoberto Regi Clotarii Franci filio *pag.* 127. adscribit, illum videlicet nomenclaturam urbis appetiisse, Traiectumque denominasse, quod ibi traiectus esset & telonium, ubi & pro vectura, & pro negotiatorum mercibus stipes appendebatur; quamvis & ante extiterit Traiecti mentio, in Itinerario quod Antonino attribuitur. Quare concurrit ita utriusque sententia. Vox enim traiectum à Romanis oppido aut vico indita, nihil heic, nisi verum fluminis traiectum, seu transmissum indicat. Nec heic solum, sed ubicunque oppidorum, pagorum, vicorumque nomina in *Tricht* sive *trecht*, seu *Drecht* terminata inde invenias. Hæc quippe semper fluminibus, aliisque aquis propterea hisce in terris apposita sunt, ut transvectionem denotent, velut est *Dordrecht*, *Slydrecht*, *Moerdrecht* &c. Illustre porro castellum Pipini, quod Beda Wiltaburg appellat, haud dubie is locus fuit, qui nunc etiam

etiam 3600. paſſ. circiter ſupra Traie-ctum Wildenburg indigetatur : ubi multa ſua ætate antiquitatis rudera effoſſa teſtatur Iunius. Hinc ſuſpicor, quum locus iſte tam prope eſſet Traie-ctum oppidum (ubi ſedem Epiſcopalem Pipini conceſſu ſtatuit Willebrodus)natum eſſe Bedæ errorem,uti is in ipſo caſtello ſedem Epiſcopo , conceſſam exiſtimaret. Id; tamen haud abnuerim (*ait Cluv. pag.* 135. *d. l.*) ab Vultarum , ſive Wiltorum gente cognominatum poſtea Traiectum iſtud; quando quoque *Noviomagus in hiſt. Bat.* diſerte teſtatur, ſe legiſſe in libris ante 600, annos ſcriptis , duo hæc nomina Wiltraiectum & Vltraiectum. Quemadmodum igitur Traiectum ad Moſam ad differentiam iſtius ad Rhenum, *Maeſtricht* nominatum fuit : ſicut illud ad diſcrimen huius Vultarum ſive Wiltorum cognomine nuncupatum. quod nomen poſtmodo in *Vltraiectum* , ac mox utraiectum ; unde etiam nunc vocabulnm manet Vtrecht, & corruptius *Vtert* in contractione, qua gentes hæ maxime delectātur. &c. Situm autem eſt Vltraiectum , quod flumen , priuſquam in Leccam olim deducebatur, eæ præterfluebat , atque hinc porro ad Oceanū per Wordam & Leydam properabat : unde nunc quo-

que

que temporis aquæ ab accolis undique conquisitæ, & per varias fossas in urbem corrivatæ, Rheni apud promiscuam turbam vocabulo celebrantur. Illud vero notatu dignum, eo loco positam hanc esse urbem, ut unius diei itinere pedibus pervenire queas, ad quodcunque libuerit è quinquaginta oppidis hoc undique circumstantibus. Habet quoque pulcherrimam & munitissimam arcem à Carolo V. Imper. extructam, quæ Vredenburch sive arx pacis dicitur. Divæ Mariæ templum postremo conditum omnium artificiosissimum est: miraculo ubi fuit, quum huius templi iacerentur fundamenta, inventam fuisse voraginem, cui nihil posset superstrui, quin in fundum iret, quicquid superstrueretur, donec pelles bubulæ ingestæ sunt, quo facto tandem solidatus est fundus ad structuram: unde hi sunt versus:

Accipe posteritas, quod post tua secula narres,
Taurinus cutibus fundo solidata columna est.

Est Vltraiectum metropolis eius ditionis cui nomen suum imposuit, & quatuor oppida muris clausa, & satis concinna complectitur: Batavodurum videlicet, Rhenam, Amersfordiam

fordiam & Montfortium; Versus ortum terminatur quarta parte Geldriæ, quæ Velovia dicitur, atque Arnhemiũ caput habet. Regiuncula sane mirabilis est, ut quæ tribus sui lateribus tum sinu Batavico sive Australi, tum Rheno & Isala fluviis clausa sit; ideoque inprimis piscosa; tum & sylvulas habet amœnetate simul & ferarum copia commendabiles, continetque civitates Arnhæmium, Elburgum, Harderwicum, Wageningum & Hattenium, quorum 4. priora Hanseatica sunt.

Arnhæmium autem urbs, quæ hodie ita vocatur, quam Corn. Tacitus & alii scriptores prisci Arenacium vel Harenacium indigetant, dextræ Rheni ripæ adpositum, media fere inde leuca ubi id flumen in duo cornua scinditur, ac Noviomago simul atque Doesburgo pari duarum leucarum intervallo abiunctum, & cum aliis publicis privatisque ædificiis cum sacris præcipue perquam elegans atque concinnum.

Arnhemii vero nomen inde gestat, quasi Imperialis aquilæ domicilium sit, quum *Ahrn* Belgica lingua aquilam denotet. Solemnis heic superioribus paullo temporibus Geldriæ principum, hodie vero præfectorum eiusdem Provinciæ sedes. Quin & fixum

fixum hic Cancellariæ Ducatus Geldriæ Comitatusque Zutphania domicilium est, ubi olim Magistratum quidem *Anno Christi* 1453. instituit Carolus V. Imperator, quo tempore partim & manu armata, partim (ut infra dicemus) pactione & fœdere, ditionem istam recuperavit. Magistratum inquam, qui tunc constabat Cancellario, decem Consiliariis, tum Graphiariis suis ac Secretariis: sed postea numero factus est auctior. & Cancellarii quidem dignitate hodie fungitur quem præsidem dicunt, vir ob raras virtutes eo gradu dignissimus Sequuntur hinc quatuor Senatores, qui, oportet, ut sint Toparchæ, velut minimum viri nobiles è totidem terræ quadrantibus oriundi. etsi autem statutum sit iis de publico suum stipendium, nequaquam tamen adstricti sunt in aula perpetuo degere, sed vocati demum ad eam accedere, ac tunc singuli binos, in singulos dies, florenos extra ordinem capiunt. Fuerunt autem hi quatuor iam olim quidem Ægidius Bucholtus, Petrus Apeldornius, Conradus Mekeranus, Ioannes Poinius. reliqui octo Consiliarii, qui Senatum tunc complevere, sunt Iodocus Craneveldius, Leonardus Stalburgius, Melchior Bentschipius, qui & Advocatus Fiscalis, Iaco-

bus Berckius, Arnoldus Sandelinus, Godefridus Gillekenius, Petrus Verreikius, & Ioannes Angelus. Administrat autem supremus iste Senatus iustitiam magna prorsus auctoritate, nec ab eius sententiis ulla datur ulterior provocatio. Instituit porro Philippus Rex *Anno* 1559. in hac ipsa urbe etiam Cameram Rationum, ad quam regios omnes per Geldriam & Zutphaniam administros, sive prætutam ii, sive quæsturam exerceant, administrationis suæ rationem oportet referre: plane ut supra narravimus fieri in ratiocinario Bruxellensi. Hoc loco addendum è vetustate, Ista in urbe stativa fuisse legionis 10, auctoritate constat, quum à cristatarum cassidum insignibus, Gallico vocabulo Alaudam dictam, Cæsar fidem facere potest, quanquam & veterana & germanica eodem post appellata fuerit: quam propter virtutem maximi semper isti fecit & in rebus dubiis usus feliciter fuit: quam ita quoque adamavit, ut quum ipsa ob excitatum tumultum militari more decimationem (id est, animadversionem capitalem in decimum quemque militum) flagitaret, noxæ eam exemerit: quam denique universam compositis bellis civitate donavit, quod disciplina cultuque Ro-

Romano instituta praeclare ornataque esset.

Vada, Tacito dictum opidum quod Vaganum alii nominant, olim Rheno adiitum, nunc vicinum; solo palustri & argilloso inaedificatum, natura & opere validum: quondam irrita oppugnatione à civili Batavo tentatum; dum hic odii procax infestis armis oppugnandum sibi nepotem sorore Iulium Briganticum destinat, ille pertinaciore sed exitioso sibi odio avunculum repellit, inter fortissimum quemque fortiter pugnandō desideratus.

Hattenum in laeva Isaliae ripa situm, oppidulum exiguum & lutulentum, sed adversus vim validum, cum arce munitissima.

Elburgum ad Interiorem freti Batavici sinum id littoris crepidine sedet oppidulum quadratum, piscario negotio deditum, rerum alioqui egens, quod olim, inter bella bonis fortunisque alienis depraedandis instructius fuit, quam locupletando externo hosti, à quo multum didicere Selandici in hoc aucupio: unde Hanseaticis maxime in securitatis praestatione adiumento fuit, si quid periculi in mari affulgeret, quum homines essent animi inperterriti.

Sic Hardervicum, Pastorum seu opilionum perfugium sonat: Batavici in sinus littore seu æstuario potius sedet, quem multis annis infectum myoparonibus habuit, vivente Carolo 8. Adolphi Impii filio, viro mavortio, & (quod de Attila dictum fuit) flagello Dei in finitimos. Oppidum est valde munitum opere, cum arce: quod ignis depastus fuit ad annum salutis tertium supra sesquimillesimum, tam furens & violentus, ut totum intra tres horas conflagrarit, fortunis corruptis omnibus, cum multorum etiam interitu, satis tectis servatis quinque, aut adsummum sex ædificiis: oppidani piscatoriam ferme exercent.

Vbi flumen Isala, quod in Westphalia haud procul ab arce Lymbeck oritur, & ad modica oppida Ryngenbergk, Iselburgk, Anhol. Dotechum & Doesburg, ex Rheni adoptione cumulatam auctionem adsumsit, nullas hactenus à sinistra ripa receptis aquis, ulterius decurrit, Zutphaniam pertingit, quam Iunius veterem Vsipettum vocat civitatem, opulentam, beatam, ac valide munitam.

Nomen urbi dedit situs humilitas & paludes contiguæ; ceu vulgari istorum lingua *Venen* dicuntur. Adiacet autem dextræ ripæ fluminis Isalæ, quod

quod alii à Plinio & Pomp. Mela Flevum cognominatum putant, quot tamen recte *Cluver. cap. 22. de trib. alv. R. p. 203, & seqq.* refutat, & ex Tacito potius restituit antiquum nomen, quo Isala Nabalia sive corrupte Navalia dicta fuerit. Etenim Flevus saltem ostium Nabaliæ ponit, ut *idem cap. 23, & 24.* docet; quum ibi Oceanus ingenti undarum vi, per ostium Nabaliæ fluminis irrumpens, proximos campos impleverit, æstuariaque primum facta sint, quæ alternis maris æstibus modo vacua, modo undis repleta videbantur, unde mare illud Vadosum sive lacus Batavicus extitit. Repetitio autem ea vernaculo sermone incolis *Flier* fuit nuncupata, quod Romani vocabulum in suam linguam redigentes Fleum dixere, ut recte ac vere scriptum reliquit Ptolomæus. Accuratiores tamen, ut magis Latinum facerent id, Flevum protulerunt, quod refert Plinius ac Tacitus: Mela vero Flevonem lacum insulamque appellat. Quod, propter errores varios multorum, heic monendum fuit.

Vrbem autem Zutphaniam interfluit fluvius Berkela, qui & Isalæ sive Nabaliæ huic Rheni sese ad eam commiscet. Distat Zutphania Teutoburgo quidem sesquileucæ; Arnhemio vero

circiter quatuor, Novimago denique sex plus minus leucarum itinere. Oppidum sane lautum, & tam publicis quam privatis domibus templisque conspicuum; cuius cives se etiam commerciorum studio ab antiquis temporibus unice dederant, & cum vicinis varias exercebant permutationes rerum; unde fœderi Hansæ seadsociandos putarunt, ut eo magis ex diversis terræ partibus necessaria adveherent, quibus provisiones procurarent reliquis oppidis, non commoditati fluminis tali appositis.

Habet quoque Zutphania dignitatem Comitatus, estque tertia huius Ducatus Metropolis, ac tertii eius quadrantis caput, qui complectitur oppida territoriaque sequentia, Doesburgum, Deutecomium, Lochemium, Grollam, Bredefortium atque Bronchorstium; etsi ultimum istud titulos oppidi Comitatusque distincti, at sub hoc tamen quadrante comprehensi, inscribat: territoria autem sunt oppidorum iam enumeratorum præfecturæ.

Accessit hic Comitatus ditioni Principum Geldriæ, matrimonio inter Ottonem I. Geldriæ Comitem & Gerlaci Comitis Zutphaniensi, filiam inito *Anno Chr.* 1082. Quum *Anno* 1579. Groninga à Staticis esset capta, una cum

cum Amersforto, præsidio militari accepto, huic confœderationi iterum se submisit, quum *ante* 7. *Annos* à Frid. de Toleto fuissent victi & ad jugum redacti. Verum *Anno* 1583. denuo Dux Parmensis eam occupavit non sine ingenti cæde & spolio commisso. Statici & Princeps Maur. ingentem laborem in obsidione varia subibant; sed tamen non potuerunt eam cum Daventria usque ad *Annum* 1591. recuperare, ex quo tempore munimentis & fortalitiis summis perculta fuit, ut nunc violentiæ cedere facile nesciat.

Ubi nunc Isala quondam Nabalia dictus fluvius se devolvere pergit, versus Australem Bataviæ sinum, Geldriæ finitimam ditionem perluit, quam Transisalanam dicunt, septentrionem versus sitam. Hæc Provincia in tria luculenta cum primis membra dividitur; Sallandiam nempe, quam TransIssalanam dicunt, propter vicinitatem Isalæ; Drentam, quæ trans Vidrum, quem *Vecht* vocant, sita est; & Tubantiam sive Twentam, quæ Westphaliæ proxima est: Aer harum regionum purus est ac salutaris; terra plana ac humilis; montes rarissimi sunt, iidemque sylvis saltibusque consiti: Ager est fertilissimus, & ad quamvis culturam

aptus, frumenti in primis & optimi tritici in primis admodum ferax: hinc quoque pascuis fœcundus, unde pecorum ingentes colunt greges; vinum autem nequaquam gignit. Habet fluvium Vidrum, cum minoribus aliquot rivulis: tum peramœnas quasdam & utiles sylvulas, etsi exiguas tamen, nec certis vocabulis insignitas. Octo in ea sunt civitates muris clausæ: Daventria scilicet, Campia, Schwolla, Vollenhovia, Stenovicum, Hasseletum, Otmarsia, Oldesilia. Sunt præterea 10. loca primaria & amplissimis privilegiis prædita; Meppela nempe, Gelmuda, Covordia, Hardemberga, Omma, Almeloa, Gora, Dipenhæmium, Delda, & Enscheda: denique amplius quam 100. turriti sunt pagi. Ordines huius Ditionis constant duobus membris, Præfectis, & nobilitate, ac Vrbibus: sed totius Provinciæ caput Daventria est, quam Campia, & Schwolla ceu civitates Hanseaticæ sequuntur, &c.

Daventria igitur sita est ad ripam dexteram Isalæ sive Nabaliæ, duabus à Zuthania, & 4. à Swolla leucis abiuncta: Vrbs est situ prævalida, humanaque industria mirifice communita, solo ampla, speciosa, bonisq; & pulchris ædificiis tam publicis quam privatis

plena, civibus admodum densa, atque
universæ Transisalaniæ Metropolis.
Nomen habet à populis Ansuariis illis,
quos Davénturios, sive Davantuarios
olim dicebant ex Francis oriundos, ut
notat *Iun. in Bat. pag.* 99. ubi addit,
quod ipsi visi fuerint ab Ansis, quos
heroes & proceres faciebant, dicti,
quod nomen quoque illorum civitas
*merito reportarit, *Anseen stadt*, quasi
merito Ansuariorum urbs publicis
scriptis nominari passus sit; ut etiam sic
vel cum iure nominis Fœdus Hansea-
ticum, quod alii inde Anseaticum mi-
nus congrue faciunt, possideat. Inco-
læ eius humani sunt, ac hospitales, &
studiosi admodum mercaturæ: imo
etiam litteris admodum favent; adeo
ut etiam Academiam provinciæ suæ
destinarint. Vtinam vero talem con-
stituerent, quæ veram saperet Philoso-
phiam, non futilitate nugacitateque
in terminis vanis disputacem, & rixa-
rum funestarum genitricem! Sed hoc
potius optandum, quam perficiendum
videtur, quum undique in cæca phan-
tasia sibi laborent homines, ac in sum-
ma ignorantia rerum, summam ia-
ctitent vanitatis sophiam. Quum li-
bera vero & Imperialis urbs sit, me-
rito utitur iure cudendi monetam:
ceu & eximia possidet privilegia. *An-*

no 1578. primo in poteſtatem Staticorum Vrbs ex acri obſidione redacta eſt, quum Campia ſic quoque eſſet occupata; verum Sandleius gubernator perfidus eam *Anno* 1587. alteri tradidit parti, unde tandem coactus eſt Princeps Maurit. eandem nova obſidione *Anno* 1591. recuperare, velut quoque ex eo tempore in confœderatione feliciter viget.

Similiter Campena ſive Campia, aut Campi urbs eſt Imperialis ſecunda principaliſque Tranſyſalanæ ditionis. vocatur ita propter ſitum loci planum *reſpectu Vltraiecti*, & quod campum Velaviæ terminis ſuis ibi claudat: cis Iſalam ſive Nabaliam enim ad lævam eius ripam ſita eſt, ſui iuris ſolum habens. Veſtigia rivuli alicuius monſtrant, quod Iſala eam quaſi Inſulam circumdederit olim. Opportunum inde locum commerciis exhibet, circuitu ampla & ſpacioſa, ædificiis ſplendidis & elegante ſtructura ſuperbis: ponte ſublicio coniungitur cum Tranſiſlana, vetere Francorum ditione. Hanc urbem volunt eſſe Navaliam Ptolomæo ſic dictam, ait Iun., forte quod eo loco navigia, quæ adverſum hoſtes & piratas inſtruebantur, apparari aut ſtationem habere conſueverant: quod tamen Cluverius negat, ipſi locum

cum Daventriæ aut prope eam attribuens: an autem satis commode, censeat æquus lector: ratione Hansæ nostræ potior sententia Iunii merito fit. Bilibaldus & alii portum Manarmanis appellant. Sed quomodo se res habeat, iam supra explicatum est. Hos Chamanos, quasi Campanos Antonius Schonhovius esse iudicavit, ac trans Isalam flu. qui cursum postea mutavit (uti constat) olim sedisse. Quomodo autem nuper *Anno* 1578, in potestatem una cum Daventria pervenerit, iam ante dictum aliquo modo fuit: ingeniosa fuit Stratagematis vis, qua usus est Comes à Rennenberg in occupatione eius urbis, ut se eo citius deditioni offerret.

Swolla posita est ad exiguum & ignobilem nomine quendã torrentem, qui aquas suas in Vidrum exonerat. distat autem Campis prægrandi duntaxat leuca, estque urbs admodum lauta, valida, dupliciquefossa circumdata, aliisque adversus hostiles insultus propugnaculis communita: adeo quidem; ut, si Vollenhoviæ, ubi solemnis Præfecti & consilii huius est Provinciæ sedes, oriatur aliqua belli terrorisve suspicio, aula securitati suæ consulens, statim Swollam confugiat. *An.* 1580. bis tam à Schenkio, quã Comite Rennen-

nenbergensi quum sub Hispano militarent, multa pertulit; sed fortiter se opposuit, ut non venerit in eorum potestatem. *Iunius pag.* 100. alterum genus Francorum, quos Salios & liberos vocabant, hanc urbem *excoluisse* aut inhabitasse existimat, nominis memoriam adhuc conservante ac posteritatis auribus commendante ditione Salandia, pabuli læta soli que herbidi laude famosa. Non sonat enim (ait) Salandia aliud, quam Saliorum regionem, quæ urbi Swollæ circumiecta peculiarem habet quæstorem, tribunumve ærarium. Tuetur nominis ius etiam Salicum pagus, qui fluminis eluvione una cum Camporum urbe ripam mutavit, è Transisalano Cisisalanus factus. Tres hæ principales Trans-Isalanæ ditiones hucusque descriptæ, quod iam olim propter alacritatem, in commerciis vivide exercendis, in magno passim essent æstimio, propterea *Anno Christ.* 1495. accensitæ sunt urbibus sacri Imperii, & privilegiis sane perquam luculentis supra alias aliquot urbes donatæ fuerunt. Illæ quoque alias civitates secum ad fœdus pertraxerunt Hanseaticum; ac inprimis hæ tres urbes perpetuo inter sese fœdere conglutinatæ & devinctæ cohærescunt, nec se abinvicem quasi tres Charites

tites ſeparari ſinunt. Exemplum certe magnæ fidei, conſtantiæ, ingenuitatis, & candoris, quod merito plures ſequi deberent, ut ſuum eò rectius conſervarent ſtatum, & publicum magis floreſceret bonum.

In actis Hanſeaticis quum etiam invenerim Enckhuſam & Wiringiam inſulam, quod ſimul membra eius fœderis fuerint, hoc loco propter Iſalæ ſive Nabaliæ effluxum per Flevum lacum, quem Batavicum ſinum hodie dicunt, pauca ſubnectenda puto.

Eſt enim Enckhuſa poſita ad eam maris auſtralis partem, quæ Friſiam adſpicit, urbs munitiſſima hodie, & duplici portu, alter quorum prorſus mirabilis, quum inexhauſtis ſumtibus agger per mare ductus ex alga, capaciſſimum alveum in recipiendis navibus includat, unde mole & amplitudine nulli Hollandico cedit, ubi ingens adpellentium undecunque, & viciſſim diſſolventium navium cotidie prope copia cernitur, velut etiam quamplurimæ ædificantur naves. Nomen autem ei impoſitum á ſingularibus ædificiis putant, quod raro ea principio in vici modum, pòſt denſiora cum commerciis accreverint: ceu etiam vox Enckelhuyſen ſonat, quum primitus ſparſæ minimeque inter ſe cohæ-

cohætentes fuerint piscatorum casæ: uti adhuc in Northollandia eiusmodi undique apparet effigies. Quum vero in pagum coalescerent, surrexit inde urbs hæc vasta, cuius similitudinem in Amstelrodamo cernimus, quæ intra 20. annos tantas adsumpsit auctiones, ut diffusa eius maritima potentia, prope Oceani regnum possidere videatur. *Anno* 1297. iniecto igne per Herculanum & Puteanum hostiliter inflammatum conflagravit. Sicut *Anno* 1537. Carolus Geldriæ Dux eam frustra ex insidiis obruere studuit; ita quoque *Anno* 1572. cives eius civitatis primi fuerunt, qui contra consensum Senatus præsidiarios Hispanorum clancularie receptos eiecerunt, & defensioni civitatis vigilanter satis incubuerunt; donec Horna [illegible] cum illis coniungeret, & Princeps Auragn. Wilhelmus reciperetur. Habuit urbs peritissimos semper naucleros, & industrios valde navales socios, quorum operam, utilem sæpe & fidem expertus est Carolus, quintus Imper. Fundus enim & columen urbis est navigatio, & cum piscium cæterorum tum halecum inprimis captura: etiam ex Groenlandia cetorum oleum adducunt, ut supra est ostensum. Ex quo vero in mare Orientale extendere cæperunt commercia;

fœdus societatis propriæ magis, quam communis commercii & Hansæ excoluerunt. Inter alia negotia factitii quoque salis gloriam affectant, admodum numerosis, longo secundum aggerem tractu, exstructis extra mœnia tectis salariis, in quibus strues Salinarum aggestas videre est, sudantibus noctes diesque operis. Oppidani homines gnavi & industrii ex Armoricis civitatibus Salem, sed asperum & pullum, corbitis devectum, cortinis amplis excoquunt, affusa marina, quæ nonnihil inertem mitemque gustui salis saporem corrigendo exhibet, ac candorem, mensis cibisque gratum arte conciliant, quamvis ex atro fumo, quem cespitum bituminosa materia evomit, tecta tota fuliginem densam & atrocem imbiberunt. Pro felici augurio maris pervagandi cœruleum scutum cum duabus stellis ternos inter haleces interiectis, vice insignium præfert, quod halecum modo maria permeet, non sine poli utriusque & syderum cursum moderantium cognitione, ait Iunius.

Wieringia modo sequitur, quæ nunc insulam inter Enckhusam & Tessaliam constituit. olim Flevo insulæ adeo vicina fuit, ut saltem brachium Nabaliæ fluminis aut Isalæ

eas ab invicem diſcriminaret, *iuxta Cluver.* Olim quoque Teſſaliæ contigua (id quod certo certius eſt) nunc longo trium milliarium intervallo diſcreta. Coniunctum fuit, antequam Oceani iniuriam ſenſerunt terræ illæ, quo dixi tempore, in memorabili illa Hollandiæ totius inundatione. Veſtigium autem nominis mordicus tuetur, vaſtæ illius voraginis, quæ terras hinc inde abrupit, canalis; quem hodie *Maerſdieb* vocitant, quod Marſacorum profundum aut Gurgitem ſonat & Abyſſum. Nominis origo natio videtur à *Marſis*, hoc eſt, paluſtribus uliginoſiſque locis; non à Marſo, quem ex Tuiſcone filio Gomeri nepotem ſomniant, id quod pſeudoberoſi iſti Commenti ſunt, quum videretur, nomen eſſe multis populis commune. Porro Wieringiæ, cuius modo facta eſt mentio, habet hoc ſuum etymon, ab algæ marinæ lætiſſimo proventu, quod coagulum in continendis firmandiſque contra maris inſultus aggeribus, quam ſolis ſaliſque (quod dicitur) uſus, magis eſt neceſſarium: Algam autem Wieram vernacula lingua appellat, unde inſulæ nomen, quæ materia à maritimis locis omnibus iſthinc avidiſſime expetitur, miſſis illuc navibus, quæ ſylvam illam fundo eru-

tam harpagonibus per dies æstivos fere mari placido advectant in aggerum usum. Mos autem patrius olim inoleverat, sollemnes concipere preces, pro ubere ac læto algæ istius fruticantis proventu, qui nullo unquam ævo, certe hominum memoria, ante hunc annum, quem à partu virginis post sesquimillesimum septuagesimum primum indigitamus, copiosior cunctorum testimonio fuisse perhibetur: id quod minime ambigue singularis Dei Opt. Max. commiserationis beneficio evenisse dubitandum non est, quando propter inauditum præcedentis anni eluvionis inclementiam cuncti pene tota Hollandia viciniſque regionibus aggeres aboliti fuerant ac solo æquati, ut de resarciendis illis complorata spes omnis fuerit & deposita, nisi cæleste illud beneficium modo omni maius largiusque cunctorum vota exsatiasset. Ita tunc quoque in ea inundatione maior facta est separatio huius insulæ à Tessalia, quum Flevus cum Nabalia ibi novam invenerit aperturam, quæ Maersdiep vocatur, & obruta fuit insula altera Flevi. Verum Hanseaticis civitatibus locus ille maxime inservivit ad securitatem, & quod ad varia auxilia stationem ibi & collectionem haberent navium, præsertim quum pi-

ratis viverent expositæ naves, ac bellum inter Anglos & socios Hanseatici fœderis vigeret.

CAP. V.

De Civitatibus Hanseaticis in utraque Frisia, ut moderna fert locutio.

REcte hanc alteri suæ priori sententiam *Vbb. Emm. in l. de libert. & Rep. Fris.* opponit, quod olim multo augustius acceptum sit vocabulum Frisiorum, quam media ætate, & nunc, uti verba eius habent. Velut etiam de origine huius gentis commoda satis est locutio ipsius quod nolit hanc inde petere ante tempora primorum Cæsarum Romanorum, quum prorsus ignotum sit, quomodo se res habuerit; Sed saltem nihil constare posse nobis, nisi quod Romani scriptores litteris suis complexi sint: & quæ has etiam secuta sunt in *Annum usque* 690. æræ Christianæ, quo Willibrodus cum sociis suis docendi Euangelii caussa ex Anglia in Frisiam venerit. Sic plane diversa hodie est ratio huius populi ab ea quæ olim fuit. Etenim licet Frisii antiquitus dicti fuerint Orientales & occidentales; tamen

men eorum ſedes & habitatio plane alia fuit ab iſta, quæ nunc conſpicitur. Proinde bene notanda venit Friſiorum diſtinctio, quando Orientales & Occidentales dicuntur, ſic etiam quando maiores & minores, aut eis Rhenani & ſimpliciter Friſii nominitantur. Etenim quum non in uno ſemper habitarint loco in his oris, ſemper id advertendum eſt, quænam ſcriptorum ſit in ſingulis locutionibus intentio. Namque alias *Weſt Friſia* olim fuit uſq; ad Harlemum extenſa, quam nunc Hollandi ſibi ſimpliciter adſcribunt, populos eos Waterlanderos indigitando, in qua Horna, Enckhuſa, Edamum, Medenblickium &c. urbes ſitæ ſunt. Hæc gens Germani ſanguinis, & Francicæ certe coniuncta, ſi non eadem, ut prope apparet, eandem prope gloriæ hæreditatem cernere ambitu quodam, & peculiari tuendæ libertatis ſtudio videtur pari ardore operata, quæ nominis occaſio utriſque fuit. Certe hi ſe liberos Friſios proverbialis dicterii *ſpecie etiamnum* venditant; ſeque Cæſarum neceſſarios cognatoſque, aſſertorem ac vindicem natione Francum, hoc eſt, *liberum*: quo *ſpectat* etiam quod plæraque omnis nobilitas inter Friſios *Clypeis* ſuis & Inſignibus dimidiatas aquilas

adiiciat. Tacitus Frisiorum duo tradit genera in libello de Germanorum moribus, Maiores & Minores ex modo virium ac multitudinis distinctè explicateque eos appellans: qui, quanquam tollendi discriminis caussa, Occidentales & Orientales è terrarum positu nominari deberent, haud scio tamen qua factum ratione sit; ut isti de possessione fiduciaria, velut sexagenarii de ponte (quod dicitur) deiecti detrusique usurpationem nominis Chaucis minoribus Emdanisve reliquerint, simpliciter sine additamento Frisiorum, patrium & vernaculum vocabulum appellationemque conservasse, contenti de cætero securi sint. Porro Maiores Frisios Transrhenanum esse populum, testatum monumentis reliquit libro quarto Tacitus inter Amisiam & Rhenum amnes sedes illis determinans: at Minores inter Hollandiæ populos Caninefatibus contiguos, & Batavici freti, in quod Isala tertium Rheni ostium decurrens, mari ius suum transscripsit. Namque Maiores Tacito sunt Ostfrisii prope dicti, non illi, qui hodie sibi illud nomen usurpant Emdani; sed ii, quibus annumeratur Stavera, Sneca. &c. Occidentalis, qui versus mare habitant. Et quamvis nunc etiam Comitatus Embdanus

Frisia Orientalis dicatur; tamen non aliam ob causam id fieri videtur, quam quod Frisiis sit contermina. Non enim locum hunc Frisii olim, sed Chauci retinuere, quos duplices Plinius & Ptolomæus faciunt, Maiores itidem & Minores. Maiores sunt, qui Bremensium agrum & Episcopatum incolunt; Minores sunt Embdani & Oldenburgici. Siquidem Ptolomæus iis itidem inter Visurgim & Amasin locum attribuit.

Provincia hæc universa Frisiorum, quos hodie West-Frisios appellant, in duas primum principales dividitur partes: quarum una Groningam peculiariter constituit; altera vero in tria iterum membra dispescitur: primum est Comitatus Ostergoia: alterum Westergoia: tertium denique tractus Septisylvanus, aut septem saltuum, horumque trium caput est Leovardia, urbs opulenta & munita, quæ aulam forumque habet, ubi litigantium caussæ cognoscuntur & diiudicantur; tamen singulum membrum suam propriam cum civitatibus suis conservat iurisdictionem. Et quamvis in universum hæc regio undecim civitates cum Lewardia complectatur, uti reliquæ sunt; Doccum, Franekera, Harlinga, Sneca, Ilsta, Slota, Stavera, Hindlo-

pia, Worcomium, & Bolsvardia; tamen in his quatuor posteriores saltem sunt Hanseaticæ. de quibus nunc paucis ita agendum est nobis, velut situs ordinem in superioribus suggessit & id huc usque observavimus.

Stavera autem ex Transysalana progrediendo se nobis prius exhibet, quæ & Stauria à populis illic habitantibus Sturiis dicebatur olim. est urbs ad mare meridionale, & in faucibus lacus Flevi, adeoque extremo Frisiæ angulo, qui Hollandiam proxime & maxime Enckhusam è regiones adspicit, miliari uno ab Hindelopia distans. Fuit antiquis temporibus civitas admodum potens, populosa & amplissimi territorii domina, cæteras Frisiæ urbes longe exuperans, ac videntur eam inhabitasse tunc magna alacritate illi populi, quos Plinius Sturios vocat. Verum crebræ inundationes aliaque maris incommoda gravissime eam non semel afflixerunt, & ad minorem redegerunt fortunæ statum: Sicut etiam intestinæ motiones non ultimæ simul fuerunt caussæ, quæ adeo concusserunt urbem. Iuxta aliquot sententiam fuit hæc omnium Frisiæ vetustissima, ceu conditam asserunt *Anno mundi* 3970. *post nativit. Christi* 21. tempore Tiberii Imperat., unde etiam

iam eius nomen nolunt à Sturiis, ſed à Stavone, veteri quodam gentium Idolo, quod his in locis coluerunt, nomine Numinis ſui. Incolæ vero rei nauticæ maxime dediti vixerunt, & omnium primi mare Balticum ultra fretum Daniæ viſitarunt, unde quoque tunc non ſolum aliquot privilegiis à Daniæ rege donati fuerunt; ſed etiam florentiſſimum ſibi in hac urbe conſtituerunt Emporium, quod maxime viguit uſque ad *Annum Chriſti* 1169. ſed ex quo invaleſcere cœpit luxus, ex luxu ſuperbia, quæque alia comitari hunc ſolent peccata;

Ex illo fluere, ac retro ſublapſa referri
Stauria, & attritæ vires, averſa Dei
mens.

Quamvis itaque ad mediocrem redacta ſit ſtatum, tamen fœderis Hanſeatici pacta fideliter conſervare non deſiit cum ſociis vicinis, donec unitæ provinciæ in peculiare fœdus novo modo, uti adhuc conſtat, coivere.

Velut etiam Hindelopa proxime vicinum hic oppidum ad idem maris occidui littus ſitum eſt, & ultra milliare à Woricomio non diſtat, ubi uſque à Stavera Friſiorum regia quondam Flevus ſive Batavicum Auſtrinum mare in ortum oblique & leni-

ter reflexum tres hasce urbes in ora gestat. *Anno* 1420. quum Sciringianæ factionis Focco dux, classe quam ocyssime comparata, exercitum copiosum cum instrumentis militaribus in Flevum devexisset, & , ubi minime expectabatur, inter Hindelopam & Staveram exposuisset militem, non procul ab hoc oppido acerrimum ac pertinacissimum cum Siceone Siarda & eius commilitonibus certamen commisit, ubi 1300. periere mortales. Foccone victoriam reportante ultra 200. captivos secum abduxit ad Hindelopiam, quæ ex metu se huic dedere coacta fuit, quum reliqui socii fuga præcipiti partim Staveram, partim Slotam se contulissent, eaque oppida tumultuario opere ad sustinendam vim hostilem & tolerandam obsidionem munirent. Etenim diu interna conspiratione, quum Westergoi & Ostergoi acriter inter sese differerent, tota Frisia per aliquot agitabatur annos adeo, ut pudendorum nominum exitiales conspirationes conficerent inter sese, in perpetuum sui probrum.

Namque sic in partes sibi suas abiente universa Frisia, ita distractæ eius sunt vires internæ, quum diversis nobilium familiis se monachi quoque adiungerent, ut coniuratorum altera

pars

pars Vetcoperi & altera Schiringii barbaris & infaustis nominibus appellari in crudelitatibus suis gauderent. Nec nobiles solum familiæ ac monachorum collegia, sed & urbes, oppidaque, atque provinciæ, in partibus distractæ esse voluerunt, & quæque pars suos habuit duces per plurimos annos, ut cotidie ad quasvis pugnas, rapinas, cædes, & incendia parati erumpere possent: Maxime vero sufflatores alii fuerunt monachi, qui eo licentiæ & ferociæ iam processerant, ut magistratuum imperio coërceri amplius non possent, ait *Vbb. Emm. in hist. Fris. lib. 15. cap. 214.*

Hindelopa tamen aliquo modo per fœdus commune quod pro compositione aut distractione factionum *An. Chr.* 1421. à nobilibus & civitatibus adornatum fuit, liberationem ab hostibus obtinuit. Cives huius oppidi potissimum vivunt ex navigationibus, quibus propter commodum situm tum Worcumanis unice fere incumbunt, ceu etiam audaces & protervos in mari generat homines. Velut etiam Worcomium in Frisia hac Trans Rhenana ad illud ipsum occidui maris littus à Bolswardia leuca una dissitum, portu egregio & aggere munitum est; habetque turrim velut speculam Flevi

oſtio impoſitam, prædonum inſtituto percommodam; uti tali uſui Comes Morſenſis *Anno* 1522. militi ſuo diſtinarat. Nam ſi quid navium eo tractu aut hærere aut in curſu eſſe è ſublimi viderent, in iſtas ex portu eo ferebantur. Itaque tunc, quum iſtic Morſenſis cum exercitu ſederet, complures naves onerariæ Flevi alveum ſubire viſæ, deſiderium prædonum avarorumque militum accenderunt. Quapropter completa claſſe Liburnicarum & navigiorum aliorum, quorum copia & Worcumi & Maccumi in portu proximo erat, in onerarias evecti, eas ceperunt, & in portus traxerunt ſuos: Quæ tamen naves erant Hamburgenſium, Bremenſium, Stadenſium, quibuſcum Gronnigani, ut & Bolſwardii communi fœdere Hanſeatico iungebantur. Quamvis homines, luſtratis navibus, Comes Morſenſis dimiſerit; tamen omnia bona, quod in Hollandiam tranſveherentur, ſibi & prædonibus addixit. Oppidi autem nomine Worcumum maxime celebratur, quum nec mœnibus circumdatum, nec muris adverſus hoſtilem vim ſeptum ſit; ſed vici duntaxat ob longi (quippe in tria paſſuum millia porrectum) vicem repræſentet, quod nuper *Anno Chriſt.* 1570, poſt inundationem

nem inusitatam, quæ paucos ante dies præcesserat, gravem insuper à piratis centum iniuriam sustinuit, imposita gravi mulcta oppidanis, avecta ingenti præda omnis generis, unius rebellantis cæde perpetrata. Est & alterum huic cognomine Worcomium extra Hollandiæ fines, *ut ait Iun.*, in Gallica ripa, iuris tamen Hollandici, situm ad Vahalim, è regione concernens Lovensteynium, arcem munitissimam, neque multo longius Gorcomium prospectans, ut supra cap. 3. diximus.

Bolswardia distat Sneca unius, Leovardia trium leucarum itinere, vetustate pollens oppidum est, & iam olim contra hostiles incursus quidem communitum; sed tamen *Anno* 1413. à Dodone Feitema antistite cœnobii Veteris vicini notabilem passum est obruitionem adeo, ut is, ob cædem monachia Bolswardanis parpetratam, meditans vindictam, monachis suis amicis atque clientibus in magno silentio armatis, nono ante natalem Christi die, summo mane impetum daret in oppidum, idque haud magno negotio (nemo enim hostem exspectarat inde) caperet; atq; præcipuos proceres oppidi ad numerum 13. interficeret. Ignominiam tam perversam & crudelem non

non potuit ulcisci civitas, quum induciæ Hollandicæ expirarent, & maior esset vis metuenda, ne internum bellum factionum gravius recrudesceret. Sic *Anno* 1406. quum Philippus Burgundiæ Dux, Flandriæ, Hannoniæ, Hollandiæ Zelandiæque Comes, ab Hollandis admonitus, missa in Frisiam legatione, Ostergois & Westergois denunciaret, ut non incommodis conditionibus tandem se dominum reciperent, aut se cum exercitu venturum esse, in hac urbe frequenti conventu confluxere populi, & miserunt Hattemum in Hollandiam, ut cum Principe de conditionibus agerent; Sed quum iniquiores apparerent, infecto negotio legati reversi sunt; atque ita libertatem conservarunt, dum Princeps ille aliis implicaretur molestiis, quæ ipsi hanc disturbabant intentionem. *Anno vero* 1475. 16. *Cal. Maij* ingens civitas hæc passa est incendium, ut prope 200. ædes consumptæ sint igne. Frisia tota ultra seculi spacium internis seditionum motibus factionibusque defatigata penitus fuerat; sed ut aliquod remedium adderetur civitates Leowardia, Sclota, Sneca & Bolswardia fœdera cum aliquot nobilium familiis tutaminis patrociniiq; caussa contraxerunt, velut etiam

Anno

Anno 1482. factum fuit ad quadriennium, quod finito tempore tamen renovarunt; & semper Bolswerdani cum Leowardanis in eo fecerunt, ut defensionem patriæ curarent suæ. Sic etiam semper cum Hanseaticis fecere, & maxime cum Hamburgensibus & Lubeccensibus. Etenim licet communis fœderis adeoque totius corporis Hanseatici essent socii; tamen ut particulari eo melius uterentur harum urbium auxilio, propter commune studium commercii, quoties extrema impenderet necessitas, fœdus singulare contraxerunt eæ civitates, quæ partes Schiringiacas defenderent; velut etiam *Anno* 1407. factum; & idem *Anno* 1422. Occo Schiringiorum Dux cum Groningensibus & aliis fœderatis contra Focconem Vetcoperianæ partis præstitit, quum per agrum Groninganum tempestatem ab Hollandia metuerent. Magna fuit tum auctoritas Hanseaticarum civitatum, quum tanta esset earum per mare potentia. Proinde tale fœdus eo facilius non tantum coiit; sed etiam adeo terrori fuit diffidentibus, ut abdicata factione cum fœderatis pacem componerent. Ita tum præter prædonum receptacula, & arcem in Lemmeranis quam tenebant Hollandi, in Frisia universa us-

que

que ad Viſurgim à pacis decreto diſſentiens reliquum fuit nihil, ait *Vbb. Em.lib.19.rer.Friſ p.290.* Verum non diu duravit tranquillitas, quum Pocco Vconis fil. Leranus rediret confeſtim ad arma, &, civitatibus Hanſeaticis inaniter ſe interponentibus, Occonem perſequi pergeret, donec *Anno* 1427. eum ex inſidiis in ſua prope Oldenburgum obrueret ditione, & captivum abduceret. Similiter ut tumultus varii Friſiorum conſopiri aliquousque poſſent, principales Hanſeaticarum Rerumpl. ſpeciale Fœdus Bremæ *Anno* 1438. cum Friſiis & vicinis intereſſentibus cunctis in curia eius urbis pepigere. *Vb.hiſt.Fr.lib.*30.

Groninga, ſive Gruninga, ut à nonnullis vocatur, eſt Metropolis eius Friſiæ ditionis, quæ primam conſtituit ex quadrante ſuperius dicto partem, urbs ampla, natura atque arte munita & perpolita, quæ legibus propriis regitur, & ipſa iuriſdictionem obtinet, multorum undique vicinorum ſibi fœderatorum pagorum domina, viris, armiſque potens. Nomen unde habeat, diſſentiunt inter ſeſe ſcriptores; at recte nugivendos & fabulatores vocat, *Iun. in Bat. ſuâ pag.*24, qui eam à Grunio quodam Phryge ſic dictam volunt; quum

hac

hac ratione potius cum Mat. Quado esset faciendum, qui Gruningæ nomen ab amœnis pascuis, quod in campo viridi sita sit, ipsi inditum existimat, ceu quoque Vrbis insignia, quæ trabem viridem in flavo clypeo ostendunt, id denotare velint. Sicuti etiam ab ortu atque occasu ager est longe lateque porrectus, tum fertilis quoque & non parvo pagorum numero infessus. A Septentrione confœderatio urbi & societas cum toto eo tractu, qui longis latisque spatiis usque ad ipsum mare procurrit, bonis etiam ipse pagis & vicis densus, ac fertilissimis pascuis mirum in modum luxurians. Is tractus vulgo audit de *Ommelanden*, & Antistites etiam suos ac nobiles habet, tum & eos quos adhærentes appellant. Hi inter sese constituunt alterum membrum Ordinum Groningensium: quorum prius est ipsamet civitas una cum Magistratu urbano. Vivitur in hac urbe civiliter admodum & composite, ac non aliter quam in libera quadam republica. Gaudet enim amplissimis privilegiis & immunitatibus sibi à Principe suo concessis. Ita quidem ut de civibus simul & capitalibus caussis, iuxta leges & consuetudines suas municipales, cognoscat, easque decretoriis statim sententiis ac

ac sine ulteriore omni provocatione, decidat: neque regium nullum ministrum intra muros suos agnoscat, præter unicum in civilibus caussis præfectum: in capitalibus usque adeo libera prorsus & sui iuris, ut quod supremi tantum principes solent veniales etiam delinquentibus codicillos expediat. Neque tamen præ omnibus hisce prærogativis principi aliud pendit quã sena milia florenorum Carolæorum in singula quæque semestria. *Anno* 1110. quum frequentia & opibus maxime cresceret urbs hæc, ea propter muro lateritio se munire cœpit, postquam ligneo pro muro hactenus per 90. annos erat usa. Tum portæ quoque, quales reliquorum oppidorum sunt, firmo opere structæ, fossæ ductæ turres maioris munitionis caussa in mœnibus excitatæ, denique in veri oppidi aut urbis formam redacta est civitas. Hæc res Episcopo Vltraiectino Gundebaldo, quum antecessorum huius alicui Bernolfo Imperat. Henricus tertius *Anno Christ.* 1040. eam inspectionem cum prædio donasset, ita suspecta fuit, ut Groningenses coegerit munimina talia destruere, quæ tamen postea pedetentim refecta sunt. Licet vero diu libertatem conservasset urbs, tamen *Anno* 1419. propter minas

nas Episcopi se pacto homagiali illi submisit pridie *Id. Junij*: in cujus devotione diu, salvis privilegiis, consuetudinibus & jure Emporii vixit: nihilominus fœderum sustentatione se in libertate conservavit, quoties jugum gravius sentiret; quamvis bis proscriptionem ab Imp. Sigismundo *Anno* 1417. & à Maximiliano primo *Anno* 1505. pertulerit, quæ posterior adeo dura illis indicta fuit, ut aut cum omnimoda amissione libertatis se submitterent Alberti Saxoniæ Ducis filiis, aut proscriptionis vim perferrent. Memorabilia sunt, quæ in oratione tunc ad Groninganos sunt à Cancellario Regis Rom. prolata: Vobis, inquit, mandat Rex, ut urbem vestram Alberti filiis Saxoniæ Ducibus aperiatis: his sacramentum dicatis: aream in urbe extruendæ arci, quantam volent, adsignetis: potestatem liberam eligendi Consules, Senatum, Magistratus cæteros cedatis: munitiones tormentaque cum omni instrumento ac apparatu tradatis: Vectigalia etiam urbis, portoria, omnes denique civitatis reditus in eos transferatis: postremo omni juri, quod in agrum vicinum habere vos arbitramini, renuncietis. Quæ si feceritis, corpora fortunæq; privatæ vobis manebunt incolumes.

Si perstiteritis in proposito, experiemini brevi pertinaciæ vestræ fructum, & malo vestro docebitis alios, quid sit Regis ac principum decreta temnere, & minas ridere. &c. Hac inopina oratione vehementer turbati Groningani, nec parum perplexi Vltraiectini, alii in alios diu intuiti, velut attoniti hæsere, dolorem vultu & verbis prodentes &c. Verum Groningenses quum rediissent ad animum, satis commode sua antiquissima opposuere privilegia; & impetum omnem dimovere: Ac licet idem Imperat. Max. *An*, 1514 proscriptionem repetiverit; tamen noluerunt cedere à libertate, & potius eodem anno, ad Geldriæ Principem transiere. Quam rem Georgius indigne ferens, ita ab hac mutatione & Frisiæ moribus abhorruit, ut eam urbem, atque universam Provinciam Frisiæ Carolo V. tanquam supremo Domino ac Imperatori *Anno* 1515. cederet & ipse traderet. Inde nata inter Burgundos & Geldros atrocissima bella; quæ demum inito contractu, consopita fuere. In cæteris conventum, ut Dux Carolus Geld. ea provincia, dum viveret, frueretur; post eius obitum vero ad Carolum V., tanquam ad Frisiæ Dominum, vel ad eius hæredes rediret. Verum priusquam ille Carolus

rolus Geld. decederet ex hac vita, quod *Anno* 1538, factum, ex nimia egestate & suppressione coacti sunt Groningenses, ut salvis privilegiis suis cum Georgio Schenken nomine Cæsaris contractum inirent, & ita simul Præses cum judicio provinciali juxta jura justitiamque Imperii ordinatus fuit. Schenkio successit Comes Burensis, & huic Arenbergicus, sub cujus regimine bellum civile ibi natum est cum Vmblandis. *Anno autem* 1579. Comes Rennerbergensis in deditionem accepit urbem, & Magistratum pro nutu mutavit. Posthac licet *Anno* 1585. Ordines Belg. eam variis modis in suas partes pertrahere tentarint; tamen nil obtinere potuerunt, donec plena obsidione & commercii obstructione *Anno* 1594. Princeps Maurit. ita coangustaret, ut 23 *Iulij* 32. pactorum conditionibus se dederint illi, quos egregie *Meter. Hist. Belg. lib.* 17. *p.* 723. recenset. Sicuti itaq; hæc urbs Georgio Saxoniæ Duci subducta fuit; sic per nepotem fratris Mauritium Nassoviæ Comitem Guilielmi Auriaci filium (cujus avus maternus Saxoniæ Dux Mauritius Elector Georgii frater erat) *Anno Dom.* 1594. armata manu & duorum mensium obsidione cum toto territorio vindicata ac

Ordinum Provinciis inserta fuit, frustra ei Carolo Mansfeldico & Verdugine resistentibus. Varias enim alias antehac pertulerat tempestates, atque diu satis sub protectione Vltraiectana iacuit; tamen per belli motus diversos (dum se nunc huic nunc illi factioni & fœderi adsociaret) eousque *Anno* 1496. provecta fuit, ut dominium fermè in totam West-Frisiam, excepta una Franekera, teneret. Postea diversis subiecti fuerunt *Dynastis*, *velut* etiam inter reliquos, Comitem Embdanum Edsardum agnovèrunt, qui castrum urbi imponebat; dehinc Duci Geldriæ se submiserunt, donec tandem Carolo V, *Anno* 1535. 7. *Iunii* ædem darent obedientiæ. Admodum notabile est, quod circa *Annum* 1489. civem Groninga *habuerit* trium facultatum Doctorem, qui ex coniuge iridem doctissima procereavit aliquot filios & filiam Vrsulam, qui non minus à pueritia ita eruditi educati sint, ut etiam sapientissimos illius seculi doctrinæ studio vicerint, quum quasi cum lacte materno latinam addiscerent linguam. vocabatur *Ioban. Cantherus*. Eius filia miraculum mundi dicta fuit. *Chron. Col. pag.* 336. Tempore Edsardi Comitis, qui se mirifico modo plebi insinuare noverat, quum *An.* 1509 Vrbs hæc

hæc in summa rei pecuniariæ inopia esset, bello nec minus exhausta, & fœnore oppressa, ut census publicus privatusq; pactis & legibus nuperis de commercio admodum arctatus haberetur, & redditæ essent negatiationes civium impeditissimæ; ferente Comite & probante Senatu ordinatio iurisdicundi instituta ita fuit, ut appellatio sub certo precio 10. aureorum Rhenan. fieret ad Senatum: sicut & tributi ac vectigalis modus est inventus.

Velut etiam *Anno* 1526. Iudicialia hæc per Marwicum gubernatorem Ducis Geldrensis sunt callide renovata, ut variis modis plebem, quam pro libitu suo circumagebat, cum Senatu & optimatibus committeret, contentionesque eorum verteret in commodum Principis, emolumentumque suum. Ius autem cudendi monetam ab aliquot seculis sibi arrogarunt; sicut *Anno* 1227. Episcopus Monasteriensis in conventu Farmsumiano Frisię publico decreto constituit, ut is, qui, Sacerdotem in ea provincia occideret, mille marcas monetæ Groningensis mulctæ loco penderet, quum hactenus multo fuisset minor. Barbariei unde vestigia non levis apparent, quod usque iustitia sanguinis venalis exstiterit. Sic ius stapulæ suæ absque intermis-

ſione ſtrenui ſemper exercuerunt, ut etiam conſul præfectum ſimul mercatorum ageret, uti in exemplo Haiconis Ailardi *Anno* 1434. id comprobarunt contra Haionem Ripperdam. Et quum pari iure cum Embdanis uterentur, Hamburgenſes vero multa negotiationibus incommoda ibi crearent, nec verum ius ac conſuetudinem ſtapulæ ac forum obſervarent, ſed ferme imperatorio modo ſibi quid adſcriberent, *Anno* 1437. prope res litis huius ad arma eſſet deducta, niſi Edſardus Grethanus vir admodum futurorum providus tranſactione tali, ut Gronnigenſibus ius fori relinqueretur, in commerciis & rebus in vicino natis, Hamburgenſibus uſus fluminis Amaſi ſimul conceſſus maneret, compeſcuiſſet Hamburgenſium avaritiam. Etenim Hamburg. ſoluti bello Danico *An.* 1435. omnes ſuas curas in Friſiam converterant; illecti regionis opportunitate & commodis, dum ſe offerret occaſio, qua ita miſere fluctuabat Friſia, &c. ut ait *Ubb. Emm. hiſt. Fr. libr* 22. *pag.* 338. Atque ut etiam ius Stapulæ ſuæ eo firmius protegere poſſent, fœdus maxime eam ob cauſſam cum vicinis pro frumentorum ratione *Anno* 1455. pepigerunt uſque in decennium, quod etiam *Anno* 1472. inter
ſeſe

ſeſe renovarunt cum auctione mutuæ defenſionis contra quemvis hoſtem.

CAP. VI.

De urbe Embdana, & quousque Hanſeatica dici queat, ubi & de Hamburgenſ. callidis attentatis iterum agitur.

EMda ultima in oris Friſicis Hanſæ urbs ad Amaſum fluvium, ubi ſe cum Dulatto commiſcet, ſita eſt, nec ſolum Amaſanæ ditionis, ſed totius quoque littoris Friſici à Batavis ad Bremanorum Viſurgim porrecti oculus, cui nihil deſit, ſive opes, aut ædificiorum pulchritudinem, ſituſve commoditatem, aut negotiorum varietatem ac magnitudinem, ſive populi frequentiam ſpectes. Nobile Germaniæ & maxime olim Chaucis minoribus præſtitit Emporium, quum ſit locus, quaſi commerciorum copiæ natura deditus. Etenim extra controverſiam eſt, tractum illum Embdanum, quem nunc Friſiam Orientalem faciunt, non à Friſiis, uti Vbbo Emmius ipſe, qui alias nimis large in extenſione nationis ſuæ loquitur, ſed à Chaucis fuiſſe inhabitatam, cuius rei præter Strabonem,

Dionem, Suetonium, alios, locupletissimus testis est Ptolomæus, qui Chaucos quoque in Maiores & Minores partitur; quorum illos inter Visurgim Albimque, hos inter Amasiam & Visurgim, id est, eo ipso tractu, quem hodie colunt orientales nostri Frisii, collocat. Verum remotioribus hisce omissis, sciendum, hanc ditionem in varias olim præfecturas fuisse divisam, quarum singulis fere sui tunc principes; atque ita tres habuit usque ad Fridericum tertium Imperatorem; is *Anno Christ.* 1465. toti regioni præfecit Vlricum quendam, eumque titulo Comitis exornavit, atque hinc reliqui postea Ostfrisiæ Principes. Cuius provinciæ solum omnium rerum humanis necessariarum usque adeo ferax, ut nullo prorsus indigere feratur finitimorum populorum subsidio. Proinde non adeo vetusta videtur urbs; quum in antiquioribus monumentis nulla ferme eius extet memoria, nisi quod de moneta ex *Anno* 1234, habetur, uti mox dicemus: ipse etiam eius Dominus non ante *Annum* 1465. titulum Comitis adeptus sit. Eum quippe Fridericus 3. contulit in Vdalricum, quum alias in diversas esset divisa partes hæc regio propter multiformes dynastias, ut iamdiximus, quæ historia non-

nonnihil plenius explicanda est propter Hamburgenses.

Quum vero iam ante *circa Annum* 1409. sub Ruperto Palatino Imperat. accrescere incepisset, Hisco nobilis, qui tum urbi præsidebat, â Cæsare dicto privilegia ipsi acquirere cœpit. Itaque propter commercia, ut ea ibi clara efficeret, ante omnia civitati quid iuris adiicere voluit, quo nomine quoque *Anno* 1412. portorium, quod pro republ. illa oppidana impetraverat, sub aditu Imperat. Sigismundi, Embdæ promulgari & institui primum curavit, ut haberet magistratus accisæ huius adiumentum, quod ex mercibus omnibus, quæ peregre importantur, habere posset. Ita paulatim cum ædificiis & habitantium numero iura quoque civium crevere. Quod vero oppidum hoc muro *Annis* 43. ante hoc privilegium sit circumdatum, singulari factum est casu. Etenim *Anno* 1269. grassante per universam oram maritimam fœdissima peste, pons sublicius Emdæ rivo maiori cui Delfæ nomen primum impositus fuit, quo Franciscanæ familiæ cœnobium, quod nisi navigio istinc adiri prius non poterat, oppidulo connectebatur. Additusque murus cum angustis & humilibus portis duabus; quo a-

ditus ad pontem prætingebatur è regione cœnobii: Ea tum iſta parte mænia nova erant, quæ ad noſtram uſque memoriam, quanquam ſine uſu perdurarunt. Sed munitiones primæ huius oppidi quando cœperint, dictu non eſt facile: fuiſſe quidem ante id tempus, & quidem multo ante fuiſſe, non eſt dubium, quanquam & tenues & peranguſtas: Quippe quæ à Delfa fere ad regionem arcis per vicum ſutorium pertinuere. Quin imo mœnia aut Domos primis quoque temporibus à ripa eiuſdem rivi receſſiſſe modico ſpatio, extra controverſiam eſt, vicoſque non maximi inſtar initia oppiduli, in latere Amaſi, fanum ac arcem verſus, ubi piſcatorum olim tuguria ſteterant, arcto ambitu hæſiſſe. Agger enim qui tum rivum coërcuit, cum nullas adhuc cataractas Embda haberet, ab Amaſi littore Oſterhuſam pertingens, cuius etiam nunc ex utroque rivi latere veſtigia conſpicua ſunt, ſitus illic quondam fuit, ubi iam nomen inde trahens vicus celebris extat. Tantula tunc Embda fuit, quæ nunc hos pauculos intra annos quibus hoſpitum Eccleſiæ præbuit, opibus, negoriationum magnitudine, pulchritudine ædificiorum, hominum frequentia & cultu ita crevit,

crevit, ut in fortunatissimis, quæ sunt ad mare Oceanum, urbibus censeri queat. *Anno tamen* 1277. ingens calamitas accidit, ut ex impetuositate maris 33. pagi absorpti sint, ubi Dullart se furiose diffundit, miserabile visu. Verum eo tempore, quo pons sublicius Embdæ institutus fuit, iam emergere dudum inter loca vicina cœperat, ac formam nomenque oppidi complures per annos tenuerat, ius quoque & usum cudendæ monetæ iam inde ab *Anno* æræ Christianæ M CC XXXIIII, ut ex iis, quæ ad eum annum recitata sunt cognoscere licet, habuerat: ipsique oppidani, relictis paulatim operibus rusticis negotiandi studio sese tradiderant, illecti commoditate portus ac fluminis, artificiaque omnis generis quæstus causa, uti in oppidis mos est, frequentes exercebant, commercia rerum eiusmodi cum vicinis in agro præcipua ac plurima habebant, denique emporii qualiscunque vice Amasanis ac cæteris in eo tractu oppidum id iam esse videbatur, non sine æmulatione duorum vicorum insignium haud longe istinc distantium, Osterhusæ & Larleti: quorum alter in Septentrionē, alter ad occasum pari fere spatio ab eo recedūt, & hic quidem ad Amasi oram, situ ad Na-

viga-

vigationes non inidoneo, ille interius in agro. Consulum tamen & Senatus istic nulla adhuc ad id tempus in monumentis litterarum, quæ mihi visa sunt hactenus, mentio. Sed rectores viri nobiles loco præerant, quibus domicilium in arce erat, oppidulo connexa: quorum indulgentiâ & studio creditur factum, ut non parum emergenti eius fortunæ sit adiectum. &c. Dynastiæ autem tales varios his & vicinis terris caussarunt motus, quum perpetuis quasi expositæ essent æmulationibus. Ideoque tot inter sese semper coierunt fœderibus, quæ ita flectebantur ad nutus passim, ut, qui potentiâ prævalerent, cum iis & vulgus & nobiles facerent: Velut inde quoque pessimas & perniciosissimas factiones illas Vetcoperiorum & Sciringiorum his & vicinis in oris Frisiæ ortas esse superius indicavimus, quæ indesinenti se mutuo defatigabant furore & violenta clandestinitate. Vnde etiã factum quod Præses Embdanus semper facere cum Confœderatis Hanseaticis civitatibus studeret, ut non solũ commercia cum iis incolæ commutarent; sed etiam navalem defensionem ab iisdẽ petere in subsidium posset. Sic quoq; *An.* 1431 accidit, quũ Occo præfectus Embdanus à Foccone Lerano Vetcoperiorum Du-
ce

ce captus esset, ut supra ostensum est, quod cognatus eius Edsardus Auricanus Dynasta, non tantū liberationem Occonis, sed etiam vindictam in Focconem, & Imelonem Osterhusanum, qui tunc ceu potentior Embdam quoque in suam redegerat potestatem, intenderit. Quapropter Edsardus concitavit offensos animos, qui itidem tamen, quod mente quisque sua minus honestum conceperat, id penitus abditum honestissima specie studii defendendæ libertatis popularis obtegere noverant. Simili modo excitarunt Episcopum Bremensium cum urbe ea, & Oldenburgicum Comitem tanquam confœderatos; Qui quum victoriam obtinuissent, compulso Foccone in locum suum Lietam, & tamen Embdam ob defectum navium nequirent occupare; inde Hamburgenses & reliquas socias civitates Hansæ in auxilium advocarunt; quod ex optato illis accidit, dum Hamburgenses diu occasionem talem astutæ suæ avaritiæ quæsierant. Proinde cupide fœdus occultum sibi reliquis præripiebant, sub prætextu, quo Occonis iniurias essent unice ulturi, rebus tamen suis augendis magis pro more solito intenti. Quare, ut insidias Embdanis eo callidius perficerent, naves Embdam mittebant,

bant, dissimulato omni armorum apparatu; Fingebant negotiationes velut amici, mercibus nonnullis expositis ingrediebantur urbem, Imelonem Dynastam sibi conciliatum, blanditer invitabant, qui nautico convivio, in honorem ipsius apparato, indulgebat animum. Verum vino obrutum Hamburgenses magno silentio Hamburgum mox transvexere, atque ne crudeliter id perfecisse viderentur, & fucata specie Embdam quoque occuparent, piraticam aut piratarum commercium capt vo obiectarunt; ubi tam misere in durissimo carcere per 24. annos habitus á Senatu fuit; donec squalore & ærumnis confectus animam tandem ægram iisdem in vinculis exhalaret. Simile certe malignitatis perpetratum facinus est: quod in arcis Ritzbuttelensis acquisitione callida observatum, & supra iudicatum fuit. Proinde rite *Vbb. Emm. lib. 21. Hist. Fris.* Crantzium perstringit, quod crimen tale probrosum fuco adulatorio subtingere, veritati historicæ vim faciendo, non vereatur. Hoc enim artificio perverso semper utebantur Hamburgenses à principio usque, in defraudationem commissionis Imper., ut armis sumptis, ait *Vbbo Emm. d. l.*, quos perditos volebant, eos aut prædones

dones aut prædonum socios appellarent, innocentesque cum nocentibus pro lucri & spolii commodi ratione involverent: Sic quum Imelonem mox vana spe, mox vi torquerent secum, coactus est consentire in hoc, ut subita & vi inopina perculsos, atque omni ex parte clausos, quum nec auxilia, nec rei exitum viderent, Emdanos in deditionem cogerent, quamvis frustra pro se suaque fortuna & Imelone pacta cum Hamburgensibus contraxerint. Ita præsidium Embdæ ab Hamburg. est constitutum, & urbs subiugata; ubi plurima contra fas patrata, violato iure gentium, quæ adhuc in manibus sint, ait *Ubb.d.l p.* 326. Velut etiam ex historia patet, quam graviter non tantum Embdanis, sed etiam vicinis incubuerint contra honestatem, ut etiam contra Groningenses fœdifragos excitarint. *Ibid.pag.* 341. *Anno* 1437. velut id liquide ipsis Groningani in apertis obiecere litteris, sub dato *An.* 1442. 14. *Cal. Aug.* quarum verba hæc sunt: manifestū esse, quā absurde & inique agant (Hamburgenses) qui alios insuper, quibus obnoxii ex maleficio sint, ausint iniquitatis insimulare. Nimirū antiquum obtinent, ut ipsi facinorosi, aliis suam malignitatē perversissime velint imputare.

tare. &c. Pro libidine ſua quum ibi regiminis petulantiam oſtentarent Hamb., hæc arrogantia multis ſuſpecta fuit; ut tamen declinarent quid, & amicos efficerent quoſdam, Conſulatui perpetuo deſtinati quidam ſunt, & abrogati iudices, quos hucuſque coluerant. Blanditias enim non ſegnes addunt mortalibus dignitates cum potentia coniunctæ. Sed tamen ſemper fluctuabat inter Hamburgenſ. & Groninganos concordia, quod lucro ceſſit Nobili illi Vlrico, de quo ſupra egimus in Comitatus impetratione, quo etiam Hamburgenſes ſocio in maris ſpoliis, & adiutione præfecturæ Emdanæ uſi fuerant. Inter hunc enim & Hamb. ſimultas quædam ſuſpicionis exorta proficiebat indies, & offenſa offenſam trahebat; ſicuti ſolet fieri, quando labat conſenſus honeſta radice non nixus: multi, ut iam tum, inceperant augurari, in funeſtum bellum ſocietatem iniquam eſſe abituram. Cauſſa fuit utraque à parte libido parandi imperii & avaritia aſtuta, quam ſpecie ſocietatis contra libertatis hoſtes callido commento hactenus occultaverant. Viricus ille ingenio vafer, cum populo in omnibus faciebat, illorum querelis aures dans promptas contra Hamburg., quorum ob-

obſtinatam avaritiam & tyrannidem ipſe culpabat, ut invidiam eorum magis exacerbaret. Hinc opinio erat communis, hunc pro libertate certare, illos pro dominatu, in quo nec error quemquam defraudabat. Atque ut eo magis populum confirmaret in honeſta de ſe ſententia, uſus eſt ſummæ auctoritatis & ætatis provectioris viro Wiardo Vphuſano. Tum vero *Anno* 1451. bellum cum Hamburgenſibus fervere vehementius cœpit, & maxime fremebant Hamb., qui quo pervadere poterant, ſæviendo, urendo, vaſtando, rapiendo, iræ plus, quam belli legibus tribuebant, quemvis dictis factiſque peſſimis lacerantes. Et quamvis ita defatigarentur Hamb., ut pacem quærere cogerentur; tamen quum illis eſſet fluxa & lubrica fides, *Anno* 1452. bellum longe acerbius, quam unquam antea fuit redintegratum; donec tandem concordia & conſtantia populi, quam demonſtrabant Vdalrico, eos ad tranſactionem *Anno* 1453. compelleret, quæ quum notabilis ſit, & ut inde avaritiam nimiam compeſcere diſcant imprudentiores Reſpubl., huc referre eam paucis lubet.

Conditiones pacis, quibus Udalrico primo Comiti Frisiæ Orientalis Embdam cedere Hamburgenses coacti sunt. Anno 1453. Idu. 4. April.

SEnatus Hamburgensis, accepta haud magna pecuniæ summa, tradet Vlrico, & fidei eius committet Embdam & arcem Lerorthanam cum omni iure annexo, ut is eas tueatur, & sumptu suo sartas tectas ac incolumes Senatui eidem velut præfectus conservet in annos 16: nec licebit Senatui ante præfinitum hoc tempus eum á Præfectura removere: tum vero id facere & fidei ipsius commissa recipere ad se, si volet, ante annum integrum idem ei denuntiabit: tenebiturque Vlricus, recepta quam iam dabit pecunia, cuius summa consulto in contractus formula expressa non est, in fraudem eorum, quorum intererat, sed peculiaribus literis signata, sine mora ijs decedere, ac Senatui bona fide cum omni instrumento accepto ex Syngrapha restituere, toto eo tempore cives Hamburgenses negotiorum causa in Frisiam, & loca vicina ventitantes summo studio tueri: cerevisiam Hamburgi coctam, cæterasque civium Hamburgensium merces omni vectigalis aut portorij onere statim levare in omnibus ditionibus suis, eamque immunitaz-

nitatem perpetuam etiam apud hæredes & posteros præstare: prædones portubus & littoribus Frisiæ Orientalis prohibere: Vicissim si quis huius aut cuiuscunque rei vel alterius causa, in qua Vlricus iudicium Hamburgensium subire non detrectabit, vim ei facere conabitur, Senatus auxilio ei mittet Sclopetarios milites 300 stipendio suo, sumptu in cætera impendia ipsius: & si quid per hoc auxilium capietur ex hoste, cuiuscunque id sit generis; soli cedet Vlrico: sed idem captivos, si quos continget ex hisce 300. in hostis venire potestatem, suomet redimere ære tenebitur. Embda, arx Lerorthana, imo cætera arces omnes, quas aut habebat Vlricus, aut etiam in posterum erat occupaturus, Senatui Hamburgensi, quoties usus eius in quemcunque hostem postulabit, patebunt: Vlricusque pro viribus suppeties ei feret, armato etiam si necesse erit populo, qui est in fide ipsius: inprimis bello Hollandico si quod erit cum populo Hamburgensi, poscente Senatu, tenebitur similiter cum cohorte 300. Sclopetariorum eadem, qua prius dictum, conditione, auxilio Senatus eidem esse: non licebit ei in agro Amasano arcem novam extruere, aut ullam munitionem excitare, nisi ex consensu Senatus: similiter novis ædificiis aut munimentis instruere Embdanam & Lerorthanam arcem, nisi consentiente eodem Senatu non licebit: si

qua vero ex voluntate eius opera huiuscemodi instituet eorum impensas, ad æstimationem quatuor arbitrorum, Senatus exsolvet, antequam arcium possessionem recuperet: Vetera omnia sarta tecta Vlricus conservabit sumptu suo. Quod si aquarum vis arcem Embdanam videbitur labefactare, non tamen fas sit Vlrico alio eam transferre nisi volente Senatu: & si interea fluctuum vi contingat arcem convelli, nihilominus à Senatu arcem repetente integra ei pecuniæ summa de qua dictum prius fuerat restituetur. Embdanis illæsa manebunt iura omnia & privilegia quibus usi sunt, quam diu in fide fuerunt Hamburgensium, Naufragia eiecta in littus Frisiæ Orientalis, Dominis civibus Hamburgensibus Vlricus sine diminutione reddet: ij mercedem operæ ex æquo & bono servatoribus solvent: Captivi utrimque dimittentur incolumes ac sine pretio; etiam illi quos ex Cohorte Adolphi Ducis Slesvicensis, quæ in auxilium Hamburgensium fuit, Vlricus intercepto habet in custodia: iniuriarum omnium oblivio erit, nec fraudi esse debebit oppidanis aut rusticis, qui in fide Hamburgensium fuerant ante bellum motum quod pro Hamburgensibus militarint, fietque illis restitutio eorum, unde vel eiecti sunt vel sponte decessere: Ea quæ promissa sunt pro captivis dimissis, nondum tamen soluta, hinc inde remittentur. Si

præ-

præmoriatur Vlricus ante definitum hoc tempus, hæredes in locum eius succedent, atque ad eadem præstanda erunt obligati. Ad restitutionem vero exactis Annis 16, si res devenerit, utraque pars à pactis hu rursum erit libera, atque ab obligatione omni prorsum soluta. &c. Act. 4. Iduum April. Anno 1453.

Conditiones hæ iuramento sunt confirmatæ, cui subsecuta est à commissariis Hamb. traditio quidem; sed ita provide adiit Vdalricus molem regiminis, ut non tantum exulantium novo coniugio, quam cum Focconis nepte iniebat, animos sibi coniungeret, sed etiam dignitatem cum investitura feudali à Friderico 3. Imperat., ne facilis denuo cooriretur tumultus ac rebellio, impetraret; in quo tamen ita cautum se gessit, ut non tantum simul cum Wiardo Socio, propter senectutem, auctoritatem dividere, sed etiam omnia cũ summa moderatione animi tractare, & potius arbitrum quam iudicem cunctis segerere videretur. Vnde nec Comitis titulum, nisi interdum ob beneficium Cæsaris generosi nomen admittebat: attamen iudicibus provincialibus auctoritatem addebat, & iisdẽ simul quasi leniter obsequendo obtinebat, ut quantum eum mali

timerent, tantum amarent boni. Emdanis vero concedebat largiter, ut gratiosi & accepti propter usum communem commerciorum viverent Societati Hanseaticæ, cui & ipsi membrum constituissent, nisi restitissent Hamburg. quod diu eos retraxit. sed amplificare urbem non desiit, sicuti etiam *Anno* 1455. statim splendidioribus ædificiis ea ipsius ope exornata & platea ad rivum Delfam temploque adaucta fuit. Sed Hamburgenses, quum sibi iuris debitum adscribere non desinerent, nec tamen quid obtinere possent: tandem per interpositionem Groningensium inter Domum Vdalrici Comitis & eosdem tota lis *Anno* 1493 sub Ezardo Comite ita funditus in modum amnestiæ & renunciationis totalis consopita fuit.

Totalis renunciatio prætensionis Hamburgensium, cum plenaria cessione iuris, quod contra Embdanos sibi arrogabant, sub Edzardo Comite. Anno 1493. Mens. Mart.

Hamburgenses, Emdam & arcem Orthanam, quæque cum iis cohærebant, in universum dimiserunt E'sardo & Vconi, omnique suo iure, quod vel habebant, vel

vel habere se putabant cessere. Edfardus cum fratre vicissim ipsis promisit marcarum Lubeccensium 10. millia, decennio proximo solvenda denis pensionibus paribus: pollicitus etiam libertatem & iura omnia ex pacto priore cum Vlrico parente Emdanis integra se relicturum: Vectigali Hamburgensis cerevisiæ supra Scapios duos, aut quatuor stuferos Brabantinos in singulas tonnas, qui modus iam in usu erat, nihil inposterum adiecturum; eius cerevisiæ usum per Frisiam suæ ditionis non minuturum, nec posteros suos. Postremo commercia Frisiis & Hamburgensibus ceu amicis libera uti essent utrimque statutum.

Sic demum rursus liberata Embda â tali regiminis onere, Metropolis facta est Frisiæ huius, ac liberius quoque cives eius commercium ex iure Stapulæ exercere ac maxime cum Anglis & Hanseaticis facere perrexerunt; unde, quod deliberarant diu, tandem *an.* 1579. miserunt oratorem ad conventum Hansæ, per quem petiere, ut recipi in societatem possent. Examinato vero eorum libertatis statu, nihil quidem illis denegatum fuit; sed saltem ut expectarent, donec consensus omnium civitatum Hansæ iuxta antiquam consuetudinem requirere-

tur: velut etiam conditiones receptionis communicatæ iis sunt, ad quas se declarare deberent. Interim sequenti anno, Anglis Mercatoribus ex Societatis Hanseaticæ urbe Hamburgo dimissis, Emdenses sedem in urbe sua tribuerunt, quod tractationem quidem distulit; tamen civitates in receptionem tum consenserant; licet Hamburgenses difficultates obiicerent suas ex postfacto. Velut etiam sedes Anglorum non diu ibi fuit; sed usi sunt Hamb. miris artificiis, ac Anglos iterum quasi ex minutiis Emdæ offensos ad se allicuerunt; sed tamen inde postea Stadam, & hinc iterum Hamburgum alioque commigrarunt, ut ibi pannos suos, quos antehac Antwerpiam deportare consueverant, conferrent, de quo supra quid actum est, & postea quid ulterius explicabitur. Interim *Anno* 1586. hoc intervenit, quum Ill. Ord. Belg. Groningam bello acquirere sibi studerent, quod Embdanis omnem commeatum in Amasi occluderent, frustra Comite & urbe de hac vi & iniuria conquerentibus. *Anno* 1595. ipsi dissidium cum Comite quærebant, ex meris suspicionibus conflatum, quasi Comes ille denegare iis studeret ius appellationis ad Cameram: unde, convocato milite,

prima

prima vice Ill. Ord. Belg. ad subsidium poscebant: tamen cum mutatione consilii. Nihilominus *Anno* 1597. in Delfziela ex interpositione Ill. Ord. transactio inter Comitem & urbem instituta fuit, ex qua plurimæ fluxerunt disputationes, quæ novum motum *Anno* 1599. causarunt, unde civitas non tantum 20000. Imperiales mutuo ab Ill. Ord. Stat., sed etiam præsidiarum militem recepit, unde Comes quasi ab urbe separatus manet, nec concedunt Ord. ut quidquam pactorum absque eorum consensu suscipiatur. Quum vero eodem tempore negotiationem Hispanicam ambiret urbs, inde toties confœderationi Hanseaticæ inseri etiam per intercessiones in gentes S. G. petivit, velut idem *An.* 1615, & 1616, bis conclusum fuit, nisi vetus rancor H. id distulisset, & suspicio subesset, quod singularis Belgarum praxis id potius urgeret, quam ipsa negotii opportunitas, &c. attamen à pluribus pro membro Hansæ habetur iuxta conclusum commune.

CAP. VII.

De civitatibus Hanseaticis in VVestphalia sitis & Marchia Clivensi reliquis, quæ in priori enumeratione dehincrestant cum Duderstadio.

DE Occidua Saxonia sive Westphalia & eius origine in parte antecedenti *cap.* 7. in relatione de Saxonibus agente actum est satis. Vnde apparet in quantum errent illi omnino, qui nomen huic regioni absurde à Vesta impositum affirmare audent; quum mere illud Westfaliæ sit Saxonicum, & à situ loci respectu gentis Saxonicæ Orientalis, atque ab eius signo bellico equi derivatum. Regio adeo est ampla, ut singularem Imperii Romani circulum constituat, atque tres potissimum contineat status; In Ecclesiastico Episcopos & Abbates: In seculari Duces, Comites Barones & liberas mixtæque conditionis urbes ac Respublicas. Inter Episcopatus maxime hi quatuor, ut Monasteriensis, Osnabrugensis, Padebornensis & Mindensis suam fundationem Carolo Magno debent. Coloniensis vero propter Archiepiscopi dignitatem & vetustatem in hos & VItraie-

traiectanum Leodienſemque inſpe-
ctionem tenet. Antiquior enim eſt
his omnibus adeo, ut etiam ſcriptores
non inter ſe de eius ſtricta origine
iuxta annorum determinationem be-
ne conveniant in triplici maxime diſ-
ſidentes opinione, quoties Severini pri-
mi Epiſcopi (quem tamen *Chr. Col. pag.*
85. Secundum facit) mentionem fa-
ciunt, quando initium alii regiminis
eius ad *annum Chr.* 346. ſub Conſtant.
2, nonnulli ad *an.* 374. Theodos. 1.
tempora, alii *ad an.* 410, Arcadii &
Honorii ævum referunt, quem Evergi-
ſlaus, & hunc Solinus, ac Symoneus,
poſt Remedius &c. ſecuti ſunt. Duca-
tus eius nobiles fuerunt Weſtphalia, in
ſpecie ſic dicta, ſive Weſtphalienſis,
Angria, ſive Angrivaria, Clivia, Iulia,
Bergenſis ac Geldria. Præter 18. Co-
mitatus. Civitatum vero & urbium
mentionem in recenſione talium ſupra
cap. 1. mentionem fecimus. Solum-
modo heic iſtud de utroque ducatu
Weſtphalienſi & Angriæ notandum
eſt, quod ante aliquot ſecula, nimirum
anno Chr. 1182. quum Fridericus 1.
Imperat. Henricum Leonem ob perfi-
dam deſertionem in obſidione Medio-
lanenſi perpetratum aliaſque ſuperbiæ
nimias cauſſas, ad triennium proſcripſiſ-
ſet ex imperio, eidemque expugnatio-
ne iuſta

ne iusta cum consensu omnium statim Philippo Hynspergensi Archiepiscopo Colon. ab eodem Imp. in perpetuam possessionem nova investitura sint attributi, quum iste Archiepiscopus Cæsari suppetias tulisset in hoc bello, & Dux Henricus Leo etiam huic multa damna ignominiose sæpius incussisset. Angaria prope Herfurtum sita est, & principalis arx sive castellum erat olim totius huius regionis, unde etiam Rex Witikindus collegeium ipsi sacrum adiecit. Solemni vero ritu investituram hanc Gelhusii in aula tunc sua contulisse Imperatorem in Archiepiscop. illum, affirmat *Chr. Col. pag.* 176. unde hunc titulum sibi merito vendicat, nihilominus eundem tenent Duces Saxoniæ Inferioris ex genere Comitum ab *Anhalt*, & pro suo tuentur. De civitatibus huius regionis liberis in enumeratione supra *cap.* 1. egimus.

Quod si ex Embda ad *fl.* Amesiam sursum tendatur per Lingam Comitis Tecklenburgensis quondam sedem aulicam, & inde ad *6.* milliaria pergatur, influit ibi in Amesiam rivulus Aa, postquam Monasterium urbem abluit, vera ubi Saxonum, qui Tenchteri dicebantur, portio fuit. Sed quum incolæ una cum Longobardis Italiam invasissent,

vasissent, ac tandem in patriam sedem essent reversi, in umbilico suæ regionis urbem amplam condiderunt. quam ad mutationem Italiæ urbis Mediolanum primitus dixere, ut aliqui volunt. Attamen sunt, qui adseverant, ibi exstructam esse, ubi oppidum Mymingroda situm fuerit, quod nomen postea ita immutatum, ut vulgo *Munster* dicatur. Etenim postquam Carol. Magnus ibi *Anno Chr.* 785. Episcopatum constituerat, à magnifico templo seu monasterio urbi nomen hoc incolæ imposuerunt, quod Monasterium vocaverint deinceps, sicut idem totus Episcopatus retinuit. Est igitur urbs totius Westphaliæ celeberrima atque eius Metropolis, sita in optima planitie feraci satis, unde etiam tanta incrementa accepit, ut subsidia communi commercio præstare non destiterit. Et quum in hoc studio vicinas civitates adsociasset, eo gratius hoc accidit confœderatis Hansæ, ut constantiori conamine se cum his & Coloniénsibus coniunxerint. Quamvis eius urbis positus ita sit accommodatus, ut vis aquarum non facile queat vim eidem inferre; tamen *Anno* 1416. tanta ibi fuit effusio undarum, ut non solum noctu, dum homines alto somno obruti iacebant, portas urbis à mœnibus ipsi

ipsis separaret, & omnia inundando dirueret; sed etiam ultra 200. homines & 3 000. pecora submergerentur; velut etiam cadavera per duo prope milliaria ab urbe dispersa, effluxis undis, sunt passim inventa *Chr. Col.* Episcopi ut plurimum addicti paci vixerunt, unde etiam in hoc diuturno bello Batavico semper studuerunt medias fovere partes, ne nimium implicarentur difficultatibus, velut & pro maiori damno evitando Ord. Belg. quotannis adhuc 12000. solvit imperiales, ut subditi eo tutius labori & victui commerciisque addicti vivere queant.

Ab altera parte Lingensis territorii, quasi è regione versus septentrionem ultra Amesum *flu.* in *distantia* à Monasterio 8. milliarum, ubi Hasa rivus vires suas sumere incipit, sita est urbs Osnabrugensis, quam alii Offenbrugam faciunt, quod à pellibus bovinis fuisset in prima delineatione circumdata. Incertam taman eius originem historici reddunt, dum alii à Iulio Cæsare urbem hanc inceptam esse perhibent, quod ex annalibus Saxonicis haud inconvenienter probant: alii Comitibus ab Engern & præsertim Hermanno cuidam eiusdem perfectionem adscribunt. Est vero insignis & clari nominis civitas, cuius incolæ & cives

ves

ves adſidui ſunt in labore, & præſertim pinguem coquunt cereviſiam, quę vicinis locis non ingratum exhibet potionis uſum præ reliquo eius generis. Dum Haſa irrigatur amœnæ valli accommodata cernitur. *Anno Chr.* 780. primus ibi Epiſcopatus à Carolo Magno in memoriam victoriæ, quam à Saxonibus tum reportarat, fundatus eſt, cui provinciam circumiacentem addidit, & primum præſidem aut Doctorem Collegio aut ſcholæ præfecit Wihonem, qui male à P. Bertio Wiſo vocatur: an vero Friſius, Angluſve fuerit, diſputant inter ſe hiſtorici. Privilegio autem inſigni eum Epiſcopatum, ut ab omni onere, quod à præfectis aut dominicis nunciis illi poſſit imponi, exemptus eſſet. Quum Ericus Dux Brunſvicenſ. de Grubenhagen 49. Præſulem ibi ageret, queſti ſunt eius tempore cives duce quodam Imaro ab Obergk, de Senatus & Canonicorum iniuria, quod agros emerent, & civium victum minuerent, nec Euangelii præconium libere admittere vellent; ſed potius omnia in avaritiam & ambitionem ſuam non ſine tyrannidis ſpecie abriperent, conſcientiaſque proterve torquendo cives undique tot miris modis & exactionibus aut enervationibus ſupprimerent. Epiſcopus inde occaſio-

occasiouem sibi natam putans, qua posset urbem penitus subiugare, non tantum mulctam gravem dictavit civitati; sed etiam, quum solutio non statim sequeretur, continuo militares coëgit copias, ad obsidendum civitatem; quas etiam ita adducebat, ut iam circumvallare & commeatus illi intercludere inciperet. Verum quum Senatus vigilantiam adhiberet, & socias civitates Hansæ propiores & potentiores, uti ordo id fert & pactum Hanseaticum, in consilii auxilium advocaret; ut alia suspicio inde enasceretur; Duces Brunsvicenses, & Comes Waldeccius sese interposuere, & pacem persolutis à civitate 6000. aureis Rhenenbus, confecerunt: Etenim tanta erat Hansæ auctoritas, ut facili adsistentia quasvis differentias dirimere vel solo possent nomine. Post Ericum vero Præsul factus est Franscifcus Comes Waldeccensis *Anno Chr.* 1532, qui ut à Senatu doctrina Augustanæ Confessionis per Hermannum Bonnum Lubecca accersitum (qui & Chronicon Lubeccense eruditum perscripsit) introduceretur, præsertim quum ita se civitates Hansæ interponerent, haud invitus concessit, mendæas crearet noxas suis. Franciscum excepit Iohan. Comes Hoyensis *Anno* 1553, qui Monasterii

nasterii obiit *anno* 1574. & tunc secutus est ex postulatione, quamdiu antea subordinarat, Henricus 3. Archiep. Bremanus, Dux Saxonicæ Lawenburg. sed heic & Padeborni vices administratoris saltem usque ad annum 1585. sustinuit. Hunc Wilhelmus Schenkingius excepit, sed post obitum huius eodem Anno Bernhardus Comes Waldeccensis secutus est, qui & ipse tantum usque ad *Annum* 1591. superfuit, in cuius locum suffectus est electione solita Philippus Sigismundus Dux Brunsvic. Guelphicus, qui, ob huius muneris & Episcopatus Verdensis rationem, Canonicatum Magdeburg., quum ibi in altiori dignitatis gradu ipsi spes non affulgeret, resignavit; tamen Præpositi officium Halberstadensis retinuit. Quum igitur Osnabrugenses fructum Hanseatici fœderis satis luculenter perceperint, fideli observatione id coluerunt præ reliquis Westphaliæ urbibus sociis, veluti etiam meis temporibus in conventibus adfuit missus Doctor & Consul Scraderus, mihi propter perspectam integritatem & singularem animi candorem perquam charus., unde eum Carmine aliquo compellabant, cuius initium nomen urbis exprimens, sic se habet:

O felix genij, vir dilectißime, salve.
Consulis officium merito cui credidit illud,
Atque sui partem fecit pia cura Senatus,
Limpidus Hasa tua patria qua mœnia stringit,
Nomine quem quondam prisco plebs dixerat Osen,
Vnde haud difficile nexu Pons *iungitur* Osae &c.

Proxime hinc, priusquam ad sinistram partem versus, Mindam Episcopatum Veseræ medio loco, inter Padebornensem & Bremensem, interiacentem, quis se convertat, æquali ferme spacio 7. milliarium, duæ urbes Hanseaticæ Bielfelda & Herfortum ab Osnabruga distant, quæ & ipse saltem inter se duobus diffident miliaribus.

Bielfelda autem inter Angariam sedem principalem Angrivariorum in Comitatu Ravensbergensi, & inter Comitatum Ritbergensem quasi medium tenet, in loco sylvoso ac cæduo, monticulis adspersò; unde etiam nomen ipsi inditum apparet. Etenim securibus, quod *biel* Saxonice dicitur, abscindendæ erant primitus arbores, ut urbi; campum spaciosum iuxta montem vicinum curarent, velut Campus Germanis quoque *Felt* est. Incolæ huius

ius civitatis non tantum bellicosi & ingeniosi sunt, quem communem genium cum tota gente habent; sed etiam singulare excolunt confectionem lintea minorum subtilium, & alias variis incumbunt victum studiis, quibus se Hansæ insinuare solebant, velut etiam inprimis in laboribus, fide & fidelitate laudem sibi cum Herfurdanis conquisivere. Arcem quoque propinquam in monte vicino versus ortum respicit, ut statim ex porta exeuntis oculis affulgeat: nec procul inde rivus Lutter, qui se mox in alium fl. effundit, originem in fonte suo imperscrutabilem, unde & *Lutter kolck* dicunt, habet.

Herfurtum civitas, quæ & Hervordia communiter dicitur, ad Wehram fluvium ibi sita, ubi ex Bielfeldia versus Mindam tenditur, quæ inde ultra 4. milliaria non distat, ut prope medium locum ibi fluminis eius ex Lippiæ Comitatu & aula Dithmoldiana prolabentis occupet. Quum ibi aliquot amnes concurrant, potiori in conditione vivunt cives præ Bielfeldianis. Vbi vero Wehra fl. ex Hervordia ad Veseram se flectit, Visurgis etiam quasi ad affluxum eius inclinans in cornu & apicem se exporrigit, ut excipiat, apud Remen pagum, illius incursum, & inde

iterum ad Mindam urbem reflectitur. Velut ingeniorum heic, ita quoque terræ & frugum ubertas ac bonitas satis eximia est ut inde merces varias in alios vicinos & remotiores locos transportare possint.

Minda vero diu ante Caroli Magni & Wittikindi tempora floruit, loco amœnissimo ad Visurgium, qui Westphaliam à reliqua Saxonica dirimit, sita, & agros fertiles fœcundosque ad duo millia passuum versus meridiem & ortum, ac prata pascuaque uberrima & sylvam propriam versus Boream possidet, velut etiam ex alluvione fluvii huius navigabilis multa sentit commoda, bonamque coquit cerevisiam, vicinis multis gratam, variisque abundat mercaturis, ut inde tam externis civitatibus Hanseaticis lucrosa præstet officia. De urbis huius nomine *supra* quædam ex opinione aliorum maxime, in parte antecedenti, commonuimus.

Quum Carolus Mag. novo Episcopatui heic locum quæreret, Witikindus ex nova devotione erga Christianam religionem conversus Imperatori arcem heic suam concessit, ut in ea *Anno* 780. firmaret sedem, novo Episcopo, quasi diceret, Mea tua sunt. Heic vero iterum Bertii crassissimus error se exe-

ſe exerit, qui deceptus in Mindæ vocabulo, magnàm duarum Vrbium diverſiſſimarum, quæ pluſquam 16. milliaribus inter ſe diſtant, commiſit confuſionem. Nec habet Bertius, quo ſe heic excuſare poſſit. Etenim verba eius admodum clara ſunt, dum non tantum Mindam Epiſcopalem contra naturam urbis & poſitus eius ad trium amnium, Viſurgis, Fuldæ & Werræ confluentes transfert; ſed etiam longum catalogum Epiſcoporum ad moderna tempora extendendo apponit: quum in ea urbe Mynda, quam ille ſic deſcribit, nulla unquam ſedes Epiſcopalis fuerit; ſed potius antehac aulam ibi in arce eleganti & valde culta Duces Brunſvicenſes ex linea Grubenhagica incoluerint, & vix duorum milliarium ſpacio Caſſellâm Landgraviorum Haſſiæ Metropolim & arcem abiunctam à ſe habet. Prius in nomina diverſa debuiſſet inquirere, quam lectores ſeducere voluiſſet. Namque ſcriptio & pronunciatio talium nominum populis ibi non eſt eadem, quod facile deprehendere potuiſſet, dum adeo temere ipſe Mindam & Myndam confundit. Minda quippe eſt urbs Epiſcopalis; Mynda autem urbs altera, ad Fuldæ oſtium, quæ & Munda vocatur, ſicut & adhuc in Ducatu Brunſvi-

censi est oppidulum, quod Mynder aut Münder & aliud *Holtz-Minden* appellatur: ut ita totus Episcopatus Padebornensis, Abbatia Corveiensis, & Comitatus Lippiensis cum Schawenburg. utranque hanc urbem ab invicem intercapedine admodum ampla separent. Quamvis hæc urbs pacis studio ut plurimum se dederit, velut etiam Franciscus Comes Waldeccius Præsul *Anno* 1530. ad officii huius dignitatem evectus satis æquum in omnibus actionibus suis se præbuit; tamen, quum *Anno* 1530. cives cum Senatu Augustanæ Confessioni se addicere inciperent, ecclesiastici varias moverunt difficultates, ut Mindensis civitas, alia ratione fuerit à Canonicis ad Cameram delata; Quæ lis *Anno* 1530. ita finem sortita est, ut hoc demum anno publice proscripta, & sub dio in omnium conspectu promulgata sit. Verum quum civitates Hanseaticæ commendationes ipsi suppeterent apud Imper., & ipsa sub fœderis Scmalcaldici, cuius socia erat, clypeo protegeretur, nihil inde tum damni tulit; sed incolumis usque ad *Ann.* 1547. latuit, quo Iodocus Croningius, Caroli V. Dux, Mindam deditam imperata facere coëgit. Proscripta vero urbe Mindensi, Saxoniæ Dux ele-
ctor,

ctor, & confœderati Principes, prolixum & grave scriptum edidere, quo Cameræ iudicium in causis religionis & aliis inde emanantibus plane recusarunt.

Quod si hinc ex Minda trans Wehram fluvium iter ad ostium Visurgis versus Padebornensem Episcopatum per Lippiensem Comitatum reflectas, Lemgovia urbs & ipsa Hanseatica ad Pegam amnem in Wehram inter Detmoldum ac Hervordiam proruentem non ultra 2. milliaribus ab Hervordia distans sita est, quæ salvis privilegiis Dominium Lippiensem Comitẽ agnoscit, ac fertilibus agris pascuisque lætis circiter abundat, cives quoque habet adsiduis laboribus adsuetos, & in studio victus negociationibusque perquam vigilantes. Atque qùum sanioris doctrinæ *anno* 1630. sese cupidos ostenderent, invito tum Comite Simone, Euangelii culturam & Verbi divini planiores explicationes ambire cœperunt, velut etiam statim *eodem anno*: vocatis novis Ecclesiæ Ministris & adhibito consilio Brunsvicensis urbis, quæ Metropolim Hansæ in hac vicinia refert, ad eius formam ritus suos instituerunt. Sic quoque *anno* 1598. nobiles fratres à Saldern, quos Dux Henricus Iulius Brunsv. acerrime per-

sequebatur, quod in Comitiis Provincialibus urbi Brunsvicensi verbis defensoriis aliquot patrocinium præstitissent, Lemgoviensis Senatus recepit, & in sua fovit civitate, ne violentiæ quid parti necessum haberent unde non parvam sibi invidiam & indignationem Ducis attraxit; quum inde prima caussa tam funesti dissensionis & bellicum Brunsvicensibus exorta sit.

Licea heic quid etiam interferendum esset de Hamela urbe itidem Hanseatica ad Visurgum, quæ 6. miliaribus distat à Lemgovia, qua per Hildesiam in Ducatum Brunsvicensium tenditur; sed quum in superiori parte de ea satis egerimus, nunc tamen trans Visurgim dextrorsum versus ultra Comitatum Plessensem ad Eichsfeldium, hodie Moguntinensis ditionem, quum olim ante 293. pars Ducatus Brunsvicensis fuerit, ad Duderstadium! paululum divertemur, ne & hæc Vrbs Hanseatica, in superioribus omissa, hac occasione indicta & minus indicata maneat.

Est igitur Duderstadium olim Ducatus Brunsvicensis lineæ Grubenhagianæ urbs non minus antiqua, ad Vipperam fluvium milliari uno ab Hilligenstadio distans, in amænissimo & fertilissimo agro pascuis lætissimis circum-

circumfuſo ſita, reſpiciens verſus auſtrum monticulos ſylvoſos. Magnæ fuit ſemper urbs libertatis, adeo, ut potiſſima regalia civitatis in vigore ſuo exercuerit, velut etiam ius monetam cudendi habuit, quod apparet ex contractu, quo Dux Brunſvic. Erneſtus Henrici Mirabilis Grubenhagenſis filius fratri Henrico 2. tertiam partem arcis Gebeldehuſanæ pro 143. marcis & lacum adiacentem pro 24. marcis, Oſterodici valoris & 16. ſchillingis, Obulorum Duderſtadianorum; nec non tertiam partem Duderſtadii urbis pro 200. marcis ad redemptionem oppignoravit: Sed quum poſt obitum patris Henrici 2. filius ex primo coniugio Otto propter belli Bohemici apparatum ab Erneſto patruele oppignoratorum bonorum ſummam repeteret, nec illi tam ſubitaneæ poſtulationi ſolutionem promptam præſtare valeret, nec ab Vrbe Goſlarienſi quid æris, uti conſtituerat, mutuo acciperet, ipſe cum conſenſu patruelis in reluitionem Archiepiſcopo Moguntienſi 45. Henrico Furneburgico denuo Duderſtadium cum arce Gebeldehuſano pro exigua pecuniæ ſumma *Anno* 1337. oppignoravit, unde poſtea totius ditionis Eichsfeldiacæ abalienatio ſecuta eſt. Namque *Anno* 1358. ſimilem ob belli

Neopolitani cauſſam à Gerlachio Naſſovienſi 46. Archiepiſcopo Mogunt. iterum aliquid ſummæ in oppignorationem dictam accepit, cui pro 600. marcis Heiligenſtadium vicinum adjecit. Ac licet tranſlatio huius Eichſtadiani territorii cum civitatibus ſuis in Moguntinum tali modo facta ſit; tamen iuris privilegia ſui urbibus & Duderſtadio in primis manſit, unde quoque cum ſociis perrexit firmiter fœdus Hanſeaticum & per cives ſuos eius pacta & ſtatuta colere: velut etiam Mercatores huius urbis in numero ſimul inventi eius ſunt, quos *Anno* 1477. Johannes Moſcoviæ Dux in Emporio univerſali Novogardiæ captivos uſque ad reluitionem detinuit, uti infra pluribus explicabitur in mentione pleniori Emporii illius. Quam autem litem hucuſque hanc ob urbem & terram ditionis totius Eichſfeldenſis Duces Brunſvic. Archiepiſcopo Mogunt. moverint & quomodo eam Jagemannus Cancell. Guelphicus ante 26. *Annos* cum rigore promovere ſtuduerit, alterius loci eſt referre. Interim ad civitates Hanſeaticas Weſtphaliæ Cliviæque nobis tranſ-Veſarim remigrandum eſt.

Warburgum autem, ſi per Gottingam recta circa Caſſellam Haſſiæ verſus

sus Elsingiam ad fluvium Dymmeliam iter flectatur, ubi civitatem alto monti impositam Bergensem inde dictam à sinistra parte linquendo ad Calenbergum ibi traieceris, statim ad flumen occurrit, estque ea urbs in perquam fertili loco sita, unde & terra circumiacens, quam Dymmelia perluendo, in Visurgim apud Helmershusium oppidum tendens, dissecat, Borda Warburgica dicitur. Namque quousque circuitus hic se istius extendit, planities aliquo modo est & agro culto atque pascuis amœnis oppleta adeo, ut vicinis terris inde suas possit distribuere merces, velut & versus meridiem montosum, occasuique imminentem, tractum habet, quem fluvius, ille oblonge alluit, indeque sæpius se effundit. Comitatus olim titulo gavisa est. Et urbs iam præstanti commendatur cerevisia, iis potu grata, qui parvo sumptu ad palatum genio indulgere cupiunt. Sunt ibi quoque in vicinia fodinæ metallicæ, ex quibus ferrum & plumbum maxime eruitur, & ferrum in fornacium formam ut plurimum effunditur, ut commercium Warborgensibus inde magnum accedat. Habet autem nomen à vicino monticulo & effusione crebra fluminis, quasi ex montis specula observare & importu-

nita-

nitatem aquarum à campis avertere debeat. Sicut etiam in Zelandia Daniæ civitas cum arce ita monti imposita ad portum Falstriæ habetur eiusdem nominis, cui idem officium impositum est, ut præcaveat fluctus marinos, quam *Anno* 1568. Iohannis 3. Sueciæ Regis Parens Gustavus occuparat, sed sub hujus regis Coronatione Fridericus 2. Dan. Rex, redux cum Lubeccensium classe ex Revaliensi felici expeditione, *an.* 1569. 11. *Novemb.* recuperavit. Est quoque in ducatu Brunsvicensi arx & ditio Baronatus Warbergensis ad Elmum ultra milliare ab Helmæstadio non dissitum, vetustissima est familia & sola inter omnes hujus ordinis in Ducatu superstes, nomen quoque gestans ab officio, quod inspectionis causa ipsi additum fuit ab Imperatore, ut ibi ad Elmum, sylvam in vallositatibus variis amplissimam, custodiam ageret, pro aversione tot deprædationum cædium & spoliorum, quibus ea regio, in antiquis temporibus, à prædonibus potentioribus, præsertim circa Hercyniam Sylvam, ut adhuc tot undique speculæ indicant, afflicta erat, ut supra explicavimus, quod civitates Saxoniæ inde coactæ fuerint tot confœderationes toties compingere, quæ Hanseaticis causam sui fœderis potissi-

potissimam suscitarunt. Sed hæc de diversis Warburgicis inserere voluimus, ut Bertii error avertatur aliis, ne aliud Warbergum quis sibi heic fingat pro civitate Hansæ, quam Westphalia novit.

Si versus occasum vero & paulo ultra ad septentrionem à Warburgo iter quatuor milliaribus expediatur, urbs Hansæ Padebornensis affulget, insignis Episcopatu eo, quem ibi & in ditione hac Carolus Magn. circa *Annum Chr.* 794. fundavit, quod ibi sæpius ob fœcunditatem terræ circumiacentis stativa sua habuerit. Namque licet fructus generet varios, ac fertilior sit circa Susatum atque Hammonam; tamen fertilissima est ad Padebornam & Lippiam, velut & gentem habet elegantis & proceræ staturæ robustamque corpore. & mente audacem. Quod alias de incolis universis Westphaliæ dici solet, plures astutos versipellesque quam stultos in ea gigni, id maxime de his proferri poterit; nec audiendus est heic facile Heinr. Iulius Dux Guelphius, qui hunc offundere versiculum huic nationi solebat: *VVestphalus est sine pi, sine pœ; sine pa: sine con, sine Veri.* Si modificationem admittat, non illaudabilis manebit.

Episcopatus autem iste suo ambitu 24. op-

24. oppida, arces & præfecturas 20, monasteria 16, parochias 54. tenuit, unde Præsules usque ab Harimaro habuit potentes Duces, Comites alios. *Anno Chr.* 999. tota hæc urbs in æstate conflagravit, cum Monasterio Caroli Magn. & Bibliotheca: Privilegia tamen ab Imperatore Ottone 3. renovata sunt cum nundinis, sub *dato Cal. Ian. Anno* 1000. *Seth. Cal. Anno* 1530. Præsul ibi erat Ericus Dux Brusvicensis Grubenhagius. quo tempore cœperant in urbe Padeborna liberius in Ecclesiasticorum vita impuriore & abusibus quibusdam taxandis cives offendi, eos obiurgant, & ex Chorea digressi in templum occupato Choro per ludibrium cantiones sacrificulorum imitantur, & libros lacerant. Huic petulantiæ Episcopus non immerito gravissime indignatus, urbem bis mille aureis mulctat, & immunitatibus quibusdam privat, & Senatum ac cives eo adegit, ut nunquam se Lutheranam religionem admittere in urbem velle, promitterent. Sed quum nihilominus sibi Lutheranos vocarent concionatores, mortuo Erico, *Anno* 1532, Hermannus Comes de Weda Archiepiscopus Colonienf. remedii caussa electus est, qui etiam statim sub introductione concionatores tales captivos

ptivos Arnspergam ad Rhuræ fluvii curvitatem, ubi Mœna fluv. quoque appropinquat, sitam, abduci iussit. Verum quum auriga in via propter cœlum nubilosum aberraret in pagum urbi Susato parentem perveniens, ibi statim à civibus Susatensibus agniti sunt captivi pastores, & in urbem eam abducti. Quamvis autem reposcerentur à Præsule; tamen à Senatu illic defensi sunt ita, ut non nisi in ea urbe conveniri aut accusari possent. Quod adeo momordit Archiep., ut dicessurum sese simulans cives inermes in hortum præsidiis septum convocaret, quasi erga eos clementiam esset declaraturus. Sed ex Charta nomina civium Euangelio faventium legi, & 16. tanquam rebelles in forum ad supplicium rapi iussit, quod etiam perfectum fuisset, nisi carnifex in conscientia iustior, ad atrocitatem rei exhorrescens, diserte proclamasset, se vindicem sceleratorum, & non innocentium esse. Inde quasi pudore confusus Præsul, accedentibus ad id mulierum eiulationibus, illos 16. in custodiam reduci, & post in propriis ultra anni spacium ædibus carceratos haberi mandavit.

Non procul à Padeborna præterlabitur Lippa fluvius, apud Lipspringium oppidum à copioso fonte originem

nem sumens; & inde recto ferme cursu super dimidiam Westphaliæ partem tendit prope Vesaliam in Rhenum. Ad fluvium eum si pergatur 4. milliaribus, sita à Padeborna est Lippa sive Lipstadium urbs, cui Comites eiusdem nominis, ad quos spectavit olim ditio ea omnis, nunc ut plurimum cum Padebornensi tractu commixta, appellationem hanc imposuerunt. Magni nominis per aliquot secula fuit hæc familia, etiam ex historia Caroli Magni & Henrici Aucupis Admodum celebris. Sicut & quidem circa *Annum Chr.* 1150. Bernhardus Comes urbem Lippiam condidisse fertur, sed tempore Henrici Leonis monasticum vitæ genus secutus est. Ex adverso huic urbi situm est Lipperadium, cui absolute Comites imperant; magno sumptu conditum, sed nuper destructum. Vrbs vero admodum commode in fluv. Lippæ sita est, commerciis variis & maxime lignis ad navium ædificationem aptis dedita, cuius cives admodum industrii & fortes habentur, ceu in hisce annis superioribus, ac quum Dux Christianus Brunsvicenses eos ita defatigaret, satis demonstrarunt. Historia adhuc recenti in memoria viget, unde merito odiosis supersedemus. Memini, quænam Lipstadiensium tunc
ad

ad civitates Hanseaticas querelæ fuerint, ceu *supra in ant. part. cap.* 18. attigimus paucorum indicatione &c. Est alias quoque in Hungaria Castrum munitissimum Lippa, quod *Anno* 1614. Bethlehem Gabor pro commodo Turcæ vi occupavit, quod Ducem Transylvaniæ eum creasset.

Ad sinistram vero ulterius partem, si versus Hamona pergatur, inter Lippam & Ruram flumina 2. milliaribus à Lippia urbe distat Susatum in Marchiæ Clivensis Comitatu primaria urbs, quæ alias communiter Soest vocatur, & post Monasteriũ opulentissima amplissimaque est, decem populosis distincta Parœciis. Primæva fundatione castrum seu Præfecturam fuisse perhibent, quæ in tantam paulatim urbem excreverit, ut tam spaciosa amplitudine reliquas socias urbes antecellat. Est ibi templum celeberrimum miræ quoque magnitudinis, cum maximæ altitudinis turri, S. Patroclo sacrum, quem tutelarem quasi Divum agnoscit. Volunt autem, Susati appellationem inde natam, quod ob loci situsque opportunitatem, ædificiorum quid, ad castrum illud, semper accesserit, ut à cotidiano incremento Susatum, quasi *Zusatz* sit cognominatum. Complures pagos vicinos sibi subdi-

tos occupat, olim præfecturas etiam minores, quas populari nunc lingua *die Boerden* indigitant, sed inde maxime, quod fertilissima sit tellus & perquam frugifera. Pertulit autem ex aliquot annis à morte Ducis Clivensis hucusque quamplurimas cum vicino Lipstadio adversitates, ut non solum militem præsidiarium nunc Electori Brandeb., nunc Belgis alere cogatur, sed etiam Dux Christianus Brunsvicensis variis eam infestavit modis. Et doctos & bellicosos procreavit viros, unde adhuc fœderis Hauseatici corpori in honore est, & si quid ad vicinas urbes sit fœderis nomine deferendum, aut communicandum reliquis, quod ad communem civitatum utilitatem spectet, quum propter difficultates varias diu non potuerint in Conventibus præsentes comparere, ad hanc urbem aut Lipstadium maxime scribitur, & mens ipsis indicatur; ceu memini etiam meis temporibus quidquam esse ante octo aut novem annos in Conventu Lubeccano observatum, quum manus militum expeteretur &c.

Hammona, sive Ham, ut vulgariter hodie vocatur, inde urbs Hanseatica sequitur, in Marchia Clevensis Ducatus ad Lippæ flu. angulum, ubi

rivum Dunckerum ex Borda Susaten-si allabendo excipit; Monasteriensis diœceseos fines sive terminos attingens. Commoditate Lippæ fluminis utitur usque ad Vesaliam, quum terram fertilissimam una cum Susato possideat; proinde etiam eadem iacta est fortuna cum dictis civitatibus ex obitu usquè Ducis sui Iohan Wilhelmi Cliviæ, qui ultimus familiam eam clausit masculi nominis. Ex eo tempore præsidiarium militem nutrire coacta est. Distat autem tribus saltem miliaribus à Susato, & ex adverso ad Rhuram fluvium versus ortum Frondenbergum oppidum sibi oppositum habet, cui in proxima vicinia Hanseatica tertia Marchiæ huius urbs Vnna ad horulæ spacium adiacet, quando inde Dortmundam pergitur, ut ita Vnna tertium angulum acutum efficiat respectu situs Hammonensis & Susatensis sociarum urbium. Quamvis hæc urbs in lato campo sita sit ita, ut Rhuram saltem ex interstitio aliquo agnoscat; tamen ante communem Marchiæ calamitatem non exiguis abundabat civium opibus, & maxime colebat veluti adhuc Fœdus Hanseaticum, ut filiis suis ad negotiationes omnes aperiret ianuam, ceu gens ea adsiduis ardet laboribus, nec facile sudore constrin-

igitur, & arguta procreat ingenia, quæ communi studio optime coniunguntur, velut inde nomen ipsi impositum censetur ab aliis, quod Vnitatem animorum quasi in una intentione foveant. At tribus milliatibus ab Hammona distat.

Sic etiam Tremonia sive Dortmunda hodie, olim Trotmannia appellata, in amplissimo Comitatu Marchiæ 2. milliaribus ab Vnna, & quasi intermedia inter Rhuram & Lippam fluv., ubi è regione Lunæum oppidum Lippæ incumbens spectat, distans sita est. Annales, veterumque, quæ extant, monimenta, declarant eo loci, ubi postea urbs Tremonensis extructa est, duos olim pagos, veterem scilicet & novum extitisse, qui Imperium castri Trotmannorum intermedii sequerentur.

Sub id vero tempus, quam Carolus Magn. hasce Provincias omnes subegisset, paulatimque oppidum coalescere cœpisset, perspecta soli ubertate situsque non vulgari præstantia, Colonias non tantum suas huc deduxit; sed etiam iure municipali donavit, & arcem regiam, ac Comitem seu Vicarium regium, qui Imperatoris nomine urbem & territorium vicinum gubernaret, in ea constituit. Ex qua vetustatis memoria in agro suburbano, fertilissi-

lissimo equidem loco posita latifundia (quorum possessio à Comite postea in Senatum translata est) *Conings hofslandt*, & cortes seu villæ istæ amplissimæ per vicinos agros, ditionesque circumiectæ *Reichshoefin* appellantur, quæ census suos frumentorum, ad aulàm ibi regiam conferre tenebantur. Veluti etiam Rhenæ tale subsellium regium fuisse *Aventinus lib.* 8. notat, ubi Electores suum conventum celebrare solebant de arduis deliberantes: quod tempore Ludovici 5. Imper. factum, ubi tale decretum pro auctoritate conclusum fuit quod Wormatiæ in Curia legitur:

Astra Deo nil maius habent; nil Cæsare terra:

Sic Cæsar terras, ut Deus astra regit.

Vid. Sax. Chron. Extinctis vero Caroli posteris, sub Saxonum imperiô ab Hunnis graviter tota cum reliqua Germania, tum vero Tremoniensis etiam ager, *Anno* 937. adflictus est, in quo agmen illorum ad internecionem cæsum esse memorant. Appellatur enim in hodiernum diem, non modo rivus quidam, haud procul à porta aquilonari, in loco aquoso, *die Hunen trencke*, Hunnorum aquatio: sed etiam amplissima Solitudo ab eadem porta aliquando remotior, *die Streydtheide*,

Campus pugnæ, in quo aliquando graviter depugnatum esse, etiam ossa & arma ibidem sæpe tum ex terra effossa, tum in cavis arboribus reperta, ostendunt. Tempore Ottonis I. belli cum fratribus intestini, Trotmanniæ, Ottoni deditæ, Wittekindus meminit: & in Ludolphi filii ac Conradi generi adversus Ottonem seditione, Droomanni Ottonem *Anno* 938. exercitum conscripsisse, Regino annotavit. & in Comitiis Tremoniæ ab Heinrico II. Imp. celebratis ibi *anno* 1006. maxime propter luxum nimium clericorum indixerat, cœnobio Fuldano quædam prædia ademit, ubi similis pœna aliis denunciata est. *Seth. Calv.* Meinwerco Episcopo tamen Padebornensi, ditiones maternas tum attribuisse Imperatorem, Trotmundæ annales referunt. Sub Heinrico 4. ob Saxonum rebellionem graviter afflicta, deinceps vero recreata sub Friderico Barbarossa Imperatore, qui aliquoties conventus ibi iuris dicendi causa habuit, plane floruit. Postea crescente vicinorum Comitum de Altena seu Marchiæ Westphalicæ potentia, diu cum illis colluctati, & incendio urbis tristissimo *anno* 1297. languefacti fœdera cum iis tandem fecerunt.

Quum vero Hamma ita illis omnia ædificia adsumsisset, Imperatores Consistorium hic dirimendis litibus per imperium esse voluerunt, & nundinas cum Priviligiis illis addixerunt, ædesque extruxerunt. Postea vero Friderico 3. Archiep. 56. Coloniensi admodum mirabili, autore & Duce, & omnibus vicinis Episcopis ac Comitibus eum iuvantibus, gravissimam & maxime diuturnam *Anno* 1381. obsidionem totos viginti duos menses civitas sustinuit. Liberatam, civilis discordia, externo bello fere periculosior excepit. Quæ exacta inter cives viritim pro singulorum facultatibus Geometrica proportione pecunia, & dissoluto ære alieno, & plebeiis etiam in Senatum qui totus ex nobilibus antea constabat, lectis, *Anno* 1400, sedata est. Deinceps cum vicinis Marcæ & Cliviæ Comitibus ac Ducibus secutis, pacem ac fœdera certa hucusque servarunt: immeditate tamen Imperatorum Rom. Patrocinio subiecti, à quibus privilegia antecessorum, Friderici II. Ludovici Bavari, & Caroli IIII. de sententiis rerum controversarum inde à tota vicinia petendis: vocatio militiæ, Extra urbem suscipiendæ: immunitas vectigalium extractionumque aliarum in toto imperio,

perio, & iurisdictio ac prædia, quæ Comites antiquitus habuerunt, partim ante 250. annos ex donationis gratia, partim postea emptionis titulo ad se translata confirmata sunt ab Imp. Maximil. *Anno* 1504. Item à Car. V. *Anno* 1520. Collegium Canonicorum in urbe primum Carolus Magnus D. Pantaleoni consecravit; quod à filio & nepote Ludovico absolutum, postea Coloniam traduxit Hanno arch. & D. Mariæ ad gradus appellavit. Senatus igitur supradicto modo per urbem & Comitatum cum plena gladii potestate, quam Iohannes Steckius ex parte in eum quoque contulerat, utitur. Prætorem Vrbanum dirimendis litibus ipse constituit, cæteraque disponit, quæ liberæ civitates optimo iure disponere solent. Sic etiam cum auctoritate fœderi Hanseatico nomen pridem dedere & conservarunt hactenus, licet variis ex bello vicino incommoditatibus obnoxia fuerit. Ac prudendentiam suam eo clarius demonstrarent, *Anno* 1543. Gymnasium disciplinis liberalibus aperuerunt, cui tanquam primum Rectorem Ioh. Lambachium I. V. D. præfecerunt, qui per 40. prope annos laudabiliter officio eo functus est; Successorem quoque ei fecerunt Frider. Beurhusium optimum disci-

disciplinæ Ramææ restauratorem, ex cuius informatione prodiere hinc plurima clarissima ingenia: velut ego incredibilis eruditionis Theologum Casparem Pfaffradium p.m. inde emergentem vidi, & in Acad. Iulia Collegam habui, de quo hoc affirmare ausim, quod doctiorem tunc nuspiam deprehenderim, nec forte in eo genere videbit unquam Guelphia tota. Sed vir optimus hoc passus est infortunium, quod propter sectationem Ramæam maleferiati & inglorii illi Stagirenses, falsæque terministicæque Philosophiæ (si tale nomen illis applicandum venit) Patroni hunc semper pessime persecuti fuerint, præsertim quum ipse sanctius Verbum Dei sub captivatione cœcæ rationis percolendum in fidei cœlestis conceptu alio & prorsus divino doceret: unde ex ægrimonia animi nimia non potuit ea perficere, quæ optarat. Nihilominus iniquissime eius & optimi Hoffmanni scripta eruditissima à malevolis intercepta supprimuntur; forte ut inde suis nominibus aliquando postea compareant falsam & mutatitiam alicuius fuci gloriam, alienoque affulgeant orbi vultu clari, ceu plures novi, atque Politices magnæ aliquem D.H.A. scriptorem aut compilatorem, qui eodem

 modo

modo se alienis plumis magnum vendicat. At Optimus Pfaffradius noster *Anno* 1622, *in Febr.* Helmæstadii diem suum obiit, cuius tortores quoque suum aliquando, quod tam divinum ingenium contra fas ex mera malitia iuventuti inviderint, sentient Dei iustum iudicium: cui inter alia hoc composuit distichon, dolore nimio confusus, quum plura non posset:

Pfaffradio similem non unquam Italia cernet,
Tantus vir Fidei cognitione fuit.

Vltima tandem his in oris urbs Hanseatica est Cosfeldia, 6. milliaribus à Monasterio abiuncta, in planitieque ibi sita, ubi Dulgibini ut à Tacito vocantur, aut Dulgumnii Ptol., ad fluvium Lippam, sedem suam, unde, Dulmena adhuc oppidum illud cum hoc nomine superest, habuerunt. Aliquot rivi & alveoli ibi ad positum huius urbis confluunt, ut ibi originem veram & vigorem suum accipiat fluvius Berckela, inde ad Statlohiam decurrens, ubi nuper *Anno* 1625. Serenissimus Dux belli General. Iohan. Tzersclaes Com. de Tylli Duci Christiano Brunsv. suum exquisite potentem obruit & penitus dissipavit ita exercitum, ut nunquam vires belli rite recupere potuerit. Iehovæ quis non
in

In parentum filiis sentiat manum! Sed hæc de enumeratione urbium Hanseaticarum particulari sufficiant. Vbi hoc in genere notandum, quod quidem plures sint, quæ non amplius frequentant conventum Hansæ; attamen invitantur sæpius [1], & præcipuis in Westphalia Belgioque communicantur urbibus necessaria, quæ ad communem huius antiquissimi fœderis statum faciunt, ut inde ad alias deferantur minores, uti mox infra patebit. Namque nunc ad Corporis universi Hanseatici distributionem, & hinc ad aurea eiusdem vincula, & demum Emporia, & demum necessarias quæstionum informationes, quæ iam sequentur, properamus.

CAP. VIII.

De amplissimi & ita diffusi Corporis Hanseatici divisione, deque cuiusque partis aut regionis Metropoli.

HActenus in explicatione Societatis Hanseaticæ, ut rem à capite iusto arcesseremus, (quum tot plurimis se passim politici scriptis suis involvant perplexitatum erroribus) iura societatis, libertatis, differentiam Reipublicæ & Fœ-

& Fœderis, quæque pactorum inde profluant conditiones, ac originem Hansæ, eiusque consociationis nobilis, civitatum & urbium connexiones, fœderis huius intentionem primariam, cum historica deductione quadam, in plena enumeratione Vrbium & Rerumpubl., nec non effectu principali, & fundamento ex parte, cui superinstructa est tam vasta moles, perlustravimus non sine debita circumspectione aut actionum examine. Restat igitur, quum universitas corporis huius nondum ad umbilicum deducta sit, ut paucis ulterius nunc absolvamus, quis modus in applicandis mediis, observetur, & quibus virtutibus aut pactis tanta tamque diuturna confœderatio in suo vigore sit usque vivide conservata. Modus autem iste, quum distributione membrorum eorumque divisione consistat, de ea ante omnia nunc agendum erit. Namque dum iam constat satis, quam diffusissime per plures regiones se hoc corpus extendat, necesse est etiam, ut noscatur, quo loco unumquodque eius membrum sit habendum.

Quippe ipsa natura hoc docet, quod nihil sine vero & solido possit cohærere aut regi ordine. Etenim ordo non tantum est modus entium, ut *Bald.* habet

bet *in prim ff. n* 4. sed etiam animam cuiusque rei repræsentat. *Coras. de art. iur. part.* 1. *cap.* 16. , ut ordo talis modus sit efficax , sine quo nihil agi recte queat, ait *Marant in proœm. specul. num.* 3. Imo ordo si non servetur , quando pro forma rei est, actus omnis omnino corruit. *c. cum dilecta, de rescript.* Nam in qualibet re & actione etiam minutissima suus recte ordo quidvis perficiendi requiritur. Vnde & duplex ordo temporis & naturæ haut inconsiderate à ICtis statuitur. *Bald. l. quoties volens*, §. *si quis num. ff. de hæred. Instit.* Ast sicut ordo naturæ est, ut maiori serviat minori, *Ias. l. cum quid. n.* 43. *ff. si cert. petat.* ita tempus in motu successionem attendit, ne quid in confusionem inordinate præcipitetur , qua nihil horribilius potest fingi, quum *ἀταξία* confusionem pariat, & hæc rursus genitrix sit præsentissimæ perniciei aut ruinæ.

Ordine enim destructo , destruitur omne ordinabile, ait *Menoch. cons.* 172. *n.* 2. quum nihil durabile absque ordine dari possit: velut etiam ipse Iehova totius universi constitutionem ita harmonice composuit , ut ordinis dispositio temporis & rerum confusionem prohibeat, ne in ruinam sui impetum perversum faciat. Proinde *D.*

Nazi-

Nazianz. orat. 5. recte loquitur, dicens: Non est dissensionis & confusionis Deus; sed pacis & ordinis. Sic & *Chrysost. homil.* 37. 1. *ad Corinth.* 1. est verbum: Nihil æque ædificat, ut ordo rectus, ut Pax, ut Charitas: sicut etiam contraria diruunt. Non solum autem in Spiritibus, sed etiam in aliis omnibus hoc videtis. Nam sive in choro; sive in navigio, sive in curru, sive in castris ordinem confundas; & maioribus suo loco eiectis, in illorum ordinem minora induxeris; omnia corrumpis, & sic, quæ sunt supra, fiunt infra &c.

Proinde pro evitanda corruptione tali aut confusione potius, iubet *Paul.* 1. *Cor.* 14. *v.* 40, ut omnia fiant secundum ordinem decenter; quum etiam plurium sermo auditum ipsum obruat. Enim vero, ait *Themist. in orat.* 16. Ordo imbecillitatis indicium non est, sed à naturæ omnis mutatione, ac perturbat vacua: & quanto regia vis illa propius ab universitate, tanto magis ordine perfruitur. Tumultus autem & motus & agitatio, in minima parte eius, quod revera est, locum habet.

Ordine nam quod fit, cedit simul ordine iusto:
Ordine si facias, perages cuncta ordine cæpto.

Non

Non autem ita heic in confœderationis ſermone hoc ordinem accipio, ut Politici de Republ. loquentes id faciunt; ubi dignitatis certæ ſtatum certum ſubmiſcere eidemque adiicere ſolent; velut etiam neceſſum eſt, ut inferior ibi in Repobl. à ſuperioris nutu dependeat; & inde leges accipiat ſuas, quum non aliter inter imperantem & obedientem aut parentem concentus harmonicus conſervari queat, niſi totam perturbare aut ſubvertere velis Rempublicam, Etenim *ſupra ex part.* 2. ubi de fœderibus actum eſt, ſatis conſtat, quomodo vim potentiamque omnem in caput ſuum tota maſſa corporis politici congeſſerit, & quantum diſcrimen inde interſit inter Rempubl. & Corporis talis fœderati conſtitutionem, quod ex pactis fœderis & eorum compoſitione coaleſcit. In Republica quippe Ordines pro officiorum regentium, aut parentium dignitate diſtribuuntur ſecundum gradus, ut temperies in imperando & parendo quædam inde enaſcatur: At in fœdere nullatenus hoc permittitur, quum ſtatim è veſtigio naturæ eſſentiam ſuæ exuat & amittat, ſimulac paritatis æqualitas, quæ in tali ſocietate requiritur, ipſi ſubducatur, & aliquis ſuperioritatis ius ſibi arrogare velit.

Etenim

Etenim ubi omnes sunt socii, ibi singulis quoque idem ius libertatis & æqualitatis in conditione pari manet, quod non fit in Republ., quum ibi corporis politici ratio plane dissimilis sit, & protenus ordinum diversitatem inæqualem conficiat, iuxta statuum conditiones, quæ huic vel illi maiorem dignitatis auctoritatisque honorem augent, aut imminuunt, iuxta legum aut gratiæ benenificiique præscriptionem, quæ cuivis in officio suo proprio adiicitur, aut cum privilegio adsignatur. Veluti exemplum à principio tractatus huius Generalis in Imperio Romano introductum id satis demonstrat, in quo potissimum quatuor principalia membra sive summa, præter Imperatorem, culmina Imperialis huius Reipubl. dantur: quæ omnes ita se invicem respiciunt, ut alterum alterius ministerio innitatur, unde & à multis seculis solide sic coaluit. Quorum si alterum membrum nimis intumescat, ait *Clap. in lib. 6. c. 19. de Arc. R.*, vel potentia, vel militari re, dubium mihi non est, quin detrimentum capiat Respubl.

Quare inprimis opera danda est, ne hæc membra invicem à se alienentur, neve alterutrum nimis opprimatur: veluti Gracchus ille depresso Senatorio ordi-

ordine, & nimis exaggeratis reliquis, primum Rempubl. Romanam perculit. Coaluit enim hæc compages, veluti de Romana Republ. Tacitus affirmat, aliquot annorum fortuna & disciplina, quæ convelli sine convellentium exitio prorsus non potest. Quare permagni interest, Imperii huius unum caput esse: quo amputato, quod clementissimus Iehova avertat, quid aliud, quam bella omnium inter se membrorum existent? ut quondam dixit Romanus Dux. Quo etiam consilio cautum est, ne quis externus ad Imperium evehatur. Hic enim potentia externa fretus, & consortii impatiens, facile libertatem Germaniæ pessumdabit. &c. Verum iam, ait *Heid. in Pol. cap. 7. pag.* 1024. in Imperio nostro prudentissima Ordinum temperies multis modis violatur: Principes & Nobilitas Civitates liberas & populum deprimunt, & pauculatum familiarum opulentia reliquas ad maiora adspirare non patiuntur, quæ res maximas datura turbas videtur. &c. Sed morbus hic ingravescens bonis consiliorum medicamentis facile diverti poterit, modo sanctus non respuatur medicus Iehova, & pœnitenti corde vitia depurgemus affectuum, ut sic sanctiores in Christo per ductum sa-

crum Spiritum Dei, ad Iehovam revertamur Patrem clementissimum, qui neminem filiorum respuit, si saltem rite ex verbi sui norma, reiectis pravis animi opinionibus, secum resipiscat. *Stobæus serm.* 43. de Republ. dicit, universam Rempubl, in tres ordines divisam esse; & unum quidem esse bonorum ordinem publica negotia gubernantium: alterum ex viris robustis constare; tertium ex illis, qui res necessarias explent, & suppeditant. Nomino autem, inquit, primum quidem ordinem, Consiliarium: Secundum, auxiliarem: tertium, mechanicum. Et priores duos proprios esse dicimus vitam liberam degentium: tertium vero, victum labore quærentium. Ac Consiliarium quidem optimum esse: mechanicum, deteriorem: auxiliarem medium. Item Consiliarium imperare oportet, mechanicum parere: auxiliarem vero utrumque. Consiliarius enim, quid agendum sit, consiliis præfinit. &c. Cæterum singuli, inquit, trium istorum ordinum denuo in tres alios subdividuntur. Consilii enim quædam pars est primaria, alia rectoria, alia Senatoria, vel in commune consulens. &c. Ita apparet, quomodo in Republ. bene instituta ordo dignitatis cum gradu suam exerat facultatem

tem, & quod talis æqualitas, quæ in Societatis Confœderatæ corpore requiritur, eidem prorsus non competere valeat, nisi monstrum quoddam triforme quis per metamorphosin profundere velit, & procreare Holopolii aut Ochlochorii congestionem sive abortum non vereatur: velut hodie sunt, quos non pudeat eiusmodi defendere portenta in Vniversitate Politica; quum tamen verum corpus Politicum absque eius legitima forma, quam Respubl. determinando inducit, non possit dare. Etenim illud corpus, quod ex Confœderatione aut Fœderum pactis compingitur, non potest vere corpus Politicum nisi per analogiam vocari, quum saltem umbram sive σκέλετον alterius referat. Atque quum æmulationes multas in se contineat, & velut oppositionis naturam; qua alteri frœnum aut habenas iniicere utplurimum studet; propterea quoque adeo odiorum habetur vero Rerumpubl. corpori, ut inde in omnibus regnis prope prohibeatur, velut etiam *totus titul. in iure nostri Imperii Rom. de Colleg. & Corp & Aut. Bull. Car.* I V. *tit.* 15. edit. *Ann.* 1306. inde clarus habetur, & frequenter inter ICtos agitatur quæstio inter alias, an Fœdus Hanseaticum sit licitum, ut in-

ſtra *ex Matth. Steph. lib. 2. p. 2. cap. 3. de iuriſd.* pluribus patebit. Abſurde igitur omnes, imo & pluſquam abſurde faciunt, qui ex confœderatorum Hololpoliis aut Ochlochoriis Confœderatorum Reſpubl. confingere audent, & tali titulo ea venditare procacius. Certe illi demonſtrant egregie, & non obſcurum ſpecimen ſuæ ignorantiæ produnt, in quantis rerum Politicarum hæreant tenebris adeò, ut ne quidem prima principia fundamentalia intelligant; dum hoc manifeſte oſtendunt de ſe, quod nondum diſcrimen vel minutiſſimum, & quid inter Rempubl. atque Fœderis adumbratile corpus interſit, agnoverunt. Hanſeatici vero Fœderis antiquiſſimi membra & Reſpubl. ſive civitates tantam arrogantiam ſibi nullatenus vendicant: ideoque ordines tales, quæ ſuperioritatem aliquam important, prorſus à ſeſe excludunt; & ſolummodo, propter æqualitatem ſaltem ſocii inter ſeſe fratreſve dici volunt. Atque hæc eſt potiſſima ratio, quur tam diu hoc fœdus tamque firmiter conglutinatum cohærere & tot ſecula exuperare potuerit, præſertim cum finis fœderis huius videlicet commerciorum uſus, iuſtis decretis æqualiter inter omnia membra diviſus eſſet, & conſervaretur communica-
tus

tus singulis. Et licet interdum fuerint, qui ebullire altius, & aliquid potentiæ super alias Sociorum Respubl. extendere studuerint, velut ex hactenus inductis facile apparere, diligentius examinanti talia, queat; ut sæpius hoc nobile corpus Confœderatum paroxysmis non levibus nec citra iacturam ruinæ subiectum fuerit; tamen prudentiores socii, in quibus se Lubeccensium circumspectio cum vigilantia, præ cæteris, maxime excellens ostentavit, omni conatu medelam iustam adhibere studuerunt, ut resarciri aut restitui suo quodammodo vigori potuerit.

Quapropter, dum Ordinis mentionem heic inserimus, haut eius τάξεως acceptionem volumus aut intendimus, quem *S. Script. ad Rom.* 3. *v.* 1. & *Tit.* 3. *v.* 1. & 1. *Pet.* 2. *v.* 13. ordinem Politicum, indigetat: Sed nudam saltem dispositionem, quæ pro vitanda confusione adhibetur, & diathesin determinat quandam, ut communis & usitatus mos id fert loquendi, velut etiam *Cic. de Orat.* vult quod talis ordo & dispositio argumentorum in orationibus persuasoriis debeat observari. Vnde etiam 1. *Off. n.* 142. Sic hanc definit modum seriei, dicens: Nam & ordinem sic definiunt, compositio-

positionem rerum aptis & accomodatis locis &c. atque ibidem ἀταξίαν appellat in qua intelligatur Ordinis conservatione. & ibidem : Itaque videtur eadem vis ordinis & collationis fore. 2. *de Orat.* Ordo est, qui memoriæ maxime lumen affert. sic & 1. *de Orat.* Inventa decet non solum ordine, sed etiam momento quodam & iudicio disponere. Ita *de Clar. Orat.* ait : Sed ordinem sequens, in memoriam notā & æqualem necessario incurro &c. Non enim alia ratione quid heic in corpore consociationis fœderatæ accipi debet, quam ne quid protuberet, indeque quid inæqualitatis inferat sociis. Vnde & merito *in Parad.* 3. dicit Cic. Quicquid peccat, perturbatione peccatur rationis & ordinis : velut etiam domestica ordine administrari affirmat : *lib.* 10. *Epist.* 6. *ad Att.* quum nihil sit pulchrius in omni actione vitæ, dispositione atque ordine. *Oecon.* 1. Cœli quoque signorum admirabilem Ordinem, insatiabilemque pulchritudinem magis spectant. *Cic. in Hort.* Sic etiam omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur, ordo ac modus adesse debet. 1. *off.* His enim rebus, quæ tractantur in vita, modum quendam adhibentes & ordinem, honestatem & decus conservabimus, inquit

quit *ibid.* 1. *eff.* Vnde negat quoque, in Conſiliorum conceſſu, quæquam uni extra ordinem decerni, *in Orat. pro Domo ſua*, ſed potius hoc laudat recte fieri, ſi ætatis obſervantia accedet, quum prudentiæ vis ex rerum experientia maxime efficax profluat; ceu dicit; Vt quiſque ætate antecedebat, ita ſententiam dicebat ex ordine. In Vatin.

Proinde in Confœderato corpore talis diſtributio unice obſervari & retineri debet, quæ æqualitatis diſpoſitionem in ordine ſuo conſervet. Hoc etiam, nec aliud quid vult civitatum ſive Rerumpubl. Hanſeaticarum diviſio, quæ exinde non una, ſed triplex, imo quadruplex, celebratur & habetur. Etenim primo, quum reſpectum ad Romano-Germanicum Imperium, in quo etiam ſedis fundamentum reperitur, maxime referat, dividuntur eius membra in civitates, quæ vel in Imperio vel extra Imperium ſint ſitæ. Alias vero prope omnes priſcis illis temporibus, priusquam tot vicinis provinciis exueretur Germania, exceptis locis Emporium, continebantur Imperio, uti ex ſuperius relatis facile colligitur. Sed nunc, quum tot bellorum calamitatis coarctatati ſint fines, extra Imperii terminos in

provinciis subjuctis sitæ civitates ab iis ita distinguuntur, quæ Germaniæ Imperio inclusæ adhuc sunt. Secundo, respectu originarii contractus, quo, in plenius Respublicæ civitatum corpus confœderatum hoc, coivere, aliæ in civitates in ipso conventu Hanseatico vocantur Vandalicæ, *Die VVendische Stätte*, aliæ Extra aut ultra Vandalienses, *Die Vbervvendische*; uti à potiori completione huius confœderationis divisio hæc orta ex parte videatur. Namque alias quoque heic subest alia huius divisionis ratio, quasi ex officio submixto orta sit, quod ex litteris Lubeccensium patet, sub dato, *An.* 1624. *ad Senat. Magd. dat.* 29. *Febr.* quibus inserebantur hæc formalia: *Celare vest. hon. Pr. non possumus, quod pridem in effluxo tempore ante aliquot menses ex more antiquo cum reliquis Vandalicis civitatibus hæc communicaverimus, ut consilio suo nobis suggererent, Num hoc tempore conduceret, & necessitas talis esset, ut communis Hansæ conventus, atque secundum ordinationem priscam, prius conventus Vandalicus, institueretur & convocatio talis fieret? &c.* Ex quibus verbis manifeste appparet, quod distinctio hæc ex ipso usu & praxi antiqua desumpta fuerit, quam etiam adhuc stricte observant. Sed tamen ex historiis supra in

in parte antecedenti illatis, ſicut etiam ex documentis , præſertim Ottonis Ruffi Imperat. aliiſque, quæ vidi olim, & quorum copia in hac mutatione rerum adempta mihi eſt, conſtat, quod fœderis huius auctores omnium primi maxime Saxones tunc fuerint, quum antiquiſſima urbs Bardovicum, ab Henrico Leone circa *Annum Chriſt.* 1189, poſtquam 2179. annos ſteriſſet, eſſet diruta.

Etenim civitates Saxoniæ ita arcte tam in commerciis, quam in mutua defenſione propter varias incurſiones confœderatæ cohærebant, ut etiam hoc modo omnes infeſtationes vel à ſe propellerent, aut hoſtes finitimos pedetentim ſingulari quaſi hoc artificio ſubiugarent, imo etiam penitus enervarent. Sicuti veſtigia in ſuppreſſione Sclavorum ſat luculenta adhuc hodie id teſtantur, quam artificioſe fœdere collegiorum omnia ipſis ſubtraxerint commercia, & prorſus à communitate & communicatione ſua excluſerint. Quemadmodum etiam civitates omnes, quæ, ſe adhuc Vandalicas dici, amant, nihil amplius ab antiquo uſque Vandalici ſanguinis habent, ſed omnes Saxones ſuis compleverunt commerciis & negotiationibus, etiam tunc quum illis tempo-

ribus nondum Bardovicum esset perditum aut extinctum. Quippe hæc urbs principalis unica erat ferme totius Saxoniæ, cui postea adiiciebatur Magdeburgum Metropoleos titulo, ut id constat ex Privilegio eiusdem Imperat. circa finem part. 2. producto, in quo eadem iura & Privilegia in commerciis attribuuntur, quæ habuere Moguntia, Colonia, & Tiela Bataviæ ad Rhenum. Verba hæc non frustra sunt posita, sed eam habent emphasin, quæ vix longo historiæ tractu possent definiri. Fœdus autem Hansæ *Anno* 1169. ita fuit *absolutum*, ut eandem fere nativitatem cum urbe Rostochiensi agnoscat, quod supra aliquoties indicavimus, ut ita præ cunctis ad veritatem maxime Collimet *Matt. Steph. lib. 2. part. 2. cap. 3. de Iurisdictione*, qui eius Originem ad *Annum Christi* 1170. refert, quum alii frustra tantopere de origine fœderis huius disputent.

Tertia vero civitatum & Rerumpubl. Hanseaticarum divisio ex Fœderis Hanseatici quidem prima compositione prodire videtur; sed tamen magis plagas mundi aut situs attingit, uti inde non minus in historiis & *Chron. Colon. Frisiæ, Belg.* & aliis usitata sic habetur: Velut etiam in Belgio talis

locu-

locutio huius distinctionis, qua aliæ civitates Hansæ Orientales, aliæ fœderis Occidentalis dicuntur ab iis, qui penitius antiquitatem Hansæ examinare secum noscunt. Namque *cap.* 1. huius tract. indicatum est, quod hæ civitates maris Occidentalis maxime cum Colonia coluerint peculiare fædus; quibus incursus creberrimus Normannorum in Rhenum fluv. hanc necessitatem imposuerat, ut ita sua commercia & negotiationes contra eorum hostilitates salvarent. Postea quum viderent, quod Orientales confœderatæ urbes Hansæ Nortmannos mercibus Germanicis & rebus necessariis, quas ubertim navigationibus suppeditabant Norvegiæ, penitus in suam pertraxissent devotionem, per Coloniam maxime se iis adsociarunt, ut tutiores exercere possent mercatus. Vnde divisio hæc in usu mansit, & continet plaga Orientalis Metropoles cum suis subordinatis civitatibus & Rebuspublicis, veluti sunt Lubecca, Brunsviga, & Dantiscum sive Gdanum, ut alii volunt, quibus annexa hæret Stockholmia in Suecia, ut infra monebimus: plaga vero Occidentalis complectitur Coloniam cum suis sociis; inter quas Tremonia, Monast. Noviomagum & Daventria adhuc

primas

primas tenent, quamvis olim Tiela non minoris fuerit censuræ, quoad prisca privilegia Imperii.

Quarta distinctio sumitur à plagis particularioribus, quibus universa Hansa Teutonica, quæ à maris Finnici ultimo recessu, per Balticum & Septentrionale ac Germanicum mare rursus ad Flandriam & Rheni interiores partis extenditur, in quatuor regiones dividitur, unde & unicuique quasi ex pactis confœderationis aliquod ius speciale Metropolitanum adsignare voluerunt, quod cuivis regioni Hanseaticæ suum determinaret circuitum aut circulum, quos *Quartier* inter se vocant inde, quum eorum corpus Hansæ in quatuor partes principaliores distribuerint, uti est Quartierum Lubeccense, Coloniense, *Brunsvicense*, & Dantiscanum, quod Bertius non adeo congrue, citra experientiam negotii, & usum commodum, Borussicum vocat. Non enim Dantiscanum Borussiam tantum, sed etiam Polonicum & Livonicum tractum, aut eorum potius civitates aliquot in commerciis concernit.

Inter Metropoles autem tales Lubeccæ iterum munus principale attributum est, ut quasi caput universi corporis huius referat, quod rectius ex sequen-

quentibus patebit, uti paucis nunc de cuiusque officio agendum nobis erit, quod pro bono publico promovendo totius societatis Hanseaticæ, ex communi placito quatuor civitatibus iam dictis oblatum est.

CAP. IX.

De officio proprio Metropolitanarum urbium & Rerumpubl. apud Hansam extra conventum earum publicum.

QVum tam vastum sit Hansæ corpus, & tam ampla huius societatis publicæ negotiatio aut commercia eius, ut communicatione festina interdum sit opus; & naturæ conservandæ ratio, & ipsa necessitas confœderatis hoc imposuit, ut modum connexionis tam longe inter sese dissitis Rebuspubl. convenienter accommodatum confingerent. Nec tamen ullius fœderis ratio admittit, ut ulla in parte quid regiminis, vel saltem speciem eius aliquam attribuere aut vendicare possit. Ideoque necessum fuit, ut ante omnia in ipsa diathesi quoddam caput constituerent, ex cuius commoditate omnes fructum correspondentiæ quam citissimum percipere & hau-

rite sibi possent, quodque esset aptissimum ad conventus ordinarios annuales & extraordinarios ibidem pro rerum usu communi, debite celebrandos. Quum vero bene dispexisset locos & qualitates civitatum, convenientiorem urbem non potuere inventu assequi præter Lubeccam, quam ex plena consensione caput totius Hanseatici Corporis & fœderis unanimiter constituerunt, tum ob situm loci, quem quasi in medio ferme habet, tum respectu civitatum ad mare Balticum tam iuxta Sueciam, Daniam, Livoniam, Borussiam &c. quam occidentales & interiores partes Germaniæ, tum ob urbis civiumque potentiam & privilegia Imperialia, & quod ex locis Imperialibus acta ac quælibet postulationes aut dispositiones, nec non quidquid rerum usus expeteret sibi, possent huc traduci, & inde ordinationes cunctæ eo melius distribui. Ideoque in urbem non solummodo archiva omnia societatis universæ Hanseaticæ; sed etiam ius convocandi, & gravamina, monitiones, & cautiones recipiendi contulerunt, ita tamen, ut cum proximis civitatibus Brema, Hamburgo, Wismaria, & Lunæburgo, quoties necessitas id posceret, communicationem prius instituerent, & materiam in sin-
gulis

gulis conventibus secum examinarent, prædeliberarent, & rite pro faciliori expeditione omnium reliquarum civitatum disponerent; in quem finem quoque ibi ærarium publicum ex annuis contributionibus iuxta cuiusque civitatis Hanseaticæ conditionem proportionabiliter instituerunt, ut infra patebit. Atque ut ordine omnia fieri possint, rebus gerendis Actuarium destinarunt peculiarem, cui Syndici Hanseatici nomen propterea, (non ut singulis ius diceret, uti loquitur *gl. l. 1. ff. quod cuiusque Univ. nom. c. 1. extr. de Syndic.*, sed ut vices Vniversitatis vel collegialis corporis sustineret; iuxta *Spec. de act. ab Vnivers.* & quasi procuratoris vice fungeretur, *Spec. de rest. in integ. §. quis autem. V. prælatus*) impo-imposuerunt: Velut talis Syndicus & actor dici & similiter procurator valet. *Angel. § fin. Inst. de Curat.* Et quum fas sit, ut Syndicus constituatur à Collegio collegialiter, non separatim à singulis, *Spec. de Synd. ubi Bald.* proinde haut id competit Lubeccensibus, ut aliquem ordinare velint sine consensu sociorũ; nec id expetunt, quod ipse vidi, quod toties materia hæc de novo Syndico eligendo post obitum Domanni *An.* 1619. & sequentibus annis fuerit proposita. Sed ita convenit inter Lubeccenses

censes & socios confœderatos, ut in Lubeccensi urbe habitet liber honesto cum salario, quod ipsi ex ærario Hanseatico, cui præsunt Lubeccenses, quotannis porrigitur; ceu memini Domanno 800. Imperiales præter accidentia, quæ salarium ferme exuperant, solutos esse. Etenim quoties celebratur conventus, pro recessu & labore exantlato, tunc quælibet civitas 5. aut 6. recompensationis ergo ipsi ex antiqua consuetudine solvere tenetur. Sic & Lubeccensibus defertur ut plurimum hoc, si quædam Legatio sit ad exteros Reges & Principes, aut etiam ipsum Imperatorem mittenda; sed id non perficitur, nisi prius sit decretum in publico consessu. Et quum nullæ litteræ neque ulla commissio confici queat sine sigillo, Lubeccenses tamen liberum Imperii Statum inter urbes Imperiales repræsentent; & in clypeo urbis Aquilam ab Imperatore Romano gestent; ideo Corpus hoc Hansæ non tantum eius fidei se ita committit, ut Vrbis huius sigillo utantur, sed etiam putant, quod hac ratione auctoritas talis Imperii maxime confirmet auctoritatem Hansæ suæ.

Stilus autem subscriptionis qui nam sit, id postea patebit, ubi de solemnitatibus conventuum agemus. Inpri-
mis

mis autem loco Directorii hoc incumbit, quod, si forte gravamina commercii in Germania aut extra German. nascantur, & si alicui civitati hoc innotescat, atque ea, sit quæcunque in Confœderatione velit, etiamsi sit minima, aut civium quispiam earum, de communi onere aut gravamine indicium faciat Lubeccensibus, aut Syndico Societatis Hanseaticæ, protenus teneantur Directores non saltem ad materiam deliberandam id referre; sed etiam cum vicinis civitatibus iis de caussis communicationem inter se instituere. Vbi simul concessum est illis, media dispicere, quibus eiusmodi infestationibus possit succurri: verum non amplius competit illis quid, nisi ut inter sese talibus de rebus agitent prædeliberationes, & tamen omnia ad commune placitum dirigant: velut tunc quoque id dispiciunt, qua maturitate Conventus sit procurandus, & quibus curis supplenda ea, quæ ad dispositionem faciant expeditiorem. Si quoque res sit, quæ periculum moræ importet, aut si quid in loco Directorii petatur, ad quod respondendum inevitabiliter veniat, ne vero tum quid damni Societas Hansæ subeat, vel auctoritas eius alicubi vacillet, in talibus & similibus casibus licitum

Sff est

est Directorio quid ad talia respondere, sed non nisi in genere, & quod non tantum sint promoturi caussam, sed etiam reliqua præstare velint, quæ ad fidem & diligentiam faciant. &c. Interim tamen officii ratio quoque hoc exigit, ut statim copiam responsi Dilatorii ad principales mittant Civitates; quod sedulo iis temporibus, quousque membrum egi, observatum & laudabiliter à Dnn. Directoribus præstitum semper memini. Etenim hisce annis intricatissimis & difficillimis rerum, quibus tot accidere perplexitates adeo, ut tota Europa ferme miris & stupendis belli crudelitatibus & turbis implicata, & non procul usque ad ruinam distracta fuit, variarum Legationum recursus ad Hansæ corpus inclutum facti sunt, ut sæpius uno tempore adversantium partium sollicitationes dissimiles & contrariæ adfuerint.

Quæ involutiones non caruere consiliis & expeditionibus cautissimis, sicuti Lubeccenses certe quoq; in omnibus prudentiam singularem suam demonstrarunt, quod nemo abnegare poterit, cui saltem penitiora cognita sunt. Nam quod vulgus seductorum loquitur, aut in culinis & fabulatoriis conciliabulis, de rebus ignotis ut cognitis, iudicium blateratorium sibi

fingit,

fingit, ſuæ vanitati & malignitati relinquendum eſt. Ego credo meis oculis, auribus & ſenſui: ipſe novi quæ viderim, annotarim, & toties expertus fuerim, ut ſæpius admiratus fuerim, quod affectuum propriorum tantos ſeſe exerere potuerint dominatores; quum ſæpius in ipſa effervеſcentia ſeſe ſupreſſerint continendo, quaſi tot acres tentationes non animadvertiſſent; quod ſane in prudentia ipſa prudentiæ ſummæ permanet teſtimonium. Sic *Anno* 1621. *ſub dato Lubeck* 12. *Novembris*, quum Hanſeatici ita cuncti ad conſilium dandum, & auxilium à Norinbergenſibus & aliis civitatibus Imperii, quæ certum abſque mora & indubitatum reſponſum à toto petebant corpore, in motu illo belli, quo utrinque tam à Mansfeldico quam Bavarico milite incluſi tenebantur, nec tamen Hanſeatici propterea poſſent convocari, implorati eſſent, expeditam & ſatis congruam reſolutionem quidem poſtulantibus exhibuere, ſed tamen ſtatim mentis & officii rationem reliquis ſociis declararunt, eorum ſententiam & ſuffragium pro concluſo petentes, uti ex adiecta copia, ex Germaniſmo Latinitate donata, apparet.

Littera Lubeccensium ad Socios de petito Norinbergensium.

PRæmissa amicabili nostra salute. Honorabiles prudentesque Domini, amici confœderati singulares: Quidnam Dnn. Consules & Senatus Sacri Imperij ac civitatis Norinbergensis ad nos detulerint, & iuxta indicationem adiecti postscripti adhuc postularint, id Pr. V. adnexum pluribus detegit. Iam vero nos illius bona Reip., tanquam præcipui Euangelici Status in Imperio prægravatam conditionem haud libenter, nec sine condolentia debita, percepimus, optaremus quidem simul, quod ita à nobis eo modo, veluti confidentiam suam & fiduciam in nos deponunt, consuli & succurri posset: Quum vero nobiscum non inveniamus, qua ratione id fieri queat; & tamen ea in spe hæreamus, quod periculum huic civitati imminens nunc tandem cessarit & penitus sublatum sit: Proinde absque ullius præiudicio ita censemus, quod dicto Senatui communis resolutio in ea forma & sententia, uti in adiuncto concepto exprimitur, facile poss.t redder; super quod tamen V. Pr. rationabilem consensum expetimus: Nos utrinque Divinæ protectioni his commendantes. Datum sub nostro signeto 12. Novembr. Anno 1621.

A. V.

A. V.

Consules Senatusque civitatis Lubeccensis.

Conceptum Responsi Hanseatici ad Rempubl. Norinbergensem.

PRamissa amicabili officiositate nostra, Honorabiles, Prudentes & Sapientes, singulari amore colendi & charissimi Amici: V. Pr. S. satis explicite deductas litteras, in quibus nobis periculosum statum, in quo civitas Norimbergensis hoc tempore hæret, & quid præterea duplex ille, circa eandem civitatem nunc in quartam septimanam se continens, exercitus designarit & commiserit, nobis recensuerunt; & simul ac quoddam consilium & opitulationem in talibus suis incommoditatibus ac necessitatibus à nobis petere voluerunt: Hoc omne nos Lubeccenses in Originali, nos reliqui vero in copiis nobiscum communicatis recte accepimus, atque contenta eius plana perlegendo satis liquide cognovimus. Et quum V. P. S. in eius Postscripto simultaneam resolutionem à nobis & coadunitis civitatibus Hanseaticis poposcerint; inde ante omnia nos operose amicas gratias dicimus, quod totum rei cursum, de quo valde disparia nobis relata sunt, ita cum circumstantiis plene expli-

care voluerint. Quod vero in his, & per occasionem eam utriusque partis inter sese colluctantis exercitus, contra Imperij constitutiones, cum violentia penetrantis, V. T. S. civitas & subditi atque adsiti in dictum periculum inciderint, & praeterea, quod illis in territorio, rapinis, spoliis, internecionibus, & incendiis aliisque hostilibus actionibus ingens damnum caussatum, atque simul tamen à civitate immodica nimia pecuniae summa quasi minis extorta sit, exinde nos, etiam ob reliqua cuncta perpessa damna, praesertim quae propter Euangelicam nostram religionem subrepere, certe ea propter vobiscum nos urgentem admodum condolentiam gerimus & supportamus. Atque haud dubij confitemur, quod hoc omnigenarum damnosarum consequentiarum opus sit, si obediens Imperij Status iuxta possibilissimam accommodationem submissionemque, adversus & contra compactatam accordantiam, & erectos Recessus, tum etiam Imperatoris gratiosa indulta, & sancte promissas assecurationes, eo modo onerari & praegravari debeat. Ac quod proinde merito omnes Euangelici Principes & Status caussam & ansam arripere cogerentur in haec vigilantem convertendi oculum, & propter gloriam Dei eo contendere, ne per unius alteriusve Euangelici praecipui status oppressionẽ, pro totali extinctione atq; exstirpatione Euangelica

gelica

gelicæ veritatis, periculosum inchoamentū & ingressus ita conficeretur: Veluti etiā nos ex corde optaremus, ut sublimiores. Status in Sacro Imperio, qui Euangelicæ Religioni adunati & addicti sunt, Mediatores gratiosos agerent, & ad ante oculos imminentem totalem ruinam eversionemque Germanici Imperij præcavendam & avertendam, maiori serio sitate & cura omnia subire intenderent. Nos in loco nostro nihil ulterius huic rei impendere potuimus, quam ut repravatum & ærumnosum statum carissimæ nostræ patriæ, qui nonunquam antehac depravatior atque periculosior fuit, cum dolore deploraremus, & simul omnipotentem Deum apprecaremur, ut ille salutaria remedia, ad sananda hæc tam profunda Reipublicæ Christianæ vulnera ex altis appluere & concedere benigne vellet. Et quemadmodum nos V. P. S., tanquam Religionis agnatis, ac perquam dilectis charisque amicis, hæc onera & incommoditates plane minus cupimus, sed potius omnipotentem Deum precamur & invocamus, ut ex his necessitatibus & periculis eos eripiat, & in pacifico statu iuxta pristinum florem & prosperitatem conservare velit: Ita vix ægre nobiscum invenire possumus, quid consilij & realis auxilij nos V. P. S. & eius civitati in hoc casu esset suggerendum, quum non solummodo nos procul satis dissiti simus:

sed etiam nos similiter maxima ex parte, dum in hoc perturbato rerum statu & collapsis Imperij constitutionibus unusquisque suæ voluntati vivit, non vacua pertulerimus onera, sed à perruptionibus & impressionibus extranei exercitus plus quam satis impetiti & enervati simus eousque, ut etiam ex nostra parte direptiones subditorum & vicinorum coram oculis cernamus & experiamur, neque adhuc tempus notare sciamus, an nos aliquando constantem pacem his in locis consequi & in ea acquiescere tuto valeamus. Postquam autem V. P. S. in litteris suis ipsi indicant, quod Serenissima Cels in Bavaria exercitus bellicus, ab eius urbe digressus sit, & se in Palatinatum superiorem & inferiorem diviserit, proinde nos ea subit spes fovens, periculum hoc in eo cessisse & desiisse; V. P. S. quoque tale votum assecutum esse, ut in futurum à tali territorij devastatione & iniquis postulatis securi esse valeant. Ideoque nullatenus dubitamus, quod, sicuti V. P. S veram viam aggredi inceperunt, & non solummodo Imperat. ac Cæsar. Maiest. nostri omnimode supremi Capitis, sed etiam aliquot summorum Euangelicorum statuum opem & salvationem implorarunt, ita inde quoque non potenter satis adsistentia & adiuvatio præstari ipsis queat. Atque, in casum eum, si nos etiam in nostro exili loco, forte an apud futuros

ros Imperij, Circulorum, aut alios conventus quid obtinere possimus, ex quo V.P.S. & Civitati aliquid commodi & utilitatis emergere possit, nos non solummodo ad hoc praestandum obligatissimos agnoscimus; sed etiam prompti & parati semper inveniri ad hoc cupimus: Atque his V. P. S. cui ad omnia gratiosa officia nos benevole offerimus, divinae protectioni recommittimus. Datum sub signeto civitatis Lubecensis, ad quod nos confitemur, 22. Oct. An. 1621. V. S. Unitae civitates Hansae Teutonicae.

Ex his & aliis indiciis satis liquido apparet, quam arcto favoris mutui vinculo ex communi commercii studio civitates Imperiales superioris Germaniae cum Hanseaticis cohaereant connexae, & quod sua semper inter sese statim communicent gravamina, & Consiliorum normam propter caussae & status paritatem petere ab invicem nunquam intermittant. Quod certe fit sapienter, & facit ad communis Imperii conservationem in omnibus difficultatibus, ne quid diffidentiae subnascatur aut interveniat, quae semper ruinam importat singulis. Verum quam prudens & cauta sit responsio, id ipse loquitur contextus & conceptus huius communicatio, ne quid facile

præcipitetur. In primis laudabiliter hoc factum est, quod remissi sint Norinberg. ad supremum Imperii Caput, videlicet ipsum Cæsarem, à quo deviare certe magnum crimen & nefas est summum. Ideoque memini, conceptas has litteras omnino à civitatibus Hanseaticis esse approbatas. Tanti certeest, bonum in rebus agendis habere viæ monstratorem aut ducem.

Ita quoque Norinbergenses, quum civitatum imperialium directorium ab illa parte in eo collegio teneant *anno* 1618. in puncto commercii, quum Elector Saxoniæ nova commercibus Lipsensibus imposuisset vectigalia, id sedulo nomine sociarum civitatum & proprio communicabant. Sic quum *Anno.* 1613. Duce Lunæburgici in pago Bullensio ad Albim novum meditarentur vectigal, & id Hamburgensibus esset exploratum, continuo indicium ea de re fecerunt Lubeccensibus, qui id sociis retexerunt, & inde nomine totius Hansæ ita gravamina & onera mercium prægravatarum in Albi per supplices explicata sunt Imperatori Matthiæ 2, ut nil amplius obtinere potuerint. Etenim inter Hamburgum & Magdeburgum iam 17. vectigalia; cui in

Magd.

Magd. unum & in Hamb. unum accedit,ut ita 19.numero interpoſita ſint, quæ ſupra modum merces prægravant pridem,ut ex laſtæ pondere (uti id vocant mercatores) halecum in itinere Albidos flum. 30. ferme milliarium 3. Imperiales pro vectigali in univerſum, ex butyro, adipe, melle & ſimilibus 6. Imperiales,pro laſta; ex ligno vero binæ partes,ut ſaltem mercatori vix tertia maneat, ſit ſolvendum. Nihilominus Duces Megapolitani *Anno* 1624. obtinuerant novam auctionem vectigalibus, quæ in ſuis ditionibus Beuzenburgenſi & Domizenſi imponere ſtuduerunt. Hoc autem ſimulac percepiſſent Hamburgenſes abſque mora loco Directorii Hanſæ denunciarunt,unde etiam idem ſignificatum fuit reliquis civitatibus Hanſeaticis; Et quum in menſe Martio conventum Lubeccæ haberent, ea de re ita graviter deliberatum fuit, ut ſub dato 20. Martii gravamen hoc cum multivariis motivis ita per ſupplices Electorib. Sax. & Brandeb. tanquam intereſſentibus propter ſubditos ſit indicatum, cum Collegis Electoribus commune hoc damnum, cuivis ſubditorum in enervationem vergens, abrogare & reprimere non dedignarentur; velut idem quoque ſupplicibus ad Imperato-

perato-

peratoris Maiest. perscriptum fuit, & demonstratum est, quod utroque in loco vectigalis Megapolitani omnem æquitatem auctio illa exuperaret. Namque quum antehac pro 60. asseribus totidemque lignis ædificio in minori forma destinatis 20. *schellingÿ* Lubeccenses, vel 16. grossi Misnici solverentur, nunc 25, ut per auctionem 10. grossi adiecti sint: Ita etiam pro modio magno, quod *VVispelium* vocitant, pisarum, hordei, granorum, milii, farinæ, hordei ad cerevisiæ coctionem præparati &c. olim ibidem 1. Schill. Lubeccens. 6. obulos, sive 1. grosf. Misnicum 3. obulos, quis solverat; tunc coactus pro quovis Wispelio 16. grosf. Misnicos solvere. Item ubi pro Wispelio tritici & siliginis olim grosf. Misnic. cum 3. obulis; tunc vero 21. grossi Misnici exigebantur, ut ita ferme 19. partibus augmentum enormissimum & plane inauditum esset superadditum, sicut etiam in aliis pluribus mercibus ad victum & amictum designatio Imperat. Mai. & Electoribus dictis transmissa est. Vnde maximi ponderis ratio æstimata fuit, quod tales exactiones insolitæ & graves non tam in mercatorum quam omnium subditorum imperii enervationem redundarent; quæ etiam ita evicit

cit contrarias obiectiones, ut pristino statui vectigalia fuerint restituta. Similiter quum tale quid triennio ante, videlicet *Anno* 1621. Dux Brunsvicensis in nova sui regiminis & corruptæ monetæ Landrostiorum forma per Ducatum undique suum tentasset, & à Brunsvicensibus esset indiciũ factum ad locum Directorii Hanseatici, quod omni commerciorum generi novos exactionum titulos imposuisset, 18 *die Mensis Iunij* in Camera Imperiali mandatum Lubecenses, ex communi decreto Hansæ, contra dictum Principem obtinuerunt, ut idem cogeretur ab incepto desistere. Velut in pluribus aliis vigilantiam & fidem erga commune bonum in commerciis & aliis Lubecensium demonstrare satis possem, modo tempus & occasio iam sufficeret. Saluti certe hoc publicæ maxime prodest, & incolis & exteris, quod tam fideli cura sollicitudinem suam pro libertate patriæ in commerciis effundant, ut toties se opponant iniquitatibus statim, quoties novi adulatores aut inventores aulici se exerunt, & novas mercibus impositiones argutiis pravis excogitant. Vnde etiam hoc officium adiicitur Lubecensibus, ut Advocatum in Camera sive Syndicum iudicialem ibi constituant

tuant & nomine Hansæ foveant: &c. Ita etiam generalis inspectio in extera & principalia Emporia Norvegiæ, Muscoviæ, Angliæ & Flandriæ illis demandata manet, velut & Consulatus in Hispania: unde omnia gravamina, & nova onera, quæ contra Privilegia commercii libero imponuntur cursui, in Bergis, Neogardia, Nerva nunc, & aliis locis, ipsis statim denunciantur: Quamvis etiam Hamburgenses longe frequentiorem navigationis usum in Angliam & Hispaniam conficiant, ipsi omnia tamen citra moram ad Lubeccens. referre tenentur.

Colonienses autem Collegio quasi additi fuerant olim quidem Lubeccensibus; verum & iidem aliud quoque archivum servant, quod tamen alteri parti confœderatorum maxime inservit. Atque in reliquis idem sustinent officium, quod reliquæ civitates Metropolitanæ sufferunt, quibus maxime hoc competit, ut, quoties ex loco Directorii materia deliberanda, certis articulis & capitibus suis distincta, mittatur principaliter ad eas, hæ quoque ante terminum Lubeccanum convocare in suas urbes possint reliqua membra ad certum diem, ut materiam rectius inter sese prædeliberent, & digerant, aut conco-

concoquant: veluti quoque tales præliminares conventus; Prædeliberatorii aut Prædeliberationes apud eas vocantur; Vbi unaquæque civitas suam detegit sententiam, gravamina profert & producit: ac si iter Lubeccam nimis grave aut difficitum, nimisve incommodum pro tempore putetur, tunc possit alteri civitati suas cives cum mandato offerre: sed necessum est semper, ut iusta & sufficiens subsit caussa. Talis enim conventus Prædeliberatorius in Metropolitanis urbibus propterea maxime instituitur, ut eo promptior Lubeccæ possit haberi expeditio, nec diu ibi detineantur, aut commorari diutius cum ingenti iactura temporis & sumptuum cogantur. Quamvis autem principaliter ad Metropolitanas civitates mittant rei deliberandæ articulos; tamen non propterea reliquæ & potissimum primariæ civitates excluduntur; sed itidem illæ articulos accipiunt: quod si non omnes, tamen ex Metropilitanis locis transmittuntur, si non sint admodum secreta, quæ convocatis in ipso demum conventu cum speciali præmonitione ad fidem silentii præstandam deteguntur; ceu simile exemplum habuimus in caussa ardua *Anno* 1620. In particulari tamen

men hoc obtinent Colonienses commissione, ut Emporii Antwerpiensis cursum & administrationem bene observent, ac siquid propterea in aula Bruxellensi sit sollicitandum, velut quoque tale munus ante paucos annos aliquoties, etiam *Anno* 1622. bis sustinuerunt, & propterea integram relationem ad Comitia miserunt Hanseatica.

Apud Dantiscanos idem modus est, & iuxta commune placitum retineri debet, ut illi *Borussiacis ac Livonicis* civitatibus Hansæ devinctis, sicut & Polonicis convocatione tali prædeliberationes itidem determinent, mittant articulos communicandos. Etenim nulla civitas comparere, tam in prædeliberatione quam ipso universali conventu Lubeccæ, debet absque mandato & speciali instructione ad singula capita; ut ita socii Hansæ & Metropolitani maxime certi sint de sententia & decreto magistratus & populi aut civium ex unaquaque Republ. Quippe non aliud eo modo curant nec curari cupiunt, quam ut ad singulorum commodum, in quavis civitate, confœderatio Hansæ & eius integra conservatio penetrare queat. Ac si quid Eois Hansæ civitatibus aut Rebusp. sit communicandum, commissione

ſione ſingulari, quum non tantum frequens ex Lubecca ſit Dantiſcum navigatio; Sed etiam ſingulis Lunæ diebus in quavis ſeptimana, Ordinarius tabellarius ex Hamburga per Lubeccam illuc tranſcurrat, illis offertur.

Nec minus Brunſvicenſium fides & conſtantia in conſervatione & cultura exactiori fœderis Hanſeatici prorſus ſingularis eſt, quorum certe actiones, ceu in omnibus ex integritate maxime profluentes inveni, & obſervavi præ cæteris, merentur, ut peculiari conſcribantur connotatione, qualem ex candore tali ipſis pridem meditatus ſum laborem. Quoties enim tam ex communi officio, quod omnibus ex iure fœderis competit membris Hanſæ, quam ex particulari commiſſione ad eos defertur, aut obſervatione propria perſcrutari notitiave aliqua aſſecuti ſunt, nuſpiam ſane ita ſegnes inveniuntur, quin communi damno vigilantiam ſuam præveniendo adhibeant. Velut id aliquoties ipſe vidi & expertus ſum, quam ſollicita cura ſua undique pro boni publici commodo omnia perfecerint, ut mox patebit Quoties materia deliberanda illis tranſmittitur, fidem ſuam & diligentiam nunquam vacillare patiuntur, quum è

vestigio necessaria examinent, ac, ne quid desit citra moram, si conventus communis Hansæ Lubeccensis instet, ceu fieri solet, ut non multum spacii supersit, convocationem civitatum Quartirii sui ad certum diem in urbe sua instituunt, &, quum quinque habeant Curias, propter tot regiones urbis, in Curia veteris civitatis, ut vocant, magna cum solemnitate conventus celebratur, ubi plena de omnibus imò etiam minutissimis fit communicatio, ut nullus dies sine fructu abscedat, & singulari sit gaudio iis, qui intersunt, & rem quamvis recte in etiri noscant, quum ita cordialiter vel ex candore cordis omnia tractentur. Ipse sæpius interfui, ut testimonium hoc illis eo nomine debeam, quod nihil fuci usquam submixtum, proprii commodi aut lucri caussa invenerim, ut prope soli sint cum Lubecensibus qui Saxonicam fidem cum reputatione tueri maximo studio contendant: quum tamen hoc pestilentissimum malum proprii lucri & amoris sui prope omnia alias crudelissime exagitet Hansæ membra, ut ex superioribus satis plane colligi id poterit.

Sed ut de modo processus & communicationis quid constet legenti, exempli caussa, actum (qui *Anno* 1604. 17.

17. *Februarij*, quum de renovatione Fœderis communis Hanſeatici tandem quid eſſet concludendum, ibidem celebratus eſt) paucis & brevibus delineabo, unde reliqua intelligens facile coniiciet. Per 8. ferme annos diu, quæſtio hæc an & quouſque fœdus Hanſæ communis eſſet renovandum, agitata fuerat. Etenim variæ ſe, propter ſtudium proprii commodi turpiſſimum, & diffidentiam aliquot principalium Vrbium, oſtentabant toties difficultates. Maxime vero cum Directoribus rem hanc & coniunctionem fideliorem indeſinenterque urgebant Brunſvicenſes. Sic & de partione contributionum annuarum; quam Quotiſationem appellant; erant contentiones crebræ: tandem tamen ſanior evicit ſententia omnes obiectiones. Inde die dicto læti Brunſvicenſes [illegible] tatibus ſui Quartirii convent[illegible] dixere. Aderant quoque in[illegible] illos Magdeburgenſes, quorum in reditu actorum & actitatorum relatio fuit compendioſa; Quod Brunſvicenſes tanquam Metropolis inter civitates Hanſeaticas huius quartæ regionis ad 17. *Febr. præſentis* 1604. *Anni*, quum ad 27. *huius Febr.* menſis conventus Lubeccæ ordinarius & ſolemnis eſſet indictus ſolito more, ſui Quartirii

Vrbes prædeliberationis ergo convocasset. Proinde explicatum est porro, quomodo in adventu mutuæ congratulationes & salutationes cum consueta honorarii oblatione vini essent factæ, & articuli numero 17. ita prædeliberati in curia veteris Vrbis, ut bene inter sese convenerint. Articuli autem materiæ concludendæ cum fuerunt hi.

1. *Quomodo diu ventilata* Confœderatio Hansæ Teutonicæ in coniunctione solida, redintegranda, renovanda, & quousque, iuxta veterem stilum, extendenda tandem esset.
2. *Quomodo Hansæ Contributionis* ordinariæ distribuendæ, & quænam civitates saltem ad annuam persolutionem essent admittendæ.
3. *Cum Nerva* in Livonia esset à Sueco demolita, quomodo Emporium Neogardense in Russia aut potius Muscovia esset ad pristinam faciem, propter privilegia loci, reducendum, & quibus mediis id foret obtinendum.
4. *Quum etiam plurima* difficultates Civitatibus Hansæ in Lundunensi Emporio Angliæ essent obiectæ, quomodo apud Regem novum Iacob.

cob. VI. renovatio privilegiorum & confirmatio eorundem esset quærenda.

5. *De sumptibus & expensis* variis, quæ in caussa Anglicana essent consumptæ, quum tot Legationibus & Commissionibus Cæsareis res esset pertractata, quomodo posset mutua compensatione quid institui, aut debita solvi.

6. *Quum etiam Stadenses* Adventurios in monopolio suo contra Recessus Hanseaticas & decreta communia, imo contra aperta Imperatoris Mandata recepissent, quomodo res hæc transigenda, aut quid contra eos tentandum, ut in viam reduci possent.

7. *Quomodo Emporium* Londinense restaurandum, & augendi essent eius proventus, ut ædificium posset reparari.

8. *Quinam ad rationes* sumptuum excipiendas sive *Rechnungen* sint destinandi, & quomodo res hæc pertractanda.

9. *Ac ne quoque* penitus Emporium Antwerpiense dissiparetur, quomodo privilegia restaurata in vigorem reducenda.

10. *Quam multa & quot varia* gravamina contineret negotiatio & na-

vigatio Hiſpanica, & Portugallica. quid conſilii capiendum, ut talia poſſent melioribus adornari conditionibus?

11. *Quomodo Emporium* Bergenſe in Norvegia non tantum à gravaminibus & novis oneribus iuxta tenorem privilegiorum antiquorum liberandum, ſed etiam in poſterum conſervandum, nequid damni ſimile pateretur, & maxime quomodo confirmatio tandem à moderno Rege Privilegiorum obtinenda.

12. *Quomodo in* univerſum Emporiorum omnium privilegia renovanda & in vigorem reducenda forent.

13. *Quod etiam merito* monopolia & mercatorum nimis avara inſolentia eſſet cohibenda; & illi, qui non ad regulas Hanſæ ſe rite in commerciis ac mercibus emendis vendendiſque componerent, mulcta retrahendi, ac quænam animadverſio gravior inſtituenda eſſet.

14. *Vt inæqualitas* contributionum, de qua multæ fuiſſent querelæ auditæ hactenus, ad æqualitatem rite iuxta proportionem & conditionem Reipubl. cuiuſque merito deberet reduci.

15. *Vt reſtituerentur* etiam honoratis Colo-

Coloniensibus varii sumptus, quos impendissent Legationibus & aliis rebus Emporii Antverpiensis caussa institutis.

16. *Quomodo regulæ* firmæ concipiendæ, ut Conventus Hanseatici ordinarii rite observari & in vigore retineri possent; & quænam mulcta emanentibus constituenda.

17. *Quum Dux Carolus Sueciæ* se ferme hostem civitatibus Hanseaticis ad mare Orientale declararet, & non tantum Lubeccensibus, sed etiam aliis Civitatibus naves suas in mari infestaret, detineretque, quodnam remedium huic malo quærendum, &c.

Hæc & eiusmodi, quum bene examinata & ventilata inter præsentes fuissent Civitates; tandem in prædeliberatione ita consensere, quod pacta Fœderis merito ad necessariam assistentiam & defensionem dirigenda & in iis ante omnia renovatio instituenda esset; quum civitates Hanseaticæ istius regionis maximum in hoc sibi quærerent fundamentum. Ideoque putarunt, quod renovatio talis Fœderis, ita esset formanda: Quod si Respublica aut civitas sive membrum aliquod fœderis huius à quopiã

ita perturbaretur, ut propter privilegia, indulta, concessiones consuetudines aut regalia & libertatem status vim pateretur, nec flagellans ulla iuris via, ordineve, nec ipsa iustitia posset cohiberi; quod tunc confœderati, non tantum suppresso membro Consiliis, intercessionibus, Legationibus, & præmonitionibus succurrere confestim: sed etiam demum reali & efficaci ope adsistentiaque pecuniæ, munitionis & militis succurrere & auxilium ferre illi deberent. Deinde conclusum fuit, quod rectius & consultius fiat, si ordinariæ contributiones in annui speciem transmutentur; & illæ saltem casui alicui in defensione membri cuiusdam suscipiendæ manerent, ubi etiam ulterius quid, pro viribus facultatis & conditionis, ac pro qualitate casus esset adiiciendum. Si tamen interea quid remissionis ad certos annos in contributione posset obtineri, quod res non esset negligenda. Reliqui articuli; examinatis circumstantiis omnibus, & facti qualitate ponderata, ita inventi sunt, quod non nisi per consequentiam concernerent regionis huius aut Quartirii Brunsvicensis civitates; Ideoque ad maiora, sive pluralitatem votorum in ipso conventu generali eos referendos esse. Interim tamen 11. & 16. ar-

16. articuli ita perlustrati sunt, ut merito Lubeccensium monita singularia, quæ cuiusque civitatis speciale Mandatum cum pleni potentia exigerent, in animadversionem recepta fuerint, quum expeditioni promptiori res accommodata eo modo censeretur. Sic etiam 16. articulum non saltem æquitati, sed etiam auctoritati & reputationi consentaneum putarunt, ut eo rectius antiqui fœderis consuetudo in ordinem, eiusque auctoritas in observantiam iustam realiter revocari, ac dignitas omnis plene recuperari posset; ad cuius devotionem & observantiam præsentes singuli nomine Rerumpubl. suarum ex mandatis acceptis debite obtulerunt. Quomodo autem Duci Carolo Sueciæ posset obviari, id communi deliberationi reservatum fuit, atque ne præcipitatio fieret, necessum putarunt, ut ad referendum prius consilia acceptarent, priusquam approbatio indigesta fieret. Exposita Coloniensibus merito refundenda existimarunt. Atque his ita conclusis, conventus particularis dissolutus tum fuit protenus. Ex quibus apparet, quod nihil temere Civitates Hanseaticæ suscipiant; sed bene prius secum digerant, & concoquant, quæ pro usu Reipubl. cuiusque in conservatione status sui faci-

ant, ne ex imprudentia aliqua difficultatibus extremis aut iniquis incauti involvantur.

Præter has Metropolitanas cuiusque regionis civitates, habentur quoque subordinatæ in quovis circulo Hansæ, ut, si forte Metropolis quædam infortunio alicui exponatur, aut obsidione, quod sæpius accidit, implicetur; sint aliæ, quæ statim eius vices, in casu quovis obvio, subire queant; ne mora quid periculi gravioris facile causset: veluti in superioribus seculis aliquot expertum est hoc fœdus, in tam ampla sui vastitate casus; sicut etiam *Alber. Crantz. in Hist. Sax. lib. 10. cap. 5. & in Vand lib. 9. cap. 7.* de Brunsvicensibus annotavit, quod illi per integros 8. annos exclusionem ab Hansa pertulerint, donec *Anno* 1381. apertam pœnitentiam cives per oratores suos egerint, non veriti perinde infamia notati videri, quo tempore Magdeburgenses & Hildesienses eorum locum sustinuere; ceu etiam nuper in obsidione bina *Anno* 1505, & 1615. factum, ubi Magdeburgenses indesinenti labore officium illud Metropolitanicum supplevere, non sine magno sumptuum dispendio. Idem quoque supra *cap. 1. huius part. 4.* quod in Coloniensium exclusione à Fœdere

Hansæ *Anno* 1475. acciderit, indicavimus ex parte; sicuti etiam, quoties plurima pertulit bella & obsidiones, toties officium hoc Metropoliticum translatum fuit ad subordinatas civitates, quales sunt Tremonia, Neomagium, & Daventria aut Swolla. Quamvis Lubecca in Hansæ integra observatione passim deprehensa fuerit, ut non facile quid contra fœdus illud deliquerit; tamen *Anno* 1603. in Legatione Muscovitica quid defectus subrepsit, unde acris controversia inter Civitates Hanseaticas omnes *Anno* 1604 sub renovationis tempore agitata fuit, & ferme quid notæ pro distractione tali sibi conciliasset, in quod valde Colonienses inclinabant, ut haberent socios æquales solatii in suis olim commissis; tamen res ita transacta fuit, ut nihil pœnæ subierit. Quoties tamen passa est obsidionem, Hamburgenses, aut Lunæburgenses, eorum vices cum Bremensibus perfecere.

Cap.

CAP. X.

De Conventu universali Hansæ, Ordinarioque, Lubeccæ instituto, eiusque solemnitatibus, sessionum ordine, votandi ratione, processu, & extraordinariis Comitiis Confœderatorum, aliisq; accidentibus.

EX antecedente capite iam patet Hansarum conventum esse duplicem, alium universalem, alium particularem, & utrumque iterum ordinarium aut extraordinarium. Conventus universalis toti Hanseatico corpori suo modo attribuitur, quum caussæ eiusmodi tractandæ veniunt, quæ ad singula membra huius amplæ societatis spectent. Particularis vero ordinarie respicit ad Metropoles cuiusque circuli aut Quartirii, & earum subordinatas urbes, uti iam dictum est. Ante omnia autem, si Lubeccenses ex consensu vicinarum Vandalicarum urbium præstituerint denominarintque civitatibus reliquis per Quartirii Metropoles aut immediate extra eas diem conventus, & miserint materiam deliberandã, necesse est, ut stricte observetur terminus.

nus. Sicut & illi, qui mittunt, ad hoc tenentur, ut non alios, quam iurata membra Reip. ſuæ, quorum unus ad minimũ ſit Conſul aut Senator, & alter miniſter publicus ſive Syndicus, Protonotarius, Conſiliarius, Secretariuſve. Nec tamen quid obſtat, ſi plures quam duos ordinare velint, & mittere ſuæ cauſſæ legatos aut patronos, quod ſæpius accidit, ſi quædam cauſſa ſingularis maximi momenti, quæ Remp. aut commodum alicuius civitatis concernat. Vnde hæc certa eſſe ſolet nota, ſi quædã civitas plures, quam duos mittat Legatos, quod in ſuæ Reipubl. commodum quid ſit firmi actura, veluti *Anno* 1620. tres mihi adiunctæ fuerunt perſonæ, quum actio Magdeburgenſium, in præiudicio iuris ſtapulæ & inde emergentium gravaminum, coram deputatis in menſe Novembri ventilaretur. Sic & Bremenſes *Anno* 1621. & ſequenti plerumque tres mittebant, quum propter vectigal novum Oldenburgenſe, quod Veſari imponere ſtudebat Comes ille, conſilium & ſuccurſum peterent. Sæpius quoque hoc aguntHamburgenſes præ cunctis aliis, etiam tum, quum *An.* 1620. maxime urgerent cauſſam ſuam contra Regem Daniæ, quod novum oppidum Gluckſtadium nomine ad Albim

bim in præiudicium communis commercii, uti id indigitabant, condere incepisset. Nihilominus etiam una sæpius admittitur persona, præsertim si per aliquot menses forte subsistendum sit, uti mihi *Anno* 1620. contigit, quum per 19. septimanas in loco Directorii propter negotium urbium Lubecc ens. & Hamburg. contra Ducem Lunæburgicum, in transactione Gammericana subsistere me cogeret.

Solemnitates autem, quæ in conventu, iuxta stilum usitatum, adhibentur, aliæ sunt, quæ observantur in Consiliis & deliberatione, aliæ extra hæc. Extra consilium, aut tenentur in adventu, aut in discessu. In primo adventu est Directorum officium, ut cuiusque civitatis Legatos non tantum cum cõgratulatione visitent, & hospitalitate amicabili excipiant; sed etiam vini honorarii donatione eos afficiant, petantque ut consiliis se lubentes sistere & pro bono publico commerciorum & totius patriæ communis absolvere velint. Postea fit invitatio per officiarium civitatis ad Consilia, ubi iste mos stricte ex usu antiquo & laudabili observatur, ut in momento 8. horæ omnes legati in proscenio conveniant, ubi simul continuo per

per supremum Senatorii ordinis ad conclave ingrediendum invitantur: & præcise hora 11. finiuntur deliberationes; sic etiam à meridie in puncto 3. horæ conventus est consilii, & durat usque ad 6. hor., ut ita semper trium horarum spacio sessiones singulæ matutinæ & pomeridianæ conficiantur. Quando autem primitus ad Consilia acceditur, per Syndicum Hansæ aut ejus substitutum non solum fit nomine Directorum gratiarum actio; sed etiam referuntur causæ urgentes, quæ Directores & vicinas urbes juxta stilum commoverint, quod conventus ille institutus fuerit. Ideoque fit imploratio nominis divini, & petuntur Legati, ut juxta tenorem instructionum suarum mentem Comittentium candide explicare, & votorum ordinem observare, ac in consiliis usque ad finem perdurare velint. Cui diversimode respondetur: Interdum etenim ad exordium hoc singulæ civitate juxta ordinem sessionis recongratulando & salutando respondent; Quod si vero multæ adsunt, aut materia nimis ampla est propositionis, vices eæ deferuntur ad primam sessionis in latere dextero civitatem, ut nomine omnium ea deponat, quæ solemnitatis & curialitatis ratio exigit: Etenim

heic

heic in primis notandum est, quod in incluto hoc consessu, duo habeantur scamna sive latera, quemadmodum quoque in Comitiis Imperialibus idem mos est, sed heic maiori & accuratiori cum decentia, gravitate, & ordine observantur ita stricte, ut etiam minutissima urbs suam non tantum dicat sententiam, sed etiam audiatur in potioribus rationibus & argumentis, velut singulæ rationes exacte à Syndico annotari iubentur, ut ex protocollo tunc collatio saniorum votorum possit deprehendi; & tum non maiora saltem sed maxime potiora in sanitate sensus prævalent; quamvis alias maiora concludant. Proinde in arduis non tantum una vice fit repetitio votorum, sed etiam sæpius res agitatur: Atque si tum forte discussio exigat altiorem indaginem, haud raro votandi modus deponitur, & rogantur Legati, ut per discursum quoque plenius mentem & circumstantiarum rationem explicent, atque examinent: ubi tunc licitum est, ut quilibet cum modo, decore & suaviloquentia quadam absque austeritate suam quoque interserat sententiam, Tum quoque sæpius accidit, ut in re gravi, deputentur acutiores & prudentiores, qui inter se amice de re proposita agant:

Atque

Atque si tunc in quadam opinione conveniant, illud postea in pleno à Syndico Hansæ refertur, ut ita nil temere concludatur; sed satis mature examinentur, quæ maximi videntur ponderis negotia; veluti id *An.* 1622. &c. accidit in puncto corruptæ monetæ, ubi varia agitata sunt consilia, quomodo res pestilentissima & damnosissima cunctis aut posset in certitudine aliqua sisti, & ad determinationem firmam deferri, aut omnino ad primævum statum reduci. Quum ea calamitas totum pervagaretur ferme Imperium Germanicum, & Duces vicini perdito huic perniciei maximæ lucro adhærerent, nec amplius audirent ordinem ab Imperii Statibus huic negotio præscriptum; sed in primis Dux Brunsvicensis suo trium viratui Landrostiorum, uti dicebantur, ita laxissimas habenas in 72. locis monetariis concessisset, multæ certe inde civitatibus Hanseaticis in mercatorum commerciis obiectæ sunt difficultates, quæ quarto demū anno vix sine motu consopiri potuerunt. Vnde etiam adhuc differentes in civitatibus habentur valores, ut Bremenses cum reliquis Saxonicis amplexi fuerint priscum Imperii valorē; Lubeccenses vero & Hamburgenses sectati sint modum ferme Bel-
 gicum,

gicum, ut iam iis Imperialis tribus constet marcis, id est ex 48. schillingis, quæ olim 32. dicebantur Lubeccani. Pluralitas votorum in eo non profuit quicquam; sed heic quisque pro usu suæ terræ & loci ad regulam Imperii quam proxime accedentem hoc constituit Bremenses vero omnium maxime laudandi sunt, quod semper, etiam tempore corruptissimo, suum inconcussum retinuerint Imperii valorem; sicuti ex ore Legatorum cum admiratione accepimus tunc, quod nullas non tantum agnoscerent corruptelas, sed etiam, quod Imperialium copia ingens cotidie apud eos in usu commerciorum accresceret. Sanitas iudicii igitur quantum in votis & praxi valeat, hinc liquido satis constat, ut non immerito apud Politicos ventiletur ea quæstio, anne publicis consiliis maiora, an vero saniora prævalere debeant Vota? *Vide Arum. in discurs. Acad. de iur. publ. disc. 9. n 73. p. 178. & 179. Virt. de caus. exempt. concl. 5.* Pro regula quidem hoc habetur undique, ut ille loquitur:

Maxima pars semper concludit vota Senatus: vel,

Maxima concludit per suffragia votum.

Namque, aiunt, nulla speranda esset

esset concordia, nisi minorem pars maior vinceret. ceu in subsidium opinionis suæ advocant, *l. 7. §. fin. ff. de pact. l. 3. ff. quod cuiusque Universit. nom. l. 17. §. fin. & l. seqq ff. de arbitr. l. 19. ff. ad municip. l. duo ex trib. 39. ff. de rep. iud. l. 15. C. de decur. l. 51. quod C. de legat. l. 160. ff. de Reg. I. &c. Ott. de I. pub. cap. 13. l. 2.* Proinde concludunt: Vota saniora sunt quidem meliora ἁπλῶς, non tamen præferenda maiori parti. Quod alii ita modificant, ut distinguant inter caussas politicas & negotia religionis, ut in politicis strictè sint maiora observanda, non tamen in caussa religionis: alii, uti facit Ott. d. l., id in dubio relinquunt. Quid vero aliud istiusmodi consultatores faciunt, quam ut re ipsa demonstrent, quod potius profanum, quam pium & Christianum approbant conventum consilii? Quæso enim quid potius observandum? num ab auctoritate hominum, an rectius ab auctoritate Dei dependendum? Aiunt enim; in consiliis publicis plurium votorum potior est auctoritas? *Arum. d. l.* An non omnia ad Dei Jehovæ gloriam in actionibus omnibus humanis referenda, ait D. Paulus? Nonne ea magis Christianis apprehendenda consilii vota; quæ maxime cum Ver-

bo Dei conveniunt? Quo proximiora Verbo cœlesti, eo veriora & saniora, ait ille Polit., quem etiam omnibus futilitatum magistris anteferre soleo, quum candidissime heic loquatur. Etenim absurda est distinctio, qua politia omnis saltem ad Ethnicismum abripitur: quasi Christiana politica possit esse absque Christo; quum omnes Christianorum actiones sint, quæcunque velint, ex dictamine Spiritus Christi profluere debeant, & se in pietate vivida in quovis facto externo exerere. Ideoque ait *D. Paul.* 1. *Cor.* 10. *v.* 31. Sive editis sive bibitis, sive quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite. Multo igitur magis consilia inde profluere, & in eum finem dirigi debent! At quomodo vere pia ille concipiat consilia, in quo non est Charitas Patris? ait Christus. Nam timor Domini initium Sapientiæ. *Prov.* 1. 7. & *Psal.* 110. 7. Sed vos, novi, inquit Iesus noster, charitatem Dei non habere in vobis. *Iohan.* 5. *v.* 42. Quare? Quia me non recipitis, sed potius gloriam ab hominibus captatis. Proinde non conformes sunt imagini Dei, qui carnalia sequuntur consilia. *Rom.* 8. Nam qui in carne sunt, Deo placere non possunt, quum Spiritus Dei non sit in illis. *Ibid. v.* 8. 9.
nec

nec habeant fidem. Nam quomodo vos poteſtis credere, ait Chriſt. *Ioh.* 5. 44. quum gloriam alii ab aliis captetis, & gloriam illam, quæ à ſolo Deo proficiſcitur, non quæratis? Sic illi certe ſeipſos omnino ſeparant à regno Dei, qui inde ex Verbo eius conſilia non ſument in omnibus vitæ actionibus. Nihil enim eſt, quod non Conſilium Dei nobis detexerit: velut etiam id Conſilium ſolide verum eſt, ad quod nobis ubique vivendum. Ideo teſtor vobis, ait D. Paul., hodierno die, me purum eſſe à ſanguine omnium. Non enim ſubterfugi, quo minus annunciarem vobis (N.B.) *Omne Dei Conſilium, in Act. Apoſt.* 20. 26, 27. In hoc latet omnis ſapientiæ theſaurus. Et mala eſt corruptio textûs apud Titenberg, qui contra ſenſum D. Pauli interpretationem talem format, vobis omnibus Conſilium Dei; &c. quem propterea correxit Vlenbergerus merito. Verbo enim Iehovæ nihil detrahendum, aut addendum, multo minus quid invertendum eſt. Sicut etiam peſſime corruptus habetur textus in Bibliis Lutheri, *Iohan.* 5. 39. ubi ponunt pro libidine auctoritatis ſuæ complenda: Scrutemini Scripturas, quaſi ex iuſſu Chriſti id ſit dictum, quum tamen Chriſtus vanitatem ſcru-

tationis futilis talis reprehendat, dicens: Vos scrutamini & perquiritis Scripturam frustra, iuxta opinionem vestram vitæ indagandæ veræ, nec tamen ad me venire vultis, ut pessima sit corruptio Verbi. &c. Sed ad Consilia saniora revertimur. Interim caveant sibi vani tales interpretes! Iudicium Dei subest certe prave Consiliorum gubernatrix lex divina sit, ait *Cyprian. in Epist.* Si vox populi, vox Dei effertur, & Principi non negligenda; *Besold. de Consil. cap.* 19. *p.* 329. *Peretz. fol.* 24. multo magis ipsa Dei aperta locutio nobis observanda venit, in qua nullus nos seducere error poterit, nisi proprias nobis stulti confingamus temerariæ opinionis aut cœcitatis glossas. Ideoque nemo magis ineptus est, & insanus, quam stultus & litteralis doctus. Nam pietati vere in Christo obsequi, vera sapientia est, contra quam nihil facere, aut sentire decet, ait *Besol. in Cons. c.* 12. *n.* 5. *&* 8. Beatus ille, qui non litteralem, sed spiritualem rite intellectum verbi Dei sibi conciliare studet. Vana enim multa sunt in artibus, & plusquam vana profana. *Vide Beat. August.* 1. *Confess. cap.* 33. Plures in iis tradendis ineptiæ: ac si quæ inibi bona per se, ea sine charitate & humilitate pessima censet. Nam studia

dia litterarum, ut plurimum suffocant dexteritatem, ait *Besold. d. l.* Et de ineptia litteratorum in administranda Republ., vide, *Canozhiero dell' introduzz. lib. 5. c. 1. &c.* Ideoque maxime plurimis hoc accidit quod Salomoni, 7 *Eccles. v. 23*, ubi dicit: omnia illa exploravi per sapientiam. Dicebam; Sapiam: sed illa erat longinqua à me. Ast paucissimi sunt, qui hoc agnoscant. (N. B.) Prima inde sapientia est, contemnere sapientiam eam falsam, quæ rationi & verborum strophis, & improbis ac superfluis argumentandi contentionibus, syllogisticationibusve vanis utitur. *Ant. Meliss. part. 1. serm. 50.* Ita magna inest litterarum studiis Idololatria, aliorumque contemptus, diciturque ob id merito atheismus litteratus iuxta *Besold. d. l.*, veluti exempla undique & maxime (proh dolor!) in Academiis passim habentur, ubi sub specie doctrinarum omnis generis perfida perversitas cum ipso Ethnicismo imbibitur. Ideoque studia litterarum, ait recte Besold., non ita Deo sunt grata, ut vulgo putatur, nec illis ita prope est Spiritus Sanctus, ut multi sibi persuasum habent; imo passim iis blasphemia & contemptus Spiritus Christi propter nimiam simplicitatem, à superbis

Habitualistis efficitur: quia fastum ingeniis addunt, & nimiam elationem falsis opinionibus ingenerant plerumque. At quem vere Spiritus Dei educat, in pace & humilitate ambulat, non secundum carnem, sed secundum Spiritum. Nam quod sapit caro, mors est; quod autem sapit Spiritus, vita & pax. *ad Rom.* 8.5. & 6. Væ igitur illis, qui politica consilia ita plane mundana efficiunt, ut nihil prope sacri ex Verbo Dei iis adscribant? Videbunt ipsi & sentient aliquando, qualem suis salutem maioribus *votis* attribuerint. An non omnia ex Fide & Spiritu profluere debent! An non sæpe Deus inter multos unum respicit, quem saniori mente donet? Ecce quidem, ut loquitur Poëta,

Est vulgus capitum multorum bellua; longe
Bestia sed peior, quæ cœlica iussa relinquit,
Consiliisque suis sequitur suffragia mundi.

Quæso interim, an non omnes Christianorum actiones ad Verbum Dei se referre debent? Perquire Mosen totum & scripta Prophetarum; Quur Iehova decalogum edidit, & in forma præcepti protulit? Quid heic excipias negotii aut actionis, quod non cui-

vis mortalium competat? An non est norma omnium totius mundi gentium? Quanto magis vero in Christiano amor & Charitas Christi requiritur; ut nil sit aut possit bonum probari, quod non ex syncero amore erga Deum & proximi dilectione profluat? Quod si igitur omnes, & tota Collegii alicuius universitas aberret à tali norma, atque unus saltem è contra suffragia collegarum, ad pietatis quandam regulam, in materia proposita revocet, an non ille sit potius præ cuncto numeroso cœtu audiendus? Stultus aut malus certe sit, qui contra Deum & conscientiam heic quid cum pluralitate votorum facere aut concludere velit, ne quid gravius dicam. An non Christus vere solus tunc erat, quum voluntatem Patris sui mortalibus in terris pro vera salute recuperanda retegeret? An non totus mundus ipsi contradicebat? Etenim omnes maxime Pharisæi & Doctores litterales vanæ doctrinæ suæ vota populi communia in se retrahebant, ut Christi vox nihil valeret, nisi eam miraculis confirmasset. Nihilominis sanitatem voti sui mundo obiecit. Proinde malignam falsitatem adhuc, & ignorantiam supinam in ambitiosis illis & cœcis hominibus, qui totum eruditionis & sa-

pientiæ omnis,in carnalitate sua, adscribebant sibi regnum, tam graviter ipse culpat & reprehendit *Iohan.* 5.39, ut supra inculcavimus; dum ait, Vos scrutamini & ad unguem quasi examinatis Sacram Scripturam, sive Verbum Dei Patris mei. Namque,ait,vos putatis, quod in ea vitam obtineatis æternam; & certe ea est,quæ de me testatur (quia addit alibi, Ego sum via, veritas & vita. *Ioh.* 14. 6. *& Ioh.* 11. 25.) nec tamen ad me venire vultis,ut vitam à me habeatis. Clarissime heic patet, quam falsa sit eorum Scripturæ corruptio in vana interpretatione, qui ex modo indicationis & culpationis, imperandi formam conficiunt; ceu ipse audivi clamantes dicere: Imperat heic Christus, ut scrutemur Scripturas; quum ita dicendum magis esset; imo ille confutant corruptum iudicium & cœcitatem perversam, quod carnalem intellectum verbo Spirituali & vivificanti adsocient. &c.

Inter ICtos tamen modernos & Politicos quoad hanc quæstionem, An vota numerari in Concilio & Comitiis publicis debeant, an vero ponderari? nemo ferme rectius, quotquot legere & videre mihi contigit, quamvis nec ille ex Verbo Dei quid decidat, tamen quam proxime ad

Veritatis viciniorem & saniorem gradum accedendo, quid statuit; quam *Anton VVintersus part. alter. tract. de offic. Assessor. cap. 10. n. 19. & seqq.* cuius verba cunctis aliis opinionibus præfero, quando dicit: In Statu populari, ubi de Republ. & grandi eiusdem negotio deliberatur, vix puto defendi posse istud, ut sententiæ numerari debeant indiscrete, nullo habito respectu personarum censentium. Heic enim verum est, quod dicunt prudentes; Vnus pro millibus, &, Vnius sapientis votum sive sententia pro millenis vulgaribus erit: Velut Antimachus hoc de Platone adseverabat, quum ille a reliquis cunctis in poematis sui gravissimi lectione olim relinqueretur, clamans: Legam tamen, quamvis omnibus dura sit veritas. Plato enim mihi unus instar est multorum: Similiter Cicero in unico solius Catonis iudicio ob constantem veritatis amorem acquievit, inquiens: Cato ille noster, mihi unus est pro omnibus: quod inde in proverbium abiit: Εἷς ἐμοὶ μύριοι *Muret; lib. 16. var. lect. c. 5.* Si de Ethnicis suis ita sentire, quidque integri statuere ausi sunt Ethnici, quur non eo magis de iis inter Christianos statuamus, qui quam proxime ad Verbum Dei & pieta-

pietatem votis suis accedant? Alias enim sæpius accidit, quoties à pietate deficiamus, ut optimi non semper optime consulant. Experientia quippe testis est, aliquando prudentissimos insigniter fallere & falli. *VVinth. d. tr. c. 9. n. 27. & 28.* Proinde Divinus Rex David in omnibus vitæ actionibus, semper toties optavit & petiit à Deo, ut Spiritus Iehovæ illum in via & semita verbi cœlestis contineret, sicuti passim id *Psalmi eius* 25. 62. 99. 119. &c. Namque alias nusquam vestigia tuta tenemus. Ni nos per vitam cœlestis regula Verbi ducat perpetuo; sunt humana undique falsa. Ideoque monet *Proph. Dei Mich. 6.* 8, cujus adeo insignis est sermo sanctus, ut totius vitæ Christianæ cursum nobis demonstret clarissime; ita dicendo, quod merito ab omnibus notetur: *O homo, indicatum est tibi satis, quid bonum sit, & quid Iehova à te requirat; videlicet; verbum observare Dei, exercere Charitatem, & ut humilem te coram Deo tuo præstes.* &c. In eo cuncta sunt reposita, Quod etiam Cicero suo more putavit ubique observandum, ne quid statuatur contra conscientiam. Namque ait, si pietas absit, aut pietate sublata, tollitur omnis fides. 2. *de Nat. Deor.* Pudeat ergo Christianos, quod à Christo in

in tantum passim & maxime in votis abscedant; & tamen satis gloriose palmam se obtinuisse sæpius existiment, si palliare splendidis futilitatibus & argutiis argumentosis rhetoricam noscant suam malitiam. Sed ad Consilia & vota Hanseatica, sessionesque Hansæ revertimur.

Velut rite saniores Politici tres potissimum hostes omnibus ponunt consiliis, videlicet, Celeritatem, iram sive affectus, & proprium commodum; ita sane undique præsertim in arduis cavenda sunt. Omnia enim non properanti clara certaque sunt; dum festinatio improvida est & cœca; *Livius hist, l.* 22, quum nihil magni discriminis Consiliis tam inimicum quam celeritas; *Hist. Liv. lib.* 31. Scelera impetu, bona consilia mora valescere, *ait Tacit.* 1. *Hist.* quod & in proverbio est; Qui cupit, festinat; qui festinat, evertit. *Heid. in. Pol. c.* 2. *pag.* 415. & ira furor est, quo nihil boni suadet. Namque ita hominis numquam ea facit, quæ iusta sint coram Deo, ait *D. Iacob.* 1. *v.* 20. *&* *Proverb.* 15. *v.* 18. Vir iracundus rixas creat; at mansuetus componit lites. *Ibid. cap.* 26. 21. *&* 29. Quare ait; *D. Iacob. d. c.* 1. *v.* 19. dilecti fratres, quisque mortalium sit promptus ad audiendum; sed tardus ad loquen-

loquendum, & tardior ad iram.

Quomodo vero regulæ tales, & quæ modificationes pro meliori Consiliorum & votorum usu vero adhibeantur in conventibus Hanseaticis, id superius satis declaratum est. Sicuti etiam talibus remediis, etiam hoc non frustra adiectum viget, quod in sessionibus publicis Hansæ votorum respectu Senatoribus & Consiliariis, aut Syndicis Rerumpubl. Hanseaticarum locus sit concessus; quum multum intersit inter Senatorem & Consiliarium, ut notat vere *Besold. in lib. de Consil. Pol. c. 19. n. 1.* Nam velut nulla fere Reip. est, quæ non Senatui, vel omnem vel maximam gubernandi partem commiserit, ut inde eiusmodi Senatores, tanquam pars Magistratus publici, potestatem habeant de Republ. statuendi: ita quoque æquum est, ut eorum Consiliarii id rite consulendo constituant, quod ad salutem Rerumpubl. vere determinandam facere debet. *Cunæ 1. de Rep. Hebræ. c. 12. fol. 109. & Besold. d. l.* Etenim comitia talia, sunt conventus totius corporis, aut partis, ad aliquid sciscendum, decernendumve Reipubl. caussa. *Bert. apud Arum. part. 1. iur. publ. decis. 9. num. 8.* Ideoque nihil in Hanseaticis Consiliis facile præcipitari valet, & hoc maxime

cave-

cavetur, ac, ut caveri queat, proinde commixtio hæc quoque sancte observatur. Atque quum etiam pessimum veri Consilii & iudicii venenum sit, si porrigat quid tacite sua cuique utilitas, nolunt ut in Consilium adhibeantur, de quorum amicis aut commodis agatur. Plerique enim ita sunt corrupta natura, ut, si lucellum aliquot ad se, aut ad eos, quos charos habent, pertingere vident, totum iudicium eo transmittant, & sic etiam optimis consiliis aut metus, aut cupiditas, aut naturalis eorum, quæ cum animo versant, amor obstet. *Bapt. Lenc. Obs. Pel.* 222.

Ordo autem vocandi sic observatur, uti id sessiones requirunt. Vbi hoc notandum venit, quod sessiones civitatum longe aliter se habent, quam Metropolitanorum & subordinatorum ratio forte, superius indicata, innuit. Dictum proinde est antea, quod duo sint latera, quorum unum in dextero ordine obtinet prioritatem in votando. Et Licet Lubeccenses Directorium teneant, quasi præsides, ceu communis est locutio, quod Præsides votum in Consilio aut iudicio non habeant, nisi per accidens: *VVinth. de Adsess. part.* 2. *c.* 9. *nu.* 8. tamen in hoc collegio confœderato, in quo æqualis est paritas, Lubeccenses statim post

propo-

propositionem, suum deponunt ad quamvis quæstionem votum; quos Colonienses & Bremenses sequuntur, dehinc Rostochienses; qui exinde locum tertium tenent, quod eorum civitas, originem ferme suam cum fœdere Hansæ colit: post Stralsundenses hos excipiunt, tunc Wismarienses, Magdeburgenses, Brunsvicenses, Dantiscani, Hildesienses, Osnabrugenses, Stetinens. Gryphswald. Goslarienses, Gottingenses, Eimbeccenses, Hannoverani, Hamelens. Colberg. Stargard. Anclamenses, Stapenses, Boxtehudani, Golnovienses, Thorunenses, Elbingens. &c. quos sequuntur Livonici. In sinistro vero latere, ordinem sessionis tenent primum Hamburgenses, Lunæburgenses, dehinc Nimwegenses, Daventrienses, Campenses, Schwollenses, Zutphanienses, Arnheimenses, Bommeliani, Thielenses, Hardervicenses, Duisborgenses, Gronningenses, Bolswerdani, Ruermondani, Venloenses, Embricenses, Susatenses, Dortmundani, Monasterienses, Vesalienses, Mindenses, & reliquæ civitates Westphalici circuli usque ad Warburgam, quæ latus hoc claudit, ut infra quoque in ordine contributionis id patebit. Quod si quoque quædam difficultas Directoribus moveatur, in conventu

ventu communi, tunc vices eorum ſuſtinet Colonia, & primumquoque ſtatim propoſitioni votum ſubnectit; veluti *Anno* 1604. in menſe Martio factum, quum, die Martis poſt Iudicia, ex legatione Moſcoviana & Ruſſiaca diſſidentes inter ſe urbes Lubecca & Stralſunda, Relationes, correlationes, Replicas & Duplicas præſentibus Dn. Legatis ſubmiſiſſent, &, deputatione ac nominatione à quaque parte facta, ex conceſſu diſceſſiſſent, Colonienſes ſtatim repetita relatione votum ſuum Lubeccenſibus oppoſuerunt ita, quaſi ipſorum Legati communi nomine miſſi extra fines mandato præſcriptos proceſſiſſent, atque inde tenerentur intereſſe pecuniarium reſtituere; cui etiam Bremenſes & aliæ aliquot civitates hoc addidere, quod Lubeccenſium illi Legati propterea ex conventibus & conſiliis eſſent excludendi, ſi ſubeſſet quiſpiam dolus. Quamvis autem in hanc ſententiam inclinarent maiora, tamen ſaniora id correxere, quum de dolo nihil certi conſtare poſſet. Namque quod nomine omnium Hanſarum primitus privilegia renovanda à Duce Magno Moſcoviæ petiiſſent, deinde quoque per iuramentum à dolo liberare ſe vellent in caſu neceſſitas, id excuſationem pa-

rere, iudicatum fuit; Vnde tandem conclusum est, quum actio mandati extra dolum purgari posset & nullitas sententiæ, non admitteret executionem, quod Lubeccensibus ad respondendum articuli aliquot essent proponendi; alias Syndicus Coloniensis D. Gronenbergerus multa Lubeccensibus regessit, donec tota controuersia per interpositionem composita est. &c.

Locus autem Conventus Hanseatici ordinarius quidem est Lubecca: attatamen si periculum aliquod interveniat, vel ratio tractatuum id aliter ferat, fit interdum, ut ex accidenti aliquo locus alius conventui cuidam assignetur, ut superius *in parte antecedenti c. 16.* explicavimus, quod *An.* 1398. *Rostochij* & *Anno.* 1370. Stralsundii, *Anno* 1410. *Hamburgi*, ut refert *Frid. Chron. Stetin. part.* 1. Monasterii ac toties Lunæburgi celebrati fuerint Conventus; sicuti etiam *c.* 1. *huius de tract. Colonia* agendo, ibi retulimus quomodo propter invastationem Danicam Hansa communem conventum ibi habuerit. Sic etiam in dissidio diuturno Anglicano, præsertim quum illis Flandri in perniciem Orientalium civitatum mercaturæ Hanseaticæ se adsociassent, *An.* 1491. Antwerp. conventus solemnis nomine universi Han-

Hanseatici corporis fuit habitus, quo cum magno venerunt pompa, ut diuturnum bellum propter crebras piratarum quæ se undiquaque submiscuerant huic prætextui, spoliationes, cum Anglicanis posset componi. Quum vero Bruggensium stapula & Emporium, dictas ob causas, Antwerpiam esset pridem translatum, & ibidem talia celebrarentur Comitia ab Hansis cum tanto splendore, male sibi ominari cœperunt Bruggenses, quod non facile Emporium posset restitui: Ideo etiam suos misere illuc Legatos oratum, ut lis, & discrepantia posset componi, velut etiam superiori tempore idem in conventu Lubeccano petierant. Verum quum adhuc bello cum Anglis sociato inhærerent, res non potuit tam facile transigi, sed iussi sunt bene sperare, ut rebus bene cum Anglicanis complacatis, ipsi quoque in gratiam redire, ac Emporii iuri restitui possent. Vno tum simul opere controversia, quam Hamburgenses cum Hollandis diu agitarant, propter mercaturam nimis invidiose flagitatam, examinari plenius cœpit; sed nihil emendatum fuit eorum, quæ in quæstionē venerant; licet varia fuerint tentata media, quæ præiudicium tollerent. Sic ultro mensis spacium frustra tem-

pus cum Anglis consumptum fuit, quum verba verbis, crimina criminibus,& facta factis regererentur inutiliter. *vide Crantz. lib. 14. Vand. cap. 16.* Pro rerum etiam necessitate, non tantum conventus celebrantur in iis civitatibus. quæ membra Hansæ repræsentant; sed quoque pro necessitate caussæ alia suis intentionibus & negotiis destinant loca, cum concessione superiorum, velut in nuperis temporibus factum, in caussa Brunsvicensium cum Duce Henrico Iulio, ubi *Anno* 1605. in oppido Ducatus Lunæburgensis Walsrodano conventum habuerunt, in quo de primis fundamentis arctioris fœderis pro defensione civitatum Hansæ & Reipubl. Brunsvicensis admodum serio actum est. Quum vero neque tunc res omnis plane posset confici, ad *Anni* 1606. initum multa sunt dilata, ubi tunc conventus Lunæburgi habitus est: sed plenior statim conceptio facta fuit 10. *April.* Brunsvigæ, ubi se tunc illis Dux Lunæburgensis adsociavit, uti infra explicabitur: in primis ad arctiorem correspondentiam Colonia, Monasterium, Rostochium, Stralsundium, Dantiscum, Hildeshæmium &c. requisitæ sunt, velut etiam Brunsvicenses in se receperunt, quod civitates Imperiales, inprimis

pus cum Anglis consumptum fuit, quum verba verbis, crimina crimini-bus, & facta factis regererentur inutili-ter. *vide Crantz. lib. 14. Vand. cap. 16.* Pro rerum etiam necessitate, non tan-tum conventus celebrantur in iis civi-tatibus, quæ membra Hansæ repræsen-tant, sed quoque pro necessitate causæ alia suis intentionibus & negotiis de-stinant loca, cum concessione superio-rum, velut in nuperis temporibus fa-ctum, in caussa Brunsvicensium cum Duce Henrico Iulio, ubi *Anno* 1605. in oppido Ducatus Lunæburgensis Walstodano conventum habuerunt, in quo de primis fundamentis arctio-ris fœderis pro defensione civitatum Hansæ & Reipubl. Brunsvicensis ad-modum serio actum est. Quum ve-ro neque tunc res omnis plane possi-t confici, ad *Anni* 1606. initum multa sunt dilata, ubi tunc conventus Lunæ-burgi habitus est: *sed* plenior statim conceptio *facta* fuit 10. *April.* Brunsvigæ, ubi se tunc *illis* Dux Lunæbur-gensis adsociavit, uti infra explicabi-tur: in primis ad arctiorem correspon-dentiam Colonia, Monasterium, Ro-stochium, Stralsundium, Dantiscum, Hildeshæmium &c. requisitæ sunt, ve-lut etiam Brunsvicenses in se recepe-runt, quod civitates Imperiales, inpri-mis

mis 4. Principales convocantes aut requirentes cæteras, videlicet Franco-furtum, Argentoratum, Norinbergam, & Vlmam (vulgo *ausschreibende Stätte* vocant) pro adsistentia & correspon-dentia, quum itidem illæ conventum suum *ad* 11. *Maij* Wormatiæ essent celebraturæ, sollicitare vellent. Atque ut eo rectius omnem à se propellerent vim cuiusque membri huius confœde-rationis, contributio usque ad 44000. Imperiales facta est, cui additus est cer-tus dispositionis mutuæ modus, qui non minus fuit notabilis. Lunæburgi sæpius alias fuerunt habiti conventus, ut infra patebit, sic & Vltraiecti, & Træmoniæ &c.

Quis vero modus consultandi & votandi, ac colligendi vota observetur ex prisca consuetudine in conventibus singulis, facile ex hactenus dictis pot-est percipi: quum pro re nata quid vis sit pertractandum: Attamen statuta & decreta publica id exigunt, ne quis ex-tra oleum, quod dici solet, evagetur; sed ut scopum concise pertingat in omni deliberatione; quum veritas & integritas non in argutiis multis aut amphibolobiis ullis consistat, sed sim-plicem mentis expetat explicationem. Ideoque ita cautum est, ut omnes in mentis & commissionis explicatione

ambiguitates, & circumlocutiones evitentur: tum ipsa quoque honestatis ratio id exigit ita, ut quilibet peritus se comparet ad animi sensa sui delucide exprimenda, & quæstionis præsentis statum summatim formandum. Dum autem unaquæque res secundum præscriptos articulos deliberatur, à Syndico quoque Hansæ eius substituto concipiuntur literæ variæ, quæ ad imperatorẽ, Reges, Principes, aut diversa regna & Respublicas aut consociata membra sunt mittenda, quæ non sine accurata cura perleguntur, bis terve etiam relegguntur; ubi simul cuique Legatorum liberum est pro voto quid adiicere, aut expungi quædam curare; quam industriam & cautiorem prudentiam sæpius in illis collaudare solitus sum; ita nihil temere effundi, aut incogitanter poni sinunt, ut, qui Hanseaticorum litteras in pleno concessu comprobatas legat, nihil frustra conceptum dicere queat. Proinde etiam accurate stilus in conclusione & subscriptione ita observatur, ut inde facile constare posit, quomodo litteræ conceptæ & scriptæ sint. Sicuti etiam civitatis Lubeccensis sigillo, tanquam Directorii confirmatione utuntur, nec aliud admittunt aut adiici sinunt, uti ipse vidi & audivi in conventu

Hansæ

ambiguitates & circumlocutiones evitentur: tum ipsa quoque honestatis ratio id exigit ita, ut quilibet pei[illegible] comparet ad animi sensa sui delecta exprimenda, & quæstionis præsentis statum summatim formandum. Dum autem unaquæque res secundum præscriptos articulos deliberatur, à Syndico quoque Hansæ eius substituto concipiuntur literæ variæ, quæ ad imperatorē, Reges, Principes, aut diversa[illegible] & Respublicas aut consociata[illegible] sunt mittenda, quæ non sine accurata cura perleguntur, bis terve etiam relegantur; ubi simul cuique Legatorum liberum est pro voto quid adiicere, aut expungi quædam curare; quam industriam & cautiorem prudentiam [illegible] pius in illis collaudare solitus sum; [illegible] nihil temere effundi, aut incogitant[illegible] poni sinunt, ut, qui Hanseaticorum litteras in pleno concessu comprobatas legat, nihil frustra conceptum d[illegible] cere queat. Proinde etiam accuratè stilus in conclusione & subscriptione ita observatur, ut inde facilè constare possit, quomodo litteræ conceptæ & scriptæ sint. Sicuti etiam civitatis Lubeccensis sigillo, tanquam Directorii confirmatione utuntur, nec illud admittunt aut adiici sinunt, [illegible] ipse vidi & audivi in conventu Hansæ

Hansæ particulari, qui *Anno* 1625. 10. *August.* Borgerdorfii oppidi in Præfectura civitatis utriusque Lubeccensis & Hamburg designantis celebratus est, quum Lubeccam pestis nimium inficeret urbem. Etenim quum Lubeccenses legati non secum attulissent sigillum, nec id civitatum consultum putarent, & tamen diversi Legati Regis Galliæ, Regis Dan. aliique essent cum responsione certa dimittendi; quæstio hæc duplex formata, agitataque fuit, ut aut præsentes civitates subscriberent nomina, aut sine sigillo responsum in scriptis daretur. Legati, sine speciali commissione aut instructione non posse stilum communem corrigi aut mutari, sanctè affirmarunt, velut etiam ex retroactis antecedentia multa Bremenses allegarunt. Post varias disputationes, tandem medium inventum est, ut ad Legatos Regios mitteretur Secretarius Lubeccensis, qui difficultates illis explicaret; ad quod saltem recredentiales periere, & ut saltem in scriptis resolutio illis traderetur, & concesserunt eo usque Hamburgum, ubi subsignationem Lubeccensium expectarunt. Alias vero subscriptione tali, aut in simili modo utuntur: Datum in Cæsarea libera & S. Imperii civitate Lubecca.

becca, sub Signeto urbis, ad quod omnes hoc pro tempore nos confitemur. In subscriptione: Vnite civitates Hansæ Teutonicæ. Sub dato 29. *Ian. Anno* 1619. ad Elect. Brandeburg. propter æquum valorem monetæ in solvendo vectigali. Sic & ad Duces Lunæb. & Megapolit. scriptum tunc fuit. Interdum etiam ita habetur: Datum in Conventu nostro sub Vrbis Lubeccensis signeto, cuius usus nobis est in communibus negotiis, 8. *Octobr. Anno* 1621. Vnitæ Civitates Teutonicæ Hansæ heic iam congregatæ. Ceu tunc scriptum est ad Regem Sueciæ, quum civitates novam obferrent Legationem pro petitione confirmationis Privilegiorum, & simul se excusarent in puncto Confœderationis, quam Rex Sueciæ tunc apud Civitates & Confœderatos Hansæ ambiebat anxie. Interdum quoque in subscriptione poni solet: Deputati & Legati unitarum Civitatum Teutonicæ Hansæ; uti factum *Anno* 1621. 14. *Maii*, ad civitatem Norinbergensem, quum novi gravaminis & oneris, quod Dux Frid. Vlricus Brunsvicensis novo vectigali commerciis imposuerat, indicationem Hanseatici facerent, ut reliquis quoque Germaniæ & Imperialibus civitatibus communicaretur.

ecca, sub Signeto urbis, ad quod
mnes hoc pro tempore nos confite-
ur. In subscriptione: Unitae civi-
ates Hansae Teutonicae. Sub dato 29.
an. *Anno* 1619. ad Elect. Brande-
burg. propter aequum valorem mone-
ae in solvendo vectigali. Sic & ad
Duces Lunaeb. & Megapolit. scriptum
unc fuit. Interdum etiam ita habe-
ur: Datum in Conventu nostro sub
rbis Lubeccensis signeto, cuius usus
obis est in communibus negotiis, 8.
Febr. Anno 1621. Unitae Civitates
eutonicae Hansae heic iam congrega-
e. Ceu tunc scriptum est ad Regem
eciae, quum civitates novam obser-
nt Legationem pro petitione confir-
ationis Privilegiorum, & simul se
cusarent in puncto Confoederatio-
s, quam Rex Sueciae tunc apud Civi-
es & Confoederatos Hansae ambie-
t anxie. Interdum quoque in sub-
iptione poni solet: Deputati & Le-
i unitarum Civitatum Teutonicae
nsae; uti factum *Anno* 1621. 14.
ii, ad civitatem Norinbergensem,
um novi gravaminis & oneris,
od Dux Frid. Ulricus Brunsvicensis
o vectigali commerciis imposue-
indicationem Hanseatici facerent,
eliquisquoque Germaniae & Im-
alibus civitatibus communicare-
tur.

tur. Inprimis vero notabilis est prae cunctis aliis, quas inter tot centenas vidi, quam *Anno* 1620. *sub dato* 23. *Martij* ad Fridericum Regem novum tunc Bohemiae & alios Elector, ac Duces Civitatesque Euangelicae Germanicae Unionis, (uti dici tunc volebant) Norinbergae congregatos miserunt, haec subscriptio, quae talis fuit, ut corresponderet titulo illorum, ad quos mittebatur: Unitae Euangelicae civitates Teutonicae Hansae. &c.

Quod si autem prius rationes emanentium examinatae & poenae unicuique iuxta statuta dictatae, ac demum res omnes expeditae fuerint, tandem commune placitum in certum conjicitur Recessum sive commune decretum, quod cuivis civitati inscriptis cum subsignatione, si ita petatur, Syndici nomine communi exhibetur, ut non tantum sit memoria certa actorum; sed etiam Statuti firmi id habeat locum, quod membris omnibus, quasi legem novam addit.

Expedienda vero omnia Lubeccensibus relinquuntur ita, ut postea in proximo conventu sequenti relatio inde fiat, si quid forte minus ad votum successerit, aut quidquam fuerit obtentum. In Recessu quoque stilus semper uniformis retinetur, ut caussae in

exordio prægnantiores referantur, quare convocatio illa sit facta, & quot civitates, atque quinam Legati adfuerunt nominatim, & quid ad singulum articulum sit conclusum. Quo fit, vel ex nudis recessibus ferme tota Historia Hanseatica iuxta seriem continuam pertexi & confici queat. Sed nunc ad formale Vnionis istius Hanseaticæ progressum nos facere oportet: Ex quibus reliqua de officiis, *Superius 2. cap.* allatis, Hanseaticarum civitatum præcipuarũ plenius cognosci poterunt, ne sit crebra opus repetitione.

CAP. XI.

De Statutis & Decretis antiquæ Hansæ, atque eorum generali dispositione, iuxta conceptum D. Domanni Synd. Hansæ.

FOrma igitur confœderationis Hanseaticæ partim consistit in universali unionis eius constitutione, partim in particulari fulcro. Vniversalis iterum aut constat ex veteris fœderis decretis & pactis, aut eorum renovatione. Particularis vero aut æqualitatem sociorum concernit, aut inæqualitatem eorum, quando, videlicet Reges

exordio prægnant. ores referantur, qua-
re convocatio illa sit facta, & quot
civitates, atque quinam Legati adfue-
runt nominatim, & quid ad singulum
articulum sit conclusum. Quo fit,
vel ex nudis recessibus ferme tota Hi-
storia Hanseatica iuxta seriem conti-
nuam pertexi & confici queat. Sed
nunc ad formale Vnionis istius Han-
seaticæ progressum nos facere oportet.
Ex quibus reliqua de officiis, Superius
2. cap. allatis, Hanseaticarum civita-
tum præcipuarũ plenius cognosci po-
terunt, ne sit crebra opus repetitione.

CAP. XI.

*De Statutis & Decretis antiquæ Han-
sæ, atque eorum generali dispositione, iuxta conceptum D.
Domanni Synd.
Hansæ.*

*FOrma igitur confœderationis Han-
seaticæ partim consistit in univer-
si unionis eius constitutione, partim
particulari fulcro. Vniversalis ite-
aut constat ex veteris fœderis de-
s & pactis, aut eorum renovatio-
Particularis vero aut æqualita-
ciorum concernit, aut inæqua-
eorum, quando, videlicet Re-
ges*

ges aut Duces Hanseatico corpori se submiscent, ut mox infra patebit. Vniversalia autem Decreta, quum olim ante 14. annos iussus esset ex communi Hanseaticorum placito colligere Syndicus Doct. Iohannes, Domannus, ea iuxta eius seriem, huc ita referemus, ut ille tunc conceperat tali modo; cuius delineatio sic se habet:

Honorabilium Hanseaticarum civitatum Statuta & ordinationes, sive Recessus, De Receptione Civitatum, quæ Fœdus Hanseaticum ambiunt, & aliis Ordinationibus.

Pars I. de communibus Hansæ Decretis.

1. *QVod si civitas* aut urbs quædam cupiat ab Hansa recipi, tunc tenentur Lubeccenses, aut alia quædam civitas, quæ propterea implorata fuit, ut omnes civitates legitime convocentur; Atque tunc in litteris illis caussæ specificæ explicabuntur, ut civitates diligenter considerare possint, num communi bono conducat id, vel minus, ut civitas illa admittatur & recipiatur. Et si hanc subsequ..tur incorporatio, è vestigio istud absq; mora omni-

omnibus Regibus & territorii Dominis, à quibus civitates Privilegia obtinent, per litteras indicandum est. *Ex Recess. de Anno* 1440. *& an.* 1447. *art.* 3.

2. *Alias vero Civitates illæ* ordinarie tertio quoque anno à festo Pentecostes Lubeccæ conventum solemnem habebunt: quod si tunc, aut si interea convocatio facta fuerit, quæpiam non comparuerit, ea tam diu, donec debitam pecuniæ mulctam una atque altera vice persolverit, ab Hansa exclusa erit; sicut etiam ille, in triplicatam pœnam ipso facto incidet, qui tertia vice emanserit. *Recess. de Anno* 1430.

3. *Quacunque civitas* mulctam suam non persolvet, eius cives arrestabuntur debite, donec mulcta sit persoluta. *Recess. de Anno* 1434.

4. *Quod si civitas* quædam absentiam suam rationibus aliquot excusare studuerit, caussæ tales à quopiam Senatore iuramenti vigore probabuntur, & obtineri aliter non debent. *Recess. de Anno* 1417. *&* 1441, *&* 1447, *atque* 1540.

5. *Quæcunque vero civitas* serius nonnihil adveniat, pro unoquoque die absentiæ 20. Imperial. thaleros solvere tenebitur. *Recess. iisd.*

6. *Quod*

omnibus Regibus & territorii Dominis, à quibus civitates Privilegia obtinent, per litteras indicandum est. *Ex Recess. de Anno* 1440. *& an.* 1447. *art.* 3.

2. *Alias vero Civitates illa* ordinarie tertio quoque anno à festo Pentecostes Lubecc æ conventum solemnem habebunt: quod si tunc, aut si interea convocatio facta fuerit, quæpiam non comparuerit, ea tam diu, donec debitam pecuniæ mulctam una atque altera vice persolverit, ab Hansa exclusa erit; sicut etiam ille, in triplicatam pœnam ipso facto incidet, qui tertia vice emanserit. *Recess. de Anno* 1430.

. *Quæcunque civitas* mulctam suam non persolvet, eius cives arrestabuntur debite, donec mulcta sit persoluta. *Recess. de Anno* 1434.

. *Quod si civitas* quædam absentiam suam rationibus aliquot excusare studuerit, caussæ tales à quopiam Senatore iuramenti vigore probabuntur, & obtineri aliter non debent. *Recess. de Anno* 1417. *&* 1441, *&* 1447, *atque* 1540.

Quæcunque vero civitas serius non-ihil adveniat, pro unoquoque [d]ie absentiæ 20. Imperial. thale[r]os solvere tenebitur. *Recess. iisd.*

6. *Quod*

6. *Quod si civitatibus* Hanseaticis quispiam legatus in itineris accessu aut recessu ex conventu Hansæ captivus abducatur, tum continuo duæ in vicinia ita sitæ civitates totis viribus in id incumbent, ut captivus relaxetur. *Recess. iisd.*

7. *Ad conventum Hansæ* legati uniuscuiusque civitatis credentiales secum afferunto. *In Recess. de Anno* 1369.

8. Haud ullius Civitatis Legati ex conventu Hanseatico, missis Dominorum domi relictorum avocatoriis, discedant, nisi prius advenerint, qui locum eorum suppleant. *Recess. de Anno* 1566.

9. *Neque Syndicus*, neque Secretarius quispiam in conventu Hansæ ad consilii sessionem admittetur, nisi simul Senatoris cuiusdam persona, ex ea civitate, à qua missus veniat, ipsi adsit una. *Recess. de Anno* 1418. *H. Recess. anno* 1441. *&* 1447. Exemplum *Anno* 1449. observatum est. Contraria tamen exempla fuerunt *Anno.* 1452. *& Anno* 1600, Olim etiam admissi sunt, videatur *Recess. de Anno* 1369.

10. *Sic etiam in universalibus* cunctis Hansæ conventibus debent ex omnibus Emporiis, & quidem singulis vicibus

vicibus Senior, sive Altermannus & Secretarius mitti. *Recess. de Anno* 1553.

11. *In conventibus Hanseaticis* nulla unquam negotia privata tractari debent, nisi prius publica plene fuerint expedita. *Recess. eod.*

12. *Civitates quoque nunquam* in Senatu tertia aut quarta parte surgent & inter sese consultabunt, atque sic sententiam suam depromen, sed unusquisque ad singulos articulos votum suum ordine deponat. *Recess. de Anno* 1497. *art*, 13.

13. *Omne, quodcunque Civitates*, quæ in Coloniensi confœderatione comprehenduntur, concludunt, hoc omnes reliquæ, quæ Hansæ devinctæ sunt, servare teneantur. *Recess. Anno* 1369.

14. *Quod etiam* maxime sana in Hansæ conventu vota concludunt, illud minora, sive præsentia vel absentia, approbare & sequi tenentur. *Recess.* 2. *de Anno* 1417. 7. *Recess.* 1363. & 1376. & 1. *Recess.* 1600.

15. *Hanseatici Recessus* nulli Principum aut Domino superiori communicari debent. *Recess. de Anno* 1476. *It.* 1494. Exemplum vide in *Recess. An.* 1499. *It.* 2. *Recess.* 1600. *Item an.* 1604. *in act. Brunsv part.* 2. *pag.* 16. *Qui*

vicibus Senior, sive Altermannus & Secretarius mitti. *Recess. de Anni* 1553.

11\. *In conventibus Hanseaticis* nulla unquam negotia privata tractari debent, nisi prius publica plene sue-rint expedita. *Recess. eod.*

12\. *Civitates quoque nunquam* in Se-natu tertia aut quarta parte surgent & inter sese consultabunt, atque sic sententiam suam deproment, sed unusquisque ad singulos articulos votum suum ordine deponat. *Recess. de Anno* 1497. *art.* 13.

13\. *Omne, quodcunque Civitates*, quæ in Coloniensi confœderatione cõ-prehenduntur, concludunt, hoc omnes reliquæ, quæ Hansæ devin-ctæ sunt, servare teneantur. *Recess. Anno* 1369.

14\. *Quod etiam* maxime sana in Hansæ conventu vota concludunt, illud minora, sive præsentia vel ab-sentia, approbare & sequi tenentur. *Recess.* 2. *de Anno* 1417. 7. *Recess.* 1363. & 1376. & 1. *Recess.* 1600.

15\. *Hanseatici Recessus* nulli Princi-pum aut Domino superiori com-municari debent. *Recess. de Anni* 1476. *It.* 1494. Exemplum vide in *Recess. An.* 1499. *It.* 2. *Recess.* 1600. *It. an.* 1604. *in act. Brunsv part.* 2. *pag.*

16\. Qui

16\. *Qui semel unquam* contra ordina-tionem Hanseaticam quid dolose peregit, ille nunquam ullo tempore in ulla civitate Hanseatica pro cive excipi aut tolerarier poterit. *Recess. de Anno* 1391.

17\. *Qui in militia* & bello contra ci-vitates Hansæ unquam servivit aut expeditionem subivit, illi itidem nunquam in æternum pro cive ex-cipi valet. *Recess. de Anno* 1521.

18\. *Quicunque civis* Hanseaticus tem-pore belli iuri civitatis resignave-rit, ille nuspiam in civitate aliqua Hansæ tanquam incola aut civis tolerari potest. *Recess.* 1. *Anno* 1364.

19\. *Qui etiam* alias Hansæ renuncia-verit, nunquam in æternum reci-pietur. *Recess. de Anno* 1447.

20\. *Nemo in duabus* civitatibus Han-seaticis simul civem agere valet, ne-que in duobus Emporiis simul Se-nioris partibus fungi. *Recess. Anno* 1470. 1498.

21\. *Nemo poterit* Senioratum subire in ullo Emporio, neque Neogar-diæ, neque in tribus illis regnis, multo minus privilegiis Hansæ frui, nisi sit civis Hanseaticus, ne-que quis privilegiorum eorundem defensionem nanciscetur, nisi civis

Hansæ

Hanſæ ſit, aut civis talis miniſter. 3. *Receſſ. de Anno* 1417. *It.* 1434. *It.* 1447. *&* 1395.

22. *Quicunque in pago*, oppido aut ditione aliqua, cuius dominium ſpectet ad aliquam civitatem Hanſæ, natus fuerit, ille ſervi aut famuli alicuius miniſterium ſubire quidem, at Mercatorem agere in Emporio aliquo nullatenus quis poteſt, niſi domicilium & ius civis habeat, aut ex tali civitate ſit natus. *Receſſ. de Anno* 1467. *It.* 1554.

23. *Quodſi quis* extraneus per ſeptennium Hanſeatico tali inſervierit, aut per ſeptennium in civitate Hanſæ aliqua ius civis poſſederit: etiamſi non homo liber extiterit, aut putatus ſit; nihilominus in Emporiis cunctis ad reſidentiam & negotia talia qualificatus eſt & admiſſibilis: Exceptis tamen Anglis, Hollandis, Flamingis, Brabantinis & Norimbergenſibus, qui in his civitatibus recipi non debent. *Receſſ. de An.* 1447. *& an.* 1449. Rationes alibi explicantur, cum correctione decreti.

24. *Qui ſibi ius* Emporii & reſidentiæ competere merito putat, ille documentis iuſtis id prius probabit, & ea exhibebit, ut ex iiſdem conſtet, quod

Han-

Hansæ sit, aut civis talis minister. 3. *Recess. de Anno* 1417. *It.* 1434. *It.* 1447. & 1395.

22. *Quicunque in pago*, oppido aut ditione aliqua, cuius dominium spectet ad aliquam civitatem Hansæ, natus fuerit, ille servi aut famuli alicuius ministerium subire quidem, at Mercatorem agere in Emporio aliquo nullatenus quis potest, nisi domicilium & ius civis habeat, aut ex tali civitate sit natus. *Recess. de Anno* 1467. *It.* 1554.

23. *Quod si quis* extraneus per septennium Hanseatico tali inservierit, aut per septennium in civitate Hansæ aliqua ius civis possederit: etiamsi non homo liber extiterit, aut putatus sit; nihilominus in Emporiis cunctis ad residentiam & negotia talia qualificatus est & admissibilis: Exceptis tamen Anglis, Hollandis, Flamingis, Brabantinis & Norimbergensibus, qui in his civitatibus recipi non debent. *Recess. de An.* 1447. & *an.* 1449. Rationes aliti explicantur, cum correctione decreti.

24. *Qui sibi ius* Emporii & residentiæ competere merito putat, ille documentis iustis id prius probabit, & ea exhibebit; ut ex iisdem constet, quod Han-

Hanseaticus sit natus; & talia Documenta saltem concipient civitates Lubecca, Dantiscum, Rigia, Colonia, Monasterium, Daventria, Magdeburgum, Brunsviga & Hildeshæmium. *Recess. de an.* 1494. & 1497.

25. *Qui in aliquo* Emporio residet, & extraneam ducit coniugem, ille eo ipso facto Hansam amisit. *Recess. de an.* 1497. nec in ulla civitate Hanseatica ad ius civium admitti debet; velut nec ullus nauta Hanseaticus, qui ex Oriente in occasum navigationes suas exerceat, & ibi domicilium habeat, talem transvehet, nec ullus Hanseaticus eius bona acceptabit, & ipsi transmittet, sub pœna 5. marcarum auri, iactura iuris civitatis & mercaturæ aut negationis Hanseaticę per 3. annorum spacium. *Recess. de an.* 1447.

26. *Nemo in* civitatibus Hanseaticis coram Senatu ultra sex personas comparebit, quæ ipsi adsistentiam præstent, sub pœna 2. marcarum argenti puri, pro qualibet persona, ultra 6. dictas; quæ statim ex bonis eius Commercia agentis persolventur. *in Recess. de Anno* 1417.

27. *Quod si Senator* quispiam contra alterum Senatorem in civitate Han-

featica verbis iniuriosis insurgat, dum negociantur, non ille loco privabitur statim; sed pœna pecuniaria mulctabitur. *Recess. de an.* 1318.

28. *Cuius cunque civitatis* cives Magistratui in statu regiminis sese opponent, & dignitatem dominationis eidem præripere conabuntur, illius civitatis Legati ad nullum Hansæ consilium admittentur; sed cives admonebuntur, ut prius Senatum, restituant, & Hansis reluitionem, pro ignominia præstent; Quod si hoc non perficiant, ea civitas ab Hansis erit exclusa, & eius cives cum reliquis Hanseaticis nihil commercii aut negociationis commune habebunt; sed ne quidem tolerabuntur uspiam in Hansæ aliqua civitate. *Recess. de. Ann.* 1447. *&* 1. *Recess.* 1417. *&* 3. *Recess.* 1317. *Exempla in Recess.* 1318. 1327. *Item* 1347. *&* 1. *Recess.* 1454. *& an.* 1487.

22. *Quod si quoque* Communitas Senatum vel etiam, partem saltem Senatus altera eiusdem pars officio suo Magistratus privet vi, tunc statim ipso facto ea civitas perdidit ius Hansę tam diu, donec deportati plene sint restituti. *Recess. de Anno* 1418. *It.* 1420. *diversimode* &c.

30. *Qui*

featica verbis iniuriosis infonge, dum negociantur, non illeloco pri-vabitur statim; sed pœna pecunia mulctabitur. *Recess. de an.* 1318.

18. *Cuius cunque civitatis cives Ma*gistratui in statu regiminis sese op-ponent, & dignitatem dominatio-nis eidem præripere conabuntur, illius civitatis Legati ad nullum Hansæ consilium admittentur, sed cives admonebuntur, ut prius Sena-tum, restituant, & Hansis relæ-tionem, pro ignominia præstent. Quod si hoc non perficiant, ea ci-vitas ab Hansis erit exclusa, & eius cives cum reliquis Hanseaticis ni-hil commercii aut negociationis commune habebunt; sed ne quidem tolerabuntur uspiam in Hansæ ali-qua civitate. *Recess. de. Ann.* 1447. *&* 1. *Recess.* 1417. *&* 3. *Recess.* 1317. *Exempla in Recess.* 1318. 1327. *Item* 1347. *&* 1. *Recess.* 1454. *& a.* 1487.

22. *Quod si quoque* Communitas Se-natum vel etiam, partem saltem Se-natus alteraeiusdem pars officio suo Magistratus privet vi, tunc statim ipso facto ea civitas perdidit ius Hansę tam diu, donec deportati ple-ne sint restituti. *Recess. de Anno* 1418. *It.* 1420. *diversimode &c.*

30. *Qui*

30. *Qui seditionem* in aliqua civitate movet, aut etiam cum seditiosis conspirat, ac forsan se subducit, ille in nulla Hansæ civitate salvum conductum inveniet; sed ubicunque deprehendatur, vitæ supplicio subiectus erit. *Recess. de anno* 1412. *It.* 3. *Recess.* 1417. *It.* 1418. *It.* 1470. *&* 1317. *nec non* 1521. *Exempla vide in Recess.* 1447.

31. *Quæcunque civitas* atheismo anabaptistico adhæserit, ea perdidit ius Hansæ. *Recess. Anno* 1335.

32. *Inter litigantes* duas urbes, Item, si universa civium communio, aut paucæ personæ cum Senatu litigia foveat, tunc corpus Hansæ iudex mox competens erit. *Recess. de Anno* 1312. *It.* 1317. *It.* 1327. *&* 1341, Quod si civitas quædam huic se opposuerit, ea 100. marcarum argenti mulctam pensabit. *Recess. de Anno* 1447.

33. *Quod si mercatores* duo Hanseatici litigia inter sese foveant, tunc nemo eorum poterit aut debebit Ecclesiastico alicui suum ius cedere, nisi cessionarius sequatur forum eius compromissarium, qui secundum Recessus Hansæ iudex est competens. *Recess. de an.* 1447. *It.* 1511. *&* 1517. *Exempla in* 1.

Recess.

Receff. 1417. Pœna huius eſt, amiſſio iuris civium apud omnes civitates Hanſeaticas. *Receff. de anno* 1417. in Lubecca circa feſtum Iohan. Baptiſtæ.

34. *Quod ſi quis* Hanſeaticus alteri apud extraneum magiſtratum arreſtum iniiciat, aut eius bona (ſolo excepto caſu neceſſitatis) aut eum ſolummodo ibi in ius vocat, tunc ille ex urbe deportabitur, ſub pœna marcæ auri. *Receff. de Anno* 1470. *&* 1486.

35. *Quod ſi etiam* Hanſeaticus quiſpiam, qui in Emporio aliquo (conthoreo) reſidet, ordinariæ huius iuriſdictionis in præiudicium, proceſſum aut alia iuriſdictionalia coram altero Magiſtratu intentet, civitatibus Hanſæ tres marcas auri perſolvere tenebitur; Super hoc civitas illa ubi actor talis offenditur, & quæ ob id à parte læſa implorabitur, executionem promptam ſtrenue committet, aut de ſuo talem pendet mulctam. *Receff. de Anno* 1576.

36. *Si Eccleſiaſticus* Hanſeaticum quempiam coram incompetente aut Eccleſiaſtico iudice in ius pertrahere conetur, non ille in ullo Hanſæ civitate perferetur aut tolera-

Recess. 1417. Pœna huius est, amissio iuris civium apud omnes civitates Hanseaticas. *Recess. de anno* 1417. in Lubecca circa festum Iohan. Baptistæ.

34. *Quod si quis* Hanseaticus alium apud extraneum magistratum arrestum iniiciat, aut eius bona (solo excepto casu necessitatis) aut eum solummodo ibi in ius vocat, tunc ille ex urbe deportabitur, *sub pœna* marcæ auri. *Recess. de Anno* 1470. & 1486.

35. *Quod si etiam* Hanseaticus quempiam, qui in Emporio aliquo (conthoreo) residet, ordinariæ ha... ius iurisdictionis in præiudicium, processum aut alia iurisdictionalia coram altero Magistratu intentet, civitatibus Hansæ tres marcas auri persolvere tenebitur; Super hoc civitas illa ubi actor talis offenditur, & quæ ob id à parte læsa implorabitur, executionem promptam strenue committet, aut de suo talem pendet mulctam. *Recess. de Anno* 1576.

[3]6. *Si Ecclesiasticus* Hanseaticus quempiam coram incompetente aut Ecclesiastico iudice in ius pertrahere conetur, non ille in ullo [H]ansæ civitate perferetur aut tolera-

lerabitur. *Recess.* 2. *de anno* 1367.

37. *Crucigeri illi*, qui propterea hoc signum adsumunt, ut privilegio loco Ecclesiastæ talis fruantur, in nulla civitate Hansæ tolerari debent. *In* 1. *Recess. de Anno* 1375.

38. *In civitatibus* Hanseaticis nequit contractus emptionis fieri, nisi ad minimum contrahens sit civis aut incola; alias impugnabitur statim. In *Recess. de Anno* 1494.

39. *In civitatibus* Hanseaticis non amplius tantus navium numerus ædificabitur, velut antea quum tot inde cotidiæ incommoditates enascantur. *Recess. de Anno* 1430.

40. *Nemo ex civitatibus* Hanseaticis aurum argentumve in extera loca pro artificiis inde conficiendis & absumendis exportabit *Recess. de an.* 1418. *&* 1427. sub pæna vitæ & bonorum. *Recess. de anno* 1417. à festo Pentecostes.

41. *Nemo emet* aut vendet haleces, antequam captura sit perfecta; nec frumentum ante messem; pannum aut alia artificialia manufactionis, priusquam fuerint confecta & absoluta: Si quis contra hoc quid tentet, tunc emptor pendet bona cuncta; venditor autem 10. marcas argenti pro mulcta solvet, qui

 talem

talem contractum nullitatis annunciabit, ille sextam partem ex bonis his confiscandis pro præmio accipiet. *Recess. de anno* 1449. *art.* 9. *& alibi.*

42. *Frumentum nullum* per Orsundium aut Balthen ab Albi aut Visurgi & è contra navigati debet, nisi ex civitate Hanseatica avehatur; quicunque nauta contrarium egerit, in nulla Hansæ civitate tolerabitur, nec ipsi quid concredetur pro vectione: Et quicunque mercator Hanseaticus contra hoc quid tentet, ille perdet bona ea cuncta: extraneus autem ab omnibus commerciis, in & cum Hanseaticis communibus, penitus excludetur. *Recess. de Anno* 1417. *&* 1447. *ac* 1440.

43. *Nemo pannum* fasciculatum emet & in alia loca ad colorificationem transportabit, nisi ubi confectus sit pannus talis, ibi quoq; colore tingi & præparari debet sub pœna perditionis panni. *Recess. de an.* 1417. *in Lubecca.*

44. *Pannus nullus extensivus*, pansilis aut pansivus, nec serica falso colore tincta, debent in civitatibus Hansæ vendi, sub pæna confiscationis. *Recess. de an.* 1598. *ubi una civitas contradixit H.*

45. *Sic*

talem contractum nullitatis accu-
ciabit, ille sextam partem ex bo-
his confiscandis pro præmio ac-
piet. *Recess. de anno* 1449. art. 9. &
alibi.

42. *Frumentum nullum* per Oder
diam aut Balthen ab Albi aut [illegible]
surgi & è contra navigari debet, [illegible]
ex civitate Hanseatica [illegible]
quicunque nauta contrarium eg-
rit, in nulla Hansæ civitate tolera-
tur, nec ipsi quid concredetur pro
vectione: Et quicunque merca-
Hanseaticus contra hoc quid [illegible],
ille perdet bona ea cuncta: extraneus
autem ab omnibus commerciis, [illegible]
& cum Hanseaticis communibus,
penitus excludetur. *Recess. de Anno*
1417. & 1447. ac 1440.

43. *Nemo pannum fasciculatum* [illegible]
& in alia loca ad colorificationem
transportabit, nisi ubi confectus [illegible]
pannus talis, ibi quoq; colore ting[i]
& præparari debet sub pœna perdi-
tionis panni. *Recess. de an.* 1417. *&*
Lubecca.

44. *Pannus nullus extensivus*, pan[si-]
filis aut pansivus, nec Serica falso
colore tincta, debent in civitatibus
Hansæ vendi, sub pœna confisca-
tionis. *Recess. de an.* 1598. *ubi una ci-*
vitas contradixit H.

45. Sic

45. *Sic nec aromata* inutilia aut fucata in civitatibus, nec aliter, quam secundum pondus vendi quid solide debet, sub pœna confiscationis: & unica quævis duos lotones Colonienses continebit. *Recess. de Anno* 1507.

46. *Sal Colbergense* non infundatur vasis Lunæburgicis, sed solummodo minutulis ligamentis involvatur ligno, sub pœna amissionis *Recess. de an.* 1413.

47. *Nemo sal Paionicum* in ulla civitate Hansæ exponat, nisi hoc ipse emerit, aut afferri sibi curarit. *Recess. de an.* 1470.

48. *Nemo piratis* arma bellica aut victualia vendat, sub pœna corporis & vitæ, ac bonorum confiscatione *Recess. de an.* 1417.

49. *Nullus Hanseaticus* subiectus suspecta ex mari, aut famosa ex deprædatione, bona sibi emat sub pœna vitæ. *Recess. de an.* 1417. & 1447. *It.* 1470. & 1498. Tum etiam taliter bona coempta civitatibus Hansæ in confiscationem concident, 1. *Recess. anno* 1447. *art.* 11.

50. *Quod si vero* bona spoliata inscienter emat, tunc solummodo bona fisco Hansæ concident; at, ignorantiam suam juramento pro-

 ba-

babit *Recess. de an.* 1447. *artic.* 11.
51. *Quod si* Senatus, in Hansæ aliqua civitate, talia delicta non puniat, ille Hansæ 50. marcas auri pœnæ loco solvet. *Recess. de an.* 1447.
52. *Quod si* ex civibus Hanseaticis quisquam extraneum vectigal sibi conductionis contractu devinciat, id suo faciet periculo, nec propterea ullam adsistentiam in casu aliquo à civitatibus expectabit. *Recess. de an.* 1497.
53. *Quicunque* minister illuc, ubi mercator dominus eius habitat, ad reddendas rationes pervenire recusabit, ille in nulla civitate Hanseatica locum civis inveniet, nec recipietur. 1. *Recess. & 3. de anno* 1417. *Item* 1442. *Item* 1447. & 1440.
54. *Qui in una* civitate Hansæ aut etiam alibi pecuniam mutuo sumit & accipit, aut pignora excipit, & secum tamen aufert in alium concedendo locum habitandi ille hoc facto amittet omne ius civitatis, nec in ulla civitate salvum conductum habebit, nec mercatoris ullius locum merebitur, multo minus ut debeat iure mercatoris defendi. *Recess. de an.* 1417. & 1418. & 1470.
55. *Ita quoque*, qui propter debita expelli-

babit *Recess. de an.* 1447. *artic.* 11.

51. *Quod si* Senatus, in Hansæ aliqua civitate, talia delicta non puniat, ille Hansæ 50. marcas auri pœnæ loco solvet. *Recess de an.* 1447.

52. *Quod si ex* civibus Hanseaticis quisquam extraneum vectigal sibi conductionis contractu devinciat, id suo faciet periculo, nec propterea ullam adsistentiam in casu aliquo à civitatibus expectabit. *Recess. de an.* 1497.

53. *Quicunque* minister illuc, ubi mercator dominus eius habitat, ad reddendas rationes pervenire recusabit, ille in nulla civitate Hanseatica locum civis inveniet, nec recipietur. 1. *Recess. & 3. de anno* 1417. *Item* 1442. *Item* 1447. & 1440.

54. *Qui in una* civitate Hansæ aut etiam alibi pecuniam mutuo sumit & accipit, aut pignora excipit, & secum tamen aufert in alium contedendo locum habitandi ille hoc facto amittet omne *ius* civitatis, nec in ulla civitate salvum conductum habebit, nec mercatoris ullius locum merebitur, multo minus ut debeat iure mercatoris defendi. *Recess. de an.* 1417. & 1418. & 1470.

55. *Ita quoque*, qui propter debita ex- pelli-

pellitur, ille nequaquam ulla in civitate Hansæ tolerabitur. 1. *Recess. de anno* 1398. & 1447.

56. *Petulans decoctor* aut defraudator, quem *Banckrottirer* dicunt, si fugam arripiat, & campanæ signum ipsum ignominia affecerit, ac usquā deprehendatur, per aliquot horas, in loco delinquentium publico; vinculis æneis sistetur spectaculo. *Recess. de anno* 1491.

57. *Ubi indicia* ad probationem doli sufficientia erunt, talis defraudator, non aliter ac iuxta leges civitatis Lubeccensis quam fur suspendi debet. *Recess. de an.* 1545. vide etiam de hac materia. *Recess. de an.* 1540. & 1620.

58. *Quod si* senior expertus quispiam vir in Emporio contra statuta quid deliquerit, ille duplicem exsolvet mulctam *Recess. de anno* 1525; in quo Recessu omnium Conthoriorum statuta sunt confirmata.

59. *Conthorii* administratores 4. Metropoli sin quotannis rationes reddent, nec absque eorum consensu quidquam ex bonis eorum Conthoriorum alienare debent, multo minus quidquam oppignorabit quis, aut obligabit ea Chirographo, *Recess. de an.* 1592.

 60. *Ne-*

60. *Neque Conthorienses* ulla Edicta aut Mandata publicare debent absque consensu civitatum Hansæ. *Recess. de an.* 1364.

61. *Nulli mercatorum* inhibitio fieri potest, ne dicat, quid & quantum mulctæ loco in Conthoriis persolverit, ne forte id constare queat. *Recess. de an.* 1395.

62. *Quicunque minister* hero suo se surripit, & aufugit, priusquam tempus obligationis suæ absolvat, ille intra anni spacium à nullo cive Hanseatico in servitium recipiatur. *Recess. de Anno* 1395.

63. *Quando colligationis* vectigal imponitur mercibus, nauta tanquam ex navibus & mercibus, velut & mercator ex suis mercibus pensionem aut censum porrigent. *in* 4. 8. *&* 5. *art. Recess. de anno* 1368.

64. *At Principes* & Duces, tam Ecclesiastici propter bona, quæ œconomiæ propriæ impendunt, exempti erunt. *in* 4, *&* 5. *Recess. de an.* 1368.

65. *Ad accipiendum* vectigal ponderis, quælibet civitas suis sumptibus certam ordinabit personam, nec ex Hansæ ærario quid impendi debet. *Recess.* 4, *&* 5. *de an.* 1368.

66. *Nauta quilibet*, aut mercator, qui censum loci, ex quo cum nave discessit,

60. *Neque Conthorienses* ulla Edicta
aut Mandata publicare debent ab-
que consensu civitatum Hansæ. *Re-*
cess. de an. 1364.

61. *Nulli mercatorum* inhibitio fieri
potest, ne dicat, quid & quantum
mulctæ loco in Conthoriis persol-
verit, ne forte id constare queat. *Re-*
cess. de an. 1395.

62. *Quicunque minister* hero suo se
surripit, & aufugit, priusquam tem-
pus obligationis suæ absolvat, ille
intra anni spacium à nullo cive
Hanseatico in servitium recipiatur.
Recess. de Anno 1395.

63. *Quando colligationis* vectigal im-
ponitur mercibus, nauta tanquam
ex navibus & mercibus, velut &
mercator ex suis mercibus pensio-
nem aut censum porrigent. *in* 4. 8.
& 5. *art. Recess. de anno* 1368.

64. *At Principes & Duces*, tam Ec-
clesiastici propter bona, quæ œco-
nomiæ propriæ impendunt, exempti
erunt. *in* 4, *&* 5. *Recess. de an.* 1368.

65. *Ad accipiendum* vectigal ponde-
ris, quælibet civitas suis sumptibus
certam ordinabit personam, nec ex
Hansæ ærario quid impendi debet.
Recess. 4, *&* 5. *de an.* 1368.

66. *Nauta quilibet*, aut mercator, qui
censum loci, ex quo cum nave dis-
cessit,

cessit, non persolvit, ille postea, si incusetur, in duplum solvet, & mulctam præter id præstabit. *Recess. de anno* 1530.

67. *In mercimoniorum* dispositione iustum observabitur pondus & mensura, iuxta loci cuiusque præscriptionem; Sic vas vitrioli continebit 1300, libras: convolutum piscimm, quos *Braunfisch* dicunt, continebit 32. membra, convolutum extensum maiorum asellorum 6. librarum navalium pondus: Convolutum pellium caprinarum 2. libr. naval. Sic & convolutum pannorum Flandricorum 20. membra, Anglicanorum 28. &c. *Recess. de annis* 1497. *&* 1530. ubi plures specificationes habentur.

68. *Sub pœna* confiscationis, mundæ quoque sint merces; sic corbis uvarum passarum contineat 100. libras, si vero quid desit, decurtabitur in precio emptionis. *Recess. de Anno* 1507.

69. *Nemo corrumpat* vinum Rhenanum, sed ita in bonitate sua relinquatur, velut ex Dei benedictione natum est: quod si adulteratum inveniatur, iuxta crimen falsi iudicabitur. *Recess. de an.* 1417.

70. *Nulli*

70. *Nulli extraneo* concedetur, ut navim in ulla civitate Hanseatica ædificet, aut emat, sub pœna 3. marcar. auri, & Hanseaticæ iustitiæ. *Recess. ex an.* 1412. *It.* 1425. *It.* 1417. & 1476.

71. *Nec quispiam* Hanseaticus cum extraneo quotam naviscolat, aut societatem mercis contrahat, sub pœna amissionis iuris Hanseatici & marcæ aureæ, nec non sub pœna amissionis eius, quod in quota societatis habet. *Recess. de an.* 1426. *It.* 1441. *It.* 1476. *Item.* 1440. & 1498. *nec non* 1454.

72. *Nemo mercatorum* Hanseaticorum nautæ extraneo suas imponet merces; sed in omnibus præferantur Hanseatici nautæ sub pœna 3. marcarum auri. *Recess. de anno* 1447.

73. *Nec in* primis Belgico nauclero versus Livoniam concredantur sub certo precio merces, sub pœna confiscationis bonorum, quæ ipsi fuerint imposita. *Recess. an.* 1425. vide ibidem plura.

74. *Mercatores* Flandrici non admittantur ad Societatem Orientalium civitatum, quum tantam exercuerint erga eos crudelitatem. *Recess. de an.* 1387.

75. *Nulli extraneo* & præsertim Hol-

70. *Nulli extraneo* conceditur, ut ci-
vim in ulla civitate Hanseatica ad-
ficet, aut emat, sub pœna 3. marca
auri, & Hanseaticæ iustitiæ. *Recess.*
ex an. 1412. *It.* 1425. *It.* 1417. &
1476.

71. *Nec quispiam* Hanseaticus cum
extraneo quotam naviscolat, aut
societatem mercis contrahat, sub
pœna amissionis iuris Hanseatici &
marcæ aureæ, nec non sub pœna
amissionis eius, quod in quota so-
cietatis habet. *Recess. de an.* 1426. *It.*
1441. *It.* 1476. *Item.* 1440. & 1451.
nec non 1454.

72. *Nemo mercatorum* Hanseaticorum
nautæ extraneo suas imponet mer-
ces; sed in omnibus præferantur
Hanseatici nautæ sub pœna 3. mar-
carum auri. *Recess. de anno* 1447.

73. *Nec in primis* Belgico naucleris
versus Livoniam concredantur sub
certo precio merces, sub pœna con-
fiscationis bonorum, quæ ipsi fece-
rint imposita. *Recess. an.* 1425. vide
ibidem plura.

74. *Mercatores* Flandrici non admit-
tantur ad Societatem Orientalium
civitatum, quum tantam exercue-
rint erga eos crudelitatem. *Recess. de*
an. 1387.

75. *Nulli extraneo* & præsertim Hol-
landico

landico concedatur, ut in Livonia Russicam addiscat linguam. *Recess. de an.* 1426. 1434. 1447. 1476. 1478. & 1517.

76. *Nemo extra* Hanseaticos in Livonia commercia exercebit, nisi in civitatibus ad mare sitis, quod si quis in pagis & aliis oppidis locisque terrestribus inveniatur mercaturam exercens, ille perdet bona talia coempta, & tam emptor quam venditor. *Recess. de an.* 1447. *art.* 12.

77. *Extraneo* nulli mercatori conceditur, ut ultra 3. menses in aliqua civitate Hansæ vivat in commerciis, aut apertam mercaturam tractet. Vide varia de his *in Recess. de anno* 1431. & 1441.

78. *Nemo extra* Hanseaticos pannum Anglicanum iuxta ulnæ mensuram vendat; tamen in convoluto fasciculo iuxta modum Hansæ licitum erit. *Recess. de an.* 1470.

79. *Nemo* Hanseaticus cum extraneo aliter, quam in *bahriis* (ut loquuntur) id est in continenti satisfactione mutua commercia tractare debet. *Recess. de an.* 1441.

80. *Sic & si Hanseaticus* extraneo Factori (ut vocant) alias merces, quam contectas & involutas transmittat,

mittat, sub pœna 3. marcarum auri. *Recess, de an.* 1334. *It.* 1498. *It.* 1530. 1535. & 1540. *nec non* 1572.

81. *Scoticis illis*, qui hybernis temporibus in civitatibus passim emendicant quasi panem, & in æstate promercalia tractant, imo etiam collectam & emunctam undique pecuniam aliis mutuo elocant, posthac in nulla civitate Hansæ hospitia hyberna concedantur. *Rec. de an.* 1507.

82. *Nemo obulos* aut nummos seligat ita, ut novæ monetæ destinet, & inde utilitatem sibi inhonestam quærat, sub pœna amissionis iuris civitatis, sic & in nulla civitate Hansæ ad ius civium unquam recipietur. *Recess. de an.* 1417. *Lubeccæ.*

83. *Nec monetarius* ullus nummos vel minutissimos confringet, aut in novam fusionem rediget, qui ipsius tempore fuerint in moneta producti, sub pœna 100. marcar, Lubeccensium, quoties hoc tentet. *Recess. de anno* 1417.

84. *Quod si* artificis famulus aut puer per legitimum tempus addidicerit artificium, & in civitate Hansæ aliqua inde victum sibi quærere velit, iuramento se obstringet, quod contra Hanseaticas civitates nunquam

mittat, sub pœna 3. marcarum auri, *Recess. de an.* 1334. *It.* 1498. *It.* 1530. 1535. & 1540. *nec non* 1572.

81. *Scoticiis illis*, qui hybernis temporibus in civitatibus passim emeridicant quasi panem, & in æstate promercalia tractant, imo etiam collectam & emunctam undique pecuniam aliis mutuo elocant, posthac in nulla civitate Hansæ hospitia hyberna concedantur. *Rec. de an.* 1507.

82. *Nemo obulos* aut nummos seligat ita, ut novæ monetæ destinet, & inde utilitatem sibi inhonestam quærat, sub pœna amissionis iuris civitatis, sic & in nulla civitate Hansæ ad ius civium unquam recipietur. *Recess. de an.* 1417. *Lubecc.*

83. *Nec monetarius* ullus nummos vel minutissimos confringet, aut in novam fusionem rediget, qui ipsius tempore fuerint in moneta producti, sub pœna 100. marcar. Lubecensium, quoties hoc tentet. *Recess. de anno* 1417.

84. *Quod si* artificis famulus aut puer per legitimum tempus addidicerit artificium, & in civitate Hansæ aliqua inde victum sibi quærere velit, iuramento se obstringet, quod contra Hanseaticas civitates nunquam

quam in bellum sit progressurus. 1. *Recess. de an.* 1579.

85. *Cuiuscunq; de artificii* collega aut minister in aliqua Hansæ civitate sibi domicilium quærit, ut proprius sibi sit herus, ille documenta probatoria non à senioribus sui artificii, sed à Senatu civitatis suæ producere debet: alias propter documenta Seniorum consociati collegii sui nusquam in civitate Hansæ ad ius civium admittetur. *Rec. de an.* 1417.

86. *Omnes* artificum magistri suorum ministrorum nomina statim, simulac eos conducunt sibi, Collegii sui præsidibus & adsessoribus sive colloquii Dominis exhibebunt. in scripto, ut quovis tempore inde indicatio sumi queat. *Rec. de anno* 1549.

87. *Manufactura* cuiusque minister nullus sine litterali indicio, quod vulgo *passportum* dicunt, ex una in aliam dimittatur civitatem Hansæ, nec uspiam sine tali signo recipiatur. *Recess. de an.* 1549.

88. *Magistris* tribuum & collegiorum in civitatibus Hansæ nusquam competit, ut ministros suos mulcta aliqua afficiant pecuniaria, nec etiam expunctiones in re-

gistro

gistro nominum facient, nisi id cum consensu magistratus eo in loco fiat. *Anno* 1572.

89. *Quando* collegii alicuius Magistri ex aliquot civitatibus vicinis conventum instituunt, & novos artificii sui ordinationes constituere cupiunt, ad quemvis actum talem civitatis illius, in qua hæc pertractantur, sigillum ratificationis ergo adhiberi curabunt, quod etiam tunc Magistratus cuiusque loci confirmabit. *Recess. de anno* 1482.

90. *In Livonicis* urbibus nullus præfectorum commercia exercebit, quum mercatoris & præfecti discrimen ingens sit, quod non confundendum, multas avaritiæ ob rationes: Si vero præfectus quis se ad mercaturæ munus resignet. *Recess. de anno* 1417.

91. *Pelliones* nulla ratione pellibus ullis sua exscindant dorsa, sub pœna 3. marcarum. *Recess. de an.* 1418.

92. *Quando* civis Hanseaticus moritur in civitate aliqua Hansæ, ubi domicilium non habuerit, Senatus loci poterit bona relicta tam diu adservare, donec hæres eius adveniat, ubi portionem bonorum sibi talem vindicat, velut extraneus pensare

gistro nominum facient, nisi idem conf. nsu magistratus eo in loco fiat. *Anno* 1572.

89. *Quando* collegia alicuius Magistri ex aliquot civitatibus vicini conventum instituunt, & novas artificii sui ordinationes constituere cupiunt, ad quemvis actum talem civitatis illius, in qua hæc pertractantur, sigillum ratificationis ergo adhiberi curabunt, quod etiam tunc Magistratus cuiusque loci confirmabit. *Recess. de an.* 1482.

90. *In Livonicis* urbibus nulli præfectorum commercia exercebunt, quum mercatoris & præfecti dis[...] men ingens sit, quod non confundendum, multas avaritiæ ob ratio[...] nes: Si vero præfectus quis se ad mercaturæ munus resignet. *Recess. de anno* 1417.

91. *Pelliones* nulla ratione pellibus ullis sua exscindant dorsa, sub pœna 3. marcarum. *Recess. de an.* 1418.

92. *Quando civis* Hanseaticus moritur in civitate aliqua Hansæ, ubi domicilium non habuerit, Senatus loci poterit bona relicta tam diu adservare, donec hæres eius adveniat, ubi portionem bonorum suam talem vindicat, velut extraneus per[...] fut[...]

fare solet; tamen statutorum ratio & iura observentur potius. *Rec. de an.* 1434.

93. *Vt res* necessariæ in conventibus singulis debite pertractari possint, quotquot convocatæ sunt urbes, sistere se per Legatos suos debent. quæcunque vero absque iusta & *legitima caussa* (*quæ à civitatibus præsentibus examinabuntur*) non mittet Legatos, prima vice 2. marcas auri, *pœnæ loco solvet*; *secunda* vice 3. marcas, & nihilominus observare tenebitur, quodcunque in conventu conclusum fuerit. *Recess. de an.* 1549. *&* 1556, *nec non* 1604.

94. *Contra* Contumaces emanentium executio observabitur talis, *quam* 5. *art.* confœderationis novæ de *An.* 1604. exprimit.

95. *Quæcunque* in conventu non iusto tempore comparuerit, ea civitas 20. Imperiales soluet, nisi legitima sit causa; cuius cognitio penes civitatum Legatos præsentes erit. *Recess. de an.* 1604.

96. *Commune* ærarium Hansæ non saltem ex contributionibus ordinariis & annuis, sed etiam aliis impositionum modis institui debet. *Recess. de an.* 1604.

97. *Penus* argenti & pecuniæ, qui ex diversis inventionibus augendus venit, ad ærarium communis Hansæ retrahi debet; ut inde onera talia allevamentum sentiant. *Recess. de an.* 1604,

98. *Quoties* in Conthoriis aut Emporiis universalibus minister novus recipitur, honorarium quoddam leve, loco contributionis, ærario communi adiicere debet. *Recess. de an.* 1604.

99. *Quod* si eiusmodi ministri, quorum negotiationes in Conthoriis sunt approbatæ, ius civium in aliqua Vrbe Hansæ acquirere sibi studeant, tales quoque, pro ratione status aut conditionis, certi aliquid in ærarium commune conferre debent. *Recess de anno* 1604.

100. *Legationes* absque necessaria & evidenti caussa nunquam sunt instituendæ, nè abusus quis interveniat. *Recess de an.* 1604.

101. *Quoties* Legationes subeundæ erunt, id prius in conventu debet concludi, ubi & deputatio & instructio rite ex communi placito ordinanda erit; alias sumptus ex ærario communi non persolventur. *Recess. de an.* 1604.

102. *Ac, ne* sumptus in legatione aliqua

97. *Penus* argenti & pecuniæ, qui e diversis inventionibus augeatur venit, ad ærarium commune Hansæ retrahi debet; ut inde onera talia allevamentum sentiant. *Recess.* de *an.* 1604,

98. *Quoties* in Conthoriis aut in portiis universalibus minister novus recipitur, honorarium quoddam loco contributionis, ærario communi adiicere debet. *Recess. de an.* 1604.

99. *Quod si* eiusmodi ministri, quorum negotiationes in Conthoriis sunt approbatæ, ius civium in aliqua Vrbe Hansæ acquirere sibi studeant, tales quoque, pro ratione status aut conditionis, certi aliquid in ærarium commune conferre debent. *Recess de anno* 1604.

100. *Legationes* absque necessaria & evidenti caussa nunquam sunt instituendæ, nè abusus quis interveniat. *Recess de an.* 1604.

101. *Quoties* Legationes subeundæ erunt, *id prius in conventu* debet concludi, ubi & deputatio & instructio rite ex communi placito ordinanda erit; alias sumptus ex ærario communi non persolventur. *Recess. de an.* 1604.

102. *At*, *ne* sumptus in legationes aliqua

aliqua nimium excrescant, cuique legato saltem 2. Ministri satis erunt, nec ultra 5. Imperiales ad cuiusque diei alimenta ipsi porrigantur, aut ex ærario rursus persolvi non debent *Recess. de an.* 1604.

103. *Si aliæ* civitates his subdelagatos suos adiungant, illæ quoque onera præstare debent sua, nec ex ærario communi id erit persolvendum. *Recess. de an.* 1604,

104. *Ac ne Legati* quid damni subeant, & ipsa æquitas requirit, ut labores *aliqua ratione* recompensentur; cuique Legato pro itineris benignitate quid *certi solvatur. Si locus* sit ultra 4. aut 5. dierum spacio *dissitus ad quem mittuntur, cuique* 70. Imperiales, alias vero si brevius sit spacium. 30. Imperiales obferri debent &c.

105. *Quidnam ad ordinationem navalium referri debeat, quidque in singulis observandum* iuxta Hansæ commmunis constitutionem, id sedulo heic notari debet, quod in 35. articulis ad ius Lubeccense est adiectum. *Atque hoc quum alias publice extet, & passim in usu sit, non opus est, ut iam in singulis moneamus: quilibet id inde petat. ubi percipiet, quod accurate casus om-

 nes

nes ibi sint præfigurati. Titulus est: Hanseatica ordinatio, rebus naûticis præsumpta, & *Anno Chr.* 1591. *à confœderatis Hansæ Teutonicæ civitatibus* in publico tunc conventu decreta & approbata.

Ex his & similibus statutis, quorum numerus longe potior est, si singuli examinentur ab aliquot seculis recessus, satis clare perspicitur, quæ intentio in commerciorum conservandorum studio Hanseaticis fuerit, & quem sibi, per hanc prudentem disciplinam, in cohibenda mercatorum avaritia, præfigere voluerint scopum. Quamvis in plurimis commodum proprium se exerat; tamen id maxime ad casus diversos restringendum venit. Etenim ipsa constitutio undique id satis detegit, quod multi varii casus tales restrictiones procrearint, ut technæ multiformes, & fallacitates in mercatura reprimerentur. Quippe etiam longinquitas temporis experientiam hanc illis addidit, ut quamplurimorum malitiam Hansæ socii prudentiores cohibere coacti fuerint. Qui rem sanioribus oculis penitius introspicere laborabit, facile inveniet, quod in mercimoniis astutissima ingenia passim ex omnibus terræ partibus confluant:

nes ibi sint præfigurati. Titulus est
Hanseatica ordinatio, rebus nauticis
præsumpta, & *Anno Chr.* 1591. à
confœderatis Hansæ Teutonicæ civitati-
bus in publico tunc conventu decre-
ta & approbata.

Ex his & similibus statutis, quorum numerus longe potior est, si singula examinentur ab aliquot seculis recensus, satis clare perspicitur, quæ intentio in commerciorum conservandorum studio Hanseaticis fuerit, & quem sibi, per hanc prudentem disciplinam, cohibenda mercatorum avaritia, præfigere voluerint scopum. Quamvis plurimis commodum proprium scopus erat; tamen id maxime ad casus diversos restringendum venit. Etenim ipsa constitutio undique id satis detegit, quod multi varii casus tales retroactiones procrearint, ut technæ multiformes, & fallacitates in mercatura reprimerentur. Quippe etiam longæquitas temporis experientiam hanc illis addidit, ut quam plurimorum consilia Hansæ socii prudentiores consiliiam Hansæ socii prudentiores co-
bere coacti fuerint. Qui rem sanioribus oculis penitius introspicere laborabit, facile inveniet, quod in mercimoniis astutissima ingenia plurima ex omnibus terræ partibus confluant;

fluant: His, nisi disciplina acuta norma & modus ingeniosus satis præscribatur, adeoq; iniiciatur acre frænum, facillimo motu in quævis abripiuntur fallacitatis extrema. Ideoque necessum est, ut honestatis vinculum heic connectatur, quod exorbitantias multorū ingeniorū in gyrum redigat, ut omnia in *æquitatis & iustitiæ moderamine* eo rectius conservari possint. Nec est Magistratus, qui cuncta ita accurate examinare aut *penitus perspicere queat*, nisi illi quorum maxime interest, & singula in intimis penetralibus perscrutari pridem didicerunt. Ac nisi experientia ipsa tot illis suggessisset dispositiones, diu minus fœdus hoc se contra tot avaritiæ, ambitionis, & proprii commodi portentosa violentissimaque monstra, per tot secula, conservare aut defendere potuisset. Veluti supra aliquoties explicatum, quot & quantos osores usque à principio ferme fœdus Hansæ istud habuerit. Ideoq; heic bene notandum dicit recte *Reegman in Chron. Lubec. lib.* 2. *pag.* 35, quod commune fœdus Hanseaticum non saltem nudi commercii caussa, sed etiam propter communem tranquillitatem & pacis culturam, ut eo rectius in civitatibus & Rebuspubl. firmior gubernationis regiminisque disciplina, & inde

profluens auctoritas conservari queat Atque hæc caussa fere est unica, quur coacti sint, pœnis & mulctis honestatis humanæ normam in negotiationibus vitæ necessariis propagare.

Quum vero ex antiquis illis confœderationum pactis, ante annos pluſculos, anno videlicet 1604. fœderis Hanſeatici forma hiſce temporibus accommodata, compoſita ſit, ut in eo fruſtra ad ſuperiora recurratur ſecula, eam nunc ita, ut verba eius integre ſonant, veluti etiam Dux Henricus Iulius Brunſvic. *in 3. parte Scripti ſui Apologetici pag.* 854. eandem publicis divulgavit typis, heic ſubnectemus.

Cap. XII.

De confœderatione communis Hanſæ, quæ anno 1604. Lubeccæ in conventu publico ſolemniter fuit renovata, cum pleno omnium conſenſu.

QVomodo ex antiquis partim Decretis celeberrimum fœdus Hanſæ communis cohæreat, ſuperiori cap. aliquo modo dictum eſt; Ex qua forma autem pactorum inde hodierna unio Hanſæ conflata ſit, id nunc retegendum

profluens auctoritas conservad[illegible] Atque hæc caussa fere est unica, [illegible] coacti fiunt, pœnis & mulctis [illegible] cis humanæ normam in negotiis [illegible] bus vitæ necessariis propagare.

Quum vero ex antiquis illis confœ derationum pactis, ante annos [illegible] los, anno videlicet 1604. [illegible] Hanseatici forma hisce tempori[illegible] accommodata, composita sit, ut [illegible] frustra ad superiora recurratur [illegible] eam nunc ita, ut verba eius integre [illegible] nant, veluti etiam Dux Hen[illegible] Iulius Brunsvic. *in 3. parte Scripti [illegible] Apologetici pag.* 854. eandem publice divulgavit typis, heic subiicim mus.

CAP. XII.

De confœderatione communis Hansæ, qua anno 1604. Lubecæ in conventu publico solemniter fuit renovata, cum pleno omnium consensu.

QVomodo ex antiquis partim De[illegible] tis celeberrimum fœdus Hans[æ] communis cohæreat, superiori ca[p.] aliquo modo dictum est; Ex qua for ma autem pactorum inde hodierna unio Hansæ conflata sit, id nunc tra gendum

gendum est: veluti supra id aliquoties declaravimus, qua occasione hæc renovatio *Anno* 1604. *mense Martio & Aprili* sit facta. Tenor omnis vero rectius ex ipsis percipitur verbis, qui ex vernacula Germanica sic est translatus.

Forma confœderationis Universalis, sive communis Hansæ, anno 1604, 21. April renovata & approbatione communi confirmata.

NOs Consules Senatusque civitatum Hansæ Teutonicæ, quotquot nostrorum, sigilla sua heic infra appenderunt, manifestum facimus & confitemur aperte in & cum vigore harum literarum; Quum ex aliquot centenis annis hucusque apud maiores nostros vetusta Christiana consuetudo atque celebris admodum mos fuerit, ut, iuxta occasionem & mutationem temporis & conditionis, pro conservatione nostrorum vetustissimorum, multa & molestia & labore, partim quoque maxima vitæ & sanguinis impensione carissime acquisitorum communium privilegiorum, libertatum, antiquorum laudabilium usuum, consuetudinum, etiam erectarum ac consensu sano approbatarum pactorum hæreditatio-

rum, nostræ & Hanseaticorum Conthoriorum saluti in regnis, Ducatibus & provinciis, ad corroborandum accretionem & emendationem usitatorum commerciorum, negotiationum, victuum, & salutarium prosperationum, in nostris civitatibus illi excitarint hunc sibi usum, quem & frequenti observantia continuarunt, ad illam, semper inter nos omnimode excultam, à maioribus traditam & fideliter conservatam Vnionem, correspondentiam, confœderationem aut coniunctionem, cum necessariis ac maxime utilibus derogationibus & novis institutorum suppletionibus renovandum, adaugendum, & meliorandum: Atque hinc tandem præsentium harum inquietarum, pertubatarum & supra modum periculosarum distractionum & temporum mutationes & status, iam tale opus ad manus sumere, imo idem quoque ad perfectionem perducere summopere exigant:

Quod proinde nos prædictæ Hansæ Teutonicæ civitates in laudem & gloriam Omnipotentis Iehovæ, in Sacri Rom. Imp. Germanicæ nationis emolumentum, & alias quisque nostrorum in decentem sui legitimi Magistratus respectum, & honorem, commu-

rum, nostræ & Hanseaticorum Co-thoricorum saluti in regnis, Duca-tibus & provinciis, ad corroboran-dum accretionem & emendationem usitatorum commerciorum, negotia-tionum, victuum, & salutarium pro-sperationum, in nostris civitatibus il-li excitarint hunc sibi usum, quem & frequenti observantia continuarunt, ad illam, semper inter nos omnimode exculcam, à maioribus traditam & fi-deliter conservatam Vnionem, corre-spondentiam, confœderationem aut coniunctionem, cum necessariis ac maxime utilibus derogationibus & novis institutorum suppletionibus re-novandum, adaugendum, & melio-randum: Atque hinc tandem præsen-tium harum inquietarum, perturbatio-rum & supra modum periculosarum distractionum & temporum mutatio-nes & status, iam tale opus ad manus sumere, imo idem quoque ad perfe-ctionem perducere summopere exi-gant:

Quod proinde nos prædictæ Hanseaticæ Teutonicæ civitates in laudem & gloriam Omnipotentis Iehovæ, in Sacri Rom. Imp. Germanicæ nationis emolumentum, & alias quisque suorum in decentem sui legitimi Magistratus respectum, & honorem, commu-

communium nostrarum Rerumpubl. prosperitatem, utilitatem & commodum, nec non promotionem omnis synceræ confidentiæ, & debitæ vicinitatis correspondentiæ, nos omnes & præcipue pro nobismet ipsis, & nostris posteris, uti à maioribus nobis id traditum & usu continuo obtentum est, denuo amicabiliter coadunivimus, coniunctione mutua constrinximus, & convinculavimus; veluti etiam iterum biscenos amicabili ratione coadunamus, coniunctione mutua constringimus, & devincimus in vicem, in modo, forma & specie, quemadmodum iam sequitur:

1. *Debemus ac volumus* nos & nostrum quilibet singulariter Sacro Imperio & Rom. Cæsare. Maiest. etiam cuivis reliquo nostro legitimo Magistratui respective in omnibus iustis & æquis conditionibus lubentem & debitam obedientiam, & quodcunque iisdem ex iure, debitaque obligatione debemus, id absque ulla recusatione præstare & exhibere; attamen exceptis, cum reservatione cuiuslibet civitatis, Exemptione, libertate, superioritate & Magistratu, privilegiis, iuribus iurisdictionis, pactis, à maioribus obten-

 tis

tis usque usibus & consuetudinibus.

2. *Pro secundo debemus* ac volumus nos inter nos invicem, fideliter fraterne sincero veroque amore fovere, unusquisque alterius salutem & commodum libenter curare, & pro viribus cunctis promovere; atque si etiam (quod Deus prohibeat) aliquid adversi aut damnosi interveniat, unius præmonitiones quisque erga alterum sedulo perficere, & in similibus casibus fideli consilio succurrere alterique adsistere; nullo autem modo alter alteri quid per insidiosam praxin supponere, nec, ab aliis ut fiat concedere, approbare, consentire, sed potius, quantum in nobis, omne malum summopere auxilio cuncto avertere.

3. *Pro tertio*, Ordinamus & volumus nos, ut communia Hansæ commercia & negotiationes, quovis in loco dispersim sitæ, iuxta & secundum, exinde inter nos erectas, uniones, Statuta & Ordinationes, uti tenor hoc fert conceptorum Recessuum (in quorum gratiam, & pro ulteriori indicatione, atque ut constare possit, ad quos nam Recessuum & Statutorum ob-

servan-

tis usque usibus & consuetudinibus.

2. *Pro secundo debemus ac volumus inter nos invicem, fideliter fraterne sincero veroque amore fovere, unusquisque alterius salutem & commodum libenter curare, & pro viribus cunctis promovere; atque si etiam (quod Deus prohibeat) aliquid adversi aut damni interveniat, unius præmonitiones quisque erga alterum fedulo perficere, & in similibus casibus fideli consilio succurrere alterique adsistere; nullo autem modo alter alteri quid per insidiosam præim supponere, nec, ab aliis ut fiat concedere, approbare, consentire, sed potius, quantum in nobis, omne malum summopere auxilio cuncto avertere.*

3. *Pro tertio*, *Ordinamus & volumus nos, ut communia Hansæ commercia & negotiationes, quovis in loco dispersim sitæ, iuxta & secundum, exinde inter nos erectas, uniones, Statuta & Ordinationes, uti tenor hoc fert conceptionum Recessuum (in quorum gratiam, & pro ulteriori indicatione, atque ut constare possit, ad quorum Recessuum & Statutorum observantiam*

servantiam quisque sit obligatus, præcedente tamen honorabilium civitatum consensu, compendium quoddam certum componetur, & civitatibus communicabitur) à nobis, nostrarum Rerumpubl. civibus, incolis & Mercatoribus unanimiter exerceri, & præterea dictis Recessibus & ordinationibus conformiter observari possint, atque ut nemo, sit, quicunque velit, dum in transgressione nominatorum Recessuum, Ordinationum, & Statutorum, à quoquam inter nos in nostris civitatibus aut Emporiis sive Conthoreis excusatus habeatur, sed à qualibet civitate illius suppositi, & pertinentes ad irrefragabilem observantiam & sequelam horum omnium, cum severitate cogi omnino debeat.

4. *Pro quarto*, si in posterum necessitas id exigat, ut honorabile Hansæ civitates ad conventum convocentur, tunc necessarii omnis ponderatio, & convocationis expeditio penes honoratum Senatum Civitatis Lubecensis, & reliquas civitates Vandalicas, uti maiorum mos id exigit, adhuc erit, à quibus tamen etiam id diligenter observabitur & curabitur, ne civitates ita sæpe

sæpe & cito, sed forsitan circa annum tertium semel tantum, si tamen caussæ tantam moram usquam pati velint, & præterea tempore æstatis, veluti quoque aliquatenus olim in usu fuit, & ad minimum quarto mense ante terminum, ad collegii coniunctionem conscribant, atque legatos earum non absque necessitate detineant; ac porro, ut cæteris honoratis Quartirii civitatibus aut Metropolitanis, nempe Coloniæ, Brunsvigæ & Dantisco, Vandalicarum civitatum Conventus eo citius ac spaciose satis prænuncietur ut illæ erga talem Vandalicarum urbium congregationem, an & quidnam sui aut ad regionem suam pertinentium civitatum caussa proponendum habeant, id prædeliberare, & versus Lubeccam referre queant, idemque à prædictis honorabilibus Vandalicis civitatibus necessaria ulterius deliberatione prælibari, & ita articulis & litteris citatoriis inseri atque demum Hanseaticæ congregationi simul denunciari possit.

5. *Quando* itaque huiusmodi dispositioni convocatio communis determinatur, tunc debemus & volumus nos, pro quinto, quotquot nostrorum

ſæpe & cito, ſed forſitan circa a-
num tertium ſemel tantum, ſi ta-
men cauſſæ tantam moram uſque
pati velint, & præterea tempore
ſtatis, veluti quoque aliquando
olim in uſu fuit, & ad minimum
quarto menſe ante terminum, ſi
collegii coniunctionem conſi-
bant, atque legatos earum non ab-
que neceſſitate detineant: ac porro,
ut cæteris honoratis Quartinil ci-
tatibus aut Metropolitanis, nempe
Coloniæ, Brunſvigæ & Danziſcæ,
Vandalicarum civitatum Conve-
tus eo citius ac ſpacioſe ſatis præ-
nuncietur ut illæ erga talem Van-
dalicarum urbium congregationem,
an & quidnam ſui aut ad regionem
ſuam pertinentium civitatum cauſ-
ſa proponendum habeant, id præde-
liberare, & verſus Lubeccam refer-
queant, idemque à prædictis hono-
rabilibus Vandalicis civitatibus ne-
ceſſaria ulterius deliberatione præ-
libari, & ita articulis & litteris ci-
tatoriis inſeri atque demum Han-
ſeaticæ congregationi ſimul denun-
ciari poſſit.

5. *Quando* itaque huiuſmodi diſpoſi-
tioni convocatio communis deter-
minatur, tunc debemus & volumus
nos, pro quinto, quotquot noſtro-
rum

tum ad annuum (cuius iam in hoc erecto Receſſu ulterior mentio fit) non pertinent, per Legatos noſtros & nuncios, iuxta formam & ordinationem, uti ea inter nos hiſce temporibus complacita eſt, & dicto huic receſſui inſerta habetur, benevole comparere, & commune argumentum ad utilitatem publicam, ſalutem & incrementum fideliter conſultare: atque ſi una aut plures ex hoc civitatum noſtrarum numero abſque legitima cauſſa, quæ in communi concilio pro ſufficienti agnoſci queat, emanſerit, vel alias non debito tempore & proprio die determinato, qui in ſcripto denominatus fuit, non, ſed nonnihil ſerius, comparuerit; tunc eiuſmodi abſentes, aut ſero venientes civitates, non tantum, quod à cæteris concluſum & decretum fuerit, pro ratificato habere tenebuntur; ſed etiam nobis in eam mulctam, quæ in *An.* 1556. confecta ordinatione exprimitur, & in hoc edito Receſſu repetita atque explicata eſt, incidet.

6. *Quod igitur* pro ſexto in communi Hanſeatica congregatione unanimiter per totum, aut per maiores partes cônſcriptarum, & præſentium tum coniunctarum civitatum,

tum, de 4. Conthoriis aut Emporiis, nempe Neogardensi, Londinensi, Antorfino & Bergensi, deque eorum privilegiis, & inde profluentibus commerciis ac dependentiis, & quomodo dissipata denuo erigenda, atque erecta conservanda, Item, de pœna irroganda iis civitatibus, quæ contra Hanseaticos Recessus, Statuta & Ordinationes deliquerint (quippe aliæ propriæ civitatum caussæ, actiones & pressuræ, quæ ad Conthoria & Hanseatica privilegia atque commercia non spectant, hisce non tanguntur) concluditur, illi nos absque recusatione & mora, etiam absque ulla Appellatione, reductione, aut alio effugio, quomodocunque nominari saltem queat, aut dici mereatur, effectum addemus, & integre synceri perfici curabimus, neque ab eo ullum proprium commodum, aut alia quædam similis caussa nos dimovebit. Quod si vero una aut plures civitates contra hoc se opponant, aut unquam per proprium commodum aut alias id fracturæ essent, illæ in Conthoriis & alibi ex nostris privilegiis & libertatibus nil commodi sentient amplius, nec iisdem aut civibus earum, incolis, addictis

tum, de 4. Conthoriis aut Empo-
riis, nempe Neogardensi, Londinen-
si, Antorfino & Bergensi, deque eo-
rum privilegiis, & inde profluentu-
bus commerciis ac dependentiis, &
quomodo dissipata denuo erigenda,
atque erecta conservanda, Item, de
pœna irroganda iis civitatibus, quæ
contra Hanseaticos Recessus, Statuta
& Ordinationes deliquerint (quip-
pe aliæ propriæ civitatum caussæ,
actiones & pressuræ, quæ ad Con-
thoria & Hanseatica privilegia a-
que commercia non spectant, hisce
non tanguntur) concluditur, illi
nos absque recusatione & mora, e-
tiam absque ulla Appellatione, re-
ductione, aut alio effugio, quomo-
docunque nominari saltem queat,
aut dici mereatur, effectum adde-
mus, & integre synceri perficie-
mus, neque ab eo ullum pro-
rabimus, neque ab eo ullum pro-
prium commodum, aut alia quæ-
dam similis caussa nos dimovebit.
Quod si vero una aut plures civi-
tates contra hoc se opponant, ac
unquam per proprium commo-
dum aut alias id fracturæ essent,
illæ in Conthoriis & alibi ex no-
stris privilegiis & libertatibus ni-
commodi sentient amplius, nec ii-
dem aut civibus earum, incolis, ad-
dictis

dictis & devinctis ullum commercium aut negotiatio in unitis civitatibus concedetur, nec in iis pro civibus, nec earum manefacturarii ad opificium & laborem ullum recipientur, sed potius ab eo omni, prægressa denunciatione, retrahentur, donec eiusmodi civitates propterea cum civitatibus communibus Hanseaticis ad earum sufficientiam reconciliatæ & in gratiam restitutæ fuerint.

7. *Quandoquidem* etiam cuivis notum & manifestum est, quod hæc Hanseatica Societas, præcipue in iam dictis Conthoriis & eorum privilegiis, cum defensione communis libertatis & Iurium fundata sit, proinde nos volumus, pro septimo, quotquot nostrorum ad prænominatum annuum non admittimur, illas, interdum & sub duratione huius decennalis Confœderationis, propter necessarias expeditiones talium communium caussarum in Hanseaticis congregationibus, per commune aut per maiora cōplacitas contributiones & subsidiaria iuxta usitatā & inter nos conventam taxam; atque nos reliquæ, quæ ad annuum admissæ sumus, annuum tale absque recusatione & mora, in debi-

tis

tis locis deponere, liquideque persolvere, sub pœna & mulcta ad primam abnegationem dupli, & si abnegatio illa obstinata sit, sub amissione Hanseaticorum privilegiorum, etiam commerciorum & iuris civium & opificii in unitis civitatibus, veluti in antecedenti articulo indicatum fuit.

8. *Pro octavo*, In casu hoc, quem Deus prohibeat; si quæpiam nostratum civitatum supra & contra iustitiam, cui se alias lubenter subiicere, & obedienter subiectam porrigere vellet, mera violentia supprimatur, coangustetur, & obruatur, vel etiam exercitu bellico insultetur, & forte obsidione cingatur, tunc nos reliquæ, & præsertim Quartirii eius Metropoles, in quo tales violentia coangustatæ civitates sitæ, eam debita coniunctione excipiemus, eandemque, tanquam inter nos ex antiquo mos laudabilis fuit, contra violatores eius, iustitiæ sistemus scriptis, & pro illa tractationem subibimus, locis determinatis, atque, ut præsenti expressura extricari queat, pro viribus media quærere, &, si, præter omnem spem quidem, scopum attingere nequeat, tamen talium civitatum salutem liben-

tis locis deponere, liquideque persolvere, ſub pœna & mulcta ad primam abnegationem dupli, & si negatio illa obſtinata ſit, ſub amiſſione Hanſeaticorum privilegiorum, etiam commerciorum & iuris civium & opificii in unitis civitatibus, veluti in antecedenti articulo indicatum fuit.

8. *Pro octavo*, In caſu hoc, quod Deus prohibeat; ſi quæpiam nostrarum civitatum ſupra & contra iustitiam, cui ſe alias lubenter ſubiicere, & obedienter ſubiectam praebere vellet, mera violentia ſupprimatur, coanguſtetur, & obturetur, vel etiam exercitu bellico infestetur, & forte obſidione cingatur, & tunc nos reliquæ, & præſertim Quartirii eius Metropoles, in quo tales violentia coanguſtatæ civitates ſitæ, eam debita coniunctione excipiemus, eandemque, tanquam inter nos ex antiquo mos laudabilis fuit, contra violatores eius, inſiſtemus ſcriptis, & pro illa tractationem ſubibimus, locis determinatis, atque, ut præſenti expreſſura extricari queat, pro viribus media quærere, &, ſi, præter omnem ſpem quidem, ſcopum attingere nequeat, tamen talium civitatum ſalutem libe-

libenter pernoſcere, contraque eas nullatenus adverſarios earum cum tranſmiſſione ullius nutrimenti, artoleriæ, pulveris, plumbi aut alterius bellicæ munitionis, vel etiam aliis in modis aut viis corroborare, aut ad talium conatum quidquam promotionis ſuggerere; ſed potius dictis coanguſtatis civitatibus ad liberationem & ſuſtentationem auxilium omne præſtare, & iiſdem omni modo re neceſſaria pro precio, atque alias pro conditione, ſuccurrere volumus.

9. *Nos quoque, pro nono*; debite cum omni diligenti cura hoc in nos recipimus, ut in noſtris agnatis civitatibus omnis interna lis & motus, mediante divino auxilio, pro poſſe præcaveri, &, ſi talis contra ſpem periculoſa viderentur, per convenientia media, & benevolas collaborationes, abſque mora componi, ad unanimitatem reduci, & omnes diſruptiones removeri è medio queant: Proinde volumus in hunc finem illos antehac deciſos & aliquoties iam confirmatos Receſſus & Ordinationes heic reperitas, & vigore huius Vnionis ſequenti forma renovatas eſſe; nempe, ſi in politicis & regimen concernentibus cauſſis, in-

ter Senatum, tanquam ordinarium Magiſtratum & cives incolaſque ullius cognatæ Hanſeaticæ civitatis, diſcordia, diffidentia, aut aliud diſcrimen gravaminis, contra ſpem exoriatur & incidat, quæ inter illos non componi aut tranſigi poſſent, ſed ad ulteriorem propagationem ſe extenderent; tunc ſtatim proximæ vicinæ civitates Hanſæ, ad requiſitionem & expetitionem Senatus, ut Legatos ſuos in eum locum mittant, atque exortam diſcordiam per benignas interpoſitiones componant & tranſigant, conari; at in caſu, ſi bonum inceptum diſſipetur, tunc civium communionem ad decentem obedientiam & reſpectum, erga ſuum Magiſtratum, & ad honeſtam deductionem *illius*, quod ipſis competere videatur, in locis & finibus, ubi competat, ſevere & omni cum diligentia adhortari, etiam ad id cum aliis civitatibus, *in* iuſtis & æquis cauſſis omnes poſſibiles promotiones & adſiſtentiam præbere; & ad id obligati eſſe debent. Quod ſi vero (quod Deus clementer præcaveat) accidat, ut unus aliquis, aut plures homines tumultum, periculoſas conſpirationes aut colligationes in ullis aliquot

Han-

Hanſæ civitatibus, adverſus & contra ullius civitatis Senatum, eius poteſtatem, præeminentiam & dignitatem, in præjudicium & damnum eius, quod probari poſſet, conficerent, & ab iis deſiſtere, atque in iure & æquitate contenti vivere, ſibi perſuaderi non paterentur: tunc debemus nos & Volumus nos tales homines & eorum dependentes in nulla Hanſæ civitate, nec vel in Conthorii ullius jure perferre aut ſalvum conductum ibi talibus concedere, ſed illi, ubicunque deprehendi valeant, captivos ducere, &, deducto maleficio, cum ſeveritate punire. Simili modo cum iis procedetur, qui tumultus talis, Confœderationis aut conſpirationis ſcientiam haberent, & qui tales Magiſtratui ſuo non denunciaturi eſſent.

10. *Pro decimo*, *Volumus* pro inſtitutione ulterioris amicitiæ, ne ulli cives aut incola in noſtris civitatibus & ditionibus inter ſe, aut etiam alias cohærentes civitates, cives & incolas aut illorum bona & poſſeſſiones propter alterius debita illegitime, coarctare, nec arreſto aut repreſſaliis detinere; ſed quod unus cum altero ad nomina reda-

ctum tenet, ut hoc coram competente Magistratu & iudicio contra principalem aut fideiussorem secundum ordinationem iurium denunciet, & persequi debeat; attamen debet unusquisque Magistratus è contra agenti parti subitaneum & expeditum ius citra moram suppeditare, & administrare.

11. *Pro undecimo*, debent quoque omnes illi denunciati & explorati, qui ob notoriam & sufficienter probatam inobedientiam atque rebellionem, aut etiam propter alias pœnales caussas, quæ enormes & supremæ infamiæ notam continerent, ex *nulla Hansæ* civitate, cognitione iuris prævia, eiecti aut deportati (quod *verfesten* dicunt) essent, nec etiam omnes, qui petulanter aufugissent, contra *Magistratum* suum illegitimas urgentes vias, minis, contumeliis & calumniis iniuriosis susceepissent, in reliquis nostris agnatis civitatibus non tolerati aut perferri, sed vel ad competentem postulationem, & propter id factam requisitionem, contra tales, cuilibet subitum ius communicari; vel ad denunciata & alias exploratam dictam occasionem, talibus hominibus, ut se ex nostris civitatibus &

ditio-

ditionibus absque mora recipiant, severissime imponetur, & ad id cogentur. Quod si vero ex supradictis quispiam inveniatur, qui se ob tales caussas ad pendentiam iuris ordinarii referret, atque id persequi se velle promitteret, vel etiam inprimis *Cæsareas*, aut aliorum legitimorum Magistratuum defensionales, protectoriales, & salvos conductus producere & demonstrare posset, eiusmodi receptus in civitatibus nostris, aut alius modus nunquam denegabitur ulli, nisi ut promittant & cautionem præstent, quod putativum ius contra Hansæ civitates, contra quas id sibi competere existimant, legitimo modo persequi, &, citra omnem iniuriam, etiam factum proprium, quærere, suscipere, promovere, intendere & ad finem perducere velint. In casu autem, illi contra hoc contumeliis, calumniis adversus adversariam suam civitatem, aut alias illegitimo modo quid suscepturi essent, & hoc Magistratui loci, ubi degerent, per denunciationem notificaretur; tunc debent illi talem porro custodire, aut cohabitationem non concedere; sed statim à se eum propellere tenentur. Neque debet aut vult ul-

lus ex nobis, quemquam prædicto-rum, qui, ex nominatis caussis, ali-quo usque toleratur, ad suæ civita-tis ius excipere, prius & antequam per ordinarium ius & cognitionem à competente superiori Magistratu declaratio & sententia pronunciata sit, quod illi à civitate ea, ex qua il-le eiectus sit aut discesserit, iniuria facta & illata fuerit: Neque etiam è contra, si dicta superioris iurisdi-ctionis cognitio, illis eiectis aut fu-gæ reis contraria reddita sit, talibus ulterior receptio & defensio in ci-vitatibus his, ubi per temporis spa-cium tolerati sint, amplius concedi debet.

12. *Pro duodecimo*, Quod si in poste-rum (quod Deus clementer prohi-beat) accidat, ut interdum, ubi in caussis & casibus, omnium nostro-rum salutem concernentibus, ad communem Hansæ conventū con-vocaturi essent, ulli legati, aut in adventu, aut recessu & reditu, sub itinere violenta impetitione & im-petuositate læderentur, & bonis suis exspoliarentur aut captivi ab-ducerentur; tunc debemus & vo-lumus nos (ante omnia illi, qui loco, ubi factum damnosum com-missum est, aut læsi captivi teneren-

tur

tur aut adservarentur, quam proxime adsident, omnes unanimiter hoc pro nostra habere caussa, & omni ope id præstare, ut læsus sua bona recipiat, & ex custodia relaxari queat; & quæ propterea impensæ insumptæ fuerint, hoc omne nos civitates communes similiter compensabimus, velut nostri majores juxta indicationem *Recessus de anno* 1456. ulterius id comprobarunt, ratum habuerunt, & inter se constituerunt.

13. *Pro decimo tertio*, Debemus & volumus nos tales compactiones, quæ propter tribus, artificia manualia & eorum magistros, ministrosque & alios adhærentes, in communi Hansæ consilio sub dato *Anni* 1572. inter nos conventæ & in illo tempore, erecto Recessui insertæ, atq; iam in isto præsenti revisæ & repetitæ sunt, unanimiter manutenere, & hoc omne severe ad executionem perducere.

4. *Et volumus nobis* omne, quod dictum jam est, in hic reservatum esse; quod si quispiam ex nostratibus peculiariter, aut nos simultanei cum quopiam alio, ullam ulteriorem compactionem aut amicabilem correspondentiam

coleremus, quod illa per hanc Vnionem non concidere, sed in pleno vigore & virtute manere debeat, modo illæ correspondentiæ huic non contradicerent, aut derogaturæ quid essent; quod nos etiam alios plures in hanc amicabilem coniunctionem, prævia omnium approbatione, recipere ac suscipere licitum sit & queamus.

15. *Concludendo*, debet hæc Christiana Vnio & vinculatio ex hoc dato 21. *Aprilis*, *huius* 1604. *anni* exordium sumere, & in consequens decennium absque interruptione ulla perdurare, excepto eo, quodcunque in hoc fœdere de contributionibus & Annuo (ad quæ nos non ulterius & porro quam ad 10. annos dictos obligamus) comprehensum est, donec in communi aliquo conventu aliud inter nos collocuti decreverimus & concluserimus: Atque prius & antequam id fiat, hæc *ipsa* in omnibus articulis & punctis, qui supradicto modo non excepti sunt, in pleno vigore, virtute & dignitate permanere debet. Quam coadunitionem & eius articulos omnes & singulos, nos omnes & singuli sub fide & iuramento, quo nos Sacro Romano Imperio, & unusquisque

alias

alias porro suo singulari magistratui & civitati obstrictus & obligatus tenetur, etiam quam charus nobis Dei & noster proprius honor, virtus, emersio, & nostrarum civitatum & cuiuslibet in iis salus est, & esse debet, perpetuo constanter & infrangibiliter servare promisimus, & firmiter polliciti sumus, in & cum vigore hujus scripti. hocque omne, absque dolosa abstutia aut ulla aliqua argutia. In veritatis testimonium nos supradictarum civitatum Deputati, iam præsentes Legati, huius Confœderationis Notulam nostris propriis manibus subscripsimus, & illarum usitatis sigillis corroboravimus. Actum Lubeccæ 21. *April. Anno post Christi nostri Domini & Salvatoris nativitatem* 1604.

O O O O &c,

Vti locutionis Germanicæ idioma id postulat; ita Notula hæc Confœderationis Hanseaticæ latinitate donata est, ne alicubi à genuina sententia & mente concipientium aberratum quid videri posset. Ideoque nemo sanus elegantiam talem, quam inutiles & vani verborum phrasiumque Criti-

carum conquisitores, captatoresve nasutuli, & lenocinia futilia vocis pro rebus in leptoleschia sua enucleantes, heic sibi iure aliquo deposcere valebit. Nec id magnopere curatur ab iis, qui synceritati potius in rebus agendis mortalium studente, & seriis incumbunt, quam ut in vanis speculationibus totum vitæ tempus phantastice syllogisticando (ut dici solet, & moderna id passim fere & stulta fert consuetudo) frustra consumant. Interim hæc quatuor bene notentur in ista formula Fœderis; 1. *Quod maxima sit differentia* inter convocationem Hansæ communis, & particularis fœderis, ut mox in sequenti pluribus patebit capite. Namque in hoc, tempus ordinarii conventus ad tertium annum æstatis restrictum quidem est: sed nihilominus clausula adiecta necessitatis omnia modificat. Ideoque supra indicatum est, quod Directores potius rerum & occasionum prudentes hucusque fuerint observatores, quam quod saltem solemnitates respexerint nudi: velut etiam ne quid prædeliberationibus posset deesse, satis mature, ut memini & vidi toties, deliberanda, ad Metropoles contributariasque civitates mittere adhuc solent; quod in assiduo obtinent usu

ut

ut cuiusq; Quartirii civitates rite sua possint & communia commerciorum & status gravamina ponderare. 2. *Atque licet artic.* 9. huius Fœderis, de seditionibus civitatum agens, cuique vicinæ Reipubl. suum determinet officium *in tali casu*; tamen etiam heic dilectio proximi nemini carum strictam præscribit legem; quum quisque etiam *ex* suo malo vicinum prænoscere queat & examinare damnum. Ipse aliquot exempla memorabilia vidi; quam fideli ope aliquot civitates alteri succurrere soleant. Inprimis & præcipue ante alias Vrbes accuratam Brunsvicensium, & curiosam satis ac laudatissimam inspectionis suæ curam heic iterum celebrare debeo, quum ipse fidem eorum erga Magdeburgenses ita exploraverim *Anno* 1622. Etenim iam tum per aliquot annos per versissimi illi lucripetæ, & omnis rebellionis auctores, aut præcursores ad minimum (quos M. Andr. Lampadius Past. Halens. Sax. rectissime in scripto optime illi tempori accommodato, ultimum Diaboli fœtum nominitabat) monetam adeo adulterinis suis corruptelis flagellaverant, ut multi fame inopes perirent, & inde vulgus cum plebe egena inciperet auctores tales, qui primas etiam in

regi-

ne lapidibus contusus pro-
m concidisset; satis præci-
immature instinctu Præ-
ocavit quidem ad arma ci-
misere culpa talium aucto-
100. trucidati sunt homi-
m quum cives sequentibus
saniorem mentem redirent,
ad caussam tantæ calamita-
æ & innoxii sanguinis recur-
itationibus; omnes furore
nt erga Senatum, permitten-
plebi aliquot ædium princi-
poliationes; mox quoque
adere curiam in foro armis
llecti studebant, ut pœnas
erent, qui ipsis suspecti erant.
e erat conspiciendum pericu-
ibus, nec quis ex curia pro-
debat, nedum descendere.
orti usque vicini rogabant
n forum descendens, aut Se-
meo nomine (adeo exosi
ctis) deprecatione gratiosas
es interponerem. Quamvis
os noscerem omnes, & iam
m irruituros; tamen pio &
Dei perito sermone ita per Ie-
ci nostri gratiam constringe-
onscientias, ut statim om-
rent effervescentiam, & re-
one non ullam nisi de pu-
niendo

niendo Kipperorum consortio amplius adiicerent conditionem, sed ita tamen, ut iuris omnem processum in meum deponerent officium; alias Senatui tanquam suspectis nihil credendo. Hoc, quum Senatus iustum æquumque diceret, & promitteret publicam fidem, ut à præsentis mortis liberaretur periculo, tumultus sanguinolentus & direptio bonorum, quæ usque in quintum diem durarat, quasi in momento consopita fuit omnis. Durissimæ autem, quum in me devolutæ essent vices, propter formandum processum talem, ad indicationem à me factam statim suis adfuere Brunsvicenses Legatis, quos secuti sunt Hildesienses, quorum ope & auctoritate multæ fuere lites aliquo modo emollitæ: uti & tunc mecum in ædibus meis per 6. Septimanas vixit Syndicus Brunsvic. D. Iohan. Cammannus, compater mihi carissimus: sed vulnus semper recruduit, quoties Senatus vacillaret in processu iuris, & multi lucem fugere viderentur, velut solet fieri, ubi quis suo abhorret affligi gladio. Ne autem fides mea in periculo publico apud cives interposita, quid damni pateretur, legatio publica ex hoc onere me salvavit. Sic etiam anno ab hinc proximo, quum Senatus communioni

civium

civium ſemper in actionibus ſuis, per octennium ferme integrum, inde cunctis ſuſpectus permaneret, nec deleri anteacta ex memoria illis poſſent; imo variis importunitatibus adaugeret indignantiam omnium, atque multitudo aliquot non bene convenientia ad conventum Hanſæ delata animadverteret; communitas aliquot ex civibus Lubeccam miſit, & gravis culpæ reos in pluribus convicit adeo, ut tandem ex Senatu deportati ſint omnes, & nova Reipubl. forma induta civitas. Sed an ſatis commode, *id ſupra cap.* 1. *h. tr. dictum eſt*. Varia & quamplurima heic quidem eſſent notanda; ſed culpa foret gravior, nec eſt huiusloci, quod alii opportunitati reſervatur rectius. Lubeccenſes vero & Brunſvicenſes cum Bremanis & Hildeſienibus omnia perſcutati tunc ſunt delicta, quamvis multa pallium meruerint. Hæc tamen Hanſeaticis debetur gratia, quod vigore fœderis tantam tunc perfecerint induſtriam. Vtinam modo haud novus ſub ea herba lateret anguis. Cognita cui ſunt acta, & hominum ingenia, ſtimulationis ſacrorum videlicet facile quid diſpicere poterit. Etenim nec cor impœnitens unquam Iehovæ compeſcere poterit iram. Ideoque merito *in art. 9. d*, tam curio

riosæ sunt Hanseaticæ civitates, in hoc, ut in tempore præveniatur periculosæ seditioni, quum præsertim hisce turbulentissimis temporibus omnia in ruinam communem vergere videantur, ni Deus ipse, ex misericordia, tantum à cervicibus nostris avertat exitium; quod anxie singulis momentis pœnitenti corde exoptandum est. 3. *Quodnam dehinc discrimen* sit inter civitates annuum saltem solventes, quos Annuistas dicunt, & inter illas, quæ ordinariæ contributioni nomen dedere, atque inde Contributariæ vocantur, id infra *cap.* 15. plenius nonnihil explicabitur, ut iam non sit opus idem bis repetere. 4. *Quod in articulo ultimo* obligatio adeo annorum spacium restringitur, id quidem in observantia iusta vigorem suum obtinuit: sed quum intercessérint alia quoque particularia Fœdera, de quibus nunc agemus, extensio huius Vniversalis facta est & dilata usque ad *Annum* 1627, licet meminerim, quod graves quoque paroxysmi id concussérint; ac facile in decadentiam incidisset, nisi aliunde fulcra denuo accepisset sua.

CAP.

CAP. XIII.

De Confœderatione Hansæ particulari, & defensione eius mutua, ad paritatem Fœderis æqualis, dispositionemque eius directa.

VEra igitur universi corporis Hanseatici in qua constitutione propriori consistat, id satis ex superioribus, quantum pro temporis ratione sufficit, constare valet: Atque quum nunc ad particularia nobis progrediendum sit, nihil commodius fieri potest, quam ut in exemplis eius vigorem delineemus: Etenim nulla impressio rei & veritatis fortior est, quum tantis tenebris obvelata sit ratio hominis, quam quæ ex actis & factis, adeoque ex ipsa rei experientia testimonii loco sumitur. Sed quum Fœderis particularis forma etiam apud Hansam, *ut supra parte 2. tract. gen.* docuimus duplex sit, ut quædam ex paritate, alia ex imparitate componatur, & inæqualitate nihil fragilius, inconducibilius, nihil falsius & futilius sæpius detur, propter multas insidiarũ suppositiones, quum nihil sinceri amoris in sese contineat; sed unicam, nec raro tyrannicam sibi

propositam occulte gerat utilitatem; ea propter de tali modo, qui in paritate consistat, tanquam constantiori & fideliori, ceu in ipso exemplo Universalis Foederis, quod ex tot seculorum spacio feliciter floruit, id videre est, nunc prius quid in medium proferemus, sed nunquam rectiùs id præstari poterit, quam ut ipsa nunc prodeant exempla; quorum aliud in veteri, & aliud in nova producemus forma; unde patebit quo fulcro Universale illud à particularibus sustentetur, & quænam ipsi auctoritas ex iisdem adiici possit, & olim pridem adiecta fuerit. Circa *Ann. Christ.* 1399. Civitates passim & maxime Marchiæ Brandeburgensis à prædonibus ita infestabantur, ut nulli civitati, ac civium & mercatorum cuiquam amplius iura salva & tutæ paterent usquam viæ. Ac licet illi à Principe suo peterent inspectionem, tamen omnia frustra fuerunt. Etenim Iodocus Marchio Moraviensis, qui à Rege Hungariæ tum Sigismundo agnato suo hunc acceperat ex donatione liberali Marchionatum, nulli rei magis, quam perpetuis emunctionibus contributionum incumbebat; unde nihil iustitiæ supererat passim; sed omnia habebantur venalia; & maxime in eius absentia. Quisque

que igitur ex libidine & avaritiæ ductu rapiebatur, ut nulli aures paterent æquitatis. Quod quum perferre urbs Brandeburgensis, tanquam Hanseatica & commercii studio unice dedita, perferre non posset, huic malo remedium quærens, plures ad se convocavit civitates Marchiæ, cum quibus hoc pepigit fœdus, ut ex copia apparet.

Notula fœderis antiqui particularis inter pares reciprocum, videlicet civitates aliquot Hanseaticas Marchiæ & alias extraneas.

NOs Senatores ex civitatibus *Neomarchiæ Brandeburgensis, qui nunc sunt, & adhuc sunt futuri, veteris urbis Brandeburgensis, novæ urbis Brandeburg., Berlinensis, Coloniensis, Francofurtensis, Kroſſensis, Strausbergensis, Monchelergensis, Landsberg., Mittelvvald., Ebersvvald, (iam vocatur Neostadum) Bernovienſis, Spandovienſ., Navensis, & Belitzensis, confitemur & attestamur pro nobis, unus Senatus alteri, quod nos, ex consilio & pleno mandato civium nostræ communitatis, unanimiter inter nos convenimus & convinculati teneamur; ac volumus indissolubili constantia observare talia*

lus ex nobis, quemquam prædicto-rum, qui, ex nominatis caussis, aliquo usque toleratur, ad suæ civitatis ius excipere, prius & antequam per ordinarium ius & cognitionem à competente superiori Magistratu declaratio & sententia pronunciata sit, quod illi à civitate ea, ex qua ille eiectus sit aut discesserit, iniuria facta & illata fuerit: Neque etiam è contra, si dicta superioris iurisdictionis cognitio, illis eiectis aut fugæ reis contraria reddita sit, talibus ulterior receptio & defensio in civitatibus his, ubi per temporis spacium tolerati sint, amplius concedi debet.

12. *Pro duodecimo*, Quod si in posterum (quod Deus clementer prohibeat) accidat, ut interdum, ubi in caussis & casibus, omnium nostrorum salutem concernentibus, ad communem Hansæ conventū convocaturi essent, ulli legati, aut in adventu, aut recessu & reditu, sub itinere violenta impetitione & impetuositate læderentur, & bonis suis exspoliarentur aut captivi abducerentur; tunc debemus & volumus nos (ante omnia illi, qui loco, ubi factum damnosum commissum est, aut læsi captivi tenerentur

tur aut adservarentur, quam proxime adsident) omnes unanimiter hoc pro nostra habere caussa, & omni ope id præstare, ut læsus sua bona recipiat, & ex custodia relaxari queat; & quæ propterea impensæ insumptæ fuerint, hoc omne nos civitates communes similiter compensabimus, velut nostri maiores iuxta indicationem *Recessus de anno* 1456. ulterius id comprobarunt, ratum habuerunt, & inter se constituerunt.

13. *Pro decimo tertio*, Debemus & volumus nos tales compactiones, quæ propter tribus, artificia manualia & eorum magistros, ministrosque & alios adhærentes, in communi Hansæ consilio sub dato *Anni* 1572. inter nos conventæ & in illo tempore, erecto Recessui insertæ, atq; iam in isto præsenti revisæ & repetitæ sunt, unanimiter manutenere, & hoc omne severe ad executionem perducere.

4. *Et volumus nobis* omne, quod dictum iam est, jn hic reservatum esse; quod si quispiam ex nostratibus peculiariter, aut nos simultanei cum quopiam alio, ullam ulteriorem compactionem aut amicabilem correspondentiam

coleremus, quod illa per hanc Vnionem non concidere, sed in pleno vigore & virtute manere debeat, modo illæ correspondentiæ huic non contradicerent, aut derogaturæ quid essent; quod nos etiam alios plures in hanc amicabilem coniunctionem, prævia omnium approbatione, recipere ac suscipere licitum sit & queamus.

15. *Concludendo*, debet hæc Christiana Vnio & vinculatio ex hoc dato 21. *Aprilis*, *huius* 1604. *anni* exordium sumere, & in consequens decennium absque interruptione ulla perdurare, excepto eo, quodcunque in hoc fœdere de contributionibus & Annuo (ad quæ nos non ulterius & porro quam ad 10. annos dictos obligamus) comprehensum est, donec in communi aliquo conventu aliud inter nos collocuti decreverimus & concluserimus: Atque prius & antequam id fiat, hæc ipsa in omnibus articulis & punctis, qui supradicto modo non excepti sunt, in pleno vigore, virtute & dignitate permanere debet. Quam coadunitionem & eius articulos omnes & singulos, nos omnes & singuli sub fide & iuramento, quo nos Sacro Romano Imperio, & unusquisque alias

alias porro suo singulari magistratui & civitati obstrictus & obligatus tenetur, etiam quam charus nobis Dei & noster proprius honor, virtus, emersio, & nostrarum civitatum & cuiuslibet in iis salus est, & esse debet, perpetuo constanter & infrangibiliter servare promisimus, & firmiter polliciti sumus, in & cum vigore huius scripti. hocque omne, absque dolosa abstutia aut ulla aliqua argutia. In veritatis testimonium nos supradictarum civitatum Deputati, iam præsentes Legati, huius Confœderationis Notulam nostris propriis manibus subscripsimus, & illarum usitatis sigillis corroboravimus. Actum Lubeccæ 21. *April. Anno post Christi nostri Domini & Salvatoris nativitatem* 1604.

O O O O &c,

Vti locutionis Germanicæ idioma id postulat; ita Notula hæc Confœderationis Hanseaticæ latinitate donata est, ne alicubi à genuina sententia & mente concipientium aberratum quid videri posset. Ideoque nemo sanus elegantiam talem, quam inutiles & vani verborum phrasiumque Criti-

carum conquiſitores, captatoreſve naſutuli, & lenocinia futilia vocis pro rebus in leptoleſchia ſua enucleantes, heic ſibi iure aliquo depoſcere valebit. Nec id magnopere curatur ab iis, qui ſynceritati potius in rebus agendis mortalium ſtudent, & ſeriis incumbunt, quam ut in vanis ſpeculationibus totum vitæ tempus phantaſtice ſyllogiſticando (ut dici ſolet, & moderna id paſſim fere & Italia fert conſuetudo) fruſtra conſumant. Interim hæc quatuor bene notentur in iſta formula Fœderis; 1. *Quod maxima ſit differentia* inter convocationem Hanſæ communis, & particularis fœderis, ut mox in ſequenti pluribus patebit capite. Namque in hoc, tempus ordinarii conventus ad tertium annum æſtatis reſtrictum quidem eſt: ſed nihilominus clauſula adiecta neceſſitatis omnia modificat. Ideoque ſupra indicatum eſt, quod Directores potius rerum & occaſionum prudentes hucuſque fuerint obſervatores, quam quod ſaltem ſolemnitates reſpexerint nudi: velut etiam ne quid prædeliberationibus poſſet deeſſe, ſatis mature, ut memini & vidi toties, deliberanda, ad Metropoles contributariaſque civitates mittere adhuc ſolent; quod in adſiduo obtinent uſu

ut cuiusq; Quartirii civitates rite sua possint & communia commerciorum & status gravamina ponderare. 2. *Atque licet artic.* 9. huius Fœderis, de seditionibus civitatum agens, cuique vicinæ Reipubl. suum determinet officium in tali casu; tamen etiam heic dilectio proximi nemini carum stri-ctam præscribit legem; quum quisque etiam ex suo malo vicinum prænoscere queat & examinare damnum. Ipse aliquot exempla memorabilia vidi; quam fideli ope aliquot civitates alteri succurrere soleant. Inprimis & præcipue ante alias Vrbes accuratam Brunsvicensium, & curiosam satis ac laudatissimam inspectionis suæ curam heic iterum celebrare debeo, quum ipse fidem eorum erga Magdeburgenses ita exploraverim *Anno* 1622. Etenim iam tum per aliquot annos per versissimi illi lucripetæ, & omnis rebellionis auctores, aut præcursores ad minimum (quos M. Andr. Lampadius Past. Halens. Sax. rectissime in scripto optime illi tempori accommodato, ultimum Diaboli fœtum nominitabat) monetam adeo adulterinis suis corruptelis flagellaverant, ut multi fame inopes perirent, & inde vulgus cum plebe egena inciperet auctores tales, qui primas etiam in regi-

regiminis statu tenerent, nonnihil insolentius insultare. Nec in tali tumultu populus Magdeburgicus, ceu ut plurimum pruritu simili fervere solet, uti historiæ passim testantur, erat ultimus. Petierant enim toties per directum & obliquum à Magistratu suo, ut molam nefarie in ruinam urbis introductam & ad Albim corruptissimæ monetæ destinatam abrogarent: interdum nec minæ rigorosiores aberant. Sed surdo narrabatur fabula. Pauci erant inter præcipuos, qui amicis monitionibus se corrigi patiebantur; licet & ipse officii ratione, sæpius tot perniciei rationes toties illis demonstrando, precarer eos, quos debebam dehortari: Donec tandem ex singulari Iehovæ pœna, ipse Magistratus exordium seditionis moveret, in publicis nundinis, ubi omnis plebs sua industria satis in eo tempore intenta solet esse captiositatibus, proxenetæ alicui Kipperorum (ut tunc ex monetæ commutatione fraudulenta per libram vocabantur) quandam summam falsæ monetæ publico actu confiscando: ubi sic lictores simul ædes eius spolio communi reliquerunt. Quum igitur turbis his miris obrutus Senatus, nihil sua interpositione apud plebem communem obtinere posset, sed
ipse

ipse undique lapidibus contusus prope ad forum concidisset; satis præcipitanter & immature instinctu Prætoris convocavit quidem ad arma cives; ubi misere culpa talium auctorum ultra 100. trucidati sunt homines: Verum quum cives sequentibus diebus ad saniorem mentem rediret, & potius ad caussam tantæ calamitatis publicæ & innoxii sanguinis recurrerent cogitationibus; omnes furore conciti sunt erga Senatum, permittendo adhuc plebi aliquot ædium principalium expoliationes; mox quoque ipsam invadere curiam in foro armis apertis collecti studebant, ut pœnas ab iis exigerent, qui ipsis suspecti erant. In ipsa acie erat conspiciendum periculum omnibus, nec quis ex curia prospicere audebat, nedum descendere. Quare morti usque vicini rogabant me, ut in forum descendens, aut Senatus aut meo nomine (adeo exosi erant cunctis) deprecatione gratiosas pie ad cives interponerem. Quamvis exacerbatos noscerem omnes, & iam iam curiam irruituros; tamen pio & ex Verbo Dei perito sermone ita per Iehovæ unici nostri gratiam constringere cœpi conscientias, ut statim omnem exuerent effervescentiam, & reconciliatione non ullam nisi de puniendo

niendo Kipperorum consortio amplius adiicerent conditionem, sed ita tamen, ut iuris omnem processum in meum deponerent officium; alias Senatui tanquam suspectis nihil credendo. Hoc, quum Senatus iustum æquumque diceret, & promitteret publicam fidem, ut à præsentis mortis liberaretur periculo, tumultus sanguinolentus & direptio bonorum, quæ usque in quintum diem durarat, quasi in momento consopita fuit omnis. Durissimæ autem, quum in me devolutæ essent vices, propter formandum processum talem, ad indicationem à me factam statim suis adfuere Brunsvicenses Legatis, quos secuti sunt Hildesienses, quorum ope & auctoritate multæ fuere lites aliquo modo emollitæ: uti & tunc mecum in ædibus meis per 6. Septimanas vixit Syndicus, Brunsvic. D. Iohan. Cammannus, compater mihi carissimus: sed vulnus semper recruduit, quoties Senatus vacillaret in processu iuris, & multi lucem fugere viderentur, velut solet fieri, ubi quis suo abhorret affligi gladio. Ne autem fides mea in periculo publico apud cives interposita, quid damni pareretur, legatio publica ex hoc onere me salvavit. Sic etiam anno ab hinc proximo, quum Senatus communioni

civium

civium ſemper in actionibus ſuis, per octennium fermeintegrum, inde cunctis ſuſpectus permaneret, nec deleri anteacta ex memoria illis poſſent; imo variis importunitatibus adaugeret indignantiam omnium, atque multitudo aliquot non bene convenientia ad conventum Hanſæ delata animadverteret; communitas aliquot ex civibus Lubeccam miſit, & gravis culpæ reos in pluribus convicit adeo, ut tandem ex Senatu deportati ſint omnes, & nova Reipubl. forma induta civitas. Sed an ſatis commode, *id ſupra cap. 1. h. tr. dictum eſt.* Varia & quamplurima heic quidem eſſent notanda; ſed culpa foret gravior, nec eſt huius loci, quod alii opportunitati reſervatur rectius. Lubeccenſes vero & Brunſvicenſes cum Bremanis & Hildeſienibus omnia perſcutati tunc ſunt delicta, quamvis multa pallium meruerint. Hæc tamen Hanſeaticis debetur gratia, quod vigore fœderis tantam tunc perfecerint induſtriam. Vtinam modo haud novus ſub ea herba lateret anguis. Cognita cui ſunt acta, & hominum ingenia, ſtimulationis ſacrorum videlicet facile quid diſpicere poterit. Etenim nec cor impœnitens unquam Iehovæ compeſcere poterit iram. Ideoque merito *in art. 9. d*, tam cu-

riosæ sunt Hanseaticæ civitates, in hoc, ut in tempore præveniatur periculosæ seditioni, quum præsertim hisce turbulentissimis temporibus omnia in ruinam communem vergere videantur, ni Deus ipse, ex misericordia, tantum à cervicibus nostris avertat exitium; quod anxie singulis momentis pœnitenti corde exoptandum est. 3. *Quodnam debinc discrimen* sit inter civitates annuum saltem solventes, quos Annuistas dicunt, & inter illas, quæ ordinariæ contributioni nomen dedere, atque inde Contributariæ vocantur, id *infra cap.* 15. plenius nonnihil explicabitur, ut iam non sit opus idem bis repetere. 4. *Quod in articulo ultimo* obligatio adeo annorum spacium restringitur, id quidem in observantia iusta vigorem suum obtinuit: sed quum intercessérint alia quoque particularia Fœdera, de quibus nunc agemus, extensio huius Vniversalis facta est & dilata usque ad *Annum* 1627, licet meminerim, quod graves quoque paroxysmi id concussérint; ac facile in decadentiam incidisset, nisi aliunde fulcra denuo accepisset sua.

CAP.

CAP. XIII.

De Confœderatione Hansæ particulari, & defensione eius mutua, ad paritatem Fœderis æqualis, dispositionemque eius directa.

VEra igitur universi corporis Hanseatici *in* qua constitutione propriori consistat, id satis ex superioribus, quantum pro temporis ratione sufficit, constare valet: Atque quum nunc ad particularia nobis progrediendum sit, nihil commodius fieri potest, quam ut in exemplis eius vigorem delineemus: Etenim nulla impressio rei & veritatis fortior est, quum tantis tenebris obvelata sit ratio hominis, quam quæ ex *actis* & *factis*, adeoque ex ipsa rei experientia testimonii loco sumitur. Sed quum Fœderis particularis forma etiam apud Hansam, *ut supra parte 2. tract. gen.* docuimus duplex sit, ut quædam ex paritate, alia ex imparitate componatur, & inæqualitate nihil fragilius, inconducibilius, nihil falsius & futilius sæpius detur, propter multas insidiarũ suppositiones, quum nihil sinceri amoris in sese contineat; sed unicam, nec raro tyrannicam sibi

propositam occulte gerat utilitatem; ea propter de tali modo, qui in paritate consistat, tanquam constantiori & fideliori, ceu in ipso exemplo Vniversalis Fœderis, quod ex tot seculorum spacio feliciter floruit, id videre est, nunc prius quid in medium proferemus, sed nunquam rectiùs id præstari poterit, quam ut ipsa nunc prodeant exempla; quorum aliud in veteri, & aliud in nova producemus forma; unde patebit quo fulcro Vniversale illud à particularibus sustentetur, & quænam ipsi auctoritas ex iisdem adiici possit, & olim pridem adiecta fuerit. Circa *Ann. Christ.* 1399. Civitates passim & maxime Marchiæ Brandeburgensis à prædonibus ita infestabantur, ut nulli civitati, ac civium & mercatorum cuiquam amplius iura salva & tutæ paterent usquam viæ. Ac licet illi à Principe suo peterent inspectionem, tamen omnia frustra fuerunt. Etenim Iodocus Marchio Moraviensis, qui à Rege Hungariæ tum Sigismundo agnato suo hunc acceperat ex donatione liberali Marchionatum, nulli rei magis, quam perpetuis emunctionibus contributionum incumbebat; unde nihil iustitiæ supererat passim; sed omnia habebantur venalia; & maxime in eius absentia. Quisque

que igitur ex libidine & avaritiæ ductu rapiebatur, ut nulli aures parerent æquitatis. Quod quum perferre urbs Brandeburgensis, tanquam Hanseatica & commercii studio unice dedita, perferre non posset, huic malo remedium quærens, plures ad se convocavit civitates Marchiæ, cum quibus hoc pepigit fœdus, ut ex copia apparet.

Notula fœderis antiqui particularis inter pares reciprocum, videlicet civitates aliquot Hanseaticas Marchiæ & alias extraneas.

NOs Senatores ex civitatibus *Neomarchiæ Brandeburgensis, qui nunc sunt, & adhuc sunt futuri, veteris urbis Brandeburgensis, novæ urbis Brandeburg., Berlinensis, Coloniensis, Francofurtensis, Kroffensis, Strausbergensis, Moncheltergensis, Landsberg., Mittelvvald., Ebersvvald, (jam vocatur Neostadum) Bernoviensis, Spandoviens., Navensis, & Belitzensis, confitemur & attestamur pro nobis, unus Senatus alteri, quod nos, ex consilio & pleno mandato civium nostræ communitatis, unanimiter inter nos convenimus & convinculati teneamur; ac volumus indissolubili constantia observare talia*

membra & articulos, uti in hoc scripto continentur.

1. Primo ponimus *nos & volumus, ut civitates, quæ territoriales litteras habent in terram aliquam, bona & proprietates, & confirmatoriales terræ libertatis, iuris & antiquarum consuetudinum, eas conservent, in quo etiam unanimiter subsistemus.*

2. Rursus ponimus *nos & volumus, Quod si quispiam* ex viris *& civibus feudum possideat ab Ecclesiastico aut seculari dominatione, & quamvis non habet litteras, & tamen in quieta sit possessione, illum debemus & volumus defendere, & in iure ac antiqua consuetudine conservare.*

3. Vlterius ponimus nos, *Quod si quis citetur* virorum aut *civium ab Ecclesiastico aut seculari Dominatu, tunc debet illa civitas, in quam vocatur, defendere eum tanquam semetipsam, nec dimittet eum illuc proficisci. Atque si necessarium sit, tunc citabunt partem aliquam civitatum, aut omnes: & quas illi advocant, ea illuc venient, & fideliter adsistent ipsi, ut iura eidem maneant.*

4. Adhuc ponimus *nos & volumus, Quod si quispiam civitatem propter libertatem suæ hæreditatis, feudi, proprietatis,*

tatis, aut antiquæ consuetudinis aut iuris violenter impugnet, tunc debemus nos omnes civitates illam civitatem in iure suo, libertate, & consuetudine nostro conatu conservare. Similiter quoque unicuique civium in civitatibus, aut viro, qui circa eam habitant, debemus nos & volumus opem præstare, ut illis ius suum maneat, & ab eo non dimoveantur.

5. Item ponimus *nos & volumus, quod nulla civitas ullius rei commodo se privari sinat, quod alias civitates aut terras simul concernat, aut attingere queat; nisi prius id fiat cum consensu & mandato omnium civitatum & virorum.*

6. Sic etiam *volumus constanter servare, ut, quod uni contingit civitati, idem nobis omnibus civitatibus universim contingat; & in eo perseverabimus ita, ut nos omnes in universum in honestate, & iure Brandeburgico acquiescere velimus, veluti nos omnes eo beneficio gratiæ affecti sumus ex antiquo usque & fundo terræ.*

7. Præterea *volumus, quod nulla civitas, se intricare & implicare in alterius civitatis iura & privilegia debeat. Si autem id fiat, tunc reliquæ civitates circumcirca civitatem ad æquum & ius reducendo cogent.*

 8. Si

8. Si etiam *fiat*, *quod quispiam civitatum caussa aut* virorum *quid loqueretur*, *& proponeret ciuitatem & virorum aut religionis necessitatem*, *vel alicuius ciuitatis singulariter*, *& quis illi propterea indignaretur*, *ac iniuriose eum inde calumniaretur*, *aut id diceret*, *tunc non habemus tali fidem*; *sed potius in eo ipsum manu tenebimus*, *ne inde quid damni pati cogatur*, *vel in bonis vel corpore*, *aut honore*.

9. Si quoque *fieret*, *quod ulla ciuitas ab hac unione recedere vellet*, *aut abcederet*, *ne*, *in ea constanter permanere cuperet*, *ea nullis uti priuilegijs debet*, *velut reliquæ ciuitates in Neomarchia Brandeburgensi*, *& ab omni ope & consilio omnium ciuitatum exclude debet*.

10. Quod si *etiam viri siue Manni huic unioni se dedere aut in ea permanere vellent*, *nihilominus nos ciuitates omnes hanc unionem constanter & totaliter seruabimus*, *nec quidquam in hoc impedimento erit*.

11. Quæcunque etiam *ciuitas*, *viri aut ciues ciuitatum æquitatem & iustitiam sibi attribui nolunt*, *eos neque hac unione defendemus*.

12. Nec etiam *quisquam nisi ciuitatibus concedet*, *ut quis per eam transequitet obuelata aut oppalliata facie*.

13. Item

13. Item *conuenimus inter nos & seruabimus hoc, quod omnino prædones, qui terram undique despoliant, in ciuitatibus captivi teneri debeant, ubicunque inveniantur, & una ciuitas alteri in litteris conscriptos hostes eius tradet, quinam illi sint &c.*

14. Omnes hos *ante præscriptos articulos & pacta promittimus nos Senatores ex prædictis ciuitatibus pro nobis & nostris posteris, una ciuitas alteri in adsiduam & firmam conseruationem, sub fide optima absque contradictione, mala interpretatione & variis exceptionibus. In huius testimonium & magnam confessionem, quod hoc optime simus seruaturi, nos cum bene meditato animo quinque ciuitates, velut antiquæ & nouæ ciuitatis Brandenburgicæ, Berlinensis, Coloniensis & Francofurtensis secretum interne scienter imprimi ad hanc Unionem & leges curauimus, quæ scriptæ sunt in noua ciuitate Brandenburgensi, post Christi natiuitatem* 1399. *Anno, die S. Primi & Feliciani Sanctorum martyrum.*

Quamvis hæc confœderatio concise admodum loquatur; attamen ea continet & complectitur, quæ vix in alia ulla inveniantur, ut ita meri-

to speculum egregium cunctis veræ & solidæ fidei Saxonum exhibeat; imo rubore hodiernum afficiat mundum, & omnes eius amicos & Politicos, qui potius vanitate amphibologici sermonis & sesquipedalium verborum, in ampullis pyrgopolinicodonicis ac Schatrebombardonicis præparatorum, delectantur, quam ut candide & sincere quid proferant. Hodie quidem mos est, ut blandiloquis ceremoniis multa venditentur cotidie verba; sed facta qui præstet vivida, vix invenitur operarius. Non iste maiorum fuit genius, qui perfidissimos se credebant statim, nisi linguæ fidem facto persolvissent ipso. Vnde illud proverbium Saxonibus natum; En manum fidemque. Quum igitur in tantum devii. simus facti à vestigiis patrum, hæc nos cotidie premit pœna, ut ipsi inter nos adeo perversi nobismetipsis simus iniuriis & perpetuo torqueamus belli crudelis flagello. Nam nec tunc vera pax est, quando eam nobis imaginamur admodum placidam. An non id vidimus satis expresse antea in aulis passim, in curiis, in tribunalibus variis? Vere expertos mihi heic requiro testes, qui id non diffiteri poterunt. Etenim nonne ubique clancularii species belli agitabantur? Quis nam bonorum

norum erat securus à malis persecutoribus? Vbinam inveniebatur iustitia? An poterat in aulis deprehendi? Quid poterat sine venali precio obtineri? Vbi pietas vera? ubi probitas? An non utraque in raro exercitio suo sarcastice satis explodebatur? Quisnam adhuc redit ad pœnitentiam? Annon igitur perversitatis est summæ, quod nostram culpam in flagellantes convertere, & nos domi nostræ nunquam rite examinare cupiamus? Iehova est, qui in suis nos executoribus ad saniorem revocat vitam. Tu vero, ô homo maligne, quur non revocantem audis, aut eius flagra agnoscis debite? An non inde iuste nos percutiat? Quis nam igitur ausit dicere (ait *Ierm. Proph. in lament.* 3. 37.) quod hæc fiant absque Iehovæ præcepto? Et quod ex ore Excelsi neque mali quid, neque boni prodeat? Quur ita in vita quiritantur homines? Quilibet potius quiritetur contra peccata sua. &c. Verum hunc modum nemo agnoscere cupit; unde quoque communis est stilus, ut quisque suam sibi viam carnalitatis quærat, & si non possit aliud invenire medium, ad fœdus recurritur. Fœdus, Fœdus, communis est perditorum & populi clamor. Ast Iehova ait, *Ier.* 8, 12. ne dicatis, fœdus. Popu-

lus iſte nil loquitur niſi fœdus. Proinde Salomon ditiſſimus & potentiſſimus rectius ad Iehovæ nomen confugiendum vociferatur, *Proverb.* 18.10. quum ibi vera arx inveniatur. Et vere, inquit, Nomen Domini fortiſſima turris, & huc confugit Iuſtus, atque ibi in edito conſervatur loco. Cui ita conſenſum ſuum David adiicit; dicens: Iehova, petra mea, & propugnaculum meum, & liberator meus, Deus fortis meus, rupes mea, ad quem me recipiam, clypeus meus & cornu ſalutis meæ, editus locus meus. *Pſal.* 18. 3. Nam qui confidunt Iehovæ, ſimiles ſunt monti Zionis, nec unquam concident, ſed permanebunt in ſeculum. *Pſal.* 125. 1. An vero firmiter Iehovæ confidant, qui carni ſuæ vivunt? Spiritus vertiginis, vertiginoſa cuique infundit. Inde lis ex lite creat litem: & ſuperbia nunquam in ſorte ſua novit contenta vivere, ut vicinus vicino hinc ſit oneri. Sic etiam quum diu ſatis modum ſubiugationis totalis Dux Guelphicus per annos aliquot quæſiviſſet Brunſvicenſi urbi vicinæ ſuæ, & ſcopum quoque prope attigiſſet; viæ antiquæ rationem ineundam putarunt preſſi, quum propius non invenirent medium, nec iuſtitiæ pateret amplius locus. Quamvis cauſſa non ſatis præ-

gnans

gnans à parte Ducis; tamen infensio exacerbarat iram, eandemque inflammarat ita acriter, ut nil nisi vindicta & subiugatio contexeretur, uti *Acta Hist. Brunſ.* 3. *volum.* id satis aperte loquuntur & comprobant. Sed quod Hansæ socii ex prisca addidicerant experientia, id ad manus sumpserunt: & ut humana sunt consilia; ita res novæ confœderationis non caruit pluribus difficultatibus. Ideoque sæpius nunc Lubeccæ, nunc Bremæ, nunc Brunsvigæ, nunc Lunæburgi celebrati sunt conventus aliquot civitatum Hansæ, quæ defensionis fœdus confi- cere satagebant, ut ait *Dux Henr. Iul. in act. Hist. Brunſ part.* 3. *pag.* 175. Tandem id Lunæburgi *Anno* 1607. *die purificat. Mar.* 3. *Febr.* plene absolutum est, in hac forma, ut in sequentibus exprimitur, quod Principem ita plane perturbavit, ut de armis, quæ huc usque vario usq; torserat in eos, desperans, ad calami spicula & iuris quodammodo processum denuo se converteret, & volumina actorum ederet ingentia, uti ipse illius Principis poeta Meibomius ad effigiem eiusdem cum subscriptione aliquot versuum tunc istud attestabatur his verbis:

Ad

Ad Symbolon Ducis.

IN VTRVMQVE PARATVS.

Elige me, qualem cupias; In utrumque paratus.
Qua calamum verso, verso etiam arma manis.
Marte lacessibus, respondeo Marte: Nec esses,
Ni mihi sic cordi ius pietasque, ferox.
Nunc, calamo lasus, calami tibi texta repono:
Si sapis, & Marti & Pallidi cede mea.

Satis acute quidem dictum: sed an Christiana sit hæc locutio, id diiudicet D. Paulus, qui *ad Rom.* 8. 21. dicit: Ne vincitor à malo; sed vince bono malum. *& v.* 17: Nemini malum pro malo reddatis vicissim. *& v.* 19: Non ipsi vosmet ipsos ulciscentes dilecti, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi est ultio, ego rependam, dicit Dominus. *Id. ad Galat.* 5: Ex charitate servite alii aliis. Nam lex uno verbo completur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod si alii alios mordetis, & devoratis; videre, ne vicissim alii ab aliis consumamini. &c. Sic 1. *Thess.* 5. 15. *&* 1. *Pet.* 3. 9. *vide*. Verum an Ethnicus, possit esse Christianus verus?

rus? An Ethnicismi sedulus sectator, queat Christianismum promovere? Eiusmodi videlicet stimulatores undique advolabant, unde pacis consilia satis suppressa fuerunt. Namque ubi voluntas regis pro lege est, ut ait Iust., ibi nemo non potius gratiam captat, quam veritati alumnum se præstet. Sic & Caselius quidam senex male ominosum carmen edebat, quod Saluti Publicæ scilicet inscripserat, civitates Hanseaticas male exagitando; ubi tales inveniebantur versus:

Quis vero furor est, parentes legibus æquis,
Certa pace bonisque frui non velle paratis?
Non vos libertatis amor, ne dicite: sed vos,
Nequaquam populis optanda, licentia perdit.
An non tanquam tabe perimus? Nonne videtis,
Quando domi neglecta iacent commercia rerum,
Non ita compleri deinceps æraria gazis?
Quin sic dira fames paulatim irrepit ad omnes,
Quam vos pro merito primum tolerare necesse est. &c.

At

At sociæ tot stant à nostris partibus urbes,
Quarum certa fides, beneque explorata voluntas!
Forte sui facti pridem iam pœnitet unam:
Forte alias plures: neque nunc nova fœdera pangent.
Aut trepide facient, taciteque: ita quando lubebit,
Quæque pedem tuto refert, sibi proxima semper.
At nunc, quando palam perversa alienaque caussa est,
Imperium ne orbi turbent, regesque lacessant?
Auctor erit nemo, credam: pax urbibus usu est: &c.
Dicere sed populo Verum, nimis ardua res est,
Sæpeque id officium crudeli morte piatur. &c.
O vos magnificæ tectis & turribus Vrbes,
Vota Deo facite, & date munera Pacis ad aram:
Non vos bella decent, non vos contentio, non lis,
Sed neque seditio, nec conspiratio fallax.
Fallit enim: quam res per sæpe minuta diremit.

Cur

Cur hastas capitis? Sceptris adsurgite regum:
Vos ius Imperij, Regum vos arma tuentur;
Ipsi vos reges orbis genuere saluti.
Nonne locus Regum est, ubi vestra palatia lucent?
An non arma dedere hortos, sylvasque virentes?
Plura adeo: servant vobis hæc omnia Reges.
Nulla sit Urbs, nisi sint Reges, rerumque potentes:
Nil magis ex re sit populis, & cuilibet Urbi. &c,

Sic nunquam simulatione sua caret seductio quævis. Verum quum adeo passim exosa fuerit hæc confœderatio cunctis, merito huc quoque referenda est: quas si nil aliud; tamen hoc fructus habuit, quod terrori fuerit suis osoribus. Proinde ita se habet in translatione sua.

Confœderatio aliquot civitatum Hanseaticarum, defensioni maxime Brunsvicensium destinata; anno 1607. *Lunaeburgi* 3. *Febr. inita.*

NOs Consules & Senatores antiquæ Hansæ Teutonicæ, quotquot nostrorum sigilla sunt heic appensa, manifestum facimus & confitemur hic pro nobis & nostris posteris coram unoquoque singulo; Postquam (proh dolor!) tempora & rerum momenta prope undique, quo diuturniora eo perturbatiora sese exerunt, ita, ut etiamsi salutariter ponderatæ constitutiones Pacis secularis, & quodcunque ulterius ad conservationem huius ex bona consideratione institutum, præterquam quod factiositates & violentæ suppressiones supra modum excrescunt; Tum summe extimescendum, nisi potentioribus violatoribus sat firma resistentia obviaretur, & suppressis per commodas celeresque opitulationes succurratur: quod tunc imbecilliores contra dictam constitutionem Pacis secularis, nisi penitus supprimantur; attamen ipsorum obtenta & à maioribus tradita Regalia, dominia, Privilegia & iura notabiliter prægravari, nec non commercia impediri

pediri possent; Atque hinc divina, Naturalia, etiam communiter conscripta iura, ac sacri Imperii Recessus & Ordinationes, ex rationalibus considerationibus caussisque concessere & admisere, quod, contra iniquam pacis publicæ turbationem & vim, ad se protegendum, aliis pro conditione sua cum talibus se coniungere, & propter inevitabilem defensionem, super iam dictam pace publica fundatam, in vinculum certum coire licitum sit. Nos quoque hoc in memoriam revocamus. Licet in nostris pervetustis Hanseaticis confœderationibus, & earum diversis temporibus reassumptis renovationibus, salutariter atque satis bene constitutum sit, qua ratione una civitas alterius necessitati in pressuris iuxta omnigene communium iurium & Imperii constitutionum & ordinationum normam, consilio & auxilio condolenter succurrere, nulloque cum defectu adesse debeat.

Quum vero nihilominus animadversum sit, quod talis coniunctio ab aliis in disparile iudicium abripi velit; ad minimum quoque in Hanseaticis confœderationibus iste defectus est, quod in modo reciprocæ adsistentiæ & defensionis, & necessariarum requisitarum præparatio-

num hucuſque nulla certa diſpoſitio & ordinatio conſtituta ſit: Quod propterea, in propagationem noſtræ pervetuſtæ Hanſeaticæ cognationis, eandemque ad moderna difficilia tempora & rerum momenta aliquo uſque, quantum poſſibile, ad accommodandam, iuxta exemplum noſtrorum laudabilium maiorum & anteceſſorum, nos cum bene prædeliberato conſilio, conſiderate, in honorem Dei omnipotentis, & Sacri Romani Imperii communiſque patriæ ſalutem, per ſequentes punctos & articulos inter nos Vnionem compoſuerimus & contraxerimus: Quod etiam facimus & vigore huius ſcripti, quemadmodum firmiſſime fieri debeat, poſſit & valeat, perficimus.

1. *Principio* præmunimus nos, & proteſtamur ſolemniter, quod ante omnia Rom. Cæſ. Maieſt. noſter clementiſſimus Dominus expreſſe exceptus, abſque hoc etiam nullius alterius Regis, Electoris, Principis ac Domini regali ſuperiori iuriſdictioni præiudicium aut damnum adiici, multo minus hæc unio in cuiuſquam ſummi aut imi ſtatus offenſionem, aut quenquam contra ius & æquitatem defendendum: ſed

ſed unice in hoc vergere debeat, qua ratione quiſque noſtrum in perturbatis periculoſis temporibus & rerum momentis, ubi (proh dolor!) amor erga iuſtitiam & communiter erga proximum refrigefacta eſt, vis & iniuſtitia palmam obtinet, & multi in æquo & bono nullam ſatietatem inveniant, ex omni parte ſimul ac cum noſtris adiunctis civibus, incolis, ſubditis & agnatis, contra iniuſtam vim in vigore iuris & æqui, mediante divina gratia, ſe defendere, protegere atque manu tenere queat.

2. *Quum vero* æquum, Chriſtianum & iuſtum ſit, ut nos, ſi ulla prohibita factioſitas ſe exerat, niſi periculum ſummum in mora ſit, & tempus id ſaltem admittat, ante & prius legibus aut benevolentia quam armis quid proſequamur; debebit nemo, qui in unione hac comprehenſus eſt, quam diu firma ſpes & media ad compoſitionis aut iuris vias, per quas noſtrates defendi queunt, ſuperſunt, ad in neceſſarias diſtractiones ullam opem aut adſiſtentiam expectari: ſed ad preſſi legitimam invocationem, conditione occurrentis ne-

gotii, per missionem iuxta possibilem diligentiam, bene explorata, illos, quorum notoria iniquitas inventa est, & propterea admonita, & utramque partem, sive unus aut bini in fœdere sint, adhortatione urgere, pro mutua æquitatis compositione, aut ut exortas differentias ad celerem compromissum perduci sinant, atque in eum casum Appellationi, Reductioni, Revisioni, Restitutioni in integrum, & reliquis alias in iure ordinatis, & admissibilium mediis & distractionibus, quomodocunque nominari queant, aut valeant, resignent & renuncient: sive etiam, si uni aut alteri parti id non complacitum fuerit, tunc in ordinario & legitimo iure satietatem & sufficientiam accipiat, & inde ab incepta offensione & facto desistat.

3. *Quod si* eo usque tunc hoc omne nil proficiat; sed contra omnem iuris legitimi oblationem, una civitas aut plures inter nos contra pacem publicam in corpore, possessione & bonis violenter læderetur: Huiusmodi à nobis & reliquis cognatis, sine longiori protractione & mora realiter adsistetur, hac ratione & ita: ut ad deliberationem contra

iura

iura suppressorum, in nostris confœderatorum civitatibus & eorum territoriis & ditionibus, prout iuxta qualitatem offensionis singulis vicibus, in uno aut altero loco, maxime accommodatum censebitur, conscriptio necessarii militis, locus collectionis & numerationis, liberi transitus, & ad tempus receptio concedatur illi; milites, pecunia, provisio victus, & munitionis bellici suppeditatio præstetur; è contra vero adversariis & offendentibus abnegeretur prorsus & abscindatur idem.

4. *Atque hæc* opitulatio & adsistentia non tantum contra internos Sacri Rom. Imperii, sed etiam quemlibet, qui supra & contra iura quemquam nostratium vi in mari aut terra impugnat, concepta esse debet; attamen cum hac moderatione, quod minus obligati esse velimus confœderato presso, extra fines S. Rom. Imperii alio modo, quam sequens declarat articulus, ad præstandum auxilium; nisi hoc subsit, quod impetitio talis in mari aut terra extra Imperium, propter hanc confœderationem, tum vigore eius debita opitulatio cuiquam confœderatorum adiici debebitur; in quem ca-

sum reliqui confœderati presso plenum auxilium non aliter, ac si in Imperio esset factum, præstare omnino tenebuntur.

5. *In casu* proinde ita quædam ex nostra coniunctarum civitatum societate extra Imperii fines obrueretur, atque inde ad defensiõnem sui progredi cogeretur; tunc nos reliqui coaduniti offendenti & pacis publicæ fractori, omnes conscriptiones, transitus, militem, armationes, receptiones, suggestiones frumenti, alimentorum, munitionum, & omnium necessitatum, in nostris iurisdictionibus, ditionibus, pro summa facultate impedire, & è contra nostris consociis pressis tale cunctum libenter concedere, & bonis consiliis, promotorialibus, legationibusque non aliter, ac si in ipso esset Imperio, adsistere debemus; attamen, ut realis opitulatio, & quod ab ea dependet, modificetur, nec inde una præ altera iniquiter prægravetur; sed in eam viam, ut ex omni parte tolerabilis sit, dirigatur; atque etiam præterea pressis pro conditione periculi, habita prius communicatione, & prævio unanimi decreto, pecuniæ auxilio, quantum salarium necess-

necessariorum militum & nautarum requirat, ex ærario, de quo in sequenti articulo mentio fiet, succurratur & accedatur: Cæteri vero sumptus, qui defensioni, extra fines Imperii impendendi veniunt, à pressis solummodo comparari debent.

6. *Si tunc iuxta* occasionem offensionis, conscriptiones loci, collectionis numerationis & armationis, transitus, & receptiones denominentur aut instituantur; tunc singula vice, non tantum in genere, bona ordinatio institui; sed quoque per destinatas advecturas alimenta suppeditari debent, ut subditi & addicti inde nihil oneris percipiant. In casu autem, si contra spem, nostri subditi & addicti, ex omissa solutione, vel alias in aliis modis damno afficerentur, illud omne, prævia legitima liquidatione, iuxta æquitatis rationem reponetur, & persolvetur.

7. *Hæc quoque* Vnio cum casibus se contra pacem publicam violentiis extendentibus, cum talibus quoque casibus intelligi debet; Quod si publicatæ alicui sententiæ definitivæ iuris nulla paritio aut executio obtineri posset, quod tunc no-

ſtris conſociis, cauſſæ victoribus, ad prævias legitimas Executoriales, & inde conſecutam banni declarationem, iuxta ſtilum & tenorem Ordinationis Cameralis, ſimiliter adiutricem manum exhibere, nec inſtitutæ Executioni quid denegare velimus: attamen, ſi executio nimis gravis & ponderoſa foret, ut alii plures, iuxta dictam Cameræ Ordinationem, attrahantur, & omnes expenſæ, quæ Executioni impenduntur, ex bonis executioni ſubiecti refundantur, & reſtituantur.

8. *Velut etiam* ſimiliter omnibus illegitimis arreſtis, & commerciorum oppilationibus, quæ via ordinaria iuris haut commode abrogari poterunt, ad læſi conſocii, aut eorum agnatorum poſtulationem, & prædeliberatum commune conſilium, arreſtis contrariis & commerciorum reſtrictionibus contrariis, præcipue iis in locis, ubi commode fieri poteſt, obviari & remedia opponi debent.

9. *Quum igitur* iam hoc ſalutare defenſionis opus abſque conſtanti Directione non ſubſiſtere poſſit aut valeat, proinde coanguſtata civitas ſtatum ſuum quam primum ad hono-

honorabiles Lubeccenses, & si illismet ipsis pressura obiecta sit, ad honorab. Bremenses deferet, qui protenus absque mora momentoque citius, ad cæteras confœderatas civitates, usitatas convocationes & denunciationes mittere, & conventum iuxta conditionem circumstantiarum in commodo & idoneo loco, ex plenitudine officii, instituere debent, atque è contra conscripti suos legatos cum sufficienti mandato illuc sub dicto tempore ablegare tenentur.

10. *Atque dehinc* pro conducibili iudicatum est, quod singulis vicibus, quoties necessitas requirat, pressa civitas, si possibile sit, cum Domino Præfecto militiæ; alias vero, si hoc à civitate hostilitati exposita perfici nequiret; tunc una aut binæ viciniores civitates directionem defensionis, & quod inde dependet, habere; atque illæ omne & quodvis per idoneas commodasque, & quantum fieri potest, eas personas, quæ rerum talium experientia prævalent, & cognitionem tenent plenam, in effectum deducere debent.

11. *Si vero* offensio ab unius aut alterius consociæ civitatis magistratu aut Principe eius proficiscatur, & inde

inde hæc subterfugiat: directionem defensionis: tunc illi isthæc, velut & similiter succursus militaris & missio armorum omnium remittetur, condonabitur; attamen tenebitur ad hoc, quod pro rata parte & loco militaris succursus & missionis armaturæ ipsi competit, pecuniam contribuere, & eidem, quidquid inhibitione & respective aversione vecturæ, transituũ, & alias, consultum in decreto videbitur, sese accomodare.

12. *Vt etiam*, quando necessitatis & periculi poscentis caussa (quod Deus in gratia avertat) ad realem consummationem & Executionem huius coniunctionis perveniat, directio belli defensivi eo rectius succedat, nec communi saluti in detrimentum ingens ac irreparabile damnum, si subitanea necessitas ingruat, Generalis quispiam sufficiens bello præfectus, aliique officiarii desint; exinde in hoc conventu, ut Generalis talis sive Præfectus futuri exercitus equestris & pedestris, velut & magistri equitum & capitanei pro annuo salario constituantur, decretum est.

13. *Et quum* in his omnibus absque ingenti pecuniæ summa nihil fructuose effici queat aut valeat, proinde

inde unaquæque consociata civitas ad hoc æqualiter 10000. Imperiales, quos aut realiter statim contribuet, vel etiam pensionem ex ea annuam, videlicet 600. Imperiales, initio â festo Paschatos instantis sumpto, *Anni huius currentis* 1607. atque si unius aut alterius civitatis necessitas & periculum exigat; tunc quoque, simul ac à civitatibus confœderatis conclusum fuerit, ad minimum intra 14. dies, à facta denunciatione, summam capitalem in futurorū coangustatorum refusionem & satisfactionem, nisi quid ex benevolentia illis condonetur, in paratis nummis expendere, & propterea specialem obsignatam cautionem & assecurationem exporrigere, & etiam in capsulam ærariam apud Hamburgenses depositam, ac binis clavibus (quarum una in manu Lubeccensium, altera Hamburgensium est) munitam è vestigio iam transmittere obligata & obstricta tenebitur.

14. *Atque ut simul* verus defensionis scopus attingatur, nec illa in ignominiam aut damnum honorabilium civitatum deferatur: ideo in eum casum, quando pressis hac contributione realis liberatio præstari

ſtari minus poterit, ulterior conventus habebitur; & non tantum quomodo defenſio talis commodiſſime continuetur, è veſtigio deliberabitur; ſed etiam in modum & formam, quomodo optima conventio inſtitui poſſit, coanguſtatis, donec ad realem liberationem, conſilio & facto adiumentum addatur.

15. *Precipue* unaquæque in hac coadunatione comprehenſa civitas, tot arma & armaturas, quotquot ad tres Compagnias ſive cohortes militum pedeſtrium requiruntur, in numero chlamydum, pectoralium, loricarum, galearum, virtarum, lancearum, haſtarum, ſcloporum omnis generis, bombardarum, pulveris tormentarii copia, thecarum, laguncularum, ligonum, ſecurium, &c. omni tempore in armamentariis ſuis parata habebunt, & ſimul neceſſarii pulveris ac globulorum promtuarium adſervabunt, atque hoc omne, ſicut etiam ſimiliter iuxta conditionem & vicinitatem cuiuſque loci, ex armentariis tot tormenta bellica, uti neceſſarium erit, cum globis tormentariis ſufficientibus ac pulvere, ad noſtrum tamen periculum & ſumptum, in caſu neceſſi-

cessitatis porrigere tenebuntur. sic & decentem perscrutationem & inspectionem ; quod videlicet in ipsorum quota nihil desideretur, à Domino militari rei præfecto , qui occasione bona id effectum dabit, perpetietur.

16. *Quodcunque* autem ex talibus armis & armaturis , & aliis munitionibus , pro occurenti rerum statu, militibus porrigitur , illud iuxta æquabilem taxam ex communi ærario persolvetur. Alias vero ad cuiusque sumptus ad manus procurabitur.

17. *Similiter ex* omni parte cum civibus nostris , subditis & ministris, & nostratibus prompti adesse volumus.

18. *Nec quispiam*, qui in necessitatibus & angustiis fuit, in quibus confœderati ipsi adsistentiam præstitere, hanc facultatem habebit , ut absque eorum consensu , consilio, scientia & voluntate ad transactionem progrediatur aut complanationem aliquam ; sed quodcunque in his suscipitur, secundum commune ius fiat.

19. *Et hæc* coniunctio in proximos sequentes 10. annos durabit , nec ante effluxum temporis ulli parti con-

concessum erit resultare: ita, quod si civitas quædam id intendat, illa totam huic penui & universo defensionis negotio deputatam contributionis quotam nobis relinquere, & nihil inde recipere debebit.

20. *Atque in* his reliquis civitatibus aggressus ad hanc arctiorem coniunctionem minus impeditus erit; sed apertus manebit, & iuxta commune cōsiliū aliæ plures in id recipientur.

21. *Post effluxum* decennium cuiusq; civitatis liberum erit arbitrium, num Vnio hæc renovanda, & magis extendenda sit; an vero una aut plures renunciare eam velint.

22. *In primis* autem hæc coniunctio communi Hanseaticæ Societati, quę inter has & alias communes honoratæ civitates viget, nec non etiam aliis Vnionibus, quæ cum aliis erectæ sunt, aut in posterum ergi possent, ne tamen huic coadunitioni contrariæ sint, præiudicare aut detrahere quid debet, sed separatæ caussæ manebunt.

Quod omne & singulum nos ex omni parte firmiter, in constanti fidelitate & bona fide, loco iuramenti servare promisimus & polliciti sumus; omnes fideliter absque dolo & argutia. In testimonium huius, nos nostrarum

rum civitatum Sigilla ad has litteras scienter appendi curavimus, quæ datæ sunt, die Martis post purificat. Mariæ; *erat 3. die mensis Febr. Anni post Christi nostri Salvatoris nativitatem* 1607.

Quamvis huius Fœderis arctioris inter Hanseaticas aliquot civitates maxime attribuatur Brunsvicensium necessitati; tamen alia tacita ratio subest, quæ statim se quidem *in 2. articuli exerit*: sed quum eadem sit caussa Fœderis arctioris imparium, quænam heic lateat subtilitas & clancularia argutia, *infra in cap.* 14. explicabitur. Hanseatici quidem satis prudentes se probant in omnibus; attamen stilus iste satis demonstrat, quod alios tunc admiserint artifices, qui ex aulis, quid pro commodo suo suggesserunt, ut suo loco patebit. Interim heic obiter notandum, quod Notula ea fœderis, quam *Dux Brunʃ. in part. suorum act. Brunsv. pag.* 870. plane falsa sit, & non cum hac iam posita concordet. Inde quilibet rem diiudicabit: quamvis ille multas impendisset propterea corruptelas, tamen supposita accepit.

CAP.

CAP. XIV.

De Confœderatione Belgarum cum aliquot Hansæ Saxonicæ Civitatibus illustrioribus, ac principalioribus. Anno 1616. 24. April. inita, & 13. Iun. An. eiusd. Hagæ-Comitis iuramento solemni confirmata.

AD paritatem Fœderum Hanseaticorum merito quoque refertur illud, quod antehac cum Ill. Ord. Belgicis inierunt Hansæ socii. Superius explicatum est, quod quam plurimæ civitates Belgicæ pridem ante aliquot secula in Confœderatione cum Hansæ Orientalibus civitatibus vixerint; proinde ex parte fœderis antiqui renovationem dici voluerunt. velut etiam eo titulo rite venditum fuit, quum tot Principes intra & extra Imperium illud ita suspectum Imperatori ipsi & Regibus passim reddere conarentur. Stimulum autem potissimum suo Administratori suggerebant Capitulares illi irregulares, ait Dau., propter civitatem Magdeburg., quam penitus subiugare toties præter fas nimium insolescentes intentarant frustra; quum nunc cernerent inde commoditatem omnem

omnem ſibi abſciſſam. Sic & Ducis Brunſvic. ad ſenatores idem urgebant, propter eam urbem. Ideoque magna undiquaque diſpergebatur fama, ut concitarentur ex variis locis diſſimiles opinionum diverſarum ſententiæ, quæ utplurimum in calumnias varias erumpebant. Etenim qui civitatibus ſuum ſtatum liberiorem & fortunam invidebant, varios conviciorum plurium cauſſas congerere non deſinebant. Verum *Thuanus lib. 6. Hiſtor. continuat. pag.* 358. *&* 359. interim propius ad ſcopum collimat originalem, quando bello illi, quod *Anno* 1613. inter Reg. Daniæ & *Sueciæ* tum fervebat adeo, ex parte huius coniunctionis occaſionem primariam imputat. Namque Rex Daniæ non tantum ab initio belli Suecici omnibus mercibus, quæ per mare Balticum importabantur, aut exportabantur, ingens vectigal, ut ſic impenſas in illud bellum factas recuperaret, impoſuerat; ſed etiã toties civitatibus Hanſeaticis privilegia & iura, à maioribus non ſine ſanguine & onere ſummo acquiſita & tradita, imo iuramenti fide æterna tum corroborata, confirmare denégarat penitus: Tum quoque & Belgæ & Hanſeatici Legatos miſerant ad Regem rogatum, ut ſe nimio hoc onere ve-

ctigalis liberaret. Verum quum adeo durum esset responsum Regis, ut aut vectigal mercatores penderent, aut in transitu, per fretum Sundicum, suas merces in naves Danicas transferrent, quod videbant utrinque sibi damnosissimum, & è contra Danis lucrosissimum; non tantum Lubeccenses ac reliqui Hansæ Socii aliquot hoc universale incommodum totique Imperio Germanico perniciosum, item regis novum apparatum bellicum, &c. ad Imperatorem per Legatos suos querelis supplicibus detulerunt; sed etiã, quum Rex Daniæ in conatu adeo strenue pergeret, ut civitatibus Hansæ & maxime Lubeccæ naves cum mercibus retineret, imo & in portum Lubeccensem hostilem impetum faceret, ibi naves mercibus onustas illis eripere per archithalassum suum laborans: inde cum Ordinibus Belgii de fœdere novo ineundo consilium inceperunt; præsertim quum etiam cernerent, quod ex aula Imperatoris nulla in præsentibus periculis spes affulgeret ulla. Proinde hunc in finem à civitate Lubeccensi primitus Legati missi sunt Hagam-Comitis, qui supra modum humaniter cum singulari congratulatione omnium accepti & auditi sunt. Etenim occasio maioris effectus, quæ universo com-

commercio per tot regiones maxime prodesse, & omnia in pristinum statum redigere posset, exinde expectabatur à singulis. Quare res diu optata non diuturna deliberatione indiguit; consultum putarunt omnes, ut Legati non sine fructu discederent; quo factum fuit, *ut 4. Calend. Junij* Fœdus utrinque sit certis articulis conceptum, non vero pactum, ut vult Thuanus. Etenim Lubeccenses non tantum in sese receperunt, quod referre vellent resolutionem conceptam; sed etiam novum deliberationis obtinuerunt *terminum*. Vnde factum est, quod Magdeburgenses, & Brunsvicenses, una cum Lubeccanis Hagam suos miserint Legatos circa *Mens. Septemb.* eiusdem *Anni*, ubi propior collatio instituta *fuit*, uti ex sequenti patet Extracto Recessus; quem inter se certitudinis caussa composuere: veluti etiam plures tales habiti sunt, quum tractatus hi ultra triennium excrevissent, priusquam in certam normam potuerint redigi. Sed primus Recessus in singulari capite iuxta Extractum, ita se habet:

Extract. Recessus primi de Confœderatione Hansæ cum Ill. Ord. Belg. inita.

AD Completionem illius, sub hodierni diei dato, confecti pacti, inter Dominos Commissarios à Prepotentibus Dominis Staticis Generalibus unitarum Provinciarum Belgicarum, cum Dom. Legatis civitatis Lubeccensis, & Dom. Legatis civitatum Magdeburgensis & Brunsvicensis, in receptionem eorum Magdeburgensium & Brunsvicensium propter tractatum Confœderationis, à Prapotent. Dnn Stat. initum, in proximo Mense Maio cum Dominis Consulibus & Senatu civitatis Lubeccensis; ac pracipue & specialiter ad satisfactionē 5. Articuli in eodem tractatu, qui concernit contributiones, est tandem pro placito huius ad referendum & ulterius proponendum promissio facta, quantum pertinet ad quotam contriuutionis, quod civitates Magdeburg. & Brunsvicenses simultanee pro una ferre debeant dimidiam partem respectu quota Lubeccensis. Ita adimpletum in Haga. Comitis ad placitum & ratificationem, velut superius mentio facta, atque hoc à respectivis Dn. Commissariis subsignatum est 20. Septembr. in 1613. Anno,

C. Bies-

C. Biesman, Dirck Paß, Magnus V. D. Aylva, Ab. Condors, Martinus Nordanus Reipubl. Lubeccens. Legatus Thomas Franzius D. & Reipubl. Magdeb. Synd. & Legatus, Iohannes Roerhant D. ac Reipubl. Brunsvicensis Synd. & Legatus, Hermannus Schræder Consul. Brunsvic., Ioan. Oleman Reipubl. Brunsv. Secretarius.

Licet autem non sine appetitu Ord. Belg. ex stimulatione mercatorum hoc Fœdus & eius perfectionem urgerent; tamen varia impedimenta sunt civitatibus Hansæ Orientalibus & maxime Saxonicis obiecta, velut etiam hisce negotiis bellum Brunsvicense intermiscebatur, quod inde maxime suam sortiebatur deproperationis maturitatem. Sed & interim aliæ civitates, quibus offerebatur toties, de acceptatione dubitabant, quum punctus contributionis illis videretur difficilior. Nihilominus, ut quasi cum beneficio Ord. Belg. ad se magis allicerent Hanseaticos, hinc tam promptum Brunsvicensibus, iuxta tractatus Lunæburgi habitos, in suæ obsidionis necessitatibus succursum sub Duce Heinrico Friderico Princip. Aurag, *Anno* 1615. præstiterunt. Hoc fi-

dei singularis exemplum, quum quasi probam acciperent civitates, reliqua omnia inde integritati protenus imputare non dubitarunt; sed inceperunt ardentiori utrinque consolidationem Societatis diu expetitæ studio ambire. Ideoque, & Lubeccæ, & Lunæburgi, & Brunsvigæ conventus habiti fuere, veluti quoque inprimis Brunsvigæ iterum *Anno* 1615. bellj eiusdem utriusque partis Legati convenerant, qui negotium fœderis huius particularis diuturnum tandem ad perfectionem perducerent, quod quidem etiam factum est; sed 5. *Articulis* adhuc in disputatione mansit, ut eo usque conditione Fœderis saltem sint ratificatæ, veluti ex subsequentibus Recessuum extractis patet, quæ ita se habent;

Extract. Recessus in part. contribut. super Fœd. Hansa-Belgicum.

AD Impletionem Tractatus inter Præpotentes Dnn. Staticos Generales liberarum unitarum Belgicarum Provinciarum, & honorabilium Orientalium Hansæ civitatum ab altera parte erecti. & specialiter ad satisfactionem 5. Articuli concernentis dispositionem, & quotam in contributione, est ad invicem transactum,

actum promissum & acceptatum, quod civitates Rostochiensis & Stralsundana quælibet unam; VVismaria dimidiam, Magdeburgum & Lunaburgum quælibet unam, Grypsvvaldia & Anclamum singula dimidium, erga centum unitarum Belgij Provinciarum, & erga 12. atque dimidiam civitatis Lubeccensis sufferre debeant & contribuere. Atque de his diversa consonantia acta pro notitia respective coadunitarum confecta & erecta sunt, quæ erunt, & censebuntur in eadem virtute & vigore, ac si principalibus tractatibus expresse essent inserta. In cuius testimonium, ista hæc acta per respective unitarum Commissarios, plenipotentiarios & Legatos subsignata sunt, & ulterius cum unitorum maiori sigillo corroborari debent. Ita factum in Brunsvicensi urbe, 26. Mensis Decembr. in Anno 1615.

Ex nomine Præpotentium Dan. Ord. Iohan. Biel Frederick vande Sande, Diderick Sucke. Ex mandato & nomine civitatum Rostock; Stralsundij, VVismariæ Grypfsvvaldiæ & Anclamij Iohan. Domanus Doct. Ex mandato civit. Magdeb. Georg. Heinricus Bolfragus D. & Synd. Vigore mandati & in nomine civitatis Lunaburg. subscripsit Iohan. Melbeccius D. & Consiliarius.

Sed quum civitates Hansæ nimis absolute hæc concepta putarent, & necessum esse cernerent, ut prius talia denuo in Conventu Lubeccensi, ne ulli civitatum quid præiudicii in re ardua subreperet, referrentur, explicationem aliquam huic alio recessu subiici curarunt. cuius verba sic se habent:

Modificata explicatio Recess. superioris Brunsv.

ETiam factum, quod hodie inter Præpotentes Dominos Staticos Generales unitarum Belgij Provinciarum, & civitates Rostochium, Stralsundam, VVismariam, Magdeburgum, Lunæburgam, Grypsuvaldiam & Anclamum Unio sit conclusa, & subsignata; attamen inter utriusque partis Commissarios, plenipotentarios & Legatos ita conventum & consensu approbatum est, quod insuper de his, in debitis locu relatio debeat fieri, & prædicta civitates ante 1. Martij ad Dominos Lubeccenses tanquam Directores suam perscribent sententiam, inde intra 14. dies Præpotentes Domini Statici Generales, & Dnn. Directores sibimet invicem utriusque partis resolutionem in scriptis notificabunt, & postea (si opus hoc ab utraque parte complacito approbatur,) unitæ civitates Legatos suos

circa

circa 10. Maij Hagam Comitis mittere debent, ut unio ista iuramento confirmetur, & subsignetur, & etiam Præpotentum Dnn. Stat. iuramentum & obsignationem accipiant. Actum in Brunsviga 27. Decembr. Anno 1615. Dnn. Commissariorum Legatorumque eadem fuit, quæ proxime superius notata fuit.

Confœderationis huius tractatu ibi sic peracto, confestim novæ auditæ sunt passim querelæ, quæ per diversas undique spargebantur aulas: ac velut antea ex suggestione Administr. Magd. concitatus erat Elector Saxoniæ, qui id sub dato Dresdæ 11. *Febr. Anno* 1614. denunciaverat Imperatori, ac sub eodem dato quoque ad Magd. dehortatorias scripserat satis acres; ita nunc graviore longe idem Admin. ex instinctu Capitularium suorum diffundebat suspiciones. Rumores erant varii & dissimiles: longe autem dissimiliora iudicia, quæ se maxime tunc movebant, quum tempus mittendorum Legatorum Hagam-Comitis circa Mensem Maium instaret. Meri tentabantur conatus pro dissuasionibus, multæque cognoscebantur litteræ: sed quum nequeant omnia referri, nec locus iste talia capiat; sufficiat saltē hac vice pernoscere epistolam unam Ad-

minist. Halensis ad Magdeburgenses, & eorum egregium ac fundamentale satis responsum; unde facile possunt, reliqua conciici, quæ sub fuerint conamina, & quorsum minæ eiusmodi tendere voluerint.

Littera D. Administrat. Archiep. Magd. sive Halensis, ad civitatem Magdeburgensem.

PRavia nostra salute, Honorabiles, honorati & prudentes dilecti fideles, Postquam nos iam tandem plena fide dignam accepimus relationem, quod vos absque ulla aliqua caussa, urgente necessitate, aut periculo, ad conclusionem & confirmationem novæ confœderationis ad Dnn. Generales Staticos vestrates dimissuri sitis, uti vestrum habet decretum: & tamen eiusmodi novæ intentatæ confœderationes, iuxta conditionem vestri, & nostra veteris civitatis Magdeburgensis status, iuri, pactis, atque etiam Cæsareis pœnalibus Mandatis & prohibitionibus adversantur: Preinde omnino nobis hoc incumbit, ut tali proposito, præcipue si id Rom. Cæsar. Maiest. sacro Imperio, nobis & nostro Archiepiscopatus omnibus eius adiunctis membris & subditis in despectum, damnum, & ignominiam vergeat, hisce & vigore harum expres-

expresse contradicamus , & obloquamur: Cum adiecta benevola adhortatione ; ut tamen sub hoc opera ita procedatis & pergatis , ut coram optime memorata Caes. Mai. tanquam nostro ex omni parte supremo capite , nobis , tanquam territorij principe , & nostris fidelibus Provincialibus , quorum indubitabile membrum vos estis , tum coram communi civitate & civibus , propter graves ad hoc requisitos sumptus , & alias posthac pravisus supra modum immensas contributiones , & periculosas consequentias, cum fundamento defendere possitis. Quod nos, ex postulatione nostri trritorialis gerendi officij , inevitabilem ob necessitatem vos celare noluimus, & manemus alias in gratia vobis addicti. Datum in arce nostra Sancti Mauritzburgi Halae 14. Aprilis. Anno 1616. Christian VVilhelm, man. prop.

Ad quod monitorium satis convenient responsum Magdeb. dedere; ita tamen , ut prius 27. *April.* plene expedirent Legatum suum , videlicet D. Bolfrasium Syndicum ; quod ita suadebat D. Dauthius , cuius verba erant in litteris ad Senatum *: Nil iam vobis respondendum , si salvi esse velitis. Nam capitulares illi hostes civitatis , qui authores & continuatores sunt gravaminum , noscunt satis

tis, (N. B.) quod ſtante Fœdere Belgico, gravamina ſtare non poſſint: & quod fœdere illo ſublato, gravamina perpetua futura ſint. Connexionem talem quærat Argus, & videat ipſemet: Factum tamen hinc eſt, quod Syndicus tum 29. *April.* ſit dimiſſus: unde ſequenti die reſolutionem talem Principi miſerunt. ſatis congruam.

Reſponſio Magdeburg. Civitatis ad Litteras D. Adminiſtr. ſub dat. 30. April.

REverendiſſime, Illuſtriſſime, alto ſtemmate pro ſate Princeps, Clem. Domine, cum oblatione noſtrorum ſubiectiſſimorum officiorum V. R. D. nos hiſce detegimus, quod eius litteræ de 24. huius à nobis cum debita reverentia acceptæ & in perlectione auditæ ſint, ex quibus percepimus, quod V. R. D. iam tandem pro certo relatum ſit, quomodo nos abſque ulla aliqua cauſſa, urgente neceſſitate, & periculo, ad concluſionem & confirmationem novæ confœderationis, ad Dominos Gen. Stat. noſtrates mittendos* decreverimus; contra quod V. R. G. contradictionem mittunt, cum adhortatione annexa &c. Iam vero V R. G hiſce nos cum ſimili contradictione ad ea omnia, quæ in V. G. R. litteris, vobis, civitati

vitati eius iuribus & consuetudibus nostris opponuntur, haud celamus, quod inter sese aliquot honorabiles civitates, quæ Hansæ vocentur, & in 4. Quartiria aut regiones (in quarum una, Extravandalica sive Ultraethnica dicta, nostra civitas primaria est.) dividuntur, pervetustam coniunctionem, amicitiam & confæderationem pro conservatione & propagatione nommerciorum, nec non civitatum libertate & iuribus erexerint: Ad tale Hanseaticum fædus etiam olim Belgicæ civitates pertinebant; quæ tamen conventus Hanseaticos, propter periculosa & diuturna bella, ex longo temporis spacio visitare haut potuerunt. Postquam autem legitima consideratio facta est, quam eximia ante annos plures negotiatio ex nostris & aliis Hanseaticis civitatibus in Belgio exercitata fuerit, & quod per singularem Dei gratiam & benedictionem ibi nunc pax sit restituta, à maxima parte Hansæ Teutonicæ decretum & conclusum est; quod merito antiqua illa societas & Confœderatio cum Belgicis civitatibus, atque ita cum capite ipso, quod Generales Statici referunt, renovaretur. Hoc omne sine ullo præiudicio & despectu Rom. Cæsar. Maiest. nostri ex omni parte Clementissimi Domini, sicut & totius Sacri Imp. Rom. factum est; Nec Electoribus atque Principibus in debita addictione, obedientia & subiectione quid

ne quid detractum, sed multo magis in emolumentum & salutem totius Sacri Imperij Romani. & harum etiam terrarum susceptum est. Ex tali quoque renovatione pervetustæ societatis, & præsertim, quod huius civitatis Emporium, ius stapulæ & negotiatio inde eximie meliorari, atque omnia nostra civitati toti quoque Archiepiscopatui in utilitatem & prosperitatem singularem dirigi debeant, nobis pollicitationes certæ factæ sunt; velut etiam propterea nos bonam concepimus spem; unde non à reliquis nos separare debuimus, nec potuimus; in quem finem etiam antehac ex consensu & communi placito omnium statuum & ampli regiminis omnia suscepimus. Tum quoque iam pridem à correspondentibus & alijs Hansæ civitatibus Rom. Cæs. Mai. nostro ex omni parte Clementissimo Domino sufficienter litteris exquisitis & disertis indebita subiectione explicata sunt, omnia, indubitanter unde confidimus. S. Cæs. Mai. id non male esse accepturam, velut & similiter de V. R. G. nos spem salem concepimus. Omnibus autem illis, qui nobis & civitati nostræ non recte cupiunt, sicut etiam cunctis, quæ in V. R. G. litteris nobis aliter imputantur, & nobis & nostræ civitati iura & consuetudines contraria esse, aut ita haberi queant, eodem modo & vigore harum similiter &, expesse contradicimus & obloqui-

loquimur. Nostra & nostri amplioris regiminis intentio, velut antea diximus, plane non est, quod renovata hac Confœderatio in V. R. G. aut ullius alterius praeiudicium debeat extendi aut dirigi. Et manemus V. R. G. ad subiectissima officia devote obligati. Datum sub secreto civitatis nostræ 30. *April Anno* 16 16.

V. R. G.

S. & ad omnia parat.

Consules, Senatores & tribuum Magistri ciuitatis Magdeburg.

Quamvis autem D. Aminist. sub 10. *Maij* novas miserit contradictiones cum refutatoriis, & Provincialibus idem suggestum fuerit; tamen ex Consilii Dautii non amplius responsum est, præsertim quam Legatus pridem Hagam cum 12. Articulis instructionis esset dimissus, cuius expeditio nec est huius loci. Extra controversiam itaque est omnem, quod variæ istius confœderationis caussæ cuique quidem partiæ propriæ fuerint; sed nihilominus communis commercii respectus in mari non fuit exiguus, ceu id recte explicat Meteranus in *Histor. Belg. lib.* 33, *ad Ann.* 1616. quum eo tempore

tempore tot piratarum & Turcarum tempestatibus impetuosis negotiatio omnis esset exposita, quem ibi quilibe consulere poterit. Quum autem Confœderatio ea, ut ait Meteranus, memorabilis sit, & multas ubique passa sit flagellationes, recte eius copia ibi delineata habetur, quam etiam heic iuxta genuinam translationem ex Belgicæ linguæ idiomate huc repetemus.

Confœderatio Ill. Ord. Belg. cum aliquot Hanseaticis civitatibus Orientalis Saxoniæ Anno 1615. Brunsvigæ inita.

NOs Consules & Senatus Cæsareæ libertatis, & S. Rom. Imperii civitatis Lubeccensis, manifestum his facimus & confitemur, quod inter Præpotentes Dom. Staticos Generales unitarum Provinciarum Belgicarum ab una, & communionem Hanseaticarum Civitatum ab altera parte Confœderatio, & amicabilis unio constituta sit, in forma & modo, uti sequitur:

Postquam ante vetusta & immemorialia tempora, ad commune Fœdus Hanseaticum, non tantum relatæ fuerint

rint Orientales Hansæ civitates ad Eoum mare, una cum illis ad Albim & Visurgim, atque circiter illici; sed etiam Belgicæ civitates ad Septentrionale ac Australe mare, Mosam, Vahalim, Rhenum, Isalam & alios fluvios, amnesque, in memoratum Septentrionale & Australe sese exonerantes, sitæ, & invicem simultaneè in firma Unione amicitiaque cohæserint, nec non in vicinis regnis & terris multas communes libertates, & iura, etiam Privilegia, per bene merita contractusque obtinuerint, eosdem quoque communi consilio, mediis ac potentia, interdum etiam armis defensivis propugnarint, & in possessione conservarint: Atque hinc Belgicæ civitates Hansæ interea propter diuturnum Bellum, & nonnullæ quoque propter intercidentes discordias in visitatione communium Hansæ conventuum impeditæ, tum simul propter propria sua gravamina, communis Hanseatici fœderis onera non potuerint perferre, quod prope apparentiam disruptionis, aut separationis, apud vicinos aliquot invenit, qui propterea quoque antiqua Privilegia & transactiones infringere & annullare tentarunt, donec tandem eo deventum est, ut aliquot in locis omnis scientia & cognitio de Hanseaticis

Privilegiis dissimulata fuerit, nedum quod ad observantiam eorundem tenerentur, aut ullum Collegium Hanseaticarum civitatum agnoscere, aut cum eo tanquam cum communitate aliqua aut Societate quidquam tractare, vel earum Legatos eo loco (quo par erat) habere aut censere voluerint: Quod proinde interessentes de novo in coniunctionem coëgit, & necessitatem hanc iisdem imposuit, ut media & vias omnes excogitarent, quomodo, post Dei auxilium, erumpenti malo obvia irent, & suam communem libertatem, iura, & iuris competentiam corrobarent, & conservare valerent: atque inde iam in hoc cursu annorum maximus numerus Belgicarum civitatum Hansæ ad coniunctionem Præpotentum Dominorum Staticorum Generalium liberarum unitarum Provinciarum accenseri cepit, membraque sunt huius status, ut ita cum illis non separatim, sed cum totius universitatis corpore Præpotentum eorum Dominorum longe melius convenientiusque tractari quidvis possit; Quam ob caussam quoque nunc ab aliquot annis huc usque istud negotium ex omni parte in curiosam & admodum diligentem deliberarionem deductum est; simulque propterea diversæ communi-

municationes per litteras & Legatos institutæ & habitæ sunt, veluti quoque interea Domini Consules & Senatus liberæ & S. Imperii civitatis Lubeccensis, cum supradictis Dominis Staticis Generalibus iamdudum in *Mense Maio Anni dicti* 1613. in hunc finem quid certi concluserunt. Quapropter hoc inde evenit, quod, post habitum maturum & tempestivum consilium, honoratissimi Domini Statici Generales, per infra nominatos Deputatos, & honorabiles Orientales Hansæ civitates, per suos *respective* Mandatarios, Legatos, & Deputatos infra nominatos, cum supra dictis Dominis Staticis Generalibus, antiquam illam Vnionem & Amicitiam invicem renovarint, se porro amicabiliter & firmiter coniunxerint, coadunierint, & conglutinarint, atque subsequentes punctos articulosque, sub hodierno dato, tandem consensu mutuo contraxerint atque decreverint:

1. *Pro primo*, quod coniunctio hæc aut Vnio non debeat esse directa ad offensionem ullius, sed tantum ad conservationem & sustentationem liberæ navigationis, commerciorum & mercatorum, in Orientali Septentrionalique mari, simul-

ac in fluminibus, amnibus & fluentis, se in Orientale Septentrionaleque mare exonerantibus; nec aliud quid acceptum heic esse debeat, ita, ut respective confœderatio, eorum cives, & subditi, iure omnium gentium, & impetratis ac obtentis libertatibus, iuribus, Privilegiis & à maioribus traditis consuetudinibus in prædicto Orientali & Septentrionali mari, usque ad Capita extenso, & in prædictis fluminibus, amnibus & aquis, absque impedimento ullo uti & frui queant; Atque etiam, quod contra illos, qui cives, incolas & subditos Vnitorum, vi & illegitimis mediis, impedire, turbare, atque aut uni unitorum præ altero commercia supprimere, aut inhibere, vel unius, præ altero, merces vendibiles suas singulariter vectigali onerare aut prægravare vellent, simultanei Vniti, suos defendere & tueri debeant, ut multiformes impositiones, quæ eorum civibus, incolis & subditis in immensam suppressionem, & turbationem communium commerciorum & navigationibus contingunt, penitus removeantur, atque è contra ea navigatio ac commercia S. Imperio, toti Germaniæ, vicinis regnis & terris, nomi-

nominatimque una unitis in commodum & utilitatem converti & augeri valeant.

2. *Ideoque* hæc Vnio nihil præiuditii afferet amicitiæ, quæ à Rom. Cæs. Maiest., cum S. Imperio, etiam cum Regia Mai. Galliæ, & Magnæ Britaniæ, cumque omnibus Euangelicis Electoribus, Principibus, & Statibus S. Imperii, huc usque cum Dominis Staticis excolitur: Velut etiam honorabiles Hansæ civitates expresse protestando sibi reservant, quod, uti huc usque semper sub Rom. Cæs. Mai. & S. Imperii protectione, tutela, addictione & subiectione vixerunt, ita etiam in posterum sub eadem vivere & permanere velint, nec non unaquæque civitas, quæ mediatum recognoscit Magistratum, ea ipsa, quod iustum est, præstare omni tempore cupit, atque talia similiter ab eodem expectare debet: eodem modo cunctis Vnitis eorum uniones, Iura, Statuta, Ordinationes & similia omnino in totali & plena dignitate immutabiliter & absque læsione ulla permanebunt, omne tamen hoc, salvo præsenti fœdere.

3. *Vniti omnes* & singuli hosce articulos fideliter & integre observa-

re, & eosdem iuramento confirmare debent.

4. *Domini Statici* Generales Vnionem hanc in utilitatem communis Boni dirigent, attamen ita, ut in omni, quodcunq; suscipietur, unaquæque pars liberum suum retineat votum; in quem finem semper à parte Orientalium Hansæ civitatum aliqui Hagam aut in alium locum ubi Dom. Statici Generales conventum sunt habituri, mittentur, qui adesse possint consiliis, quæ hanc Vnionem, atque inde dependentia tangant: Atque ita è contra Dominis Staticis Generalibus liberum erit, Commissarium sistere Lubeccæ, aut ubi necessitas id conditioque exiget, ut consilia eo melius communicari, & illud, quod cito efficiendum fuerit, eo rectius observetur.

5. *Vniti* contributiones suas, uti quisque obligatus tenetur, & quantum præterea quolibet tempore concludetur, suis sumptibus in pecunia, navibus, milite equestri & pedestri, cum omnibus pertinentiis & debita munitione paratas & bene ordinatas habebunt, & iis in locis, ubi necessarium & determinatum fuerit, comparebunt: veluti in singulari scripto nomina unitarum

Hansæ

Hanſæ civitatum earumdemque contributiones quotæ & taxationes conſignatæ & expreſſæ ſunt.

6. *Quod ſi* nunc apud illos, qui commercia, & navigationem impediunt, & contra prædicta privilegia & tranſactiones agunt, prævia gratioſa & amicabili tentatione, nequeat obtineri, et, quod iuris rationes & ipſa æquitas poſtulat) tunc defenſive contra illa cum violentia procedi debet, veluti propterea prius conſtitutum id fuerit, ut prædicta privilegia & tranſactiones ſerventur, & commercia navigationeſque libertati, & ſecuritati reſtitui queant: Quod ſi etiam, una aut altera civitas propter hanc Vnionem, aut propter prædicta communia & ſingularia privilegia, anguſtetur, infeſtetur, damno afficiatur, aut aliis viis in perniciem abripiatur, tunc illi pro averſione & liberatione memorati oneris & reparatione damni ſubita & fidelis adſiſtentia præſtari debet.

7. *Atque* ſi tunc cum utrinſque partis conſenſu ad arma perveniatur, continuo uniti eorum cives, incolas & addictos, tam militarem quam nauturam gentem, quæ ad-

versæ parti inservit; sub amissione vitæ & bonorum, avocare debent, nec etiam similiter concedent, ut adversariæ eidem parti, ex civitatibus suis & ditionibus pecunia, milites, naves, munitiones, arma, victualia aut eiusmodi quid bonorum transmittatur aut concedatur; sed illud sub pœna vitæ inhibebunt, idemque, quantum possibile est, prohibebunt, ne ex aliis fiat locis.

8. *Si etiam* apud adversum partem Vnitorum subditi, naves, bona, & debita, in ditione eius arrestentur, aut in mari detineantur, abripiantur, & spolio exponantur, tunc in Vnitorum terris, civitatibus atque iurisdictionibus similiter id fieri debet atque contra quemvis opitulatio talis defensio & prohibitio præstabitur.

9. *Vnitorum* naves unius & alterius portubus & fluviis libere & absque impedimento uti debent, & in iis necessaria sua, quæque expedire aut reparare, ita tamen, ne quispiam ex illis ulla violentia utatur, sed, quod expedit, sibi comparet, & cum gratia persolvat.

10. *Sic &* Vnitorum subditis undique in terris illis huius Vnionis ius civium concedi, & hæreditates,

quæ

quæ ad eum pertinent, irrecuſabiliter tradi debent, ubi perſolvet is tamen cenſum aut Exuſarum trigeſimi, ſive decimi nummi, iuxta cuiuſq; loci conſuetudinem & uſum, atque id omne abſque diſcrimine religionis, quæ in Sacro Imperio recepta aut admiſſa eſt; attamen quiſque civilem ſe præſtabit, & Statutis Dei ſubiectum & conformem exhibebit.

11. *Nemo* Vnitorum abſque alterius conſenſu & voluntate cum adverſaria parte transactionem & complanationem inire debet; aut alias quid ſuſcipiet, quod alteri præiudicium aut incommodum creare valeat; ſed potius id intendet, ut pax in communi conſervetur, & Vnitorum cives, incolæ, ſubditi, naves, bona & negotiationes ab omni onere (& hanſa) liberentur, & ad priora privilegia & libertates tuto & abſque impeditione rediri queat.

12. *Quod ſi* etiam pax aut treugæ (ſive induciæ) cum adverſa parte conficiendæ ſint, tunc id fieri debet ex communi conſilio & placito; nec ullo modo aliter.

13. *Confœderatio* hæc 12. annis durabit, & ex communi placito ulterius continuari poterit. At ſi quis

Vnitorum propter eam, aut quæ inde dependent, stante adhuc fœdere, aut post finitionem eius, in mari aut terra impetitione aut damno afficiatur; tunc unus alteri contra unumquemque fidelem opem & adsistentiam præstare debet.

14. *Si quisquam* potentior Dominus, regio, aut Status in hanc Vnionem pervenire cupiat, cum honestis conconditionibus recipientur. *In rei* testimonium huius pro Præpotentibus Dominis, atque pro unitis Hansæ civitatibus diversa in omnibus consonantia Instrumenta erecta, & confecta sunt, ac ab utriusque partis Commissariis, Mandatariis & Legatis subscripta; quæ etiam, facta ab utraque parte relatione, alterius iuramenti præstatione, & cuiusque maiori appenso sigillo legitime corroborari debent; *quod factum in Mense Decembri Anno* 1615.

Hæc ita Brunsvigæ confecta est Confœderatio eo ipso tempore, quum Vrbs cum Duce Frider. Vlrico in medio belli tumultu transigeret. Multa quidem hæc continet, & præsertim in Exordio pauca verba continentes res ingentes, quæ longæ Historiæ deductione indigerent ex antiquis temporibus. Verum

rum quum non sint huius loci, *infra in 5. parte, ubi de Emporijs universalibus quid agendum erit*, plenius hæc & talia persequemur, sed tamen ita, ut secreta non nisi intelligentibus patere queant, quum talis cibus, haud omnium stomachis æque concoquendus veniat.

Consummationem autem plenam & manum quasi ultimam, tandem Hagæ per Legatos Hanseaticos, ut supra diximus, *Anno* 1614. 13. *Iunij* accepit, ubi & mutua vice iuramenta sunt præstita postero die. Brunsvigæ autem Notula fœderis superius posita subscripta est ab iisdem, qui superius fuerint in transactione quotisationis nominati. Sed ut omnia usque ad perfectionem compleantur, iuramenti formam nunc subnectemus, uti à Dn. Præsidente Dnn. Gen. Staticorum, in præsentia totius collegii 14. *Iunij Anno* 1616. præstita fuit.

Forma & Contenta Iuramenti, Fœderi Hansæ Belgico adnexa.

EGo promitto & iuro in nomen & animam Præpotentum Dominorum Generalium Unitarum Belgicarum, vigore, propterea mihi oblati, Mandati, quod supradi-

prædicti Dnn. Statici omnes & singuli, fædus hoc, &, inter eorum Præpotentiam & Honorabiles Hansæ civitates, Lubeccam, Bremam, Hamburgum, Rostochium, Stralsundum, VVismarium, Magdeburgum, Brunsvigam, Lunaburgum, & Gripsvvaldiam hodierno die obsignatum, & confirmatum contractum, in omnibus suis punctis, clausulis & articulis adsidue, firmiter & infrangibiliter conservare, & eidem omnia fideliter præstare velimus, omne absque dolo & argutia, ceu Deus illis adiutor sit verus.

Ita etiam vice versa à Dnn. Legatis Hanseaticarum civitatum idem præstitum fuit debita solemnitate, ut saltem formalia mutatis nominibus fuerint expressa. Quæ autem ex eo tempore Historica huc referri debeant, & uti singula sese habeant, non est huius loci; sed ea, quantum mihi sunt cognita, alibi plenius explicabuntur. Interim hoc bene notandum, quod stilus iste planus & liquidus, quid antiquitatis cum maiori fide sapiat, quam alias id mos fert aliorum, qui semper aliquid argutarum exemptionum submiscere solent.

CAP.

CAP. XV.

De altera parte Fœderis Hanseatici particularis, quod cum imparibus aliquoties olim, & nunc ante paucos annos fuit initum.

QVamvis Fœderum natura hæc sit essentialis & proprie genuina, quod nunquam, citra corruptionē sui totalem, in speciem aliquam Reipubl. aut regiminis alicuius firmi possit transfundi aut transformari, tamen sæpius accidit, quod potentiores, per eius occasionem, sibi eiusmodi arripiant commoditates, quæ facile eorum adaugeant potentiam & ambitionem, avaritiamve intumescere faciant. Etenim hoc certissimum est, quod nunquam superiores inferiorum consociationem frustra ambiant; ita talis actio semper abest ab omni amore & integritate, inquit Pol. Atqui ubi amor & dilectio Dei & proximi non fundamentum substernit intentionibus hominum; ibi nihil aliud nisi hypocrisis pessima expectanda venit, quæ meris blandimentis perversitates suas nugaciter vendit mortalibus; imo optimum semper lucrum sub specie religionis

& pal

&pallio Christi sibi quærere gaudet. Væ illis, qui fallacitates tales non in tempore agnoscere discunt! Ideoque certe semper duriores ipsorum sunt partes, qui ad directorium Fœderum adsident, quam qui Reipubl. clavum torquent: tanta prudentia, circumspectio, versuta cautio, cura diligens & adsidua, nec minus providus metus, cum animosa spe & fideli dispositione, in futurum semper prospiciente, opus est; ut nuspiã fere pietas admitti queat, quum omnia sublesta fide subornentur, & alter alterum insidiis perpetuo subagitare laboret. Nam fœderum consociationes hodie in tanta mundi malitia nil aliud sunt, quam meræ explorationes viriũ & expiscationes facultatum, cum inquisitionibus intentionis cuiusque consiliorum; quæ si quis potentior penetrarit altius, facile causam fingit qua se promissis, alia interpretatione voti adhibita, subducat, ut sic ex proximi damno suum conficiat lucrum, aut ambitionem libidinosam expleat. Ita variis Fœderum artificiis luditur, ut nuspiam centoculbrum cautio satis accurata applicari queat: & quo quis in fallendo argutior, si cum artificio tergiversationis id commode fiat, eo prudentior habetur, non aliter ac hodie fit in Academiis,

ubi

ubi quo quis ferventius impudentissimam garrulitatis loquacitatem exerere & exercere possit, eo quoque doctior & eruditione futili præstantior censeatur. Si quis vero ad modestam pietatem & veritatem tales importunas terminorum vanorum nugacitates revocet, in quævis persecutionum præcipitia abripitur. Sic mundus undique amat decipi, & in suis futilitatum nequitiis gaudia sibi quærit summa. Hinc quoque fit, quum nemo in tenera ætate ad veram Verbi Cœlestis normam & eius culturam solide piam revocetur, nec timor Domini initium Sapientiæ rite habeatur, sed undique fucata, saltem non cordialis effulgeat pietas, quod in quibuslibet actionibus humanis publicis & privatis, nuspiam syncerus applicetur rebus agendis amor & inde profluens fides ac integritas. Sed quis fundamenta rite curare satagit, dum quilibet sub specie Christianismi tam strenuum se agere semper Ethnicum satagit? In fœderum illusione quid viderim toties, id memini satis; quum ferme nullum tempus extiterit, in quo frequentiores de fœderibus fuerint gloriationes. Quicunque quid alti spiravit, aut se offensum uspiam putavit, invidiamve ac vindictam secum clancularie

culari e conceperat, vel limitum bonorumque propagationem cum honore acriori constituerat; fœdus statim fremere incepit, ad quod recursum est passim. Verum ad Deum qui pœnitenti corde serio revertetur, usque ratus fuit, ut Iehova summus quoque in suis consiliis mortales relinquere, & Spiritui vertiginis suo omnes iusto iudicio tradere coactus fuerit. Paucissimi tamen id rite observando animadvertere, sanisque perspicere oculis potuerunt. Qui assecuti sunt talequid, nec seduci se passi fuere, Iehovæ certe magnas habeant gratias. Proximo suo in pietate succurrere decet, iuxta præceptum Christi, quod nihil, nisi amorem syncerum exigit: Verum petulantiam alterius & malitiam petulantia, peccatisque sanguinolentiave augere velle, Verbum Dei nuspiam concedit, Lubecensium cura sæpius profecto non sine prudenti fuit perspicacia. Ideoque non omnibus fidere voluerunt fœderum oblationibus. Multa audire & parum fidere, non certe incautum est proverbium, præsertim in talibus tamque arduis negotiis. Ideoque laudabilis semper mos fuit civitatum Hanseaticarum, quod non facile dignitate superioris in suum admiserint consortium; sed ut plurimum necessi-

cessitatis extremæ legem secutæ sunt.

Nam ex imparitate gluten composi-tum, nunquam rite coalescit; ut ait il-le: *Belua multorum capitum, concordia discors, Lisque sub hoc litis fœdere sæpe latet.* Veluti egregium huius rei discur-sum mox subnectam, quem consiliis publicis vir litteratissimus inter ICtos ante paucos annos civitat. Hansæ sug-gerebat, quum tantopere *Ann.* 1620. fœderis Hanseatici receptionem depo-sceret & ambiret sibi Rex Sueciæ, quam etiam tum prudenter sed hone-ste dissimulabant Hanseatici, ut mox patebit.

Nihilominus plurima adsunt exem-pla in Historiis, quod civitates necessi-tatis caussa cum potentioribus & Re-gibus ipsis fœdera ad temporis aliquod spacium inierint.

Sic *Anno* 1399. Tubeccenses cum Regina Daniæ Margarita inierunt, ut per eam occasionem iura sua, contra-ctus, & privilegia commercii liberi in Dania confirmarentur, nec non Wis-marienses ac Rostochienses in gratiam reducerent; quod hac ratione impetra-runt satis commode. Similiter *Anno* 1417. statim quum Senatus antiquus Lubeccensis ab Imperatore Sigismun-do, per Erici Regis Daniæ non mino-rem curam restitutus, & Vrbs ex ban-

no liberata esset, in publico conventu Hanseatico, ex debita congratulationis affectione, ut gratitudinem quoque demonstrarent suam, fœdus mutuæ adsistentiæ in necessitatibus à Rege oblatum detrectare non potuerunt; sed ad certum succursum mutui subsidii & 1600. militum se mutuo obligarunt. Nec firmius fœdus quoque recensent inter alia Historici, quum in honestatis terminis & amicitiæ diu observatum fuerit. *Reckm. Chr. Lub. pag.* 54. Et quamvis in officii huius limitibus libenter permansissent Lubeccenses cum Hansis: tamen quum Rex Ericus tandem crudelitatem submiscere suam pergeret, coacti sunt Lubeccenses cum reliquis Hansæ sociis fœderi renunciare, unde exigua orta est clades, ut supra relatum est. Ita quoque cæteræ civitates Hansæ in Brunsvicensi Quartitio propter socia civitatis Hildesiæ defensionem *Anno* 1485. ex necessitate fœdus cum vicinis Principibus & Comitibus pepigere *ad Annos* 20, contra Episcopum Hildesiensem Bartoldum Landspergium. Historia quum sit memorabilis & maxime ad illustrationem huius rei faciat, & inde patescere queat, quam concise res arduas brevibus complexi fuerint maiores nostri, præ nimium

fucatis

fucatis & maxime fictis amphibologiis huius seculi, quibus tot ampullas in nugaci pompa & solemnitate admodũ in superciliosa, cum variis manuum basiationibus, vendere solent; paucis eam heic interseremus. Tum quoque ratio commerciorum Hanseaticorum potissima in his exprimitur, unde discent potentiores, quanti sit, liberum propter avaritiam suam & suppressionem proximi commerciis impedire cursum.

Anno 1484. ex more solito Nobiles aliquot, qui onera cuncta utplurimum à se suisque humeris in civium cervicẽ devolvere solent, uti *ait Letzner. in Chron. Dass.*, hoc etiam Bartoldo Landsbergico persuaserant, ærarium eius non rectius posse expleri, quàm ex accisa cerevisiæ Hildesiensis. Episcopus voti statim compos fieri expetens, impositionem talem tres Schillingos ex quolibet vase sibi deputans à civitate postulare incepit. Verum Hildesienses id contra privilegia sua, consuetudines, libertatem & omnia iura sua esse, affirmabant; nec decere, in egenorum populique universi deceptionem, imminui mensuram. Quæ recusatio adeo mordebat Episcopum, ut cum nobilibus & vicinis conspiraret contra hanc urbem; Et, quum Dux Bruns-

vic. Fridericus in Calenberga cum urbe ipsa faceret, commovit ita fratrem Ducis Wilhelmum, ut is sub specie fraterni colloquii ex propria domo ægrotum captivum abduceret. Hac re peracta, non tantum commerciorum commeatum intercluserunt urbi, sed etiam Dux publica inhibitione omnibus vicinis & civitatibus interdixit eundem, *sub dato Convers. Pauli die Anno* 1485, ac substituit filium Henricum executorem: simulque armato milite intercepit Socrum fratris Comitem Rethbergensem & similiter captivum detinuit. Verum quum Hildesienses Socis Hansæ implorarent, & ipsæ quoque civitates communionem commerciorum caussam hanc cernerent, atque præterea propter crudelem fratris Ducis Brunsvic. capturam, se conjungerent vicini circumcirca Comites; Conventus civitatum Hanseaticarum Brunsvigæ habitus est; ubi in consilio communi decretum fuit, quod mittendæ essent monitoriales prius ad Principem, priusquam concurrerent armis, quæ tales fuerunt:

Nota-

Notabilis Epistola Hanseaticarum civitatum aliquot, ex conuentu Brunsvicensi Anno 1485. ad VVilhelmum Ducem Brunsv. in caussa Hildesiensium missa.

EXcelse nate & Illustris Princeps, Clemen. dilecte Domine, Nobis importuna quaedam in scriptis concepta & obsignata admonitio praeceptioque, controversam caussam Ducis Henrici, V. Cl. filij, nostri gratiosi Domini, & eius adherentium concernens, ab una, & Senatus Hildesheimensis ab altera parte, à V. Cl. transmissa & tradita est, quae inter alia huius est tenoris, quod nos cum aurigis nostris, civibus & Mercatoribus ab omni vectura & portationis commeatu in urbem Hildeshamiam abstinere debeamus; atque, si quispiam illud negligeret, quod eius bona & mercimonia confiscari aut alia ratione ipsi auferri deberent. Ad haec V. Cl. ita hanc reponimus scientiam, quod importunum tale praeceptum, absque nostra scientia, consilio, & & consensu, à nullo V. Cl. maiorum obtigerit, ex quo certe aeterna pernicies irrogaretur hominibus. Nos quoque ex gratia & antiquissima consuetudine, à Dominis ad Dominos, usque in haec tempora obtinuimus hoc, quod si nos non simul quid in

consilio concludamus, ita nec debemus manutenere factum. Quando igitur iam nõ in causis his quid consuluimus (ut V. Cl. novit) non tenebimur etiam id in facto perficere. Quod etiam nos in æternam perniciem, ob aliorum virilitatem, qui extra V. Cl. terram habitarunt, & cum hac controversia in V. Cl. ditionem pervenerunt, simul aggredi debeamus, speramus quod ad hoc non simus obligati. Nos confidimus quoque, quod nec V. Cl., nec quispiam alius S. Imperij liberas vias, citra illius Imperij voluntatem & consensum, præcludere possit, & viatori negotiationes suas impedire. &c. Si vero cogitaret noster Clemen. Dominus Dux Heinricus, aut quispiam, quod Hildesheimenses non sine conventione relinquendi essent, illos iuri sisteremus, velut etiam, iuxta illorum oblationem, eorundem compotes sumus, sicuti id in litteris ad ipsum nostrum Clementem Dominum Ducem Heinricum nos offerendo perscripsimus, quod tamen repudiatum fuit, nec ad fructum pervenit. Quare humiliter & officiose petimus, quod V. Cl. talem intempestivam monitionem & præceptionem, ad nos directam, cassare, & æternam perniciem terræ huius propter alienorum virilitatem, non committere velit: sed V. Cl. potius iterum suum dilectum filium Ducem Heinricum, nostrum quoque Clementem Dominum, adire, ut diffidatio & per-
secutio

ſecutio contra Hildeshamenſes incepta abrogetur, & controverſa diſcrepantia beneſica tractatione componatur. In caſu autem tranſactio talis amica diſrumperet, tunc cauſſa ad iuris exolutionem deferenda foret, ubi ad omnem adhibendam diligentiam promptiſſumus, neque etiam in noſtro labore, diligentia, ſtudio & ſumptu quid deerit. Quod ſi vero huius amicabilis petitionis fructus ad nos redire non poſſet (quod tamen non ſperamus) tunc Hildeshamenſibus (contractus & Confœderationis cauſſa) ita adſtricti teneremur, quod illorum & illi noſtrorum de iure compotes ſimus; unde nec debemus nec poſſumus ſolos in neceſſitate relinquere, ad quod etiam hiſce nos offerimus. Petimus quoque, ut id in gratia clementer accipiatur, uti vaſtatio terrarum, & miſerorum innocentium hominum damnum prohibeatur. Hoc recompenſamus & officiis reponimus nos in ſubiectione erga V. & P Cl. quam Deus diu in beatitudine conſervare velit. Et petimus V. Cl. reſponſum. Dat. Brunſvic. &c.

Legati civitatum Hanſæ Goſlariæ, Gottingæ, Hannoberæ, Eimbeccæ & Brunſvigæ, iam in Brunſviga congregati.

Quæ iura & privilegia antiqua civitatum Hanſeaticarum etiam in his

locis fuerint, ex hisce satis colligi potest, ut nihil in impediendis commerciis à Principibus potuerit suscipi aut concludi, nisi cum consensu civitatum factum fuerit. Quum vero nihil respondere Princeps ad has, pro maiori excusationis cautela trium civitatum Hanseaticarum Gottingensis, Eimbeccensis & Northeimensis Legatos ad Ducem Wilhelmum, Hardessiæ tunc degentem, miserunt, qui idem peterent. Sed quum nec sic audiret interpositionem, & potius bina obsidione premeret cum Episcopo urbē, fratremque durius tractaret in custodia Mundensi, vicini Episcopi & Comites cum civitatibus Hanseaticis illius loci Confœderationem firmam Brunsvigæ inierunt, ut ex translatione apparet.

Confœderatio aliquot Episcoporum & Comitum VVestphaliæ cum civitatibus quibusdam Hanseaticis in Quartirio Brunsvicensi.

EX Dei gratia, Nos Conradus Osnabrugensis, Simon Padebornensis, & Henricus Mindensis, Episcopi, Ericus & Antonius Holsteinensis & Schomburgi Comes, nostro & nomine Nobilium Generosorum Dominorum Othonis

Othonis & Iohannis nostrorum dilectorum fratrum, Iobstus Comes Hoiensis & Brockhusii, Bernhardus Nobilis Dominus in Lippa, Rudolfus Nobilis Dominus in Diepholt; & nos Senatus civitatum Goslariæ, Magdeburgi, Brunsvigæ, Lunæburgi, Hildesbæmii, Gottingæ, Stendaliæ, Hannoberæ; & aliarum civitatum, quas præterea nos vigore contractuum & Confœderationis Hanseaticæ ad hanc caussam pertrahemus, Confitemur manifeste pro nobis & posteris nostris & hæredibus, quod in Dei laudem, Sanctæ Ecclesiæ Christianæ, & in Rom. Imperii honorem, atque in nostrarum terrarum subditorumque, nec non nostrarum civitatum omnium in salutem, nos coaduniverimus & coniunctione coiverimus, hanc ob caussam: Postquam Excelse natus Princeps ac Dominus, Dn. Fridericus Brunsvic. & Lunæburgensis Dux, per eius Cels. morbum coniugi suæ dil. Margarethæ subductus, & in locos, ubi Cels. eius nunquam placere potuit, abreptus, ac talibus hominibus, cum quibus antehac nunquam conversari lubenter quivit, ad curandum commendatus est; atque ita per hoc exportatur ab arcibus & dominiis terræ, quæ summe nominatus Princeps in possessione

habuit, atque eius coniugi fundus ex pacto dotali, quod pridem ex iure fieri debuisset, nondum traditus; Ac prætera, postquam Generosus & Nobilis Dominus Ioh: Comes Rethbergensis in diffidatione atque custodia cum suis prorsus molestissime circumdatus & captivus est: Atque etiam, quod honesta plane civitas Hildeshæmensis iam contra iuris oblationem, & nobis denique civitatibus cunctis per inhibitionem vecturæ, regiæ viæ ratione victus nostri præclusæ sunt; sicut & Hildeshæmium ac reliquæ civitates in libertate sua & veteri consuetudine turbantur & impediuntur: Propterea coniungimus nos & contractu hoc coimus, sub cuiusque partis propriis sumptibus, damnis, carceribus, & iactura, præsentes, in modum sequentẽ, ad 20. annorum spacium à dato hoc istius scripti:

1. *Et primo*, quod nos prædicti Domini debeamus & velimus esse inimici, & hostiliter tractare è vestigio, Reverendi in Deo Episcopi Bartoldi Hildeshæm., Excelsæ natorum Principum & Dominorum, Dn. Wilhelmi & Henrici eius filii Brunsvicens. & Lunæburgens. Ducum, Virorum Diœceseos Hildeshæmen-

hæmensis, eorum omnium ditionibus, terris & subditis, & ubicunque erit competentia: & nostrorum Dominorum unus pluresve, debent ac volunt semetipsos in personis Hildeshemii cum nostratibus quam primum sistere. Ac protenus, quando hoc factum est, debemus & volumus nos civitates prædictæ postero die hostes esse Episcopi Hildeshæmensis, Diœceseos, virorum, terræ eius & subditorum, & hostiliter eos persequi.

2. *Nos civitates* ante nominatæ debemus & volumus etiam diffidationis litteras statim è momento, à dato huius compactionis & fœderis, obsignatas tradere in manus Senatus Brunsvicensis: Atque protenus, quando dicti domini nos cum litteris aut orali nuncio advocari curant, tunc debemus & volumus Senatus Brunsvicensis, diffidationis litteras cum nostris, contra Excelse natos *Principes* Brunsvic. prænominatos, absque mora transmittere, & absque dolo, nisi accidat hoc, quod nobis prædictis Dominis ac civitatibus, iuxta omnium nostrorū consilium & consensum obtingere possit, à sæpius memoratis Dominis Brunsvic. & Lunæb., quod cuique in

in hac pactione & Confœderatione continetur, & nobis Dei, honoris & iuris ergo debetur.

3. *Etiam* debemus nos Domini prædicti unum aliquem, qui idoneus fuerit, cum 50. Equis Brunſvigam ad eius & aliarum urbium Equites in earum ſumptum mittere, ut illarum turmas ducat & gubernet. Et quando Domini & civitates omnes in campum progrediuntur, & oppida, cives, pagos, captivos, ſpolia, rapinas & contributiones, &c. occupant, dimidiam partem commodi Domini, & honorabiles civitates alteram habebunt partem.

4. *Civitates* autem volunt Dominis pro occupatis arcibus, oppidis, ſi forte oppignoratæ & obligatæ fuerint, dimidiam partem pecuniæ ſolvere. Si vero *victæ* arces & oppida non oppignoratæ fuerint, tunc nos *civitates* ſæpius nominatis Dominis dimidiam partem ſecundum taxationem honeſtam ſolvemus, & illas arces ac opida ſubiugatas nobis vendicare, quod nos Domini ſupradicti abſque ulla exceptione conſentire volumus.

5. *Si contingat* vero, quod nos Domini aut civitates, quiſpiam aut noſtrorum unus ſolus occupet, aut ſi unus

ūnus noſtrorum in uno loco, & alius ſolus in alio loco quid occupet, quiſque ſuum ſibi ſoli ſervabit commodum, excepto tamen eo, quod ad ſpolium pertinet, illud iuxta Equitum ius dividetur. Si vero diſcordia & differentia exoriatur (quod non eſſe debet) eam ad tollendum aut componendum, penes duos erit dominos, qui ita à Dominis ex Hildesbæmio aut Brunſviga mittentur; & honorandus Senatus Brunſvigenſis & Gottingenſis mittet ſimul. Et ſi nos Domini & civitates ad Ducem veniamus, ut tunc una pars æque atque altera, & quiſque pro viribus abſque fraude ſequatur & auxilium ferat.

6. *Quod ſi* etiam noſtrorum cuiquam quid obtingat, & in infortunium incidat, tum unus alterius iuri aderit, atque quodcunque ita pro iure habetur, acceptare alter debet, & ſequi, ſic tamen ne una pars alteram deſerat, donec cuiuſque cauſſa apud alterum totaliter in amicitia, aut iure agitata & compoſita ſit.

7. *Nec ulla* pars abſque alterius conſenſu cum quopiam tranſigere, aut pacem inire debet.

8. *Si etiam* ulli inter nos poſtea alias ob cauſſas, inimicitia ab adverſa-

riis,

riis, durante hoc fœdere, adiiciatur, & nos Domini civitatum, aut civitates Dominorum decenter & cum iure compotes fieremus, tunc nemo nostrorum adversæ dictæ parti quidquam auxilii, solatii aut adsistentiæ præstabit; in nullo prorsus modo, quomodocunque fieri possit.

9. *Atque* hæc unio, confœderatio & compactio, non debet omnibus reliquis pactis, à nobis prænominatis Dominis & civitatibus cunctis & singulariter factis, præiudicare quidpiam. Omnes præscriptos hos punctos & articulos, huius pactionis & fœderis, promittimus nos prædicti Domini & civitates omnes, & singuli pro nobis & nostris hæredibus ac posteris, quod in certa fide, firmiter & inconcusse, absque ulla arguta astutia simus optime observaturi.

Atque in huius testimonium nos Conradus &c. (ut nomina superius posita sonant ordine) nostra sigilla pro nobis & nostris posteris & hæredibus scienter ad has litteras appendi curavimus. Sic & nos Senatus civitatum Gosl. Magd. Brunsvic. Lunæb. Hildesh. Gott. North. Stend. & Hannob. nostra-

rum

rum civitatum Sigilla iuxta præ-nominatorum Dom. Sigillum pro nobis & nostris posteris scienter his appendimus. *Brunsv, in Anno post Christi Domini nostri nativitatem 1485. die Sabbathi post Laurent. D. Mart.*

Funestum certe inde exortum est bellum, quod utramque partem adeo defatigavit, ut tandem coacti sint inter sese transigere anno sequenti, ubi tamen omnia privilegia, libertates, obligationes, consuetudines, mores, usus & feuda manserunt integra civitatibus, & singula de novo ratificata iis fuerunt à Principibus. *Vide Letz. in Chron. Daß. p. 48. & Bant. part. 4. Chron. Brunsv.* Sic etiam Duces Lunæburg. & Megapolitani non adeo pridem fœdera cum Hanseaticis coluerunt civitatibus, ut supra indicavimus. Verum quum stilus plane sit diversus, iuvat quoque eius copiam huc transferre; sed tamen heic notandũ est, quod in plurimis eadem verba & contenta habeat fœderis huius conceptio, quã supra attulimus de civitatis Brunsvicẽsis defensione sub dato Lunæb. *an.* 1607. Ideo non opus ut omnia iterum heic transferantur; sed tantũ in formæ Extracti notabimus ea, quæ Ducibus appli-

applicata sunt in suis casibus. Occasio autem unde sit orta, supra satis indicatum est.

Extract: Confœderationis particularis & arctioris, quam cum Duce Luneburg. Hansæ aliquot civitates Anno 1606. pepigere Lunæburgi.

EX *Dei gratia nos Ernestus*, Dux Brunsvicensis & Lunæburg. sicut etiam Consules & Senatores postnominatarum honorabilium Hansæ civitatum, Lubeccæ, Bremæ, Hamburgi, Magdeburgi, Braunsvigæ & Lunæburgi, manifestum facimus & confitemur hisce pro nobis & nostris posteris coram omnibus & singulis. Postquam (proh dolor!) tempore. &c. (reliqua, quæ heic sequuntur, omnia superius in antecedenti capite in notula confœderationis harum civitatum de *An.* 1607. possunt cognosci, quum eadem ferme sint, usque ad articulum 9, qui heic cum 10. coalescens ita mutatus est, ut sequentia verba habent:)

9. *Quum* itaque hoc salutare defensionis opus, absque firma directione non possit perfici, etiam pro æquo habitum sit, ut, propter principalem

palem præeminentiam, nos Dux Erneſtus, in eo nemo alius præ nobis reſpectetur: inde ea nobis unanimiter demandata eſt, etiam à nobis clementer excepta & acceptata eſt: attamen ſimul ad hoc complacitum eſt, & expreſſe conſtitutum, quod nos cum conſilio & conſenſu honorabilium civitatum & eorum Deputatorum & Legatorum (ad quod ſingulis vicibus, ex qualibet civitate duo capaces & idonei &, pro poſſe, tales perſonæ, quibus res cognita hæc eſt, & interfuere notitiis, ordinabuntur) pergere, & ad implorationem coanguſtatorum à nobis Duce Erneſto, tanquam Directore, aut in abſentia noſtra à Conſiliariis noſtris, ad civitates inter 8. dies aut, ſi fieri queat, adhuc celerius, uſitato modo convocationes & denunciationes mittere, conventuſque, iuxta occaſionem circumſtantiarum, in commodis *locis* inſtituere, &, quodcunque cum & à conſociatis civitatibus decretum fuerit, perficere in adiumento velimus. In caſum autem ita res muníta ſit, ut ea etiam nullam moram pati, & conventus non ſubito ita fieri queat; tunc Ipſius P. Cl. iuxta ſumma præditam diſcretione, cum

consensu unius aut duarum vicinarum urbium, concessum erit, quomodo pro utilitate Confœderatorum, coangustatæ urbi celerrime consilium & auxilium sit suggerendum, & nihilominus convocatio civitatum dicto modo suum habebit effectum. &c.

[*Sic & 12. articulo superius posita confœderationis arctioris, qui heic 11. habetur, ubi de præfecto militari agitur, hæc formalia cum 2. sequentibus articulis interserenda sunt, quæ ita se habent:*]

21. *Atque ne in* subitanei casus necessitate supremus militiæ præfectus & alii officiarii desint, proinde ad acceptionem talis militaris præfecturæ muneris, Reverendiss. Illustrissimus excelse natus Princeps ac Dn. Dn. Augustus postulatus Coadiutor Diœcesis Razeburgensis, Dux Brunsv. & Lunæb., respective noster dilectus frater & clemens Princeps ac Dn. debite requisitus, D. E. & P. G. etiam iuxta tenorem constituti muneris & Reversalium rogatus est; atque ab honoratis civitatibus hæc oblatio facta, in casum, si E. P. G. iuxta inevitabilem voluntatem omnipotentis (quod diu prohibeat) morte prævenietur, quod tunc ipsius Dn.

Dn. fratrum quispiam, cuius P. G. ad hoc munus qualificatus, ante alios respectari debeat: aut alias nobiscum Duce Ernesto propter idoneum Successorem huius muneris in suprema Præfectura militari, prout communi saluti optime consultum videri queat, se conformabunt.

12. *Quod si* tunc res occurrant, in quibus Domini Præfecti usus sit necessarius; tunc eidem tam nostri Ducis Ernesti Consiliarii, quam etiam civitatum, de quo superius mentio agitata, iuxta dictum modum & explicationem, pro Consiliariis Bellicis & Commissariis adiungentur, & secundum talium consilium procedetur.

13. *Inde etiam* nos omnes Confœderati è vestigio cum consilio Dn. Præfecti exercitatos Equitum Magistros & Capitaneos in provisionis munus accipiemus, ex communi ærario salariabimus, & victum legitimum præbebimus; etiam iuxta conditionem status & consilii communis, ad arbitrium Dn. Præfecti, vel alias, demittemus.

14. *Et quum* in his omnibus absque conspicua pecuniæ summa nil fructuose effici possit aut valeat, pro-

inde nos Erneftus in principio 20000. Imperiales & quælibet consocia civitas 200000. Imp. thaleros dimidiam partem circa Michaelis fest., residuam circa proximum Paschatos sequens fest., vel etiam, si ita necessitas requirat ad nativitatem Christi, sicut etiam quilibet consocius quotannis 1000. Imperiales contribuemus, & in depositionis arcam, quæ ad hoc in Brema, Hamburgo, & Lunæburgo deputabitur, dicto die absque ulla mora sub pœna dupli, persolvemus: Atque ad administrationem huius & annuas rationes talis pecuniæ; certæ, idoneæ, divitiis præditę aut alias firmæ possessionis personæ, quæ in eo loco, ubi pecuniæ deponuntur, domicilium firmum, sub periculo illius consociati Magistratus & Senatus ordinabuntur & iuramento etiam diversis clavibus obligabuntur cum eo mandato, ut media & vias excogitent, quomodo maxima pars comportatæ pecuniæ, iuxta communem consensum, & nostrum confœderatorum omnium periculum, in commodis & securis locis, ita in mutuum exponere possint, ut non solum debito tempore pensiones, sed etiam per cambium singu-
lis

lis vicibus, quoties necessitas exigit, absque diuturna mora, capitalis summa in potestatem pristinam redigi queat. Atque administratores & Quæstores semper ad postulationem quæsturæ suæ omnibus Sociis, aut eorum Deputatis liquidas rationes reddere debent.

15. *Si forte* res in eum redigeretur statum, ut summa capitalis & penus non sufficeret, sed ulterius quid erogandum foret, tunc id singulis vicibus fieri, nec mora ulla interiici debet.

[*Ad 17. articulum illius, qui heic 18. est, adiecta sunt hæc verba:*]

18. --- *Nos etiam* præterea necessario milite equestri & pedestri in cuiuslibet sumptum paratos adornabimus ita, ut coangustato in casu necessitatis citissime, priusquam ad exteram conscriptionem procedi possit, cum certo numero militum, iuxta tenorem supra memoratæ taxæ, adsisti queat, & quot hac ratione copiæ mittuntur, ex commune ærario salarium accipient.

19. --*Alias* 18.-- *adiicitur hoc:*]Quodcunque autem in hac defensione à nobis forte occupatũ fuerit, & peracta transactione, supererit, inter nos consociatos æqualiter dividi debet.

20. --- *Alias* 19. Atque hæc coniunctio per proxime ſequentes continuos 20. annos durare debet, & ante hoc tempus nulli parti aut civitati reſultatio concedetur, ita; ſi quis id tentare conabitur, ille non tantum ad penum & hoc totum defenſionis opus contributam quotam in depoſitionis communis arca relinquet; atque nihil exinde recipiet, ſed etiam, in caſu ſi reſultator coanguſtatus fuerit, & ipſius cauſſa defenſio ſuſcepta, omnem ſumptum impenſum ſufficienter refundet.

21. *Si quoque* nos Dux Erneſtus inter hos 20. annos (quod in voluntate Dei poſitum eſt) morte prævenitemur, tunc nihilominus cum noſtris in regimine Succeſſoribus hæc coniunctio continuabitur, &, quaſi in hoc caſu nulla mutatio facta eſſet, ſervabitur.

22. --- *Alias* 20. Poſt decurſum autem 20. annorum cuiuſvis libero arbitrio & electioni relictum erit; An hæc coniunctio renovanda & ulterius proroganda ſit; an vero ab eo deſiſtere velit. In quem ultimum caſum ille, qui reſilire cupit, tantum, quantum ſupra quotam eius in defenſionem eiuſ- dem

dem impensum fuit, refundere & restituere debet. Si autem contractus iste nostro omnium aut maximæ partis consensu dissolvatur, tunc illud, quod in communis depositorii arca præsto est, æqualiter inter nos consocios dividetur, aut si quid debiti restat, id similiter persolvetur.

[23. *Integre ex superiori fœdere d. petatur.*]

24. *Præsertim* hæc coniunctio, nec nobis Duci Ernesto aut nostris posteris, nec consociis civitatibus, in possessione regalium, libertatum, iurium, multo minus nobis Duci Ernesto in singularibus transactionibus, quas cum nostra civitate Lunæburgensi colimus, nec etiam quas civitas Lunæb. in cunctis privilegiis iurisdictione, litteris, non solum ipsi civitati huic à nobis datis, sed alias quæsitis, obtinet, veluti etiam communi Hanseaticæ civitati, quæ inter has & omnibus reliquis communibus Hansæ civitatibus viget, nec etiam aliis Vnionibus, quæ cum aliis erectæ sunt, aut in futurum erigi valeant, attamen ne huic coniunctioni contrarie opponantur, quidquam præiudicii aut detractionis afferre debent:

ſed cauſſæ ſeparatæ erunt & manebunt.

In teſtimonium huius, nos Dux Erneſtus has litteras propria manu ſubſcripſimus, & noſtrum *Princip.* Sigillum ſcienter appendi curavimus, atque etiam, ut noſtri Ducis Erneſti in regime ſequente Succeſſores eo magis obligati & devincti teneantur, in noſtræ prædictum mortis caſum, (quem Deus diu prohibeat) huic omni, quod huic contractui inſertum eſt, ab ea parte debitam præſtare fidem & obſervantiam. Inde ex noſtro mandato Reverendi. Nobiles & Strenui ac doctrina ſublimes noſtri dilecti Provinciales ſtatus & Conſiliarii Dn. Cunrad. de Bothmar, Abbas Domus S. Michaelis in Lunæburg., Iohan Hartmannus ab Erffa Locumtenens, Fridericus à Bergen Capitaneus Blekedenſis, Otto Grothius, Waſmuedius à Medingen Provinciæ Conſil. D. Iohan Hildebrandus Cancellarius, & D. Ericus Hedeman aulæ Conſiliarius, cum Provincialium præſcientia & conſenſu, non tantum ad teſtimonium, quod contractus iſte toti Ducatui Lunæburgenſi in commodum eximium & utilitatem erectus, & inde in omnes ſequentes in regimine Du-

Duces, quam diu sic idem duret, intellectus sit; sed etiam heic in obligationem loco Provincialis status, propriis manibus subscripsere, & appensis suis usitatis Sigillis corroborarunt:
Similiter nos idem supra nominatæ civitates, sub bona integra fide loco iuramenti promisimus & pollicitæ sumus. Omne fideliter absque fraude & dolo. *Actum Lunæb. in septimana Vocem iucunditatis, &c. Anno* 1606.

Ipsa littera quidem & accurate adhibita solemnitas cum adiunctione Provincialium, heic satis demonstrat ocularitér, quanta cum cura & sollicitudine providentique animo & consilio bene prædeliberato Dux ille Lunæburg. Ernestus p. m. hoc egerit, ut constantem & perpetuam correspondentiam coleret cum istis sex & aliis Hansæ confœderatis Rebuspubl. Velut etiam obligatio hæc simul non tam Fœderis continui notulam, quam firmi alicuius contractus formam (ceu id quoque verba expressa aliquoties diserte continent) exprimit, unde & toti Provinciæ & posteritati sequenti sancta eius commendatio committitur adeo, ut non tantum *per* 20. *Annos*

nos duratio eius observari; sed etiam semper tempore convenienti renovari debeat, in quem finem id ita sedulo inculcatur. Attamen, priusquam 20. istiusmodi *Anni*, imo ne quidem decennium completum esset, post obitum Ernesti huius, quum forte novi Consiliarii novæ spei affulsionem concepissent, & pœnitentia quadam tantæ perpetuitatis, in amicitia constanter colenda; forte ducerentur; ab hoc contractu adeó præpropere recessum est, ut *Anno* 1615. 19. *Octobr.* alia confœderatio, quæ maxime in 6. *art.* contra Lubec. & Hamb. (uti actus ille executivus *Anno* 1620. tum id testabatur) directa apparet, cum Duce Christiano fratre defuncti & Episcopo Mindensi instituta fuerit, in cuius notula quamplurima, quæ nonnihil arctius vinculata continebant, penitus sunt correcta, & alia specie induta, atque saltem ad decennium directa. Veluti etiam constitutio succursus plane ex notula in annexum Recessum translata est, nec post *Anu.* 1620. amplius in observatione ulla mansit, postquam suam tunc executione propria ad Albim intentionem persecuti fuerant, ut supra id dictum est. Atque hoc quum æquitati magis consentaneum undiq; venditaretur, factum est, quod

quod etiam *Anno sequenti* 1616. 10. *Iunij*, Iohannes Albertus Dux Megapolitanus, eodem modo huic confœderationi adsociatet, sicuti ex sequenti Extracto id cognosci poterit, quo utriusque Ducis obligatio continetur.

Extractum Confœderationis duplicis, quam Dux Christianus Lunab. & Dux Iohan. Albertus Megapolit. cum supradictis 6. Civitatibus Hansæ Saxonico Vandalicis in renovatione sua, An. 1615. & 1616. *iniere.*

N*Otum, postquam ex Dei gratia* nos Iohan. Albertus Dux Megapolitanus, Princeps Vandaliæ, Comes Schwerinensis, terrarum Rostochiensis & Stargardensis Dominus ex certa relatione addidicimus, quod Reverendiss. Exalte natus Princeps, Dn. Christian. postulatus Episcopus Diœcesios Mindens. Dux Brunsv. & Lunæb. noster amice dilectus cognatus, affinis, Dn. Patens & Compater, ante exiguum temporis spacium, deliberatis satis mature rebus omnibus, ex admissione omnium divinorum & mundanorum iurium, confœderationem quandam defensionis & manutentionis, salutariis pacis publicæ, cum

cum 6. honorabilibus civitatibus, Lubecca, Brema, Hamburgo, Magdeburgo, Brunſviga & Lunæburgo, iuxta modum uti de verbo ad verbum capitalis & annexa eius notulo ſonat, benevole contraxerit:

Ex Dei Gratia, Nos Chriſtianus, poſtulatus Epiſcopus Diœceſios Mindenſis, Dux Brunſv. & Lunæb., velut etiam nos Conſules & Senatores poſtnominatarum honorabilium Hanſæ civitatum, Lub. B. H. M. Braunſv. & Lunæb. notum facimus & confitemur erga unum quemque, &c.

[Modificata hac Confœderatio 21. art. quidem continet, & in iis prope eadem loquitur, quæ ſupra arctius Fœdus Hanſeaticarum 6. Civitatum ponit, paucis nonnullis mutatis, & 20. Annis ad decennium ſaltem reductis; ſed quum vis maxime omnis in annexo Receſſu conſiſtat, cum heic ſolum modo interſeremus, ut non opus ſit ſuperius poſita his repetere.]

Receſ-

Receßus Christiani Episcopi Mindens. & Ducis Brunsv. & Lunab. civitatumque sex Hanseaticarum, Fœderi eorum arctiori annexus.

EX Dei gratia, Nos Christianus postulatus Episcopus Diœceseos Mindensis, Dux Br. & Lun., sicut etiam nos Cons. & Senatores post nominatarum Hansæ Urbium, Lub. Br. H. M. Br. & L. notum facimus & confitemur hisce erga quemlibet, quod nos iuxta tenorem inter nos sat considerate erecti Fœderis, pro ulteriori declaratione octavi & 9. articuli, & reali manutentione salutaris pacis publicæ eousque coniunxerimus & convenerimus, facimusque hoc idem & in vigore harum litterarum ita & hoc modo: quod non minus nos Dux Christianus, quam etiam nos quævis prænominatarum 6. Urbium, continuo 50. Equites & 200. pedites, atque ita in totum 350. equites & 1400. pedites, qui omnes sat exercitati & ad efficacem promotionem huius defensionis idonei, apti, & qualificati sint, cum omni, quod in fortibus, aptisque officiariis, munitionibus, armis, sclopetis, munitionibus, extra illud, quod ad cuiusque necessitatem requiritur, pro huius succursus completione, ad minimum; 300. equitum loricas, sclopetos,

tos, 1000. peditum sclopetos, 400. peditum loricas; cum tot lanceis, 3000. libras inflammatoriorum, 200. centenas libras pulveris, etiam tormenta bellica, & quæ præterea singulariter cuique competunt, salario expectantiæ conducere, aut iuxta conditionem cuiusque melius adhuc parati esse, ac quoad duratio Fœderis huius est, constanter absque intermissione, conservare, ut numerus talis, iuxta Vnionem Fœderis, coangustato absque mora statim adsit cum omnibus necessariis rebus, omnia præstare velimus & possimus. Quod succurrentibus, simul ac liberatus fuerit, iuxta æquitatem restituet: Attamen in hoc incumbemus, ut aut ex offendentibus bonis damnum ipsi resarciatur, aut ipse offendens huic satisfaciat, sed nos succurrentes saltem ad favorem obligati tenebimur &c. In reliquis leges Fœderis servabimus fideliter absque dolo &c. In testimonium nos Dux Christ. &c. Etiam nos Consules &c. Prædicti nostra ex omni parte Sigilla ad has litteras appendi curavimus. Actum in Vrbe Luneburg. 19. Octobr. Anno 1615.

Atque hinc istius constructionis contenta & complexus honestus, Christianus, æquus, & erga quemvis summi & imi status propugnabilis inventus,

inventus, & extra hoc etiam rite censetur, quod nos, ob consanguinitatem & vicinitatis correspondentiam alter alteri, iuxta divina & naturalia iura, ad succursum & auxiliarem manum præstandam obligati teneamur, ut proinde, prævia huius rei matura deliberatione, nos pro nobis & posteris in talem Vnionem libere & bono consulto insinuaverimus, & ad talis coniunctionis firmam prestationem obligavetimus: Facimus hoc etiam hisce & vigore harum litterarum ita & hoc modo, quod omnes & singulos Vnionis conditiones & insitos articulos firmiter servare velimus, atque nostri posteri non minus, ac si nos à principio consultacionibus his interfuissemus, & statim comprobassemus, omnia præstabunt. Quod omne integre firmiterque ad servandum sub fide Principis, nostri honoris, dignitatisque promisimus & sancte polliciti sumus; Velut nobis quoque Ducis Christiani dilectio, & memoratæ 6. civitates conformem obligationem tradiderunt, exhibueruntque. Omne hoc fideliter absq; dolo. In testimonium huius obligationis 7. exempla confici curavimus, & sub nostra manu ac Sigillo appenso plene ratificavimus, ex quibus unum Duci Christiano, & reliqua 6. honorabilibus

bilibus civitatibus exempla tradita sunt.

Actum 10. Iunij, Anno post Christi nativitatem Salvatoris nostri 1616.

 Iohan. Albertus Dux Megkelenburgensis.

Haud opus est, ut de effectu talium Fœderum quid amplius his adiiciatur, quum ipsa imparitatis ratio satis omnia explicare & nos docere queat, quantum iis rebus & ingeniis potentiorum confidendum, quum raro subsit constantia, & quævis fortuna aut occasionis commoditas quidvis facili mutare nutu queat. Ipse interfui pluribus eiusmodi actionibus. Exempla quoque odiosa habentur. Eventus rerum si quid monstret tragicum, nimis sero tunc sapere cupimus Phryges. Tum quoque mundus in eam plane detrusus est desperationem, ut nec pietati aut virtuti limites amplius constent inter quævis delicta & vitia. imo ut ipsa opera tenebrarum pro pietate, & vitia summa pro virtutibus censeantur. Sic commodum & utilitas pro fine ultimo habetur citra pietatis & conscientiæ respectum, ut verus amor erga Deum & proximum plane ubiq; apud mortales expirarit: nec amplius vesti-

veſtigia ulla reſtent. Imo audivi, qui utilitatem pro ſumma regula ſibi haberent, dicendo; Apage cum tua confœderatione omni, ſi pietatem, aut honeſtatem utilitati & commodo præferat. Ergo cerne fundamentum! Obſtupefactus puravi, quaſi ipſum audiviſſem tale vocis fulmen intonarier ex Satana. Gloriæ tamen ſingulari ſibi duxit, quod ſub ſpecie pietatis & ſimulatione Chriſtianæ relligionis in vinculum tale potuerit homines cogere, cum riſu hoc effundens verbum: Tali hamo ineſcare & piſcari decet ſtultos mortales, ut quiſque ſuo rectius invigilet commodo. Sub ſpecie religionis & boni publici maxima huius commercii vis latet. &c. Pudet plura referre. Sic homines iam non pudet ulterius leones, urſos, pardoſque agere: ſed quum ipſam diaboli induerint formam, effundunt crudelia quævis: tam diu ſeſe continentes, donec quemlibet in caſſes coegerint, ait ille.

Quod quum uſu longo quoque didicerint Hanſeatici, non facile cuivis Spiritui habent fidem, ſed potius rem facto probari prius ſatagunt: ceu ipſe Chriſtus monet, ut ad fructus reſpiciamus mortalium, ex quibus bonitas arboris affulget, & in oculos maxime prudentum incurrit.

Namque etiam qualitas luminis ex serenitate lucis conspicitur. Ac nisi quid vere in amorem gloriamque solidam Iehovæ & proximi dilectionem referatur, omnia in vanitatem & nugacitatem suam cum operibus tenebrarum recidunt. Proinde Christus præcipit serio hoc cuivis mortalium *Matt.* 5. 16. ut in luce ambulemus, ait: Luceat lux vestra, coram hominibus, ut videant vestra bona opera, glorificentque Patrem vestrum illum, qui est in cœlis. Ast quis hoc intelligit, aut perficere studet? Ita magnum discrimen ponunt Serpentini generis homines, inter politica & Christiana opera: Et nihilominus vehementer iactitant, quod in ipsis crudelitatibus sæpe gloriam Dei quærant. An vera gloria Dei fuco & hypocrisi se affici sinat? An possit esse cruenta? An non principium aut exordium cuiusque Fœderis, quod titulo tenus defensionis colore cohonestare satagunt, id satis aperte testatur? Et novimus satis clarum inter potentes, qui absurdum putat, nec sine effervescentia cordis furit, quoties quis, ad pietatis officium eum revocans, crudelitatem & atrocia facinora belli ipsi dissuadet: nihilominus semper pacis simulat & venditat studium, reprehendens in aliis strenue, quę ipse toties cogi-

cotidie delinquit longe crudelius, caussis suis fictæ prætensionis & iustitiæ semetipsum decipiens. Ita non videmus manticæ, quod in tergo est: Et quis tamen se non in malis suis perspicacissimum putat? *Vid. Ioan.* 9. 41.

Sed redimus ad imparitatem Fœderis Hanseatici particularis; veluti ibi ex parte pro fundamento ab aliis habitum fuit, fœdus 6. civitatum; ita quoque Rex Sueciæ alterum sibi modernus selegerat, quod Hanseaticæ nonnullæ civitates Orientales cum Dnn. Staticis Generalibus inierant *Anno* 1616, ut supra dictum. Non tantum enim magnæ id inde censebatur famositatis & auctoritatis; sed & Rex inclutus Sueciæ suas proprias habebat caussas quum ipse ante sexennium cum Ill. Ord. Stat. Fœdus 15 *Annorum* simile iniisset.

Res hæc tunc magnæ considerationis iudicata fuit ab omnibus adeo, ut diu agitaretur quæstio illa; An cum Rege Fœdus pangendum? Et quoque ipse Rex apud Legatos Hanseaticos *Anno* 1620. id urserat, responsum categoricum exigens, ubi simul terminos ad Sinum Bothnicum extenderat; unde nonnulla quidem suboriebatur circumspectio altioris cogitationis. Nihilominus satis accurate perlustra-

batur articulatim Fœderis Belgici dispositio, & in 8. articulis plurima pro ratione status illius, temporis, & regiæ intentionis (quantum ex relatione Legatorum patebat) digerebantur rectius. Memorabilis autem inter alia tunc fuit præcipui ICti p.m. cuiusdam G.H.B. mihi dilectissimi sententia, quam in scriptis exhibebat, &, quum notabilia dicat, non inconveniens erit, eam heic pro parte inserere, quæ ita se habet:

Brevis Resolutionis Consideratio de Confœderatione Suecica, Hanseaticis An. 1620. nonnullis proposita.

QVænam honorabilium civitatum intentio, tam à principio erecti Fœderis Hanseatici, quam etiam postea in renovatione eiusdem, fuerit, ex scriptis Recessione passim constat. Quum autem successu temporis experientia demonstrarit ipsa; quod tale Fœdus scopo proposito non esset sufficiens, de extensione eius melioritate consilia suscepta sunt. Hinc quoque enatum, quod tandem inter aliquot Civitates Hansæ ex longo tempore apud maiores in usu fuerit, ut ita privilegia & iura, tum quoque libertatem com-

commercii & negotiationum per mare & terram eo rectius assecurarint & conservare potuerint. Veluti etiam tandem fœdus Belgico-Hanseaticum in eum finem directum est. Vnde simul perspicitur, quod Regia Dignitas Suecica eandem modo intendat metam. Si in proposito hoc firmiter ea cupit correspondere cum Hanseaticis, nec aliud quid præsumi valeat; nulla erit difficultas in quæstione, An cum eadem hoc ineundem sit Fædus? Etenim, quum punctus iste in 14. Articulo Fæderis Hansæ-Belgici pridem ea ratione, quod honestis & practicabilibus conditionibus alii quoque Potentiores Principes & Respubl. in id recipi debeant, decisionem suam obtineat; huius quæstionis resolutio plana erit. Quare progressus ulterior patere debet, ad cautelas heic observandas. Vbi se statim *Politicorum* sententia exerit, in qua periculosum merito habetur, quod cum Imparibus, adeoque Potentioribus fædera non ineunda sint. Namque experientia ipsa restatur, quomodo in omnibus Reges & Principes semper, ad privatum suum commodum, sub specie publici, oculos teneant reflexos. Atque si hoc obtineant, tunc in consequentibus fædus nil amplius curatur: Imo ut plurimum sæpissime

contra proprios confœderatos eo abutuntur. Velut nupertimum exemplum cum civitatibus Lub. & Hamb. id aperte demonſtrat. &c. Vt taceam, quæ Potentiorum affectio ſit erga civitates & communiones, quomodo ſub prætextu amicabilis correſpondentiæ & amicitiæ erectæ haud raro civitates in ſecuritatem pertrahant, ut pro voluntate ſua pedetentim eas ſubiugent, aut etiam in totalem præcipitent ruinam. Imo haud obſcure quoque id intendere ſolent, ut vires civitatum expiſcentur; quas ubi exploraverunt, fœderatos non ſolum ludibrio exponunt, ſed nec quidquam ſubſidii præſtant in neceſſitatibus. &c. Præterea heic conſiderandum venit, quod multiplicatio Fœderum, multas pariat diſtractiones, enervationes virium, aliaſque cauſſet infinitas difficultates ita, ut etiam ſubſidia, quando diverſis locis impendenda veniunt, communiter in impoſſibilitatem erumpant. Sic Regem Sueciæ quoque hodie cernimus gravibus vicinorum differentia ferme obrutum; unde honorabilibus civitatibus adſiſtentia, ſi forte belli alicuius viribus in proprio infeſtetur regno, aut obruatur, plane eſſet futura intolerabilis. Velut etiam plures hiſce poſſent addi rationes. &c. Nam quis potentiores ad fœderis

deris observantiam coget, si fidem amplius non curent? &c.

Etiamsi autem tales & eiusmodi motivæ ingentis sint importantiæ; ne facile quis prudens his quid solidi obiicere possit: Attamen hisce difficultatibus, si constans & firma constitutio cum obsidibus & idoneis conditionibus fœderis muniatur, satis tuto obviari poterit. Hoc præsuppositum si solidum structuræ fœderis fundamentum porrigat, & loco proprii commodi certa integraque fides supponatur; tunc omnino prægnantes caussæ ad fœdus ineundum nobis succurrunt. Namque ipsa dies id aperit, quomodo civitates Potentioribus quasi sudes in oculis sint, earumque libertatibus & privilegiis quidvis derogatum velint, ut unice earum quæratur ruina. An vero civitates tanto robore satis confirmatæ & communitæ sint, ut tot impetitionibus sufficienter resistere queant absque aliorum adsistentia confœderatorum, & sic suum satis manutenere possint statum: id merito considerandum venit, & altioribus ponderandum examinandumve rationibus.

Quod si non, uti metuo; certe occœcatum foret opus prorsus, eiusmodi recusare media, quæ quasi ultro iis inscientibus offeruntur. Quid enim

firmius? ut quis sit solus in necessitatibus, an ut socium fidum habeat adsistentiæ, sive clandestina aut aperta petatur violentia? Quod itaque ad Regem Sueciæ attinet, licet sit potentior: attamen publice constat, quam syncera & integra affectione civitates & earum prosperitatem foveat. Nec mirum! Etenim, ut illarum status rite conservetur, maxime eius interest, & quidem adeo, &c.

Sed heic iubet Plato quiescere, ait ille, ne Harpocratici articuli tangantur, &c.

Tandem ita concludebat. Opus igitur Fœderis huius nunc recumbit in conditionibus Fœderis, & præsertim in puncto defensionis & contributionis. Quemadmodum iam Denfensio talis in consignatis punctis optime concepta videtur; ita ab hac parte illud principaliter respiciendum, in quibus necessitatis casibus unumquodque foret observandum, &c.

Verum non opus est, ut omnia explicentur, quæ successu caruere suo; velut etiam optimus ille ICtus hæc & eiusmodi saltem arbitrio Civitatum Hansæ ad meliorem & saniorem discussionem surrogabat, uti ipsius id testatur ad Consilium hoc conclusio, quam ita formavit. Quod omne tantum modo pro benevola adhortatione in huius rei mentionem coniiceere

cere volui, meliori ſententiæ me officioſe ſubmittendo. Quælibet civitas ſuam propius examinabit ſecum ſalutem, velúti quoque id ante omnia, quod univerſo Collegio honorabilium Hanſæ civitatum Vnioni in proſperitatem, commodum, & emolumentum vergere queat, rectius conſiderare noverit. *Præſent.* 29. *Decembr. Anno* 1620.

Verum quum Rex Privilegiorum confirmationem & abrogationem gravaminum commerciis communibus impoſitorum de die in diem differre inciperet, nec ad officioſiſſima & amicabiles civitatum litteras directo reſponderet, ipſe quoque diſpiceret ad commercia nonnihil attentius, ſi forte vectigalia uberiora in aliam eius intentionem redundare poſſent, potiſſimus huius conſilii conceptus & formatio propior concidere & deferveſcere cœpit, ut varia ex variis colligi potuerint, quæ affectionem abalienatam declararent. Ideoque non mirum, quod Reſolutionis ſupradictæ rationes primordiales in ſuum redierint circulum, & confirmationem negativæ adiecerint.

Sed tantum quoque de Fœderibus, imparitatem in membris Hanſæ con-

cernentibus: nunc restat in hoc passu, ut ad nervum contributionis progrediamur, cuius ratio potissimum ex pactis *Anno* 1604. renovatis constat; ubi simul aliæ divisiones civitatum Hanseaticarum sese exerent.

CAP. XVI.

De Contributionibus diversis Civitatum Hanseaticarum, & alia inde emergente Civitatum divisione.

EX diverso rerum respectu, diversi quoque sumuntur distributiones, veluti supra satis id explicatum est, & indicatum in quot partes Principales potissimum dividatur corpus Hansæ. Sed si nunc ulterius progrediamur, & fomentum eius perspiciamus, plura se exerent in membrorum divisione. Formæ autem Fœderis recte subnectitur eius fomentum, quod in contributione consistit. Etenim vita hominis nullatenus diu in corpore vigere posset, si naturale ipsi subducatur aut negetur nutrimentum: Sic membra Corporis Hanseatici facile dissiparentur, aut inter sese protenus dissilirent, nisi contributio id suggereret alimenti, ut inde publica utilitas eo rectius curari posset.

possset. Finis enim talium præstationum primævus est, & omnino esse debet commoditas Reipublicæ, ut pulchre ait *P. Helg.* 1. *quæst iur.* 17, *n.* 3. *& seqq. Klock de Contrib. Concl.* 1. *lit. C.* Proinde etiam cum ipsis imperiis, & alicuius corporis constitutione emersisse dicitur rite ad hoc, non, ut potentiores inde plebem medullitus exugerent; sed ut tam pacis, quam belli tempore res & personæ civium in tuto esse possent, *Klock d. l.* Nam fiunt conferendi in publicum caussa, ad sustinendos sumptus, quos corpus aliquod sive Respubl., necessitate urgente, facere cogitur. *Conr. Lug. in meth. sua c.* 8. *n.* 13. *V Vincel. de collect. c.* 1. *n.* 11. Vnde omnes, qui recipiuntur in locum talem, idem sustinere coguntur, ut munera nobiscum faciant eiusmodi. *l.* 1. *ff. ad municip. l.* 18. *ff de Verb. Sig.* idque per ordinem pro modo fortunarum. *l.* 1. *C. de mun. patrim. lib.* 10. Et quamvis etiam collectæ dicantur à colligendo, tamen hoc vocabulum nimis strictum est, & potius Reipublicæ quadrat, quam ut heic locum invenire queat. Est enim collecta incerta, irregularis, ac secundum casus, & occurrentes necessitates Reip. aliquando maior, aliquando minor. *l.* 6. *§. fin. ff. de muner. l. in honorib. ff. de Vacat. mun, ubi Bart. Surd.*

Cons.

Conſ 146.*n.* 19. *VVeſenb. conſ* 27. *num.* 24. *tom.* 5. Olim donum dicebatur & erat liberæ voluntatis. *Vincent. de Franch. deciſ.* 56. *n.* 17. Ideoque longe generalius, accipitur recte contributio, & in confœderatione ita habet rationem muneris ex pacto, veluti etiam hoc loco nobis idem ſignificat.

Verum quum alii & præſertim Ægidius Thomat. libellum egregium conſcripſerit de talibus Reipubl. collectis, & quot ſpeciebus veniant, ita; ut prope innumerus ſit earum cumulus, uti recte ſic exclamat *Klock. d. l. & concl.* 3; Ecqua hodie novorum tributorum Ilias non excogitata? non inventa? ſuis talia examinanda rectius relinquimus auctoribus; nos ad diſtinctionem noſtrarum in Hanſa contributionum convertentes.

Quamvis autem auctores varias heic confingant diſtinctiones, ut aliæ dicantur publicæ, aliæ privatæ; vel Imperiales, & Provinciales: aut extraordinariæ & ordinariæ; tamen potius exiſtimo eſſe ſubdiſtinctiones, quum non omnia rite exprimant & contineant genera contributionum. Etenim ſæpius non animadvertuntur omnes, quæ clanculariè & arcano modo congeruntur; ceu quamplurimas in Belgio novi: & maxime lucrativæ habent-

bentur, quæ absque sensu & motu populi possunt cum artificio cogi. Vnde vidi etiam, qui in talibus se singulares rerum inventores ibi offerrent, & gloriarentur, quod ultra 100. noscerent modos. Proinde rectius poterunt ita dividi, ut Contributiones aliæ sint apertæ aut manifestæ, aliæ occultæ: Manifestæ iterum sunt vel Ordinariæ aut Extraordinariæ. De occultis autem nobis non erit agendum apud Hansam, quum arcana ubique impenetrando pertingant; nec secreta sint revelanda. Ordinariæ autem rursus duplices ibi habentur. Aut enim in Conthoriis Vniversalibus colliguntur, aut apud membra Hansæ. Atque hæ iterum in collectione apud membra Hansæ sunt duplices: Aut in certo annuo iuxta proportionis iustæ dispositionem, ut mox patebit, aut in quotisatione casuum persolvuntur. Illæ autem civitates Hansæ, quibus quotisatio in Contributionibus Ordinariis adiecta est, solummodo ad conventum communem convocantur, ut ibi deponant votum; reliquis vero, quas Annuistas dicunt, non competit votum immediate, sed mediate & saltem iis temporibus, quando renovatio Fœderis Hanseatici communis instat; tunc Quartirii cuiusque

iusque Metropolis singula suæ dispositionis membra convocat in locum certum, atque illæ cum iisdem agunt, tractantque necessaria: veluti etiam Colonienses *Anno* 1603. fecere, qui tunc Civitates Hanseaticas omnes sui Quartirii ad Monasterium convocarant, ubi inter alias res deliberandas variæ habitæ sunt tractationes de Contributionibus Ordinariis & Annuis: maxima pars voluit annuis includi. Hoc itaque quum per solitam relationem iterum *Anno* 1604. ad communem Hansam in eorum conventum, qui principaliter renovationi Fœderis communis destinati erant, delatum esset, varia & multiformia consilia super hoc puncto habita sunt: Ubi tandem Coloniensibus in commissione singulari oblatum est, ut nomine communi cum reliquis civitatibus, quarum residuum adhuc expetebatur, plene tandem transigerent, & ad annum certum restringerent. Quod vero iam cum cæteris, quæ in conventu Monasteriensi præsentes fuerant, in perfectam transactionem redactum fuerat, id per commune placitum ab omnibus præsentibus approbatum & ratificatum fuit ita, ut Annuistis illis compatitio in conventibus & aliæ incommoditas usque in decennium liberæ relictæ

ctæ fuerint, atque quæque civitas in gravaminibus suis quem mittere, aut per Metropolin suam subordinatasve civitates necessaria petere posset. Veluti etiam tum loco Brunsvicensium, qui tunc bello impliciti hærebant, commissum est, ut similiter cum civitatibus Annuistis sui Quartirii transactionem iuxta modum Coloniensium perficerent; quod etiam fideliter præstitere.

In specie autem Vrbs Staverensis Frisiæ tunc in conventu Hansæ per Legatum suum Trinckium Andringam rite *Anno* 1604. obtinuerunt singulari pacto, quod singulis annis circa festum Pentecostes 35. Imperiales pro annuo mittere deberet. *Sic* etiam Boxtehudani per suum ibidem Secretarium id impetrarunt, ut nil amplius, quam 20. Imperiales pro annuo quotannis solvant; sed tamen ut ad locum *Directorii* suo mittant periculo utrinque.

Quum vero Stralsundenses, Stetinenses, Griphswaldani idem ferme petere viderentur, ut ad annuam pensionem possent admitti, exprobratio gravis cum reprehensione non levi obiecta fuit illis, ne quid in malâ pertraheretur consequentiam, præsertim quum Contributiones Conthoriorum non

non tales essent, ut possent ad sustentationem sufficere. Ideoque notabile est Decretum, quod tunc ad normam æquitatis compositum est. Vt inde providentia & circumspectio æqua civitatum rite cognosci possit, quam amicabiliter undique cum sociis suis agant, lubet paucis heic inserere; cuius verba proinde in Recessu hoc modo sese habent.

Decretum Publicum Hansæ communis Anno 1604. in Mens. April. ad 5. Articulum Contributionis in Fœdere, qui tunc in deliberatione 2. fuit.

AD articulum Contributionis, Annuum spectantis, decretum est. Licet ante hac sæpius, inprimis etiam Anno 1601. constitutum sit, quod aliquot non adeo divitiis pollentes civitates ad Annuum admitti, & ab aliis ordinariis contributionibus exempti esse deberent, quum autem tale in abusum abreptum sit, & aliquot præpotentes civitates solummodo quoque ad annui præstationem recurrere velint, & præterea metuendum, quod confusionem in Conthoriis pariat, ac talium civitatum multitudo reliquis, quæ ad contributiones oneraque ordinaria ferenda constricta sunt, mole.

molestias & praiudicia creet, tam in participatione privilegiorum, quam defensionis, velut & in libertate vectigalium apud civitates aliquot invicem gignere posit: Proinde iste punctus ad materiam prædeliberandam simul dimissus, & iam in consultationem maturiorem deductus fuit, sicut quoque principaliter in Consilio Deputatorio, & nunc in pleno post discussionem sufficientem conclusum est: Quum iam cum aliquot civitatibus annui caussa transactio instituta, & exinde res non amplius integra sit; prætereaq; maximæ parti reliquarum, quæ propter aunuum sollicitant, & defensionem atque intercessionales, quæ notulæ Confœderationis insertæ habentur, nec iniquum sit, ut una civitas vicina alteri tale officium, etiamsi nulla esset confœderatio, præstare deberet, nec non præter hoc omne laudabile sit, ne corpori toti Hansæ labefactatio quædam iniiceretur, sed in sua id retineretur auctoritate & dignitate, Quod tandem prior consideratio non plane ex manu dimittenda esset; sed quum aliquot civitatibus ob annui præstationem transigendum, atque earum (Annuistarum) votum, quoties communis conventus institutus per Metropoles Quartirÿ aut subordinatas merito, in loco deputato, ab illis peteretur, & consilÿs id adiici ita deberet: ad conventus autem ut convocarentur, non esset necessum: per decennium

hoc, quasi speciali beneficio, acquiescere in suo possent. In quem casum etiam Confirmatio Privilegiorum apud Extraneos reges in ipsarum usum ita comparari posset: sed ad ulteriora Corpus Hansa non deberet adstringi. &c.

Sic etiam ad 7. Articulum Confœderationis tunc de Contributionibus in Emporeis Vniversalibus aut Conthoriis, constitutio, sub eodem conventu, *Anno* 1604., in firmum Decretum redacta est, quæ similiter eorum verbis explicanda venit.

Ad articul. 7. Confœderationis de Contributione Conthoriorum Decretum Hansa communis.

PRo plena constitutione articuli Confœderationis, contributionem etiam apud Conthoria honorabilium Hansæ Civitatũ concernentis, Domini Legati primitus in Consilio deputatorio, & postea in pleno decreverunt, quod media ulteriora conquiri debeant, quomodo quoque aliis viis pecunia & penus colligi, & ita honorabiles civitates, quantum fieri potest, à nimiis contributionibus relevari queant: Inprimis ordinabunt, quod Conthoriorũ penus

penus in ærarium quoddam certum congeratur, & inde communia onera rursus exolvantur: similiter quoq; debebunt ministri & famuli, quando ad proprii commercii participationem progrediuntur, pro commodo communis Societatis, certi quid contribuere & ærario deponere; ex quo Seniores & provisores quotannis, integram designationem ad locum Directorii transmittent, quæ inde statim reliquis civitatibus ad perlustrandum communicabitur: Similiter etiam, quando ministri nonnulli (præsertim qui in *Hansæ* aliqua in civitate natus fuerit) qui in Conthoriis commercia agitant, sedem sibi in aliqua civitate Hansæ & domicilium figere satagunt, ut certam pecuniam pro commodo communis Hansæ Senatui loci deponere, & inde in commune ærarium transferri possit: Veluti etiam spes est, quod, si instantes Legationes in Daniam & Angliam expeditæ fuerint, tunc expensæ per Vniversale Annuum communionum civitatum compensationem accipere, & veteres contributiones restringi sic queant: Præterea ad placitum hoc reductum est istud, quod si in omnibus & singulis Hansæ civitatibus, illi, qui ius civium sibi acquirere velint, significationem aliquam, quum eo ipso si-

mul fruitionem privilegiorum Hanseaticorum adeant, pro conditione suæ sortis honorarii loco largiantur; Ac quæ præterea sic commode ærario publico excogitari & adiici possint, talia honorabiles civitates ulterius pro bono publico Hansæ in praxin deducere omni diligentia conabuntur. &c.

Verum hæc & eiusmodi, quum non tantum naturam extraordinariarum contributionum, sed etiam arcanarum ingrediantur, merito ad eas remitti debent. Liquet nihilominus ex hactenus dictis, quænam nomine ordinario civitatibus Hansæ in considerationem heic veniant, quum neque Annua sub eo numero, iuxta vulgarem Hansæ locutionem, in talem referre velint aut comprehendere; sed extraordinem eiusmodi ponant. An vero satis congrue hanc sibi distinctionem fecerint, merito quis dubiter. Etenim quod *iuxta Bart. in l. unicam. C. de mulier.* & in quo loco. *lib.* 10. *num.* 13. aliæ contributiones sint Ordinariæ aliæ Extraordinariæ, id quoque Constit. Imperiales, præsertim *de An.* 1570. §. *VViewol nun. &c.* approbant. Sed Ordinariç proinde dicuntur, quod ex lege aut statuto, consuetudineve certam, firmam, & annuam habeant præstationem: unde iusta & indubitata dispositio munerum

tum & expensarum possit in ipsa Regiminis facie fieri. Veluti exemplum vivum habemus in Belgio, ubi status totius ratio firmiter potest cogi, tam belli, quam pacis tempore, iuxta firmitudinem proventuum, quos sibi ex omnibus intradis certis, quas propterea Publicanis suis ad certam & indubitatam summam quotannis solvendam elocant, & singulis *Annis Calend. Aprilis* fit talis renovatio; Vbi iuxta discussionem præteriti anni rationes novas ineunt, in quibuscunque materiis vectigalium, pensionumve; ceu infinitos habent modos quidvis reformandi, ut suo loco in Arcanis Reipubl. nostris id plenius explicatur. Extraordinariæ autem contributiones dicuntur, quæ singulis annis cum firmitudine certa non recurrunt, nec uniformiter solvuntur; sed per accidens secundum necessitates occurrentes. *Bart. d. l. unica. n* 37. *Ioseph Ludov. decis.* 43. *n.* 9. *Iul. Ferret. de gabell, n.* 475. *&* 478. *Geil. lib.* 2. *obs.* 52. *n.* 9. *&* 10. *VVintzl. de coll. c.* 1. *n.* 13, *&* 14. Ideoque annua illa, quæ civitates quotannis solvunt, potius essent ordinariæ dicendæ contributiones, quam quod ad locum extraordinem redigi deberent: Impropria tamen Hanseaticorum locutio inde est, quod non tantum ordinarias iis civitati-

bus attribuant, quæ conventibus semper sunt præsentes; sed etiam quod singulis negotiis, publicam totius corporis utilitatem concernentibus, statim expeditionem adiicere queant cum resolutione efficaci. Nam si forte ærarii penus non sufficiat, fit inter præsentes computatio, quidnam contribuendum, & quantum cuique in quotisatione sua aut parte simpla, dupla, tripla, &c. sextupla. septupla. &c. vel dimidia sit rei efficiendæ adiiciendum. Alias tamen Annuum merito ordinariis contributionibus ex natura certitudinis accenseri debet; & merito Extraordinaria dicuntur, quæ ex casibus accidentariis suam sortiuntur originem, ut antea de ministris & novis civibus constitutionem eiusmodi factam *ex Recess. de Anno* 1604. adduximus. Sic etiam in eodem Recessu habetur Articulus de pœna emanentium aut sero venientium ad Conventum Hansæ, cuius verba iterum adducere lubet.

Ad Artic. 5. Confœderationis, de Pœnis aut mulctis.

QVod ad mulctam spectat eorum, qui indictos Hanseatici conventus terminos non visitant, aut debito tempore non comparent,

parent, in eo primitus Ordinario, quæ Anno 1549. & 1556. huic rei destinata fuit nova vice denuo approbata & confirmata est hoc modo. ut illi, qui absque legitima caussa, quæ civitatibus Hansæ in communi dijudicari debet, emanserint, prima vice mulctam 2. marcarum auri, secunda vice 3. marcarum auri irremissibiliter persolvere debeant: Et nihilominus ab illis, omne, quod in eo conventu decretum fuerit, irretractabiliter præstari firmiter servari, & perfici debeat: Quodsi vero tertia vice visitatio aut præsentatio, sive prioris decreti ratificatio iterum intermitteretur, tunc contra eam civitatem aut civitates Hansæ eo modo, quemadmodum 5. Articulus iam erectæ novæ Confœderationis & notula insérta id exprimit, procedetur.

Quod itidem ad eos pertinet, qui debito tempore se non sistunt: Complacitum est, & approbatum, quod omnes & singulæ honorabilium civitatum iusto tempore, & ita mature suos, ut deputati in termino instituto dici rite comparere queant, ablegare velint; Si autem in mora fuerint, & nullas legitimas caussas, quæ à præsentibus pro sufficienti queat agnosci proponere noscant; tum pro quovis & singulo die quo seriores comparuerint, quam in citatione dictus fuerit, irremissibilis pœna mulctam 20. Imperialium pendere, & nihilominus omnia ante ipsorum

rum adventum pertractata, ratihabere debeant.

Sic tales & eiusmodi extraordinariæ contributiones plures in ærarium colliguntur, quæ ex optimi ordinis ratione sedulo observantur, unde fit, ut semper iusto tempore confluant ad conventum, aut se eo maturius excusent, & nihilominus vota sua mittant, aut vicinæ civitati ad deponendum ipsorum loco offerant. Nec memini, quam diu interfui consiliis, quod unquam ultra diem fuerit nobis expectandum, donec omnes advenerint, ex tot dissitis locis. De Arcanis autem sive occultis contributionibus ut iam agamus, non est opus, quum secretiora non tantum non sint revelanda; sed etiam ad mercaturam sive commercia ipsa & Emporia eorumque iura & privilegia sint reiicienda, de quibus in singulis plenius in sequenti parte, cum Deo, agemus. Quamvis autem ordinariæ contributionis civitates Hansæ ex dictis pactis novis ad decennium ab Annuistis fuerint ita distinctæ; tamen quum respectu firmitudinis in contributione differentiam talem vere non efficiant: ideoque neque id in enumeratione civitatum omnium, quæ adhuc corpus constituunt & con-

conservant Hansæ non attendendum putamus: sed saltem cuique suam annuam adsignabimus quotam, ut rectius quoque numerus civitatum omnium constare possit, Hoc tamen simul heic animadvertendum est, quod adhuc nonnullæ civitates, quas Wehnerus iuris controversi facit, adhuc mediate Hanseatico corpori includantur, uti sunt omnes eæ, quæ Ill. Ord. Belgici suæ confœderationi inclusas tenent; sic etiam ex iure & privilegiis Emporiorum fere omnes adhuc itidem ex consequenti Hansæ adherent; licet directo non pro membris sese venditent. Quare non inique agam, si omnes totius & universi Corporis Hanseatici, alias civitates contributarias, & immediatas; alias vero mediate huic addictas & extra contributionem evidentem positas faciam. Sed quo nomine in Annuo quæque veniat, & quantæ aut qualescunque sint universim in numero, id ex sequenti notatione Matriculæ colligi facile poterit.

Enumeratio Civitatum & Rerumpublicarum Hansæ plena: Ac primo earum, quæ Contributariæ directo dicuntur, seu Matricula eas continet.

1.	LVbecca. *quotan. Imperial.*	100.
2.	Colonia.	100.
3.	Brema.	60.
4.	Hamburgum.	80.
5.	Rostochium.	50.
6.	Stralsunda.	50.
7.	Wismaria.	25.
8.	Magdeburgum.	40.
9.	Brunsviga.	50.
10.	Dantiscum.	80.
11.	Lunæburgum.	60.
12.	Stetinum.	40.
13.	Gryphswalda.	25.
14.	Hildeshæmium.	30.
15.	Goslaria.	30.
16.	Gottinga.	30.
17.	Eimbecca.	10.
18.	Hannovera.	25.
19.	Hamela.	20.
20.	Colberga.	25.
21.	Stargarda.	25.
22.	Anclamum.	18.
23.	Stada.	20.
24.	Buxtehuda.	18. *nunc* 20.
25.	Golnovia.	8.

26. Tho-

26.	Thorunna.	20.
27.	Elbinga,	20.
29.	Koningsberga,	60.
29.	Braunsberga.	20.
30.	Riga.	50.
31.	Revalia.	50.
32.	Dorpatum.	20.
33.	Parnovia.	20.
34.	Culmenum.	10.
35.	Neomagium.	35.
36.	Daventria.	50.
37.	Campenum.	40.
38.	Schwolla.	23.
39.	Zutphania.	30.
40.	Arnhemia.	50.
41.	Bommelia.	10.
42.	Thiela.	10.
43.	Hardervicum.	30.
44.	Duisburgum.	20.
45.	Stavera.	20. *nunc.* 35.
46.	Groninga.	35.
47.	Bolſwerda.	30.
48.	Ruermunda.	25.
49.	Venloa.	20.
50.	Emericum.	30.
51.	Oſnabruga.	30.
52.	Suſatum.	35.
53.	Tremonia.	30.
54.	Monaſterium.	40.
55.	Veſalia.	30.
56.	Minda.	30.
57.	Padeborna.	20.

58. Her-

58. Hervorda. 15.
59. Lemgovia. 15.
60. Lippæstadium. 10.
61. Bilefeldia. 10.
62. Vnna. 20.
63. Hamma. 25.
64. Watbergum. 15.

Sequitur nunc

Enumeratio Civitatum Hanseaticarum ex antiquo Fœdere desumpta, quarum quædam extra Ordinariam contributionem constitutæ sunt, quas alij Politici controversi iuris putant; Et tamen adhuc partim Corpori Hansæ aut mediante iure Emporij Vniversalis, aut alia Confœderatione adhuc inhærent, & indirecta referunt eius membra, partim Anno 1512. fuerunt in separationem redactæ.

1. Dordracum, alias iuxta seriem. 65.
2. Amstelrodamum. 66.
3. Enckhusa. 67.
4. Vltraiectum. 68.
5. Zirickzæa. 69.
6. Briela. 70.
7. Mittelburgum. 71.
8. Wiringia. 72.
9. Hindelopia. 73.

10. Sten-

Numerum Civitatum Hanseaticarum diversi Auctores diversū faciunt. *Meteranus lib. 19. Hist. ad Annum 1596.* 72. vult fuisse; Chytræus & qui eum sequuntur ultra 80. incertum statuunt, unde *VVehnerus in obs. pract.* ad vocabuli *Hanséstädt* explicationem, 83. vult fuisse, sic & *Thuanus in Histor. suæ lib. 51. pag.* 838. civitates indeterminate plures quam 80. itidem facit, ex Chytræi opinione. *Bertius in Comment. rerum Germ. lib. 3. cap. 4. saltem 66. recenset*, hoc itidem secutus Chytræum, qui vult, quod Hanseaticarum urbium tantum 66. cives ad Privilegia Hansæ in Emporiis exterarum gentium fruenda solæ admittantur. Cuius rei vel adsertionis certitudinem sane nec in Recessibus nec Privilegiis Hanseaticis ullis, quum tamen bina antehac ingentia volumina pervolverim, invenire potui. Velut etiam male statuit, quod urbes eæ, quæ ob caussas in Recessu *Anni* 1518. expositas partim ex Fœdere Hansæ eiectæ fuerunt, partim renunciarunt, semper exclusæ ab eo maneant, ceu ipse quoque Catalogum

gum eorum recenſet: quum tamen non tantum Dux Brunſv. Heinricus Iul. *in act. Hiſt. Brunſv. part. 3. pag.* 859. in exemplo civitatis Aſcherſlebienſis contrarium probet; ſed etiam ipſe *Anno* 1 5 2 0 ex commiſſione Communis Hanſæ has vices ſuſtinuerim, ut cum aliquot egerim civitatibus talium in puncto annui & reſiduorum, quæ tamen ex numero ſunt earum, quas ipſe recenſet; & putat ex Hanſa penitus eiectas. Vt rectius cum Bertio quis facere poſſit, qui iuris controverſi tales facit. Verum iſti omnes, ut ipſe quoque Chytræus *in Chron. Sax. lib.* 23. *ad Annum* 1572. confitetur, ex auditu, non ex vera actorum inſpectione talia habent; quum tamen ipſe antehac neceſſaria penitius perquiſiverim in hoc, ut numerum exactum civitatum omnium haberem, nuſpiam rectius aut alicunde id cognoſcere & accipere potui, quam ex antiquis illis, quotquot earum mihi cernere contigit, tranſactionibus & privilegiis; eorundemque confirmationibus. Sic in tranſactione Stralſundenſi ſub dato, proximo die poſt Dei adſcenſionem, Anno 1370, quam cum Rege Daniæ Waldemaro 3. Civitates Hanſeaticæ inierunt, in belli din-

diuturni consopitionem, sic & in Confirmatione Privilegiorum cum eodem sub dato eiusdem temporis & loci Stralsund., quamplurimæ recensentur ordine Civitates Hanseaticæ, quorum nomina sic exprimuntur, uti ex Extracto utriusque patebit. Etenim integras heic ponere Copias, iam non est opus, quum talibus historicæ relationi Emporiorum Vniversalium in parte quinta sequenti, cum Deo reservaverimus. Ideoque saltem exordium finemque heic inseremus, pro maiori dictorum fide obtinenda.

Extract. Transactionis Stralsundensis Civitatum Hanseaticarum cum VValdemaro 3. Rege Danorum de An. 1370.

IN *Nomine Patris, Filij, & S. Spiritus Amen.* Notum sit omnibus, qui literas has vident aut legi audiunt, quod nos Henricus à Putbusche, Capitaneus Regni Danici, Nicolaus Ersse Episcopus Lundunensis, Ericus Episcopus Odenseensis, Nicolaus Episcopus Rotschildensis, Iohannes Teberbachius Capitaneus Wittengebergensis, Victor Myltæus in Neubau, Iechelius Olsesen, & Heerbrandus Buchtius, Capitanei in

in Holbecha, Otto à Ludewe, de Iungeschoveda, Iacobus Myelsteinius, Capitaneus Seburgensis & Gorgæ, Reiræus Capitaneus Korseensis, Heinricus Ionsius, Pellæus Parysenus, Eques in Selandia, Ionius Pellæus, Capitanei Callavienses in Iutlandia, Heino Kaboltus, Henricus Ketelburgus, Equit. & Capitanei in Vmlandia, Henricus Moltkæus Capitaneus Warbergensis Selandiæ, Henricus à Stein, Eq. & Capitaneus Wisenbergensis à Samsovia, Offenus Bassæus Eques, Puckemanus à Langke, Peter Eckelseckius, Capitanei Lacholmienses, Tuckæus Petisenus Capit. Orltenensis, Petrus Nygelsenius Capit. Lintholmensis, Ieckelius Nigelsenius Capit. Aldenburgensis; Petrus Axelius à Brigetesholmio, Bestius à Patys, & Petrus Falkenkopfius, & Consiliarius nostri clementissimi Domini, Excelse nati & Ducis, & Regis Woldemari Regni Danici, cum mandato, voluntate, & plenipotente consensu nostri Domini prædicti, & nos metipsi, ex prædeliberato animo, & libera voluntate constitutam habemus firmam, constantem, æternam reconciliationem, & finem omnis belli, dissidii, & controversiæ, quæ fuerunt inter Dominum nostrum, regnum eius, & *Mannos* eiusdem, & opitulatores ab

eius parte ; ac inter Civitates, veluti *Lubeccam*, *Rostochium*, *Stralsundam*, *VVysmariam*, *Gryphsvvaldiam*, *Stetinum*, *Colbergam*, *Neo Stargardiam*, *Coloniam*, *Hamburgum*, *Bremam*. *in Prussia Colmenam*, *Thoruniam*, *Melvvynckiam*, *Danskam*, *Konigsbergam*, *Landsbergam*, & *omnes civitates reliquas*, *quæ in Prussia sita sunt*: *in Lyflandia*, *Rygam*, *Dorftum*, *Revaliam*, *Pernoviam*, & *alias civitates inibi sitas*; *Ad mare Austrinum Batav. Kempenam*, *Daventriam*, *Utrechtum*, *Schvvollam*, *Hasseltum*, *Gruningam*, *Zyriebsgeam*, *Bryleam*, *Mittelburgum*, *Ormundam*, *Hardevicum*, *Rütkeldiam*, *Elburgam*, *Tielam*, *Staveram*, *Ambsterdamum*, *Dordrechtum*, *&c.* & præterea omnes civitates, cives, mercatores & eorum ministros, qui cum illis in illorum bello continentur, & iure ab altera parte iis competunt, ac ab iisdem dependent: omnibus iam licitum est, quærere dehinc regnum Daniæ, & terram Schoniæ in omnibus finibus & terminis, & quod libere per terram & mare valeant currere naviglis & recurrere in omnes tractus cum bonis & mercaturis suis, absque ulla turbatione pro usu libero omnium, quæ habent, & ad exercendum mercaturam per iura sua, & solvendum tale vectigal, ut ex antiquo tenentur ita, ut postea

ſteaſcriptum eſt. Etiam debent tra-ctum maris liberum præſtare; & habebunt in omni Regno Daniæ, & terra Schonenſi, & in omnibus locis Regni Danici, uſque in æterna tempora; & liberi erunt in bonis naufragis, ſive vocetur *Fracht*, aut maris repertum, aut quocunque modo appelletur in hoc modo. &c. Præterea hæ non impedimento eſſe debent, omnibus illorum reliquis litteris & Privilegiis, quas poſſident, ſive eas à Rege Daniæ obtineant, iis utentur, & in plena potentia manebunt. Et omnia iſthæc prædicta privilegia durabunt in æternum, & contra illa nemo defendetur, nec etiam ulterius quid à quoquam poſtulabitur; & relinqui debet quiſque in iuge ſuo & Privilegio, velut ſuperius ſcriptum eſt; & poſtea detur illis Lubeccanus pro duobus Schonanis nummis. Præterea, omnia prædicta capita & articulos & ſingulos promittimus bona in fide absque doloſa argutia, loco noſtri Domini Regis & poſterorum eius, & loco omnium incolarum huius Regni Danici, & omnium poſterorum, quod omne hoc in æterna tempora prædictis civitatibus, civibus, mercatoribus, miniſtris, aſſidue, firmiter & infrangibiliter ſervari debeat, abſque

omni variis effugiis, exceptionibus, rationibus iuris tam Canonici & Secularis. Præterea, debebit in hoc prænominato opere omnis discordia & controversia, quæ inter nostrum Dominum Regem & eius posteros in Regno Daniæ ab una parte, & hinc inter prænominatas Civitates & cives, ab altera parte fuerunt, omnia debebunt consopita & reconciliata esse in æterna tempora. Et propter maioris testimonii caussam, & securitatem, nos Heinricus à Putbusche Capitaneus Regni Daniæ & Eques, & Krabius, cum Dominis Archi & Episcopis, veluti superius scripti sunt, & nostrum quilibet suum Sigillum ad litteras has cum scientia & voluntate appendit: *Quæ datæ & scriptæ sunt, in Stralsundio post Dei nativitatem, Anno 1370. proximo die post Dei adscensionem.*

Sic etiam in privilegio, quod idem Rex Woldemarus 3. Dan. sub eodem Dato Stralsundii obsignatum Civitatibus Hanssæ concessit, nomina civitatum nominibus Statuum & Senatorum ac Nobilium supradictorum Regni supposita ita habentur, veluti suo loco *in 5. parte Hist.* Emporiorum plenius integra copia Privilegii interseretur: *Lubecca, Rostochium, Stralsundium, VVu-*

VVismaria, Gryphsvvaldia, Stetinum, Colberga, Neo-Stargardia, Colonia, Hamburgum, Prema (id est Brema.) In Prussia, Colmenia, Thorunia, Inovvÿncka, Dantiscum, Konigsberga, Landsberga, In Lÿflandia, Ryga, Dorptum, Revalia, Pernovia; Ad mare Australe Belg. Campena, Daventria. Vtrechtum, Schvvolla, Hasseltum, Grüninga, Zyrichsaa, Bryela, Myddelburgum, Hardevicum, Damburgum, Stavera, Dordrechtum, Ambsterdamum. &c.
Hoc Privilegium concessum est civitatibus ob damnum perpessum in diuturno illo bello, quo temere infestatæ fuerunt. Quæ vero fuerint libertatis concessiones, id parte sequenti explicabitur suo loco: Namque iam non tempus est; ut aliquid ulterius addatur. Quare patet ex omnibus supra inductis, quid ultra centum & octo, cum Bruggis, quæ olim Emporium Vniversale constituerat, iam ab antiquis temporibus in Fœdere Hanseatico fuerint, citra illas quatuor Vrbes in diversis Regnis, ubi Emporia constituerant, quorum explicationem mox paucis subnectemus.

CAP. XVII.

De civitatibus aliquot Hansæ in dicta iam transactione & Privilegiis comprehensi.

LIcet autem satis in præcedentibus actum sit de numeratione & loco civitatum Hanseaticarum; Tamen sunt nonnullæ, quarum mentio vix paucis factum est, ut merito pleniori discriptione essent tangendæ, veluti sunt *Stockholmia in Suecia*, *VVisbyia in Gotlandia*, *Melvvinga*, *Landsberga & Inovvÿncka in Borussia*, *Rugevvaldium & Neostargardia in Pomerania*; *Kylonia in Holsatia*; *Harlinga*, *Amstelrodamum*, *Damburgum*, *Armunda in Selandia*; *Ryssellya*, *Dalburgum*, *atq; Hasseltum*, *utrumq; Dinantium*, *Traiectumque ad Mosam in Leodicensi*, *Brabantia*, *& Flandria*. Sed nō patitur loci præsentia, ut cuncta pluribus deduci queant. Ideoq; saltem paucis, & quidem strictim, non, uti Vrbium talium insignis splendor & laus summa id exigit; sed pro delineatione saltem aliquot insigniores tangemus.

Primas autem, inter omnes eiusmodi, partes merito sibi quoad claritatem nominis & magnificentiam rerum gestarum in commerciis, sibi vendicat *Amstel-*

Amstelrodamum, cuius gloria certe ea est hodie, ut exiguo calamo omnino nequeat delineari, quum ex tam exili exordio ad tantam summitatem fastigii præ cæteris urbibus cunctis, quotquot iam inter civitates Hanseaticas, & alias exteras florenter vigent, elevata sit. Etenim sic ad eam ex omnibus terræ partibus confluunt commercia, ut pœne divitias omnes mundi in sese transtulisse videatur; Sic etiam Colonias in Orientales & occidentales orbis partes cum ingenti quasi pompa, nec sine victoria summa deducere ausa fuit. Res pœne miraculo usque ad stuporem similis videtur, si quis saltem cotidie ad navigantes, avehentesque merces tot, nec non ad urbem vastam iacentes & quasi munientes eam, naves contueantur: usque adeo ultra sexcentas naves videas ex Oriente, Occidente, & utroque Polo, confluere per omnia commercia; velut ipse aliquando per mare Australe ad eam urbem tendens vidi Comites nobiscum ire ultra trecenta vela, quod me in admirationem coniecit ferme ultimam, ut putarem, me nihil rarius uspiam vidisse. Sic videas ibi stabulari nunc Italos, Hispanos, Britannos, Scotos, Gallos, Sarmatas, Cimbros, Polonos, Norvagos, Livonos, Germanos, & si qui

alii Septentrionali sub axe latent, præterquam, quod ex America & India usque Orientali huc congesta & convecta bona cotidie adsportari videamus, in magnorum opum usibus, & eorum cumulis. Sed unde hæc fortuna ibi tam splendide habitat in tam ditissimo Emporio? Nonne hoc maxime debetur commerciis & negotiationibus Hanseaticis, ex Antwerpia illuc translatis? Vix credo quenquam esse, qui hoc negare ausit, quod iis ingeniositas inde sic aucta sit. Namque, si ad originem eius recurratur, primi loci conditores & accolæ piscatores & pastores fuere, qui tuguria primum incoluerant, & stramine tectas casas, quum initio piscatorius viculus sub ditione nobilissimæ gentis Amsteliæ gradatim accrevisset, ligneis tandem pontibus, mœnibus, turribusque munitus, in oppidi formam redactus esset, nomen inde gestans simul, quod Amstela fluvius aggere inclusus, in Tyam se infundat, aliquot Canalibus urbem distinguens. Quum vero navali operi sat strenue incumberent, portus clarior inde redditus est adeo, ut vicini quoque eorum ope & studio frequenter uterentur, & oppidum velut publicum quoddam Emporium ita efficeretur. Devolutum vero ad Comitatum variis

riis Privilegiis illud tunc Guilielmus 3. Comes Hollandiæ *Anno Christi* 1342. exornavit, unde quoque Hanseaticis se adiungere non desiit, quæ consociatio non leves ipsi adiecit divitias, veluti id satis luculenter apparet, ex transactione Stralsundensi & Privilegio Waldemari 3. Regis Dan. de *Anno* 1370, ubi non tantum simul Amstelrodamenses fuerunt inclusi; sed etiam idem præ reliquis omnem operam impenderunt studio commerciorum & eius conservationi, quod tunc Hansæ Socii in Schonia sibi fixum supra dicto modo comparaverant. Namque, ut eo magis in ordine & usu firmo id sibi constanter retinerent, nec facile interturbationes paterentur in possessione tali, dicti Hansæ Socii Collegium Emporiale ibi adornarant, cui suos iuxta ius Stapulæ præfecerant Advocatos aut Seniores: Inprimis vero ibi captura halecum, & merces pellium, animaliumque & boum prævalebat. Amstelrodamenses quoque suæ parti & loco attributo, in hac adsignatione facta, eo attentius, ceu industrii homines & pro auctione urbis suæ, commercio fervide dediti, invigilare voluerunt. Quapropter, ut eo accomodatius cum potestate plena ibi in Schonia locum suum tenerentur, hanc gra-

tiam à Domino suo & Principe, Alberto Palatino Ludovico Imperat. filio natu secundo, Comite 23. Hollandiæ ad industriam & civitatis suæ statum rectius feliciusque in commerciorum intentione promovendum, singularem facultatis liberæ dispositionem in Privilegii forma obtinuerunt *Anno* 1391. Hoc quum Clarissimi nominis vir præ cunctis Belgis hodie, Dn. Petrus Scriverius, mihi cum sua interpretatione & monitis prudentibus communicarit, nec ab ullius adhuc sit manu publicatum, in tanti viri observantiam, in utraque lingua huc apponere debui; quod ita se habet:

Inter Privilegia Amstelredamensium, in Urbis archivis Plenipotentia huius vernaculum Diploma de Anno 1391. ita sonat:

Vande Voochdije op Schonen.

AELBRECHT by Gods genaden Palijns-grave opten Rhijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt, Doen cont allen luyden, dat wy gegeven hebben, ende gaven met dese Brieve, voor ons, ende voor

voor onse nacomelingen, Onsen lieven ende getrouwen Schepenen ende Rade onser Stede van Amstelredamme, dat zy tot eeuwigen dagen iaerlickx eenen Vooght setten mogen ende sullen, de landen Schonen *op haren VVitten*, ende t'landt dat zij nu daer hebben, of naemaels daer vercrijghen moghen van den Coninck van Denemercken, alle saecken ende recht van onser Stede wegen te bedrijven ende te bewaren, als zy daer te doen hebben. In oorconde desen Brieff besegelt met onsen Segele. Gegeven opten vjen dach van Aprille, int Iaer ons Heeren MCCC. een ende 'tnegentich, nae den loop van onsen Hove.

Quæ ad hunc modum non incommode interpretatus est vir litteratissimus, licet se nonnihil palpare in tenebris putet.

NOS ALBERTVS *Dei gratia Comes Palatinus Rheni, Dux Bavariæ, Comes Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiaque, & Dominus Frisiæ: Omnibus notum facimus, Nos dilectis, ac fidelibus nostris Scabinis ac Senatoribus urbis nostræ Amstelredamensis concessisse, ac concedere hoc Diplomate, nostro & posterorum nostrorum nomine, ut in perpetuum*

petuum quotannis Præfectum sive Advocatum constituant, quodque in terris quas in Scania ad eorum sponsionem, op baren Wetten, *& in terris quas nunc possident, aut postmodum à Rege Daniæ accepturi sunt, res omnes iusque urbis nostræ bono publico administrent & conservent, cum eo negotiorum caussa deventum fuerit, aut morabuntur. In cuius rei veritatem ac testimonium Litteras hasce Sigillo nostro signavimus. Datum* VI. *Aprilis, anno Domini Millesimo trecentesimo primo & nonagesimo, stilo Curiæ nostræ.*

Quamvis hæc, in vocabulo *VVetten* quæ latent, uti vir acutissimi ingenii non inique censet. aut corrupta nonnihil, aut sane perquam obscura primitus videri queant; ut vix per nebulam quasi cognoscatur, quid sibi velint: tamen historiæ cognitio non parum luminis addit, ut supra id declaravimus; Tum quoque ipsa locutio id dedemonstrat, quod amanuensis sit error, quando scripsit *in baren VVitten*, pro *VVetten*. Etenim *VVetten* est verbum veterum Saxonum, uti vulgatum id satis habetur in *iure Municip. Magdeb. sive VVeichbildico* passim, & *Landr. lib.* 3. *art.* 64. proprie explicatur, quid *VVette* sit emenda iudici solvenda, *vide gloss. VVeichb, art.* 129. *& Ioach. Greg. in comp.*

comp. iur. Sax. lib. 2. *tit.* 6. Vnde *VVettung.* nihil aliud eſt, quam ſponſio ſolemnis, quæ ut plurimum fit inter mercatores, ut teſtatur *Scheidevv. in §. ſub conditione. Inſt. de verb. obl. in fin.* ubi ait; in magnis civitatibus ſæpe ſic concertant, & alter alteri per ſolemnem ſtipulationem aliquid promittunt, ſi hoc vel illud factũ fuerit, &c. velut etiam heic conſuli poteſt, *God. in l.* 7. *de verb. ſign.* Atque quum talis modus frequentiſſimus ſit, ſingularia quibuſdam in locis ſtatuta de his habeantur: ſicuti *Francof. ad Mæn. Statutum eſt expreſſum in text.* Quod adhunc contractum Sponſionis, *der VVettunge*, ſpectat &c. quando duo Sponſionem faciunt, id eſt *VVetten* &c. debet omnino ſervari &c.: de qua re poteſt etiam *Stracha in tract. de mercatura in verb. Sponſion.* cognoſci. Vnde ita ex uſu mercatorum quoque ad iudicium *die VVette* eſt tranſlatum & quaſi foricularium factum ceu Epigraphe M. Aurelii habet Romæ inventa, quod in præfatione ad Lectorem huius Tractatus annotavimus. Sic etiam ſuperius *part.* 3. indicavimus, quid *VVitte* Vandalicum Vocabulum ſibi velit, quod huc non quadrat niſi abuſive. Quod vero ad vocem *VVetten* in hoc Privilegio Amſtelrodamenſium attinet, id ita hi-

storia ipsa satis testatur, quod aliter accipi non possit, quam de Sponsione ea, quam civitates tunc in occupatione Schaniæ (quæ veteribus Scandenavia est Regni Daniæ pars, Sueciæ Norvagiæque contermina, ut recte ex Plinio ac eius rhapsoda Solino notavit. Dn. Scriverius) ex facta transactione in communi commercio civitates Hansæ constituerant, ut firmam ita conservarent Emporii ibi possessionem. Vnde quæque Sponsionem hanc in sese susceperat, ut cum plenipotentia sui superioris posset ius suum in possessione firma conservare. Inde Ambsterodamenses quoque sufficienter sic comparere & ius suum acquirere idemque firmiter conservare voluerunt, ut cum auctoritate & concessione Principis sui id obtinerent, nec reliquis sociis inæquales videri possent. Accrevit itaque hoc oppidum potentia & privilegiis iuribusque, mediante fœdere Hanseatico, & ardenti commerciorum studio: donec oppidum sub Maria demum Burgundica Maximiliani I. Imperatoris Vxore, muro claudi inceptum esset *Anno* 1482, & postea, quum tempestas persecutionis & belli expelleret Brabantos Flandrosque, ac Antwerpiæ Emporium Hanseaticum commerciis suis ita denuda

nudaretur, sibi hunc locum mercatores commodum invenissent. *Ann.* 1585. latius urbis pomœrium extendi cœpit, ut ipsa vallo undique & latissima fossa cingeretur; Paucos tamen ante annos amplitudo talis ultra dimidium excrevit, propter ingentem populorum confluxum & mercaturæ immensam potentiam, quę ita ibi floret, uti nusquam amplius per Europam invenitur totam. Superstructa autem universa urbs prælongis quibusdam & crassis, quod satis est, palis, festuca & aliis machinis, alte in aquosum illum fundum pactis, quum paludosum minimeque firmum obtineat solum; quæ caussa est, quur ædificiorum fundamenta incredibili impendio iaciantur, quorum impensæ subinde reliquam structuram si non excedere, tamen æquare putantur. Conficiuntur heic plurima omnis generis navigia adeo, ut etiam Reges talium opificio & structura maxime delectentur; ceu quoque nuper Rex Galliæ tres ibi regias naves condi sibi curavit, quæ sumptu plane summo in immensum excrescebant splendorem, uti eas ipse notavi oculis. Sed quod maxime quis miretur, simulac ut aliqua ex amplissima & numerosa navium classe vario mercium genere appulit, ea incolarum

colarum est opulentia, ut quicquid illæ advexerint mercium, ipsi statim inter sese coëmant; sic ut naves intra quintum sæpius vel sextum diem exonerentur, & ad suos illico reverti queant. In primis iam Collegia mercatorum duo Americanum, & Indiarum Orientalium maxime celebrantur, quæ totum permeare non verentur undiquaque circummetiri orbem, &, inde merces in Europam passim distribuere. Sed quis brevibus omnia comprehendat, quæ tantis cotidie elevantur divitiis, & potentia?

Si quis divitias congesti cernere mundi,
Et miranda novis adiecta habitacula regnis.
Expetat, Ambstellæ cognoscat sedulus Vrbem.

Ac veluti omnes unitarum Provinciarum Amsterdamo sua inde officia cotidie destinant urbes; & maxime, commoditate tali situs fruuntur; sic etiam *Harlinga*, inter eas, non ultima est, præsertim quam in opportuno commodoque satis loco, ubi Frisia angulum suum ad mare occiduum extendit ad Flevi ostium, sita sit: Et distat saltem Leuca una à Franekera, quæ nunc Academiam Frisorum alit. Habet autem Harlinga arcem prævalidam, & in

& in ea præsidiarium militem, quum ex eo ostio omnis navigatio versus Septentrionem & Orientem instituatur, cotidie, ut auxilium quoque adsit, si forte piratæ irrumpant, navigantes incommodent; veluti naves bellicæ ibi semper sunt ad manus, quæ firmiorem reddunt communis maris Australis portum,

Traiectum ad Mosam, sive Traiectum superius, vulgo Mastrichum ad differentiam Traiecti Belgici sic dictum, est urbs insignis ad flumen Mosæ: ibi ad quatuor milliaria Leodici Episcopatus terminum attingit, adeo ut etiam eum Dominum alterum ex Pori Lovaniensium Comitis donatione agnoscat. Etenim duos habet Dominos, ut pars concernat Ducem Brabantiæ sive Hispaniæ Regem, & pars Leodiensem Episcopum; Et quamvis Dux Brabantiæ superiores sibi vendices partes; tamen miræ & variæ concertationes fiunt de iurisdictione, præsertim quum talis ibi sit confusio finium, ut pœne nulla vera habeatur differentia, quod nuspiam alibi auditur: Nihilominus duplex tribunal cives eius agnoscunt; quo vero & subditos suos Princeps, & subditi vice versa Principem suum dignoscant; Vnde a priscis temporibus mirabilis illa invaluit

consuetudo, ut in filiis genus maternum præferatur, hoc pacto; ut si alterutrius; sive Regiæ sive Episcopalis iurisdictionis, mulierem, duxeris tibi uxorem, filii eo coniugio nati, illius futuri sunt subditi, cui subiecta est mater. Exteri autem, si qui suas heic figant sedes, primo statim ingressus die profiteri tenentur, utri Principum velint esse subiecti; & sub eo postea vivunt, & eius sequuntur mores atque auspicia. Est autem urbs solo ampla, antiqua, & probe adversus hostiles adsultus munita, commerciis vicinorum incumbens admodum, pulchris simul & crebris ædificiis densa, quam medio fere interluit flumen, unde ponte magnifico & pulcherrimi operis lapide strato connectitur.

Memorabile hoc est, quod ibi accidit *Anno* 1474, quod quum civitates Hanseaticæ bello triennali fessatis cum Anglis defatigassent, Carolus Burgundus, qui Eduardi Regis Magnæ Britanniæ sororem uxorem duxerat; Anglos cum civitatibus Hansæ ibi reconciliaverit: Sic & bellum diuturnum composuit quidem, sed mox redintegratum fuit. Transactio talis adhuc in archivis extat.

Inde si iter versus Antwerpiam quis per medium Brabantiæ ad fluvium

Dems:

Demeram, qui quasi intersecator est, habeat, ad dictum flumen 4. milliaribus distat quidem alterum *Hasseltum*, à Leodio vero 6. Vrbs certe minime contemnenda, ædificiis & civibus admodum frequens; respicit tamen Dominum Episcopum Leodicensem ex Comitatu Lossussensi, & si inde ad Mastrichum tendatur intermedium locum oppidum Bilsenium habet, per quod itur: cui etiam adiacet Curingia, ubi amœnissimum palatium visitur ab Episcopo & Cardinali Mariano extructum. Est etiam ad Mosæ ripam Beringia oppidum.

Alterum vero Hasseltum, sive Hasseletum ad Vidrum fluv. Trans-Iselaniæ oppidum est lautum & dives, & navigationi accommodatissimum, ut volunt, atque quum hinc ita libertatis iure in commerciis pleniore uteretur, Hansæ se addixit olim.

In eadem ditione Leodicensi *Dinantum* quoque antiquitus à Diana dicta urbs sita est, dextræque Mosæ fluminis ripæ adsidet, ac Boviniaco, quod ad alteram ripam est, leucæ tantum quadrante, at Leodio plusquam 12. leucis abiungitur. Fuit olim urbs magni nominis, ac mercimoniis variis floruit; sed tam bella, quam alii rerum humanarum casus sæpius eam destruxerunt.

ut videre est apud *Froiss. lib. 1. hist. pag. 32. & 34. Comina. comm. hist. Gall. lib. 2. p. 399.* Quum perpetuis incursionibus usque ad *Annum* 1466. vexassent Bovillos, Carolus Burgundus dirui eam iussit, quod obstinati cives in obsidione 8. mensium vix tormentis & alia vi maiori cogi potuissent, sed se in loca subterranea abdidissent. Gallus postea eam & arcem monti impositam demolitus est. Sed tamen paulatim resurrexit; qui ager in eius finibus admodum probus, & compluribus nigri marmoris, ferri, æris, ac aliorum etiam lapidum operariorum venis longe uberrimus: unde & divites multi cives, quique passim in ipsa usque Britannia negotientur.

Quamvis inscriptio transactionis Stralsundensis superius citata, heic quoq; nominet civitatem aliam Hansæ *Sysseliam in Belgio*; tamen recte mecum viri Clarissimi (*velut inter omnes est & viget inclutum illud lumen litteratorum Dn. Petrus Scriverius*) in hoc faciunt, quod iterum sphalma amanuensis quis commiserit, & S. pro R. sit positum, ut merito *Rysselia* sit legendum. Cuius rei ratio etiam non est à veritate aliena. Etenim supra est dictum, quod plurimæ civitates in distractione commerciorum inserviant

princi-

principalibus suis maritimis, & fluminibus publicis adiacentibus, ut per diversas solidæ terræ partes eo rectius merces possint distribui. Talis quoque *Ryßelia* sive *Ryßela* est, præsertim quum eiusmodi domesticas habeat & comparet sibi ex textura merces, quas possit suppeditando reponere maritimis & in alias terras navigantibus urbibus Hansæ. Sed iuvat heic meum audire Scriverium, qui iudicium suum mihi sciscitanti isthæc regessit in scriptis verba: Scribendum certe (ne dubita) *Ryssélia* sive *Ryséla* civitas Flandriæ Galli gentis, hodieque negotiatione florens: Distat Ypra & Tornaco quinque Gandavo & Brugis tredecim milliaribus. In nomen Latinum Insulæ perperam obscureque transiit. In veteribus diplomatibus Isla, Gallis Lille, Flandris *Ryssele*. Muris eam fossisque cinxit, & arce, aulaque exornavit Balduinus Flandriæ Comes, cognomento Mansuetus, circa *Annum* M. L X V I. Vnde & ipse (nisi fallor) dicitur Balduinus Lilanus, ut ita Lila Balduino V. inter præstantissimos Flandriæ Principes, illustre agnomentum induerit. Patria est, & natalis sedes insignis Viri Dominici Baudii, nobis (dum fata Deusque sinebant) amicissimi. Ornatur præterea Galthero Episcopo Mage-

lonensi, qui scripsit super *Psalterio Davidis* & Epistolar. lib. 1. Alano, & Galtero Castillono, Theologis; Francisco Hemio, aliisque viris clarissimis. Matthiæ Lobelio in Historia Stirpium Augerius adnumeratur de Busbeque Islanus sive Ryssellanus est, Cæsareæ Mai Constantinopoli Legatus &c. Alii tamen Cominis in Flandria volunt, medium relinquo. Est urbs tam magnitudine, quam copiosis mercimoniis nobilium domiciliis, populique multitudine opulenta atque celebris : ex Liza per Deulam fluvium, muros arcemque urbis præter legentem, Lizæque ad Deulemondam incurrentem, magnas opportunitates assecuta est, tantamque Emporii famam, ut nulli Belgicarum urbium, præterquam Antwerpiæ & Ambsterdamo posthabenda existimetur. Cameram computationum à Philippo Audace *Anno* 1385. est adepta, & ab huius nepote Philippo Bono Burgundo, Ordinis Aurei Velleris, Brugæ instituti primum Capitulum festumque in D. Petri Fano triduanum, quod regifice inchoatum est *Anno* 1431. die D, Andreæ sacra. Cætera parco scribere, petenda ex Historicis Flandriæ. De Cassellania Lilana Gallice luculenter scripsit *Florentius vander Haer*, in D. petri ibidem Thesaurarius,

feurarius, quo libro me donavit auctor tempore Induciarum. Hactenus vir insignis Scriverius: Alias tamen cognati nominis est *Ghistella*, duobus leucæ trientibus Altenburgo, Brugis vero duabus leucis abiungitur. Oppidulum minime contemnendum, ubi plurimæ fiunt sayæ, panni similes merces. Est autem hæc magni momenti, & vere illustris Dynastia, censeturque domus *Ghistellia* una cum *Halovinia* inter antiquissimas Flandriæ.

Sic etiam ab altera parte Bruggæ, versus Septentrionem, qua Middelburgum tenditur, duobus leucæ trientibus distat pagus *Syffeele* quidem; sed de eo non potest præsumi, quod unquam ab Hansis potuerit recipi, quum libertatem pleniorem civitatum illæ expetierint semper; uti ex superius introducto Exemplo *Amstelrodamensium* id patet, quod plenipotentiam Comitis sui in facultate liberæ negotiationis Scanicæ producere prius debuerint, quam ad plenam possessionem eius admitti potuerint, aut satis idonei & capaces habiti sint; veluti etiam in consessu pleno sæpius de hoc disputarier & ventilarier hoc audivi, quousque civitates recipi ad fœdus Hansæ possent, aut ulterius tolerari, si non plena fruerentur libertate, quod supra quoque in casu

Lunæburgensium factum esse indicavimus.

Mentio quoque fit in supradicta transactione *Ornamunda*, vel potius *Arnamunda*, uti recte aliquot viri docti in hoc mecum conveniunt, ceu inter alios quoque est optimus vir D. Guilielmus Brasserus, Ducis Holsatiæ modo Consiliarius & Residens apud Illustres Ord. Conf. Belgii, qui ita id in litteris ad me attestatur, dicens; De Etymo Ornamundæ recte hoc mihi in mentem venit, quod sit, quæ hodie Armuyda vocatur; Oppidum Seelandiæ in Walchria quondam florentissimum, & etiamnum meo tempore abhinc annis 25. frequentissimum. Proxime distat à Middelburgo; sicut & tum ab Hanseaticis tuis olim, etiam ante 20 annos ab Hollandorum navibus ex Hispania navigantibus, aliisque vicinis regnis sæpius visitatum fuit; in primis Hollandorum ita frequens fuit portus, ut in proverbium abierit hoc: *Armuyden is het Hollandtsche Kerckhoff.* Quippe ita fida erat statio navibus maioribus cum oppido satis commodo & minime contemnendo. Nunc vero salebrosis arenis è mari obiectis ita portus est obstructus, ut accessus navium, qua ante patebat introitus facilis, iam nobis sæpe videntibus,

tibus, plane nullus sit: unde inquilinorum ædes ex parte vacuæ ruinam minitari videntur: quod, quum sæpius viderim ex animo dolere non destiti, ob tantum rerum vicissitudinem in tam brevissimo temporis spacio. &c. Sic etiam consentit in hoc nobiscum; quem antehac dixi lumen litteratorum Belg. D. *Petrus Scriverius*, cuius verba heic iterum lubet referre, quæ ita se habent in epistola ad me data: Illud de mercatoribus Linguæ Teutonicæ (id fœderis Hansæ, ut in privilegio Danico appellatur) certissimum est: & quo magis cogito, eo commentum istud meum magis mihi se probat. De Ornemunda, recte coniecit quisquis est, cui Arnemuyda in mentem venit; si alias Rotemunda in actis Hanseaticis sit nominata.

Est autem *Arnemuda* Walgriæ Selandicæ perexiguum & murorum hodie expers oppidum: sed quod portum habuit tota Europa celebratissimum. Lud. Guicciardinus (qui scripsit circa *An.* CIↃ. IↃ. LX.) testatur nonnunquam in hoc portu conspici quadringentas quingentasve ordinarias naves: nec cessari unquam à novis subinde omne genus navigiis construendis. Idem portum celebratissimum dicit, ob navium undique appellentium, &

in varias rursus terrarum plagas discedentium prope innumeram multitudinem, ita, ut sæpenumero exeuntes hinc videas, & singulis hisce Provinciis & Regnis, Hispania, Lusitania, Gallia, Angliaque redeuntes tricenarum, quadragenarum, imo & centenarum nonnunquam, ac ducentenarum navium classes. Itali & Hispani (eodem auctore) Ramya, Belgæ Armyda nuncupant. Sita est Arnemuida mirabili prorsus & excellenti opportunitate ad ipsum Oceani littus. Municipium olim fuit Mittelburg. subiectum. Celebre factum ob navium stationem, ac portum tutissimum, qui nunc pulvinis atque arenis maris obductus, vix vectorias minoresque naves admittit. Nobilissimus *Pater Dousa* (heu quondam noster!) Arnum amnem Arnemundæ oppido nomen præbuisse annotat ad oram annalium suorum, *Holland. lib. 6. pag. 299.* ubi in contextu agit de Warmunda Municipio Lugduno-Batavæ vicino. Qua quidem voce (inquit) nihil aliud quam Varni ostium significari, satis acceptum est mihi: à fluvio videlicet non ignobili, qui *Rostochium* celebrem Megapolitani Ducatus hodie alluit Academiam. Ita à Vandalis quondam, novæ per hæc loca Coloniæ deductoribus antiqui-

tus denominatum, primariæ apud nos hodie celebritatis municipium. Eadem ratione scilicet, qua Arnemudæ quoque (portuoso inquam Walchriæ nostræ municipio) ab Arni fluminis ostio nomen inditum. Arnemuda haut ita diu opidum fuit, cœpitque primum *Anno* 1572. in potestatem Principis Auraniensis cedi, qui Arnemundam ab Hispanorum imperio liberavit, & sui posterum iuris esse voluit; variis insuper privilegiis & immunitatibus eam exornans, tum vallis undique, propugnaculis, fossis & portis communiens. De quo vide Belgiographiam Guicciard.; ubi ibidem pagina præcedente habes distantias à celebribus Emporiis Europæ & Hansæ, & extra eam. &c.

Sic etiam de *Dalburgo* aut *Damburgo* quod habetur in actis Hansæis, putant aliqui amicorum, esse de *Talburga* oppido maritimo, in Galliis prope Britones sito, accipiendum: Alter, meum magnum quem dixi amicum, coniecturam proximam putat, quod fortean sit *d'Elburgum* legendum, quum vulgariter dicatur *TerElburg.* Verum quum alias sæpius Elburgum per se nominetur expresse in actis, & quoque Middelburgum, de iis non potest esse suspicio. Proinde consentiunt mecum in hoc & inclinant in *Damburgum* sive

Dombur-

Domburgum Selandiæ, Reipubl. Middelburgensis sive Walchriæ municipium, præsertim quum etiam indigenæ de veteri Emporio multa iactent; velut & turres præ se ferre urbis reliquias & vestigia adhuc videntur. Ast illud Talburgum (ait Scriverius meus) mihi non satisfacit, quod existimem Linguæ Teutonicæ non fuisse consonum. Etenim ullane alia urbs amabo inter confœderatas Hansæ Gallicarum, ne dicam à te amotarum sit? In quo mecum plane consentit, quum nec mihi verisimile videatur, nec in actis Hanseaticis Gallicam usquam invenerim talem, quum etiam scopus & finis universales fœderis Hansæi, qui in Imperii Romano-Germanici emolumentum maxime directus est, id non permittat.

Verum, omissis reliquis, versus mare Orientale revertimur. *Kilonia* sive *Chilonium* in Holsatia ad sinum Baltici maris urbs insignis Ducum Holsatiæ sita est, quam *Anno* 1271. Gerhardus I. Holsatiæ & Schawenburgii Comes privilegiis claris ornavit. *Anno vero* 1315. Gerhardus II. ius municipale Lubeccensi simile eidem concessit, quod cum privilegiis cunctis Nicolaus *Anno* 1390, ac consequenter Successores omnes idem confirmarunt;

runt; sed de ea supra part. 3. in Lubeccæ Historia quoque egimus. Arx ibi insigniter conspicua Principum habetur.

VVübuya in Gotlandia, sive *Vubium*, olim quoq; magni nominis urbs fuit, nec ultima inter civitates Hanseaticas, adeo, ut ibi etiam leges nauticæ consensu mercatorum & civitatum Hanseaticarum conditæ dicantur. De eius origine, & quam dites exposuerit merces, supra aliquid par. 3. quum de Wineta ageremus, protulimus. *Anno* 1390. miles Domus Teutonicæ ex Borussia impressionem fecit & occupavit urbem dituitque eam varie. *Anno vero* 1408. restituta est Danis cum Gothia pro 9. millibus aureorum nobiliorum, unde mansit sub eorum potestate; sed exigua ibi habentur commercia.

Pauca heic tandem de *Stockholmia* Sueciæ regali urbe quoque subnectemus, ne illa hac vice omissa videatur, quum Hanseaticis urbibus, præsertim ad mare Balticum sitis, singulare præbeat Emporium, unde quoque in parte 5. pluribus de ea agemus. Sita autem est ad sinum Codanum ita ut ex eo Mellerus quasi fluvius ad 3. milliaria prius sese extendat, quam urbem in mediis paludibus quasi depositam attingat.

tingat. Quum totius regni Emporium referat, Germani, Angli, Galli, Scoti, & Belgæ non sine magno lucro ibi negotiati sunt; inprimis Lubeccenses & Stralsundenses præ Hanseaticis aliis singulari gaudent privilegio: deferuntque eo pannos, vina, lintea, sericum, lupulum, libros, coria præparata, supellectilem auream argenteamque &c. ac inde, præter pecuniam, referunt, ferrum, chalybem, æs, cuprum, pelles, pisces, butyrum, caseos ingentis formæ, instar lapidis quadrati compactos, sebum, ligna, equos, cruda coria, & alias plures merces, quas natura ipsi concessit. Sed rex modernus ipse se mercaturæ iam inseruit, &, ceu ex ipsius Consiliario audivimus, hoc perficiet, ut ipse terræ suæ fructus disponere queat, & commerciorum quoque agere ibi habenas, quum nimium simplices huc usque fuerint eius incolæ, in quem finem quoque copiam comparavit navium: & ex aliis locis præsertim ex Belgio, colonos acquirere studet, quos præ cæteris ad tempus ornat libertatis & aliis privilegiis; unde nec Hansæ civitates confirmationem privilegiorum suorum & gravaminum abrogationem obtinere potuerunt, ut supra indicatum est. Sed, quæ ad Emporii huius ius faciunt, inferius pluri-

bus

bus explicabitur, quum iam ad Emporia Vniversalia pro conclusione huius loci sit nobis prodeundum.

CAP. XVIII.

De quatuor Emporiis Vniversalibus Hansæ, quæ & Contheria dicuntur, eorumque conditionibus.

DEstinaveram quidem fini & subiecto eiusque dependentiis in Fœdere Hansæ partem quintam, sedis loco in sequentibus, ubi de Mercatura, Monopoliis chambico, mercibus, Emporiis eorum iure, ordine, ritu, conservatione, privilegiis &c. ageretur: sed, ne conclusioni etiam huic quid deesse videretur, pauca quædam de Emporiis Vniversalibus iam subiiciemus, reliqua, de transactionibus & re historica, pleniori deductioni tum reservantes. Vti mercatorum autem semper argura fuerunt inventa in iis, quæ variis in terræ partibus ad populorum gentiumque sustentationem & regnorum conservationem necessariam facerent; ita maxime Hanseaticorum inprimis laudatissimus fuit conatus. Atque cum cernerent, quod facile miræ & variæ possent interruptiones & interturba-

tiones

tiones fieri, proinde hoc à principio intenderent statim, ut firmam intentionem sine damnis expensarum facerent. Alias enim nulla ratione diu subsistere potuisset. Ideoque Hansam ita auctoritate Regum & Potentiorum terræ Dominorum confirmari curarunt, ut ab utraque in his sibi solidum procurarent fundamentum, & omne commodum utrinque redundaret in utilitatem publicam salutemque omnium, uti ipsa norma Confœderationis ubertim satis id declarat.

Ex antiquis igitur temporibus hucusque, navigationes suas & negotiationes commerciis Orientalibus (ut vocant) exercuerunt Hansæ illius Socii, velut eorum ope ad Belgas, Anglos, Norvagios, Gallos, Hispanos, Africanos, Italosque delatæ sunt merces necessariæ, videlicet, frumentum varii generis, triticum, hordeum, siligo, lana, cera, corium, cannabis, linum, pix solida & liquida, chalybs, ferrum, lignum, asseres, trabes querneæ, & abiegnæ, mali, vitriolum, pisces aridi, salsamenta, auripigmentum, sal nitri, & quicquid præterea terræ Septentrionales ad usum humanæ vitæ benigne suppeditare possent. Vtque commodior esset mercium talium & similium distribu-

ſtributio, impetrarunt tum non infeliciter ius inſtitorium, extructis illic ad commercia agitanda ingentibus aulis, & ſub diſciplina certa conſtitutis collegiis, obtentiſque variis privilegiis. Ei quum grata ita eſſent diverſis regionibus eiuſmodi Servitia, principales ſibi tales elegerunt locos, in quibus ipſorum merces poſſent exponi, & regionum iterum haud difficulter recipi. In cuius rei teſtimonium adhuc in aliquo vigore conſervant illa Emporia Vniverſalia & primaria, quæ olim 4. fuerunt: videlicet Bergæ in Norvegia, Novigardium in Ruſſia, Londinum in Britannia, & Brugæ in Belgica; quarum tamen duo Novigradium & Bruggæ maximam paſſa ſunt iniuria temporum & tempeſtatum ingruentium mutationem, quum illud ad Revaliam & Netviam, hoc vero Antwerpiam, non ſine gravi locorum eorum iactura & extremo detrimento, tranſlata ſint.

Hiſce autem in urbibus liberum permiſſumque erat omnibus in Hanſeaticis urbibus, natis, morari, mercaturum exercere & privilegiis frui Teutonicæ Societatis, iuxta leges in eam rem à reliquis urbibus ipſarùmque legatis de publica ſententia conſtitutas. Habent autem leges illæ capita

ad honestam iuventutis educationem pertinentia. Iuvenes enim in illis collegiis domo procul educabantur, qui simulatque ad coniugium animum appulissent, cogebantur in patriam aut alio discedere, ac per proxenetam iuvenem vel famulum res suas administrare. Collegio præerat in singulis urbibus Præfectus Senior, quem alii consulem, ipsi Aldermannum vocabant. Is eum assessoribus constituebat Senatum Mercatorum, habebatque adiunctum sibi Secretarium, Quæstorem, Archimagistrum, aliosque necessariorum munerum Administratores, qui cum Lubeccensi Senatu communicabat res pleraſque, ac controversias diiudicabat, nec dabatur ab ipsorum sententia, nisi ad alias civitates Hanseaticas appellatio; veluti de his supra in decretis Hansæ actum est.

Primum autem Bergarum in Norvegia Emporium uti in Hanseaticis apud Normannos constitutum ante aliquot secula fuerit, & ubi sita sit hæc urbs, id in parte anteriori satis explicatum est; veluti etiam caussas continet ea series, ob quas magis expressa antiqui fœderis vestigia, quam alibi, remanserint. Crebra illa mutatio impetuosa & inconstans qua tria illa regna Septentrionalia, Norvegia, Sue-

cia & Dania inter se tam variis vicibus coierunt, & semetipsa nunc dissiparunt, nunc obruerunt, mox alternis subiugationibus mire torserunt, fecit sane quod civitates Hansæ quoque sæpius variam subire & sentire coactæ sint concussionem: Ac nisi necessitas remedium interposuisset hoc, quod mercibus huius fœderis non possent carere, certe plane disiecta fuisset ibi Hansa. Sed Deus ita naturam conglutinavit mutuis officiis, ut nemo sibi solus absque alterius ope vivere possit. Nihilominus artificia varia potentiores illius loci tentarunt, ut propriis possent subsistere viribus: sed neque hoc satis assequi & pro voluntate adimplere potuerunt: Tractu tamen temporis Danicæ nobilitatis sordibus, (inquit Thuanus *lib. 51. hist. Gall.*) factum est, ut multum illi nobilitati decederet. Ipsi enim sub Friderico II, quæstu allecti, institoriam faciebant, translatis ad se mercatorum compendiis. Quum autem ea de re, apud Daniæ Regem Fridericum Lubecenses Sociisque Hansæ Teutonici per legatos quæsti essent, promisit ille quidem se immunitates semel ipsis concessas regia fide servaturum: sed quod promiserat non præstitit. Passus enim est Danicam nobilitatem navigationibus merca-

torum commoda intervertere, & collegia opificum, quæ Socii Belgæ suis domiciliis iuncta communi secum libertate frui patiebantur, omnino abolevit. Sic etiam modernus Rex 22. legationibus eo perduci non potuit, ut plenum dedisset responsum; sed variis gravaminibus res distracta semper fuit, cum ea excusatione, quod esset ex Regni proceribus missurus, qui Originalia in loco Directorii perlustrarent, quum ipsi omnia non essent plene cognita, & res tali informatione indigeret. Nihilominus consuetudinem in observantia retinuerunt Socii & mercatores Hansæ in Conthorio quousque possent. Interim rigorositas disciplinæ quoque remissionem accepit, ut olim quasi ex vaticinio locutus id sit Kirchnerus *in Republ. disp.* 14. *in hypoth.* 1, *ubi sic ait*: Bergensium in Norvegia mercatorum consuetudo, quæ tyrones suos Collegio ibidem imitando multo immanius, quam olim Lacones ad aram Dianæ, & puberes & impuberes, ad animæ usque exhalationem cædebant, ludo, uti appellant, Neptunio (*vvasserspiel*) accipiunt, & singulis annis ad octennium usque (quod tamen postea ad triennium reductum est) miserrime flagellant, ac tantum non excoriant & enecant,

(*Coler.*

(*Coler. in calend. perpet. mens. Maio*) ne quidem in Barbarorum moribus ferenda: Civili vero iure omnes eiusmodi ludi prohibiti, ex quibus iniuriæ & crimina oriuntur. §. 9. *ff. de iur. docend. ratio.* Nec sufficit caussa, quum horum frequentiam tam immani in auguratione deterritam voluerint, ne monopolii utilitas decresceret. *Coler. d. l.*, quæ tamen inter collegiorum pacta nullatenus sunt ferenda. Similia certe in manumissionibus veteribus raphismata & alapæ emancipatoriæ, quæ manumittendis infligebantur, quas Iustinianæa humanitas sustulit. *l. 6. C. de emancip. Novell.* 81. *in princ.* Erant in Berytiensi Academia Ludi tales quoque Scholastici, quibus novitii tam docentes, quam discentes excipiebantur. *d. l. §. de iur. doc. rat.* Sed mala consuetudo abroganda, ait Rittershusius olim meus amicus summus, qui acriter impugnat hunc morem inscitum in Orat. patent. Eliæ Putschii, itidem quondam amici mei, Henrici Molleri carmen de hoc Emporio tale est, Insignia eius tangens:

Norvegia ceu Berga caput, bicoloribus armis
Gaudet, sic laudis feri monumenta sua.

Dimidiam, forma penitus nigricante, volucrem
Diciturætherea quæ dare tela Iovi.
Hoc dextrum clypei latus est, ac fulget ut aurum,
Altera pars veluti purpura Coa rubet.
Atque loco capitis Salpam diadema gerentem
Portat, hyperborei dona beata maris.

Secundum Emporium Novogardiæ est in Russia, quæ urbs quondam potentissima & amplissima fuit Russorum, ad gradum latitudinis 58. longitudinis 62. sita, 40. milliaribus a Nerva Livoniæ portu versus ortum, 36, à Plescovia, 120. à Mosqua, hoc tempore Russiæ & Moscoviæ Metropoli, ultra 400. ferme ab Hansæ Teutonicæ mercatoribus; imo & antea ea tempora frequentata fuit, & merces Russicę, pelles, cera & alius generis multa inde petita sunt, & ex Lubecca passim sparsa. Bello etiam inter Livonos & Russos funestissimo vigente, Lubeccenses proprio periculo in Russiam progredi, & negociationem suam ibi exercere poterant, & nihilominus in Livonia sub Magistri Ordinis protectione tuti manebant,

nebant, vigore privilegii à Godfrido Magistro ipsis *Anno* 1299. concessi. Circa *Annum enim* 1477, ob sævitiam & perfidiam Iohannis Moschi Revaliam inde translatum est emporium, quum habitationes Hansis Neogardiæ destruerentur. Sed neque illic perpetuum fuit, sed annis saltem circiter 50. pro temporis ratione exerceri solita sunt commercia, dum Russis cum Germanis libera fuit commutatio. At quum Revalienses saltem ad suos adstringerent omnia cives, nimium avari, perdidere hanc confluentiam Hanseaticorum. Nervam enim inde delegerunt negotiorum suorum sedem sibi, concurrentibus eodem Anglis, Belgis, & Gallis. Ægre hoc quidem tulit Livonici ordinis magister, deque iniuria tanquam sibi facta graviter conquestus est apud Ferdinand. I. Imperat.; nec tamen revocari in locum eum potuerunt: Sed potius hoc egerunt Hansæ, ut in pristinum Neogardiæ reciperentur locum, ceu *Anno* 1603. ibi legatos habuerunt, & nuper *Anno* 1620. tantum obtinuerunt, à Magno Moscoviæ Duce Demetrio, quod illis licitum sit ibi erigere ædes, ceu & locus certus iterum deputatus est, quod ipse tunc in conventu Hansæ à Lubeccensibus referri audivi, ut frequens sit ibi iam comme-

meatus, quod admodum dolent Revalienses, qui id pluribus testati sunt litteris ad conventum communem. De huius Emporii Insigni etiam Mollerus hos habet versus:

Moschorum pingues Neogordia nota per agros,
Orbe gerit tales in bicolore notas.
Dimidiam imperij volucrem, pes cuius & ala,
Dissectoque nigrum lucet in orbe caput.
Dextera pars Clypei tenet hanc, spectabilis auro;
Caeruleus suffert arma sinistra locus.
Scilicet argento splendentem divite clavem
Ianitor ut cœli Petrus habere solet.

Tertium Emporium Hansis exhibet Londinum in Anglia. Quamvis hoc ad *Annum Chr.* 1206. ab Henrico 3. Anglorum rege huic Societati Hanseaticæ attributum aliqui dicant; tamē ipse textus diplomatis haud obscure indicat, altiorem eius originem subesse; velut & in eo dicitur, Hanseaticas civitates Regi naves complures ad belli auxilia subministrasse, ea lege, ut si quæ caperentur, frangerentur, perirentve, illis Rex adnumerata pecunia solveret.

Cessit

Cessit ea res tam feliciter, ut Rex Hanseaticorum opera, superatis hostibus, victoriam reportarit. Sed quum reditum pararent ad suos, tum immanis classem afflixit tempestas, ut plæreque naves mersæ undis perierint, Rex autem quum solvendo non esset, videns debitum ex mora crescere, ita cum Hansæ Teutonicæ mercatoribus transegit, ut ipsis concederet in suo regno facultatem mercaturam plene exercendi, importandi, exportandique merces, soluta tantum centesima parte pro vectigali. Atque hoc ille privilegium irrevocabile sibi posterisque voluit, veluti etiam à 14. regibus fuit postea in successionibus tot confirmatum, & aliis insuper tractatibus & transactionibus auctum. Et quia Confœderatorum summam fidem certaque auxilia posteri reges dubiis temporibus experti sunt, præsertim in bello quod Eduardus 3. *circa An.* 1527. adversus Gallos gessit, sanciverunt, negotiatores Teutonicos illius collegii nullis novis vectigalibus tributis, exactionibus, subsidiis, aliisque præstationibus in posterum onerandos; sed immunitates ipsis olim concessas indultasque integras atque inviolatas perpetuo relinquendas esse. Estque decretum illud peculiari diplomate confirmatum, & à Ri-

chardo 2. Henrico 4, 5, & 6, religiose observatum. Donec ardente inter Anglos Danosque bello, quum in freto Danico Anglorum naves fuissent interceptæ: naves vicissim Teutonicæ 60. ab Anglis captæ spoliatæque sunt, ut supra dictum est; quæ res postea à Carolo Burgundo ad Mosam Traiecto composita est *Anno* 1474. Ab eo tempore *per Annos circiter* 80. sub Richardo 3. Henrico 7, & 8, atque Eduardo 6, Germani immunitates in Anglia retinuerunt, licet Dantiscani nonnihil eas turbarint, ut videre est in *Meter. hist. Belg lib.* 18. *ad An.* 1597. *& lib.* 19. *p.* 817. Domus ipsorum ibi erecta dicta fuit *Staelhoff*, à chalybe, eo, quod ingentem vim chalybis illuc deferrent. Eum nunc nemo importat, nisi cui singulariter à rege hoc indulgetur. Primarium inter privilegia hoc erat, quod non penderent, nisi centesimam & eius dodrantem pro vectigali; quodque exempti essent ab aliis exactionibus. Arctioribus Reipubl. temporibus, si obsidione Londinũ premeretur, unam tantum Vrbis portam, quam Episcopi vocant, defendere obstricti. De iniqua autem Parlamenti sententia contra Hansas *Anno* 1552. lata & quæ inde consecuta sunt, vide *Chytr. Chron. Sax. lib.* 23. Molleri quoque versus in

Empo-

Emporium & Insigne Londinense hi sunt:

Londinum, vario quod Tamesis alluit
æstu,
Fert Aquilam Clypeo sub bicolore
nigram.
Hacque caput geminum campo sustollit
in alto,
Sed geminos rubeo figit in orbe pe-
des.
Auratum collo diadema cohæret utro-
que
Quale coronatus Cæsar habere solet:
Et super incumbit venerandi Insigne
Monarcha,
Cū ratila Mali forma rotunda cruce.

Bruggis demum in Flandria olim 4. Hansæ Emporium constitutum fuisse, diximus, quod iuxta sententiam nonnullorum à Teutonicis mercatoribus cœpit circa *Annum* 1262. frequentari, duravitque diu ibi admodum negotiatio, florentibus satis Brugensium rebus, unde etiam in nimiam incidere petulantiam adeo, ut simul Eöis civitatibus sæpius invidiam ostenderent. Sic etiam *Ann.* 1378. arresto detinebant mercatores Hanseaticos ex Orientali parte, nec amplius iustitia ibi patebat ullis. Ideoque in publico Conventu Hansæ *An.* 1387. concludebatur, quod nulla amplius ad Flandros deportari com-

commercia deberent, atque hoc per Edictum publicabatur per omnes civitates. Demum *An.* 1487. quum complevissent in hoc fatalem periodum, multum amisit hæc urbs de pristina opulentia per seditionem, capto Maximiliano Rege Rom., & quibusdam præcipuis ministris in eius conspectu occisis. Tunc enim portu eorum à Friderico Cæsare obstructo, commercium omne translatũ est Dordracum, post Antwerpiam. Atque propterea quoque maxime civitates Hansæ egregiam præstitere Imperatori adsistentiam, ceu Lubeccensium inprimis tunc magna fuit gloria. Inde etiam eo facilior fuit Imperatori in hoc Indulto, ac concessit Coloniæ, ut Societatis Hanseaticæ civitates posthac negotiorum suorum sedem Antwerpiæ, quo se pridem converterant, figerent. Quum enim Lubeccensium rogatu ad privilegia Societati à Iohan. 2. Brabantiæ Duce *Anno* 1315. concessa, & per Antonium item Brabantiæ Ducem confirmata *Anno* 1409. res fuit facilioris expeditionis. Sic quum Philippi Regis ab Antwerpiens. exorari auctoritas *Anno* 62. *superioris* accessisset; in Comitiis Societatis Hansæ decretum est, ut publica quoque domo collegium ibi confirmaretur, in qua propriam iuris-

rísdi-

risdictionem Senatus mercatorum haberet, eaque de re cum Senatu Antwerpiensi transactum est, depensis à Societate Hansæ 60000. Caroleorum. Extat hodie superba & magnifica, velut & Bruggis adhuc, domus; sed ex tempestate belli dilapsis alio mercatoribus, magna ex parte deserta, & minor domus divendita est, quum videatur divina Dei clementia hoc bonum nunc Ambsterdamensibus traditum, ut antea dictum est; ceu cunctis Europæ Emporiis pridem antecedit. De Brugis Molleri itidem versus hi habentur:

In clypeo bicolore, biceps bicolorque volucrum
Regina, est signum, Flandrica Brugga, tuum.
Altera pars Aquilæ ceu flavet; & altera nigra est,
Ceu Sinus hic clypei flavus, & ille niger:
Sed Aquilæ in medio quæ pectore clara nitescit,
Hunc illamque pari Stella colore refert.
Attamen haut coëant in eadem sede colores;
Sed retinent iustas in statione vices.

Verùm hæc ista vice sufficiant, quum reli-

reliqua omnia de Mercatura, & de iure Emporiorum , ab historiis dependeant, nec non de Consilio Hansæ perpetuo ad ultimam partem reiiciamus. Possent heic multæ subnecti quæstiones; sed easdem alio reservavimus loco in sequentibus: Saltem propter calumniatores varios, qui Hansæ suam invident commoditatẽ, patrocinium Matthiæ Steph. ICti *ex l.2.part.2.c 3.de iurisd.* conclusionis loco subnectemus in ea quæstione, quam ipse formavit.

CONCLUSIO:

An fœdus Hansæ ut conspiratio, an vero legitimum censeri debeat?

Licet regulariter prohibeatur *tot. tit. de colleg. & corp. Aurea Bulla Caroli 4. tit. 15. edita Anno 1356.* Quis tamen ignorat permittere ius, colligationes & confœderationes hominum, si fiant ad aliquod bonum? puta si quis timeret se oppressum iri à suis vicinis & adversariis, certe eo casu licite potest inire cum quibusdam ut eo melius se ab iniuriis, quas metuit, defendat. Est namque species ea defensionis, quæ tam quo ad res quam personas licita est de iure permissa. *l. ut vim, & ibi Dd. D. de iust. & iur.*

iur.

iur. l. 1. *C. unde vi.* Et hoc expresse tenet. Bartol. in extravag. ad reprimendum in verb. occulte, ubi dicit, Ligas vel societates quæ hodie fiunt inter civitates vel Barones, aut alios recognoscentes superiorem, si fiant ad ipsorum defensionem, iuri subsistere. Pari ratione valent huiusmodi confœderationes, si ineantur à civitatibus vel principibus non agnoscentibus superiorem, ut nobiliter *ait Bartolus l.ult.D de colleg.illic.* Licet enim conspiratio accipiatur in malam partem, tamen etiam potest fieri in bonum finem, uti modo dictum. *Folin in cap.cum.l.& A.de iure iudic. Boss. tit. de unionib. & colligat. num.* 10, *in fine.* Atque ita iudicio Cameræ Imperialis *Anno* 1553. fœdus inter Wirtzburgensem & Bambergensem Episcopos, ac civitatem Noribergensem adversus Marchionem Albertum initum, pro licito fuit iudicatum, cum illud non solum, legibus permittentibus, ad sui suorumque defensionem inierint, sed id quoque hortatu & iussu Imperatoris Caroli V. fecerint, *Mynf. cent.6.obs.*2, Quin & Fœdus Hanseaticum à Carolo IV, confirmatum legitur *VVarem. ab Erenb. in meditam pro fœderib. cap.*2.*n.*44. & in rescriptis Cameræ Imperialis, nec non etiam in recessibus Imperii passim

sim nominatum & approbatum. *de Anno* 1542.§.*Demnach.vers dergleichen auch die Hänse vndt Seestätte. & vers. Dievveil es aber ansehnliche vermogene stadte. Anno* 1576.§.*V Vir vvollen auch, & Anno* 1549.§. *Desgleichen vers. zusampt der Hatsen vndt Seestadten.* Ne dicam, conventus Hanseaticos Imperatores & Reges & Principes splendidissimis suis legationibus dignatos esse: ut & adhuc paucis ab annis nimirum *Anno* 1598, uno eodemque tempore Imperatorum Regum Hispanicum & Polonicum Legatos Comitiis Hanseaticis interfuisse notorium fere est. Etsi societas illa à Carolo 4. confirmata est, certe non credendum est, per eam Auream Bullam eiusdem Imperatoris aliqua in parte sublatam: at confirmatam esse eiusdem constitutione, probabiliter constat ex *d. Aurea Bulla c.*15.*vers.* illis confœderantibus & Ligis duntaxat exceptis quas *Principes* ac civitates & alii super generali pace terrarum Provinciarum inter se fortasse noscuntur. Alias enim nostræ declarationi specialiter reservantes, in suo decernimus vigore permanere, donec de his aliud dixerimus ordinandum. Quæ verba moderantur præcedentis §. verba, ibidem fecerint hactenus.&c. ac sane absque omni absurditate accipi

ita

P A
ita possunt, u
pace, à defen
recepta, inclu
contrarius vid
tem sive Fœdu
moriale tempu
quod plusqua
Privilegium a
cessio operatur
Principe ex cer
& vigorem obt
1.*de Regalibus c.*
Cæterum qui
negotia sine co
bus expediti no
ius indicendo
emittendarum
Nec enim omn
torum loco h
Hanseaticæ, c
Imperiales, Lub
nia: reliquæ mi
tes certis singul
tæ: consistitque
ma pars orname
publ. Romanæ
Præterea fœdus
Imperatoribus,
& rebus publici
bus, Privilegiis
esse, nemo est, u
Et exinde ve

ita possunt, ut societas Hanseatica pro pace, à defensione Imperii Germanici recepta, inclusa sit, ne Imperator sibi contrarius videatur. Quin & Societatem sive Fœdus hoc confirmat immemoriale tempus ultra 400. *Annorum*, quod plusquam pactum, contractus, Privilegium ac quævis legitima concessio operatur, vel certe privilegii à Principe ex certa scientia concessi vim & vigorem obtinet: *per not a Sixtin. lib. 1, de Regalibus c. 5. n.* 158. *& seqq.*

Cæterum quia tam ampla Societatis negotia sine conventibus & legationibus expediri non possunt, merito illis ius indicendorum conventuum & emittendarum legationum competit. Nec enim omnino privatæ vel privatorum loco habendæ sunt civitates Hanseaticæ, quippe quod inter eas Imperiales, Lubecca, Colonia, Tremonia: reliquæ mixtum statum obtinentes certis singularibus privilegiis ornatæ: consistitque in iis ipsis non minima pars ornamenti & firmamenti Reipubl. Romanæ in partibus maritimis. Præterea fœdus illud Hanseaticum ab Imperatoribus, Regibus, Principibus & rebus publicis eximiis immunitatibus, Privilegiis & libertatibus donatū esse, nemo est, ut opinor, qui non sciat.

Et exinde vere concludendum est,

eiusmodi civitatum Hanseaticarum confœderationes licitas esse, nec conspirationis speciem sapere. Imo *fœdus* illud tamquam pro pace ac defensione Imperii Germanici receptum, magni fieri debere.

Sane adversus supremum principem nunquam valere confœderationes & Societates, recte docuit *Baldus in l.* 1. *D. Quod cuiusq. univers. nom. Archidiac. in c. si quis. & C. coniurationum* 11. *quaest.* 1. Sic eadem attestatur *Barth. Muscul. in dissert. de fratern. concl.* 1. *n.* 15. & 16. ita dicens: Indulgere tamen quilibet hic potest suis inventionibus, cum sit res præiudicii expers, & nulla in nominibus statuenda religio. *Carol. Paschal. in legat. b.* 77. *p.* 521.

Huius societatis Hanseaticæ initio magna fuit utilitas contra Danos & Suecos, qui in Holsat. Lunæb. & Saxoniæ regiones irruebant. *Crantz. lib.* 1. *Vandal. rer. c.* 1. *VVarem. ab Erenb. d. tr. c.* 2. *n.* 44. existimans penitius examinata natura huius fœderis parum abesse, quin sapiat quoad nonnullas civitates speciem conspirationis, cum multæ civitates eo contineantur, quæ Regalia à Cæsare non habent, & mediate subiectæ Imperio; itaque bonum esse quod sua potentia uti nesciant. cum quo consentit *Dn. Andr.*

Knich.

Knich. in quæst. An civitates Imperii habeant iura territorii. *n.* 475. eadem ratione quod subditi contra Principes confœderationes inire nequeant. *Aur. Bulla Carol. 4. cap. 15. de conspi. verb. inter civitatem & civitatem, & vers. insuper confœderationem & pacta, &c. adde Bod. 1. de Republ. 7. num. 77. P. Greg. 23. de Rep. 3. n. 8.* Sed, etsi non omnium civitatum, hoc fædere innexarũ, æqualis libertas sit, in dubium tamen illud revocare, cuius initia ipsis vetustatis tenebris propemodum sunt obscurata, inanis erit operæ, valdeque periculosæ, quin potius optandum, ne unquam posthac Hanseaticus populus occasionem habeat vires suas & potentiam experiundi; nec enim facile in disputationem vocandum illud, quod de iure non valet, si de facto fiat. *Cagnol. in l. si quis maior. n. 216. C. de transact. Io. Köpen. decis. 21. n. 18.* Et annosam quercum transfert, qui vestitos ævi nostri mores in melius mutare conatur. *Anton. Hering. tr. de fideiuß. c. 30. num. 46.* Cumque Aurea Bulla in specie non loquatur de hoc fædere, eoque posterior, contra illud allegari nequit; nam valet argumentum; Hoc lege cautum non reperitur, ergo apponi non potest. *l. in prævaricationibus. §. f. ff. de prævaricat. l. illam. C. de collat. c. illa devotionis. Ne*

sede vacant. Crav, cons. 6. num. 87. & *cons.* 90. *num.* 2. Et leges futuris regulariter dant formam negotiis *l.* 7. *C. d. ll. l.* 29. *verb. qui in posterum. C. de Testam. lib.* 3. *C. Theod. de constit. Princ. Coler. de process. execut. p.* 1. *c.* 10. *num.* 86. nisi nominatim de praeterito disponant. *d. l.* 7. *l. unic.* §. 4. *C. de contr. iudic. l. ult. C. de pact. pign. Novell.* 12. 13. 66. *Cuiac. lib.* 5. *Feud. p.* 375. *Hottom.* 1. *obs.* 11.

Quinimo si verum est foedus Hanseaticum à Carolo 4. confirmatum, verisimile non est id per Auream Bullam eiusdem Imperatoris qua in parte sublatum. At prius ex Warem. ante apertum, probabiliterque constat. *ex. d. Aur. Bulla c.* 15. *vers. illis confoederationib.* & ligis duntaxat exceptis, quas Principes ac civitates & alii super generali pace terrarum ac Provinciarum inter se formasse noscuntur, illas enim nostrae declarationi specialiter reservantes, in suo decernimus vigore permanere, donec de his aliud duxerimus ordinandum, &c. Quae verba moderantur praecedentis §. *verbis in eadem constit. ibi: fecerint hactenus, &c.* ac sine omni absurditate ita accipi possunt, ut foedus Hanseaticum pro pace ac Defensione Imperii Germanici receptum, includant, ne Carolus

rolus

rolus Carolo contrarius prohibeatur, &c. His quoque addi potest, quæ Arumæus habet *in discursu 6. ad Aur. Bullam Caroli 4. num. 9.*, ubi similiter plene de hac agit quæstione. Sic & cognosci poterit *Rutger. Ruland. de commiss. lib. 5. cap. 4. num. 56.* an rite ærarium & ius collectandi sibi adscribere queant? An Legatos mittere possint? An status formetur ex fædere? An leges condere queat? Et quo loco eorum statuta & decreta habendæ? Item quomodo iure Lubecensi utantur, id habet *Matth. Steph. de iurisd. lib. 2. part. 1. c. 7. n. 340. & seqq.*

Verum nemo rectius quid certi statuere poterit, nisi plene prius in facto secundum privilegia Conthoriorum quoque sit informatus, & cognoverit, quæ inde dependeant historiæ; atque, quænam libertas commerciis proprie competat &c. Proinde hæc & talia, uti dictum est, suo reservavimus loco. Interim quilibet bonus huic cognitioni æquum adferret animum, nec quid aliorsum abripiet, quum nihil heic dictum velim, quod non ædificationi publicæ rite inservire queat. Spero enim, historias ad minimum lucis aliquid

hinc accepturas. Absit malignitas animi, nec interpretatio boni mala esse poterit.

IEHOVA SALVS MEA.

FINIS.

INDEX CAPITVM,

Partis Posterioris, alias respectu antecedentium quartæ.

CAPVT PRIMVM.

CAP. II.

CAP. III.

CAP. IV.

CAP. V.

CAP. VI.

CAP. VII.

CAP. VIII.

CAP.

C

CAP. XIII.

CAP. XIV.

CAP. XV.

CAP. XVI.

CAP.

FINIS.

